

แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

โดย

นายประทีป เฟิงตะโก

ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๖

ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๖ - ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา
ผู้วิจัย นายประทีป เฟื่องตะโก หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๖

แหล่งวัฒนธรรมเป็นต้นทุนสำคัญของชาติ หากสามารถบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้แล้ว จะสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างมหาศาล ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทาง และองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้ภาครัฐ เอกชน หรือชุมชนท้องถิ่น สามารถนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ หรือปรับใช้ต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่ามีหลักการสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่

๑. ต้องยึดหลักสมดุลย์ กล่าวคือต้องรักษาความสมดุลย์ระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม กับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมต้องรักษาคุณค่าความเป็นของแท้ดั้งเดิม โดยปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎบัตรสากลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวจะยั่งยืนได้นั้นจะต้องมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ จึงจำเป็นต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก มีการให้บริการที่ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว แต่การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่โบราณสถานนั้นจะต้องไม่ขัดต่อหลักการอนุรักษ์ จะต้องทำเท่าที่จำเป็นไม่เชิงเด่นจนทำลายคุณค่าโบราณสถาน

๒. ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วม เนื่องจากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมไม่สามารถดำเนินการสำเร็จโดยหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงลำพัง ต้องบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชน ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด มาร่วมดำเนินการตั้งแต่ต้น โดยร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์อย่างมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น รวดเร็ว และลดปัญหาการขัดแย้ง โดยผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมควรจะตกกับท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน บังเกิดผลในทางปฏิบัติ จึงควรมีการจัดทำแผนแม่บท เพื่อเป็นกรอบแนวทางให้แต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้รู้บทบาทหน้าที่ และนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกัน โดยมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบในการบริหาร เพื่อกำกับ ติดตาม ประสาน เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้

การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ ๗ ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ด้านชุมชนท้องถิ่น ด้านธุรกิจท่องเที่ยว ด้านการเชื่อมโยงพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ และด้านกิจกรรมพิเศษ

คำนำ

ผู้วิจัยได้ศึกษา เรื่อง “แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม (โบราณสถาน) ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และอย่างยั่งยืน โดยใช้อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ แห่ง ที่อยู่ในกำกับของกรมศิลปากรเป็นกรณีศึกษา ผลจากการศึกษาครั้งนี้ทุกภาคส่วน ทั้งกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่มีอำนาจหน้าที่ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานของชาติตามกฎหมาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ตลอดจนภาครัฐ และเอกชนที่มีโบราณสถานอยู่ในการครอบครอง สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ด้านทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศทุกฝ่าย ที่ให้คำปรึกษา แนะนำ จนสามารถทำงานวิจัยสำเร็จ ขอขอบคุณอธิบดีกรมศิลปากร ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์ ในสังกัดกรมศิลปากรทั้ง ๑๐ แห่ง ที่ให้การสนับสนุนด้านข้อมูล รวมทั้งช่วยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร ที่ได้ช่วยเหลือในการรวบรวมข้อมูล และจัดการเอกสารจนทำให้งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

(นายประทีป เพ็งตะโก)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๖

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ก
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
ขอบเขตของการวิจัย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๓
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๓
คำจำกัดความ	๓
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
โบราณสถาน คุณค่า ความสำคัญ และการอนุรักษ์โบราณสถาน	๖
ความหมายของโบราณสถาน	๖
คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน	๗
ประโยชน์ของโบราณสถาน	๘
ประเภทของโบราณสถาน	๘
กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๑
มาตรการในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๑
กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานในปัจจุบัน	๑๒
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๔
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	๑๗
ความหมายของการท่องเที่ยว	๑๗
องค์ประกอบของการท่องเที่ยว	๑๘
การท่องเที่ยวแบบอย่างยั่งยืน	๑๘

สารบัญ (ต่อ)

ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	๑๕
ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	๒๐
หลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	๒๑
การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๒
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	๒๓
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	๒๕
ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการโบราณสถาน และการท่องเที่ยว	๒๖
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐	๒๖
พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒	๒๗
พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔	
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕	๒๘
ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘	๒๙
กฎบัตรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน	๓๒
กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา พื้นที่โบราณสถาน (The Venice Charter 1964)	๓๒
กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการ มรดกทางโบราณคดี ค.ศ. 1990	
(Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990)	๓๕
กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ. 1999	
(Charter on the Built Vernacular Heritage 1999)	๓๕
กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมือง และชุมชนเมืองประวัติศาสตร์	
(Washington Charter ๑๙๘๗)	๓๕
กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (International Cultural Tourism Charter)	๓๖

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๓ การศึกษาปัญหาอุปสรรค และปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนา โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์	
จำนวน ๑๐ แห่ง	๔๑
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๔๔
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๖๖
อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๕๕
อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๑๕
อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๔๓
อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๖๒
อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๐
อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๐๘
อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๒๓
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรี	๒๔๖
บทที่ ๔ แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๓๘
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๒๕๕
บรรณานุกรม	๓๐๓
ภาคผนวก	๓๐๓
ผนวก ก แบบสอบถามโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาโบราณสถานเพื่อการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)	๓๐๘
ผนวก ข แบบสอบถามโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาโบราณสถานเพื่อการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)	๓๑๖
ประวัติย่อผู้วิจัย	๓๒๔

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพ ๓-๑ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๔๔
แผนภาพ ๓-๒ วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๕๐
แผนภาพ ๓-๓ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๕๐
แผนภาพ ๓-๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๑
แผนภาพ ๓-๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๓
แผนภาพ ๓-๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๔
แผนภาพ ๓-๗ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๕
แผนภาพ ๓-๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๖
แผนภาพ ๓-๙ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๗
แผนภาพ ๓-๑๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๘
แผนภาพ ๓-๑๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๙
แผนภาพ ๓-๑๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๖๐
แผนภาพ ๓-๑๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๖๑
แผนภาพ ๓-๑๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๖๒
แผนภาพ ๓-๑๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๖๓

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๑๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๖๔
แผนภาพ ๓-๑๗ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๖๕
แผนภาพ ๓-๑๘ วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย	๖๖
แผนภาพ ๓-๑๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๐
แผนภาพ ๓-๒๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๒
แผนภาพ ๓-๒๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๓
แผนภาพ ๓-๒๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๔
แผนภาพ ๓-๒๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๕
แผนภาพ ๓-๒๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๖
แผนภาพ ๓-๒๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๗
แผนภาพ ๓-๒๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๘
แผนภาพ ๓-๒๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๘๙
แผนภาพ ๓-๒๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๙๐
แผนภาพ ๓-๒๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๙๑

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๓๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๕๒
แผนภาพ ๓-๓๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล	
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๕๓
แผนภาพ ๓-๓๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๕๔
แผนภาพ ๓-๓๓ วัดเจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย	๕๕
แผนภาพ ๓-๓๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล	
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๓
แผนภาพ ๓-๓๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๔
แผนภาพ ๓-๓๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล	
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๕
แผนภาพ ๓-๓๗ ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๖
แผนภาพ ๓-๓๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๗
แผนภาพ ๓-๓๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล	
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๘
แผนภาพ ๓-๔๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๐๙
แผนภาพ ๓-๔๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล	
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๐
แผนภาพ ๓-๔๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๑
แผนภาพ ๓-๔๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล	
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๒
แผนภาพ ๓-๔๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ	
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๓

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๔๕	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๔
แผนภาพ ๓-๔๖	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๕
แผนภาพ ๓-๔๗	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๖
แผนภาพ ๓-๔๘	การแสดงแสง-เสียง ประวัติศาสตร์ “เรื่องศรีสัชนาลัยแผ่นดินธรรม” ในบริเวณวัดช้างล้อม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๗
แผนภาพ ๓-๔๙	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย	๑๑๘
แผนภาพ ๓-๕๐	วัดพระแก้ว จังหวัดกำแพงเพชร	๑๑๙
แผนภาพ ๓-๕๑	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๒๘
แผนภาพ ๓-๕๒	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๒๙
แผนภาพ ๓-๕๓	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๐
แผนภาพ ๓-๕๔	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๑
แผนภาพ ๓-๕๕	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๒
แผนภาพ ๓-๕๖	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๓
แผนภาพ ๓-๕๗	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๔
แผนภาพ ๓-๕๘	แสดงความคิดเห็นนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๕

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๖
แผนภาพ ๓-๖๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๗
แผนภาพ ๓-๖๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๘
แผนภาพ ๓-๖๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๓๙
แผนภาพ ๓-๖๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๔๐
แผนภาพ ๓-๖๔ กิจกรรมพิเศษส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๔๑
แผนภาพ ๓-๖๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร	๑๔๒
แผนภาพ ๓-๖๖ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	๑๔๓
แผนภาพ ๓-๖๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๔๘
แผนภาพ ๓-๖๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๔๙
แผนภาพ ๓-๖๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๐
แผนภาพ ๓-๗๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๑
แผนภาพ ๓-๗๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๒
แผนภาพ ๓-๗๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๓
แผนภาพ ๓-๗๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๔

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๓๔	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๕
แผนภาพ ๓-๓๕	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๖
แผนภาพ ๓-๓๖	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๗
แผนภาพ ๓-๓๗	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๘
แผนภาพ ๓-๓๘	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๕๙
แผนภาพ ๓-๓๙	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๖๐
แผนภาพ ๓-๔๐	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย	๑๖๑
แผนภาพ ๓-๔๑	ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์	๑๖๒
แผนภาพ ๓-๔๒	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๖๖
แผนภาพ ๓-๔๓	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๖๗
แผนภาพ ๓-๔๔	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๖๘
แผนภาพ ๓-๔๕	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๖๙
แผนภาพ ๓-๔๖	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๐
แผนภาพ ๓-๔๗	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๑

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๘๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๒
แผนภาพ ๓-๘๙ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๓
แผนภาพ ๓-๙๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๔
แผนภาพ ๓-๙๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๕
แผนภาพ ๓-๙๒ สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)	๑๗๖
แผนภาพ ๓-๙๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๗
แผนภาพ ๓-๙๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๘
แผนภาพ ๓-๙๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง	๑๗๙
แผนภาพ ๓-๙๖ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๘๐
แผนภาพ ๓-๙๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๒
แผนภาพ ๓-๙๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๔
แผนภาพ ๓-๙๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๕
แผนภาพ ๓-๑๐๐ การให้บริการข้อมูลทางวิชาการ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๖
แผนภาพ ๓-๑๐๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๗
แผนภาพ ๓-๑๐๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๘๘

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๑๐๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๑๕๕
แผนภาพ ๓-๑๐๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๐
แผนภาพ ๓-๑๐๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๑
แผนภาพ ๓-๑๐๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๒
แผนภาพ ๓-๑๐๗ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๓
แผนภาพ ๓-๑๐๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๔
แผนภาพ ๓-๑๐๙ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๕
แผนภาพ ๓-๑๑๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๖
แผนภาพ ๓-๑๑๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ	๒๐๗
แผนภาพ ๓-๑๑๒ ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี	๒๐๘
แผนภาพ ๓-๑๑๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๓
แผนภาพ ๓-๑๑๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๔
แผนภาพ ๓-๑๑๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๕
แผนภาพ ๓-๑๑๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๖

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๑๑๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๗
แผนภาพ ๓-๑๑๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๘
แผนภาพ ๓-๑๑๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๑๙
แผนภาพ ๓-๑๒๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๐
แผนภาพ ๓-๑๒๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๑
แผนภาพ ๓-๑๒๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๒
แผนภาพ ๓-๑๒๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๓
แผนภาพ ๓-๑๒๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๔
แผนภาพ ๓-๑๒๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๕
แผนภาพ ๓-๑๒๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์	๒๒๖
แผนภาพ ๓-๑๒๗ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี	๒๒๗
แผนภาพ ๓-๑๒๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๒๘
แผนภาพ ๓-๑๒๙ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๒๙
แผนภาพ ๓-๑๓๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๓๐

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๑๓๑	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๓๕
แผนภาพ ๓-๑๓๒	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๓๖
แผนภาพ ๓-๑๓๓	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๓๗
แผนภาพ ๓-๑๓๔	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๓๘
แผนภาพ ๓-๑๓๕	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๓๙
แผนภาพ ๓-๑๓๖	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๔๐
แผนภาพ ๓-๑๓๗	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๔๑
แผนภาพ ๓-๑๓๘	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๔๒
แผนภาพ ๓-๑๓๙	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๔๓
แผนภาพ ๓-๑๔๐	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๔๔
แผนภาพ ๓-๑๔๐	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	๒๔๕
แผนภาพ ๓-๑๔๒	อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี	๒๔๖
แผนภาพ ๓-๑๔๓	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี	๒๕๐
แผนภาพ ๓-๑๔๔	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี	๒๕๑

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๑๔๕	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๒
แผนภาพ ๓-๑๔๖	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๓
แผนภาพ ๓-๑๔๗	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๔
แผนภาพ ๓-๑๔๘	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๕
แผนภาพ ๓-๑๔๙	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๖
แผนภาพ ๓-๑๕๐	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๗
แผนภาพ ๓-๑๕๑	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๘
แผนภาพ ๓-๑๕๒	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๕๙
แผนภาพ ๓-๑๕๓	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๖๐
แผนภาพ ๓-๑๕๔	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๖๑
แผนภาพ ๓-๑๕๕	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๖๒
แผนภาพ ๓-๑๕๖	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๒๖๓
แผนภาพ ๓-๑๕๗	แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๖๔
แผนภาพ ๓-๑๕๘	แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๖๕

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๓-๑๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๖๖
แผนภาพ ๓-๑๖๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๖๗
แผนภาพ ๓-๑๖๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านชุมชนท้องถิ่น สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๖๘
แผนภาพ ๓-๑๖๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านชุมชนท้องถิ่น สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๖๙
แผนภาพ ๓-๑๖๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านธุรกิจท่องเที่ยว สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๐
แผนภาพ ๓-๑๖๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านธุรกิจท่องเที่ยว สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๑
แผนภาพ ๓-๑๖๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๒
แผนภาพ ๓-๑๖๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๓
แผนภาพ ๓-๑๖๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๔
แผนภาพ ๓-๑๖๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๕
แผนภาพ ๓-๑๖๙ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๖
แผนภาพ ๓-๑๗๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ สรุปรั้ง ๑๐ อุทยาน	๒๗๗
แผนภาพ ๔-๑ หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	๒๘๓
แผนภาพ ๔-๒ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกวัฒนธรรม	๒๘๔
แผนภาพ ๔-๓ กระบวนการให้ข้อมูลและการจัดข้อมูล	๒๘๖
แผนภาพ ๔-๔ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น	๒๘๗

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพ ๔-๕ กระบวนการจัดการด้านธุรกิจท่องเที่ยว	๒๘๕
แผนภาพ ๔-๖ กระบวนการจัดการด้านการเชื่อมโยงพื้นที่	๒๘๐
แผนภาพ ๔-๗ กระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์	๒๘๒
แผนภาพ ๔-๘ กระบวนการจัดการด้านกิจกรรมพิเศษ	๒๘๓

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บรรพชนได้คิดค้น สร้างสรรค์ สั่งสม และสืบทอดมาเป็นมรดกสำคัญให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ความเป็นมาของชาติ และซาบซึ้งในสุนทรียะแห่งความงาม อันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยอย่างไม่ขาดสาย ทำให้แหล่งวัฒนธรรมกลายเป็นต้นทุนอย่างหนึ่งที่สำคัญของชาติในการสร้างโอกาสในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ จนสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศได้อย่างมหาศาล สามารถนำไปเชื่อมโยงกับทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อรวมเป็นพลังขับเคลื่อนการเสริมสร้างการกินดีอยู่ดีมีความสุขของคนในชาติ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของความมั่นคงแห่งรัฐ

ประเทศไทยมีแหล่งวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากทั้งที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี การละเล่น อาหารการกิน เป็นต้น ที่เห็นเป็นรูปธรรมอีกอย่างหนึ่งได้แก่โบราณสถานต่าง ๆ ที่มีอยู่หลายพันแห่ง รวมทั้งโบราณสถานที่มีศิลปากรได้จัดตั้งขึ้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ทั้งหมด ๑๐ แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของท้องถิ่น และประเทศชาติ โบราณสถานบางแห่งสร้างความประทับใจและความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว โดยประเมินจากการมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ตลอดจนความสามารถในการจัดเก็บรายได้เพียงพอสามารถพึ่งพาตนเองได้ บางแห่งเป็นต้นแบบที่ดีในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน บางแห่งเป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดสภาพแวดล้อมให้กลมกลืนกับบรรยากาศของโบราณสถาน และการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีโบราณสถานอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา หลายแห่งยังมีปัญหาในการบริหารจัดการ ดังนั้นการศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

จุดมุ่งหมายสำคัญของโครงการวิจัยนี้คือ การเสนอแนะแนวทางเพื่อนำมาใช้พัฒนาแหล่งวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน โดยใช้อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ แห่ง ที่อยู่ในกำกับดูแลรับผิดชอบของกรมศิลปากรเป็นกรณีศึกษา ผลจากการศึกษาครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับทุกภาคส่วน ทั้งกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานของชาติ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ซึ่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีอำนาจและหน้าที่ในการบำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี และวัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น ตลอดจนภาครัฐ และเอกชนที่มีโบราณสถานอยู่ในการครอบครอง ก็สามารถนำแนวทางนี้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโบราณสถาน ทั้งการปรับปรุงโบราณสถาน พัฒนาแล้ว และโบราณสถานที่ยังไม่ได้พัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพให้โบราณสถานให้สามารถสนอง ประโยชน์สูงสุดทั้งด้านทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่หรือภูมิภาค ซึ่งก็คือ ขบวนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันของประเทศ โดยบูรณาการ ความร่วมมือ และสนับสนุนส่งเสริมบทบาทร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน ให้มีส่วนร่วมต่อยอดเพื่อการอนุรักษ์ การศึกษา และพัฒนา โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป ทั้งยังเป็นการสนับสนุนยุทธศาสตร์สำคัญของ ประเทศ ในด้านการเสริมสร้างความสามารถด้านการแข่งขันของประเทศเพื่อหลุดพ้นจากประเทศ รายได้ปานกลางอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษากฎหมาย แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและ การท่องเที่ยว ประกอบกับกรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์ ๑๐ แห่ง ในสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม

๒. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน เพื่อให้สามารถสร้างประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม สร้างความอยู่ดีกินดี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ อันเป็นเป้าหมาย สำคัญของความมั่นคงแห่งรัฐ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนครั้งนี้ เลือกศึกษาวิจัยเฉพาะแหล่งวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานเท่านั้น โดยใช้โบราณสถานที กรมศิลปากรจัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์แล้ว จำนวน ๑๐ แห่ง เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับ ประสพการณ์ในการทำงานด้านการจัดการองค์ความรู้ และการบริหารจัดการ โบราณสถานของผู้วิจัย โดยมีการใช้การวิจัยเชิงปริมาณ โดยการออกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลเชิงสถิติ มาประกอบงานวิจัยครั้งนี้ด้วย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. มีแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
๒. ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และชุมชนท้องถิ่น มีแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

คำจำกัดความ

แหล่งวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ที่เป็น โบราณสถาน รวมถึงชุมชน หรือเมืองที่คนในชุมชนหรือเมืองนั้นๆ มีวิถีชีวิตที่แสดงถึงความดี ความงาม ความเจริญ ปรากฏออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น โดยสิ่งเหล่านี้ได้รับถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อๆ มาไปจนถึงปัจจุบันด้วยกระบวนการทางสังคมที่มีการเลือกสรร ปรับปรุง แก้ไขให้เหมาะสมกับสังคมและสภาพแวดล้อม เพื่อใช้เป็นแนวทางการอยู่ร่วมกันของสังคม

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย (พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕)

โบราณวัตถุ หมายความว่า สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี (พระราชบัญญัติ

โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ : ๑๐)

ศิลปวัตถุ หมายความว่า สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ (พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ : ๑๐)

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย (กรมศิลปากร, ๒๕๔๔ : ๕๗)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึงการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันปัจจุบัน และต่อไปจนถึงคนในอนาคต โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔ : ๑๔) กล่าวว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยการท่องเที่ยว รวมทั้งการบริการต่าง ๆ ด้วย ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ

๑. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

๒. ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

๓. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกคนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๔. ต้องชี้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

หน่วยงานของรัฐ หมายความว่า ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น หน่วยงานอื่นใดของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ

การบริหารจัดการ (Management) หมายถึงชุดของหน้าที่ต่าง ๆ (A set of functions) ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร (รศ.ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, ๒๕๔๕ : ๑๘-๑๙)

การบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการบริหารงานด้านวัฒนธรรมซึ่งในที่นี้เน้น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ในด้านการวางแผนงาน และการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าเพื่อตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติ การปกป้องคุ้มครอง การอนุรักษ์ การดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การกระจายโอกาสให้ชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการ โดยให้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความ เป็นอยู่ของชุมชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมถึงตลอดถึงร่วมการควบคุมโดยชุมชน

ผู้มีส่วนได้เสีย หมายถึง ผู้ซึ่งอาจได้รับความเดือดร้อน หรือความเสียหายโดยตรงจาก การดำเนินงานตามโครงการของรัฐ (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชน พ.ศ. ๒๕๔๘ : ๒๕)

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โบราณสถาน คุณค่า ความสำคัญ และการอนุรักษ์โบราณสถาน

แหล่งวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน นับว่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ รูปแบบหนึ่งของคนในอดีตได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงระบบความสัมพันธ์ของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความสมดุล เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นภูมิปัญญาที่มีการคัดสรร สร้างสม และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวนับเป็นทรัพยากรที่สำคัญซึ่งคนในปัจจุบันและอนาคต สามารถนำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาสังคมให้คนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นและของชาติที่มีมาตั้งแต่อดีต ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และสืบทอดสู่ลูกหลานในอนาคต

ความหมายของโบราณสถาน

“โบราณสถาน” ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานที่หรือเนินดินที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่ เช่น วัดไชยวัฒนาราม แหล่งประวัติศาสตร์ทุ่งกุละทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แหล่งภาพเขียนสีผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น (ศิลปากร, กรม ๒๕๔๖ : ๒)

“โบราณสถาน” ตามมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ หมายถึง “อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย” (กรมศิลปากร, ๒๕๔๔ : ๑๐)

คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

โบราณสถานทุกแห่งมีคุณค่าและความสำคัญด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่แสดงการรับรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มาสถานที่ตั้ง ชนชาติ ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือประเทศใดประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะตัวอย่าง เช่น วัดบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่รับรู้กันว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชและชาวใต้ เป็นต้น

๒. ด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีตเป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน ของชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตเช่น โบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย แสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยและแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะ ทางโบราณคดี เป็นต้น

๓. ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชน และของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการศึกษาที่ท่องเที่ยวพร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้ ตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นต้น

๔. ด้านการใช้สอย เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายโบราณสถานนั้น ตัวอย่างเช่น ศาลากลางเก่าจังหวัดราชบุรี หมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ปัจจุบันใช้เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือจวนเรซิดังกัมปอร์ต จังหวัดตราด ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

๕. ด้านสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคมเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น พระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

๖. ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย การสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ ตัวอย่างเช่น วัดชลธาราสิงเห หรือวัดพิทักษ์แผ่นดินไทย อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญในการกำหนดแบ่งเขตแดนระหว่างไทย-มาเลเซีย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น

๗. ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ประโยชน์ของโบราณสถาน

โบราณสถานมีประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ ทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนี้

๑. ใช้เป็นแหล่งให้ความรู้ในเรื่องศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และยังสามารถให้เห็นถึงความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองอีกด้วย

๒. ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้นจากการที่มีผู้มาเที่ยวชมศึกษาหาความรู้ ซึ่งก่อให้เกิดอาชีพ ต่อไปนี้

๒.๑ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการ ได้แก่ มัคคุเทศก์ การโรงแรม การขนส่ง ร้านอาหาร เป็นต้น

๒.๒ อาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ เครื่องจักสาน ผ้าพื้นเมือง เป็นต้น

๒.๓ อาชีพผลิตสินค้าเรียนแบบของโบราณ เช่น ภาชนะดินเผาลายเขียนสี บ้านเชียง สังกโลกสุโขทัย เป็นต้น

๒.๔ อาชีพผลิตของที่ระลึกที่ใช้สัญลักษณ์ของโบราณสถาน ได้แก่ รูปจำลองปราสาทหินพิมาย พระปรารักษ์สามยอด พวงกุญแจ ที่ทับกระดาษ เป็นต้น

๓. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ยังก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ที่จอดรถ เป็นต้น

ประเภทของโบราณสถาน

๑. โบราณสถานสามารถแบ่งออกได้ตามคุณค่าความสำคัญ เพื่อการบริหารจัดการ ดังนี้

๑.๑ โบราณสถานระดับชาติ ได้แก่

๑.๑.๑ โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการสังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันอย่างแนบแน่น ไม่เฉพาะต่อชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

๑.๑.๒ โบราณสถานที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักโดยมีหลักฐานบ่งชี้ได้อย่างชัดเจน

๑.๑.๓ โบราณสถานซึ่งเป็นตัวแทนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หรือศิลปกรรมที่วิจิตรมีคุณค่าทางสุนทรียภาพเยี่ยมยอด หรือสามารถบ่งชี้ได้ถึงพัฒนาการทาง ศิลปะสถาปัตยกรรม

๑.๑.๔ โบราณสถานที่เป็นตัวอย่างที่เหลือน้อยแห่งของโบราณสถาน ในลักษณะเดียวกันและมีลักษณะที่หาได้ยาก ที่เป็นตัวแทนของรูปแบบใด ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ

๑.๑.๕ โบราณสถานที่ยังมิได้มีการสำรวจ ดำเนินการขุดค้น ขุดแต่งทาง โบราณคดี หรือขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

๑.๑.๖ ซากโบราณสถานซึ่งเป็นโบราณสถานร้างที่มีความเก่าแก่และไม่มี การใช้งานในลักษณะที่สืบเนื่องจากประโยชน์ใช้สอยดั้งเดิมของ โบราณสถาน (กรมศิลปากร, ๒๕๔๔ : ๑๒)

๑.๒ โบราณสถานระดับท้องถิ่น

๑.๒.๑ โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันเป็นพิเศษเฉพาะต่อชุมชน ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

๒.๑.๒ โบราณสถานซึ่งมีลักษณะที่นอกเหนือไปจากที่บ่งชี้ได้ถึงความเป็น โบราณสถานระดับชาติ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๔ : ๑๓)

๒. โบราณสถานแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏ ได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ โบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจน ได้แก่ ป้อม ค่าย กำแพงเมือง คูเมือง คลอง สะพาน บ่อ สระ บาราย ตระพัง เขื่อน เจริญ ปราสาท กู่ ธาตุ พระธาตุ ถ้ำ เพิงผา บ้านเรือน ศาลากลาง จวนเก่า คู่มหหลวง แหล่งเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผา เป็นต้น บางแห่งอาจจะยังใช้ ประโยชน์อยู่ เช่น วัดพระธาตุคอกยสุเทพ วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช วัดพระธาตุพนม ยังคงมี ประโยชน์ใช้สอยในทางศาสนาเป็นปูชนียสถานที่มีการสักการบูชาต่อเนื่องตลอดมา วังเจ้าเมือง พัทลุง ซึ่งปัจจุบันไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย แต่เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม ศาลากลางหันเก่า จังหวัด น่าน เดิมเป็นหอคำซึ่งเป็นบ้านหรือที่ว่าการของเจ้าเมืองน่านปัจจุบันปรับปรุงเป็น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นต้น

๒.๒ ซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรง และได้ใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่เนื่องจากในปัจจุบันได้ชำรุดผุพัง จนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจน แต่ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ มีดังนี้

๒.๒.๑ คูเมือง-กำแพงเมือง เป็นสิ่งก่อสร้างที่พบเห็นบ่อย ๆ ตามชุมชน หรือเมืองโบราณในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และทางภาคใต้ ความสำคัญของคูคันดินนี้เป็น

แนวเขตของเมืองเป็นแนวป้องกันการโจมตีของศัตรู และอาจจะใช้ประโยชน์ในการเก็บกักน้ำไว้ใช้สอยหรือเป็นแนวป้องกันน้ำท่วม คูเมือง-กำแพงเมืองหลายแห่งสังเกตได้ยาก เพราะดินแข็งหรือถูกทำลายเปลี่ยนแปลงสภาพไปหมดแล้ว แต่เห็นได้ชัดเจนจากภาพถ่ายทางอากาศ หมู่บ้านใดที่มีโบราณสถานประเภทนี้มักจะมีนิทานหรือตำนานเล่าสืบต่อกันมาหรือไม่ก็อาจจะสังเกตได้จากพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นคันดินสูงติดต่อกันเป็นแนวยาว โดยมากจะขนานไปกับแนวคูเมือง มีทั้งรูปสี่เหลี่ยมและวงรี

๒.๒.๒ ถนนโบราณเป็นเส้นทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านหรือเมืองในอดีต หรือบางแห่งอาจเป็นแนวถนนภายในเมือง เช่น ถนนในเมืองพระนครศรีอยุธยา ถนนทำวอู่ทองที่เมืองอู่ทอง ถนนพระร่วงเมืองสุโขทัย เป็นต้น

๒.๒.๓ เนินดิน ประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานสำคัญในทางวิชาการที่สะท้อนให้เห็นฝีมือช่างและตัวแทนของสังคมแต่ละยุคสมัยในอดีต ที่ได้จบบทบาททางการใช้สอยแล้วอย่างสิ้นเชิง

ส่วนโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ทางการใช้สอยนั้น แม้ว่าในบางแห่งจะได้ผ่านระยะเวลายาวนาน แต่มนุษย์ในอดีตแต่ละยุคสมัยได้ทำนุบำรุงรักษาสืบต่อมา จึงยังคงทำหน้าที่ทั้งทางด้านวิชาการ ความงาม และประโยชน์ใช้สอย สถานภาพของโบราณสถานดังกล่าวนี้ทำหน้าที่ทั้งในแง่เอกสารและประเพณีวัฒนธรรมต่อเนื่องกันมาเป็นลูกโซ่ เพราะฉะนั้นบทบาทของโบราณสถานดังกล่าว จึงเป็นพยานที่ชี้ให้เห็นการเอาใจใส่ในการบำรุงรักษาของสังคมมาจนถึงปัจจุบันด้วย

๓. ประเภทของโบราณสถานทีกล่าวมาข้างต้นนี้ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แบ่งแยกประเภทของโบราณสถานออกได้เป็น ๒ วิธี คือ

๓.๑ แบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ คือแบ่งเป็น

๓.๑.๑ โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

๓.๑.๒ โบราณสถานที่ไม่ได้มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วย

กฎหมาย

๓.๒ แบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน คือแบ่งเป็น

๓.๒.๑ โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว

๓.๒.๒ โบราณสถานที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน

กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถาน

การอนุรักษ์ ตามระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.๒๕๒๘ นั้น ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

“การอนุรักษ์” หมายถึง การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการ ป้องกัน การสงวนรักษา การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

“การสงวนรักษา” หมายถึง การดูแล รักษา ไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่และ ป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

“การปฏิสังขรณ์” หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

“การบูรณะ” หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืน เหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำ ขึ้นใหม่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ตามหลักการแผนใหม่ จะไม่อนุรักษ์เพียงเพื่อการ อนุรักษ์ กล่าวคือไม่อนุรักษ์ในลักษณะอย่างที่เรียกว่า “รักษาไว้ในตู้กระจก” แต่จะต้องอนุรักษ์ใน แนวความคิดใหม่โดยให้อาคาร สถานที่ และบริเวณ (ในที่นี้หมายถึงโบราณสถาน) ผสมผสาน กลมกลืนกันไปกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ฉะนั้นคำกล่าวที่ว่า นักอนุรักษ์เป็นผู้ที่ย้อนกลับไปมีชีวิตอยู่กับอดีตและไม่มองไปข้างหน้า นั้น จึงเป็นคำกล่าวที่ไม่ ถูกต้อง แท้ที่จริงนักอนุรักษ์เป็นผู้ที่กำลังฟื้นฟูอดีตให้กลับมาปรับใช้ และเป็นประโยชน์กับชีวิตใน สังคมปัจจุบัน

๑. มาตรการในการอนุรักษ์โบราณสถาน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งทรงดำรง ตำแหน่งนาคราชบัณฑิตยสภา ทรงแสดงปาฐกถาเรื่องสงวนรักษาของโบราณแก่เทศาภิบาล ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสำหรับพระนคร เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ ทรงกล่าวถึง วิธีการสงวนโบราณสถานมี ๓ อย่าง คือ ๑. การค้นให้รู้ว่าโบราณสถานอยู่ที่ใดบ้าง ๒. การตรวจ เพื่อให้ทราบว่าเป็นอย่างไร สร้างในสมัยใด และเป็นของสำคัญเพียงใด ๓. การ รักษา ได้กำหนดลักษณะการรักษาเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นต้น เป็นการป้องกันมิให้มีการรื้อทำลาย ขึ้นกลาง เป็นการถากถางบริเวณและกำแพงป้องกันตัวโบราณสถาน ขั้นสูง คือการปฏิสังขรณ์ให้ คืนคืออย่างเดิม (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๒๕๑๘: ๑๘ – ๒๐) เหล่านี้ ถือเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานซึ่งแต่เดิมราชบัณฑิตยสภาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

ในปัจจุบัน การอนุรักษ์โบราณสถาน ต้องอาศัยมาตรการต่าง ๆ เป็นเครื่องมือ หรือช่วยให้การอนุรักษ์โบราณสถานดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาตรการเหล่านี้ได้แก่

๑.๑ มาตรการทางกฎหมาย อันประกอบด้วย พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลัก นอกจากนี้ยังมีระเบียบที่สำคัญ คือ ระเบียบ กรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งจะลงลึกในรายละเอียดของการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑.๒ มาตรการทางวิชาการซึ่งเป็นแนวทางสากล ในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถาน ตามกระบวนการในขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งขึ้นกับโบราณสถานแต่ละแห่งว่ามีลักษณะสภาพ และความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักวิชาการใดเข้าไปดำเนินการ เพื่อให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ๆ คงอยู่ คงคุณค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็ได้อาศัย หลักการทางวิชาการเป็นแนวทางด้วยเช่นกัน มาตรการเหล่านี้ได้แก่

๑.๒.๑ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับโบราณสถานนั้น ทั้งในด้านของลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา คุณค่า ความสำคัญ ตลอดจนสภาพปัญหา ข้อจำกัด ซึ่งจะมีผลต่อการดำเนินแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อไป

๑.๒.๒ การอนุรักษ์ขั้นพื้นฐาน เป็นงานดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้คงสภาพเท่าที่เป็นอยู่และหยุดยั้งเหตุแห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถานนั้น ๆ โดยไม่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพ ซึ่งการดำเนินงานขั้นพื้นฐานนี้ อาจเป็นการดำเนินงานเพื่อชะลอการเสื่อมสภาพ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ในขั้นสูงที่เหมาะสมกับตัวโบราณสถานต่อไป การอนุรักษ์ขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การรักษาความสะอาด การตากถางวัชพืชและกำจัดสิ่งกีดขวาง การดูแลรักษาสภาพแวดล้อม รวมถึงการซ่อมแซมและการย้ายเบื้องต้น

๑.๒.๓ การอนุรักษ์ขั้นสูง โบราณสถานแต่ละแห่งเมื่อทำการศึกษาเบื้องต้นแล้วจะพบว่า มีกระบวนการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพ สถานการณ์ และปัจจัยอื่น ๆ ในแต่ละกรณี โดยอาจใช้กระบวนการใด กระบวนการหนึ่ง หรือหลายกระบวนการประกอบกัน ได้แก่ การป้องกันการเสื่อมสภาพ การสงวนรักษา การเสริมความมั่นคงแข็งแรง การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ การประกอบคืนสภาพ การประยุกต์การใช้สอย

มาตรการต่างๆเหล่านี้ สอดคล้องกับแนวทางเดิมซึ่งราชบัณฑิตยสภาได้ดำเนินการไว้ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น

๒. กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานในปัจจุบัน

การอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ถือเป็นการดำเนินงานขั้นต้นในกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นการรวบรวม ค้นหา และศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของโบราณสถาน เพื่อให้

ความคุ้มครองทางกฎหมายต่อโบราณสถานอันเป็นสมบัติ อันมีค่ายิ่งของ กลุ่มคน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ หรือบางแห่งอาจมีคุณค่าในระดับโลก

๒.๒ การป้องกันการเสื่อมสภาพ (Prevention of Deterioration) การป้องกัน เป็นการอนุรักษ์ขั้นสูง โดยการควบคุมสภาพแวดล้อม เพื่อป้องกันการผุพังและความเสียหายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการควบคุมความชื้น อุณหภูมิ แสงสว่าง การป้องกันไฟ และการลดมลภาวะต่าง ๆ ที่จะเกิดผลกระทบต่อสภาพเสื่อมสภาพของตัวโบราณสถาน การป้องกันการเสื่อมสภาพ ยังหมายรวมถึง การดูแลขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ การรักษาความสะอาด การถากถางวัชพืช การกำจัดสิ่งกีดขวางดูแลรักษาสภาพแวดล้อม

๒.๓ การรักษาสภาพ (Preservation) การรักษาสภาพ ถือเป็นอนุรักษ์โบราณสถานขั้นสูง โดยการดูแลรักษาให้โบราณสถานคงอยู่ในสภาพที่ปรากฏ และชะลอการเสื่อมสภาพที่อาจเกิดขึ้น ป้องกันมิให้เกิดความเสียหายต่อไป โดยอาจใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย

๒.๔ การเสริมความแข็งแรง (Consolidation) เป็นการเสริมทางกายภาพหรือใช้วัสดุเชื่อม หรือช่วยค้ำยันเสริมเข้าไปในเนื้อวัสดุ เพื่อให้มั่นใจว่ามีความมั่นคง มีโครงสร้างที่แข็งแรงสามารถคงอยู่ต่อไปกรณีที่โบราณสถานไม่มีความเสียหายมากนัก หรือกรณีที่โบราณสถานมีความเสียหายมาก มีสภาพชำรุดทรุดโทรมจนอาจจะเป็นอันตราย การเสริมความแข็งแรงหรือเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานในขั้นพื้นฐานหรือเป็นการดำเนินการเฉพาะหน้า เพื่อรอการดำเนินงานในระดับอื่นๆ ต่อไป

๒.๕ การบูรณะ (Restoration) เป็นกระบวนการหนึ่งของการอนุรักษ์โบราณสถานขั้นสูง โดยการซ่อมแซมโบราณสถาน เพื่อฟื้นฟูรูปแบบหรือลักษณะเดิมของโบราณสถานนั้น โดยคำนึงวัสดุ เทคนิค ฝีมือช่าง และสถานที่ดั้งเดิม รวมทั้งหลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานอื่น ๆ ในกรณีที่จำเป็นต้องเสริมส่วนที่ขาดหายไป ต้องทำให้กลมกลืนกับของเดิม ในขณะที่เดียวกันต้องคำนึงถึงความแตกต่างจากวัสดุเดิมด้วย

๒.๖ การจำลองแบบ (Reproduction) เป็นการลอกเลียนแบบงานศิลปะ ส่วนตกแต่ง หรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรมของโบราณสถานที่มีคุณค่า และถูกรบกวน หรือถูกคุกคามให้เสื่อมสภาพ จึงจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายไปไว้ในที่ที่มีการควบคุมให้ปลอดภัย จากปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพนั้น ๆ เช่น นำมาเก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์สถาน แล้วนำแบบจำลองมาไว้แทนที่ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของสถานที่เดิมไว้ ถือเป็นอนุรักษ์โบราณสถานขั้นสูงอย่างหนึ่ง

๒.๗ การสร้างขึ้นมาใหม่ (Reconstruction) การทำโบราณสถานที่ชำรุดให้คืนสู่สภาพเดิม อาจทำเพียงบางส่วน หรือสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมดตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี จะใช้วัสดุใหม่หรือวัสดุดั้งเดิมก็ได้

๒.๘ การประยุกต์การใช้สอย (Rehabilitation/Renovation) เป็นการปรับปรุงโบราณสถานเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม จากพื้นฐานแนวคิดที่ว่า การอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างหรืออาคารโบราณสถานที่ดีที่สุด คือ การยังคงใช้ประโยชน์จากสิ่งก่อสร้างหรืออาคารโบราณสถานนั้นอยู่ โดยประโยชน์ใช้สอยใหม่จะไม่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่า แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงก็สามารถแก้ไขกลับสู่สภาพเดิมได้หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบน้อยที่สุด

๕.๒.๕ การให้การศึกษา แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน นอกจากทำให้โบราณสถานคงอยู่เป็นสมบัติของมนุษยชาติ และใช้ประโยชน์จากตัวโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประวัติ ความเป็นมา ความเจริญทางด้านวัฒนธรรม เทคนิค วิทยาการ สภาพสังคม ประเพณีที่เกิดขึ้นของบรรพชนที่ผ่านกาลเวลา โดยแสดงออกหรือปรากฏหลักฐานเป็นโบราณสถานนั้น ๆ ยังอำนวยความสะดวกในฐานะเป็นแหล่งความรู้ การศึกษาสำหรับประชาชนทุกชาติ ทุกภาษาในโลก ขณะเดียวกันก็จะเกิดความภาคภูมิใจเกิดจิตสำนึกในคุณค่าสำหรับประชาชนในชุมชน สังคม และประเทศ ในฐานะผู้เป็นเจ้าของ และยังผลให้เกิดการอนุรักษ์ สืบทอดต่อไปยังลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคต

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

นิคม มุสิกคามะ และคณะ (พ.ศ. ๒๕๓๓) ได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี กฎบัตรอนุสัญญา เกณฑ์มาตรฐานระดับสากล เป็นต้นว่าด้วยการปกป้อง การจัดการ และการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี อุทยานประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นต้น เป็นหนังสือเล่มแรก ๆ ที่รวบรวมแนวทางปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยไว้มากที่สุด แม้ว่าจะงานด้านนี้จะมีการดำเนินการต่อเนื่องกันเป็นเวลานานแล้วก็ตามแต่ก็มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานค่อนข้างน้อย หนังสือเล่มนี้เล่มนี้จึงถือเป็นคู่มือปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากรในฐานะหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจด้านนี้

โดยสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง ความเป็นไปของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งเริ่มจะมีสถาบันที่ทำการเรียนการสอนในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับด้านนี้เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๐๐ นี้เอง งานด้านนี้ยังขาดแคลนบุคลากรทั้งเชิงปริมาณและองค์ความรู้

บุคลากรส่วนหนึ่งที่ไม่ได้เรียนจากต่างประเทศก็นำแนวคิดทฤษฎีที่เล่าเรียนมาใช้ โดยมีได้ปรับให้เข้ากับสถานะของโบราณสถานแต่ละประเภทซึ่งต้องใช้แนวทาง วิธีการ กระบวนการ เทคนิคการอนุรักษ์ที่ต่างกัน โดยต้องพิจารณาถึงสภาพของท้องถิ่น สภาพสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่นเหล่านั้นด้วย

ในขณะที่บุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านนี้ก็ถูกสอนและอบรมมาให้ทำงานอนุรักษ์เพื่อรักษาให้เป็นทรัพย์สินของรัฐ เป็นทรัพยากรด้านการศึกษาเป็นด้านหลัก เพราะถือว่าโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีเป็นหลักฐานทางวิชาการที่เป็นเกียรติของชาติ เป็นเกียรติภูมิของแผ่นดิน ไม่ได้เน้นการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาโดยมุ่งผลทางเศรษฐกิจให้เท่าเทียมกับด้านการศึกษาและสังคม รวมทั้งแนวคิดจัดการมรดกวัฒนธรรมในระบอบนั้น ก็ยังมีได้ให้ความสำคัญกับประชาชนทั้งในแง่ของการทำงานให้ตอบสนองความต้องการและการได้เข้ามามีส่วนร่วมมากนัก

เห็นได้ว่าการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในระยะต่อมามีการปรับเปลี่ยนมากขึ้น ตั้งแต่แนวคิดแต่เดิมที่มองมรดกศิลปวัฒนธรรมเป็นของชาติต้องรักษาไว้เป็นสมบัติของรัฐมาเป็นการมองว่าที่จริงก็เป็นมรดกของท้องถิ่นอยู่ด้วย ดังนั้นการที่จะทำให้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้คงอยู่ต้องแสวงหาการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของและอยู่กับมรดกเหล่านั้น

স্যันต์ ไพรชาญจิตร ได้เสนอแนวคิดการจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรมที่เรียกว่า “โบราณคดีชุมชน” ซึ่งเน้นใช้หลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม (Participative Approach) การศึกษาแบบปฏิบัติจริง หรือการเรียนรู้แบบลงมือทำ การใช้กระบวนการสร้างความพึงพอใจและความประทับใจในภูมิหลังของท้องถิ่นให้กับชาวบ้านและประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยการสร้างความรู้ และเพิ่มความสามารถในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง (স্যันต์ ไพรชาญจิตร, ๒๕๔๖ : ๑๖-๒๔)

การจัดการดังกล่าวเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่รัฐเคยเป็นศูนย์กลาง มาเป็นการจัดการโดยให้ความสำคัญกับชาวบ้าน มีภาคประชาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และองค์กรอื่นในท้องถิ่นเข้ามาร่วม ให้ความสำคัญกับความเห็นและความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน โดยภาครัฐปรับบทบาทให้เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการและทางเทคนิคมากขึ้น ทั้งยังจะต้องถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ จนสามารถทำงานเองได้ในระดับหนึ่งโดยใช้หลักการและแนวทางการจัดการแนวโบราณคดีชุมชน ดังนี้

๑. การดำเนินการที่ยึดหลักองค์รวม (Holistic approach) หมายถึง การศึกษาและการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นองค์รวม โดยใช้ชุมชนเป็นหน่วยปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (Community-based management) และมุ่งทำการศึกษาเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันทุกมิติของชุมชนนั้น ๆ ภายใต้หลักการพื้นฐานที่ว่าทุกภาคส่วนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้

๒. การยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multi - Cultural approach) ยอมรับว่าชุมชนที่มีแหล่งโบราณคดีมีคุณลักษณะในทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป จะต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะทางภูมิสังคม ระบบความเชื่อของชุมชน เรื่องผี เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกฎเกณฑ์ทางสังคมต่าง ๆ

๓. การไม่ยึดติดตายตัว (Dynamic approach) ให้ความสำคัญกับความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลง ต้องไม่ใช่ตัวแบบในการดำเนินงานแบบเดี๋ยวยตายตัว และต้องไม่ยึดถือว่าความรู้ที่ตัวเองมีอยู่นั้นถูกต้องเป็นที่ยุติแล้ว ต้องเปลี่ยนแปลงได้

๔. การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแบบเปิด (Participative openness-inquiry) ผู้ดำเนินงานในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย นักโบราณคดีอาชีพ ภัณฑารักษ์อาชีพ นักวิชาการ นักอนุรักษ์ สถาปนิก นักศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้อง นักพัฒนา และคนในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เยาวชน พระสงฆ์ ครู นักเรียน นักศึกษาในชุมชน เกษตรกร ช่างฝีมือ นักการเมือง ฯลฯ ทำงานร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยกันสร้างความรู้ที่ทุกคนมีส่วนร่วมได้เสมอหน้ากัน

๕. การศึกษาที่ใช้การปฏิบัติงานจริงเป็นฐาน (Learning by doing) ตามแนวคิดปฏิบัตินิยม (Constructive approach) เน้นการเรียนรู้จากการลงมือกระทำจริง โดยพยายามสร้างโอกาสให้คนที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการทำงานในทุกขั้นตอน

๖. การสร้างความสุขและความประทับใจร่วมกันของชุมชน (Common appreciative building) กระบวนการทำงานโบราณคดีชุมชน ต้องมุ่งสร้างความประทับใจในคุณค่าและความสำคัญของแหล่งโบราณคดีนั้น ๆ นักวิชาการ นักจัดการ เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุมากเพียงใด ก็จะต้องทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าและความสำคัญ ไม่น้อยไปกว่ากัน โดยจะต้องสร้างกระบวนการที่จะทำให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเกิดความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่อแหล่งโบราณคดีหรือทรัพยากรทางประวัติศาสตร์นั้น เกิดความรักและหวงแหนในฐานะที่เป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน (Common)

๗. การศึกษาวิจัยและการพัฒนา (Research & Development : R&D) เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน คือ เป็นการพัฒนาทั้งตัวนักจัดการ

นักโบราณคดี นักวิชาการและชาวบ้าน ในกระบวนการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไปพร้อมกัน

๘. ร่วมกันนำ (Accompanying/Co-existing) การจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทั้งในเรื่องของการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ทางวิชาการและแบบแผนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน หรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้มากขึ้นในทุกขั้นตอน ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องได้รับการหนุนช่วยและส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากรดังกล่าว ตามความเชื่อพื้นฐานที่ว่าจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นมรดกวิธีหนึ่ง (Means) ในกระบวนการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และการพัฒนาประเทศ

หลักการและแนวทางการจัดการแนวโบราณคดีชุมชน ของสายัณต์ ไพรชาญจิตรี ได้นำมาปฏิบัติจริงโดยผู้วิจัยเองโดยมีผลสำเร็จของงานอย่างเป็นรูปธรรม หลายแห่ง เช่นอันจะเป็นตัวอย่างของการดำเนินบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอีกแนวทางหนึ่ง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๑. ความหมายของการท่องเที่ยว

Tourism และ Tourist ตามพจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary ให้ความหมายไว้ว่า Tourism หมายถึง การท่องเที่ยว การเดินทางเพื่อสำราญใจ การบริหารงานธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ส่วน Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยว ผู้ที่เดินทางจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง เพื่อเฝ้าหาความสุข การพักผ่อนหรือเพื่อความรู้ทางวัฒนธรรม แล้วกลับมา ณ จุดเริ่มต้น

สำหรับประเทศไทย เริ่มใช้คำว่า “ท่องเที่ยว” แทนคำว่า “ไปเที่ยว” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ องค์การสหประชาชาติได้มีการจัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ สรุปไว้ว่าการเดินทางท่องเที่ยวมีเงื่อนไข ๓ อย่าง คือ

๑. มีการเดินทาง (Travel) คือมีการวางแผนโดยสมัครใจจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกล

๒. มีจุดหมายปลายทาง (Destination) คือ มีสถานที่ที่เลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่ง ณ ที่นั้น

๓. มีความมุ่งหมาย (Purpose) คือ มีความประสงค์ในการเดินทางที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือไปอยู่ประจำ

๒. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

รองศาสตราจารย์บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่สำคัญมี ๔ องค์ประกอบ คือ

๑. ทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resources) ถือว่าเป็นองค์ประกอบแรกของการท่องเที่ยว เนื่องจากทรัพยากรท่องเที่ยวถือเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว หรือเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไป ทรัพยากรท่องเที่ยวจึงต้องมีลักษณะที่สามารถดึงดูดหรือจูงใจนักท่องเที่ยว

๒. การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นองค์ประกอบที่สองของการท่องเที่ยวเพราะแม้ว่าทรัพยากรท่องเที่ยวจะสวยงามหรือดึงดูดเพียงใด ก็จำเป็นต้องนำตลาดเพื่อช่วยในการส่งเสริมและจูงใจให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทางเข้าไปยังแหล่ง รวมทั้งกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทาง

๓. นักท่องเที่ยว (Tourist) เป็นองค์ประกอบที่สามของการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเดินทางและเกิดการท่องเที่ยว รวมทั้งก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวจากการใช้จ่ายใช้สอยระหว่างการเดินทาง

๔. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) เป็นการทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวด้วย เมื่อนักท่องเที่ยวมีความต้องการเดินทาง นักท่องเที่ยวต้องการความสะดวกในทุกด้าน ตั้งแต่การขนส่ง ที่พัก อาหาร บริการนำเที่ยว ของที่ระลึก โดยส่วนใหญ่การค้าเงินธุรกิจมักลงทุนและดำเนินการโดยเอกชน แต่ภาครัฐจะเป็นผู้ควบคุมให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และออกนโยบายเพื่อส่งเสริมสนับสนุน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, ๒๕๔๘ : ๒๘๓)

ตามมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้ให้ความหมายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวว่า “อุตสาหกรรมท่องเที่ยว หมายถึง อุตสาหกรรมที่จัดให้มีหรือให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร” โดยมีคำตอบแทนและหมายรวมถึง ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจโรงแรมนักท่องเที่ยว ธุรกิจภัตตาคาร สถานบริการและสถานที่ตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยว ธุรกิจการขายของที่ระลึกหรือสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยว ธุรกิจกีฬาสำหรับนักท่องเที่ยว การดำเนินงานนิทรรศการ งานแสดง งานออกร้าน การโฆษณาเผยแพร่หรือการดำเนินงานอื่นใด โดยมีมุ่งหมายเพื่อชักจูงหรือส่งเสริมให้มีการเดินทางท่องเที่ยว

๓. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีจุดเริ่มต้นจากการที่องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้จัดการประชุมสหประชาชาติในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ข้อสรุปให้ประเทศสมาชิกหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมีมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศควบคู่กับการรักษา

สิ่งแวดล้อมและชุมชน ทั้งนี้การประชุมครั้งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ประชุมได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อม และโครงสร้างชุมชนต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Theobald, 1994) ต่อมากรอบแนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาโดย Swarbrooke (๑๙๙๕) เพื่อมุ่งเน้นการการรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนคำจำกัดความว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เศรษฐกิจเจริญงอกงาม แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และต้องไม่ส่งผลเสียต่อมูลค่าทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวนั้น รวมถึงโครงสร้างทางสังคมของพื้นที่นั้น

หลักการพัฒนาที่สำคัญของ Swarbrooke (๑๙๙๕) นั้น เน้นที่การพัฒนาที่ควบคู่กันไประหว่างการเติบโต และการรักษามูลค่าทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้จะเน้นการวางแผนและจัดการที่เหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งรวมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดีไม่ควรที่จะมองมรดกทางวัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นเพียงแค่สินค้าที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศ หากแต่ควรมองแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวให้เสมือนมรดกของคนทั้งประเทศที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป

๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ความยั่งยืน (Sustainable) หมายถึง ความสามารถที่จะดำรงอยู่ได้ หรือการรักษาให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ มักใช้คำนี้ควบคู่กับคำว่า “การพัฒนา” (Development) อยู่เสมอ ซึ่งคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” หมายถึง การพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยมุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการบำรุงรักษา และใช้ในอัตราที่จะก่อให้เกิดการทดแทนกันได้ทันอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้มีทรัพยากรใช้ต่อไปในอนาคต รวมทั้งการเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากร การพัฒนาต้องคำนึงถึงความเสียหายของสิ่งแวดล้อมและการป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรมที่จะเกิดกับสิ่งแวดล้อมด้วย

องค์การการท่องเที่ยวโลก(WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ ว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น "ได้รับการคาดหมายให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมด ด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ

สังคม และสุนทรียะ ในขณะที่เดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณาภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต" เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้รับความนิยมและแพร่หลายค่อนข้างมาก ในการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดาได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย"

สำหรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวรวมถึงการจับบริการอื่นๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

๓.๑.๑ ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชนขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

๓.๑.๒ ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชน คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว

๓.๑.๓ ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๓.๑.๔ ต้องชี้้นำภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

๓.๒ ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เนื่องจาก

๓.๒.๑ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากต่างประเทศ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาได้มาก ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง

๓.๒.๒ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการจ้างงาน และก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้นมากมาย เช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจโรงแรมที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

๓.๒.๓ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น

๓.๒.๔ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น เช่น การผลิตผลผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น

๓.๒.๕ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทำให้มนุษย์มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้อย่างยาวนาน เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงไม่ทำลายธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติจึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง และชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

๓.๓ หลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable tourism)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism) มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) ซึ่งเป็นกระแสความคิดหลักของโลกในช่วง ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ จะต้องมีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำหลักการนี้มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีหลักการสำคัญอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๓.๓.๑ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องทำให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสามารถจัดความยากจนและเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากร เพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถรวมเอาค่าใช้จ่ายด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในต้นทุนการผลิตด้วย เช่น การจัดการด้านการโรงแรมจะต้องรวมค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสีย และการลดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในบริเวณข้างเคียงด้วย

๓.๓.๒ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสังคม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนค่านิยมให้ประชาชนมีมาตรฐานการบริโภคทรัพยากรที่ไม่ฟุ่มเฟือยและ อยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศนั้น ๆ ที่จะรองรับได้ รวมทั้งมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบ ในการที่จะนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการทางสังคมและศักยภาพที่จะ อำนาจประโยชน์ได้ และต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องมั่นคง ยาวนาน และต้องนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

๓.๓.๓ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจ อย่างยั่งยืนยาวนาน และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อวัฒนธรรมอันดีของชุมชน รวมทั้ง เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีกับคนรุ่นหลังต่อไป

๓.๓.๔ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาด (Wise Use) มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในขอบเขตของการฟื้นฟูกลับมาใหม่ได้ หากใช้ทรัพยากรการ ท่องเที่ยวจนหมดสิ้นไป หรือใช้จนเสื่อมโทรมอาจทำให้คนรุ่นหลังขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์ ต่อไป

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังต้องมีการพิทักษ์ และสงวนรักษาความหลากหลายทาง ชีวภาพ (Biodiversity) เพราะสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ รวมทั้งมนุษย์ การมีวิวัฒนาการร่วมกันการสูญ หายไปของสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่เหลือรอด จนอาจเป็นเหตุให้มีการ สูญหายของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดตามมา

ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม จะต้องไม่มี หรือมีน้อยที่สุด แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเป็นแนวทางในการกำหนด นโยบายและการวางแผนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งการกำหนดนโยบายและการวางแผนการ พัฒนาด้านการท่องเที่ยวนี้ มีสิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นอันดับแรก คือ ความสามารถในการรองรับการ ท่องเที่ยวของทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

๓.๔ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO, ๒๐๐๔) ได้ให้อธิบายคำจำกัดความ ล่าสุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable Tourism) ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะ ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยวขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche tourism segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวมหรือที่เรารู้จักกันในชื่อที่ เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (Mass tourism) โดยทั่วไปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง

การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต ดังนั้น หลักการและแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความของ WTO จึงประกอบด้วย

๓.๔.๑ การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด

๓.๔.๒ การเคารพในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของประชาชนพื้นเมือง รวมไปถึงการรู้จักปรับตัวและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน

๓.๔.๓ การสร้างความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิดการกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและเข้าถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (tourism stakeholder)

๓.๔.๔ ควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมสำคัญในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่นด้วย

นอกจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism stakeholder) ทุกฝ่าย รวมไปถึงจะต้องสามารถรักษาความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยว การดำเนินการวางแผนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องมือดัชนีที่ใช้วัดประสิทธิภาพต่อผลกระทบของการดำเนินการในส่วนต่างๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไขเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

๓.๕ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ ประกอบด้วย

๓.๕.๑ ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

๓.๕.๒ นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องตอบสนอง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยว และก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้ นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๓.๕.๓ กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความ

ต้องการของนักท่องเที่ยวจนอาจจะเลยผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าจะให้เกิดการพัฒนากองท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจนี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยถ่วงดุลคุณภาพของนักท่องเที่ยว

๓.๕.๔ ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามากในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้ แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึงผลกระทบที่เกิดตามมา นอกจากการตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไป แล้วคนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อย เมื่อเทียบกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายผลประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ความรักท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งอยู่ในหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยอนุรักษ์วิถีชีวิต และทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรของตนเอง ซึ่งเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่า ต้องการให้ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร

๓.๕.๕ นักวิชาการและสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในการศึกษาค้นคว้า เพื่อยกระดับและคำอธิบายขององค์ความรู้ท้องถิ่น ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้ และยิ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับการศึกษาค้นคว้ามากเท่าใด คนในชุมชนนักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาทในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงาน และอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของการบริหารจัดการจากเดิมรัฐจะเป็นผู้นำการพัฒนาเพียงฝ่ายเดียวในทุกเรื่อง มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมพัฒนามากขึ้น เพราะจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ผลของการพัฒนาเป็นไปตามความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวมมากที่สุด

การมีส่วนร่วม หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการ โดยให้ได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดถึงการควบคุมโดยตรงจากประชาชน เป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมคือการให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการหรือนโยบายของรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ สืบเนื่องมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิหน้าที่ในกิจการสาธารณะและกิจการที่มีผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ในเรื่องการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วม ดังนั้นในส่วนของงานด้านการบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรมและที่เกี่ยวข้องนั้น ภาครัฐและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องได้พยายามที่จะหาแนวทางการจัดการที่แตกต่างออกไปจากเดิมอย่างที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ดังปรากฏในงานศึกษาและงานวิจัย เช่น งานวิจัยของ สกนธ์ วรรณวิวัฒนา และคณะ (๒๕๔๑) เรื่อง โครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการปรับปรุงกฎหมายการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, งานวิจัยของ ประสิทธิ์ การกลาง และคณะ (๒๕๔๓) เรื่อง การกระจายอำนาจของกระทรวง ทบวง กรม ลงสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น, งานวิจัยของ คณะกรรมการปฏิรูปการบริหารจัดการทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรม กรมศิลปากร (๒๕๔๕) เรื่องรายงานสำรวจความคิดเห็นของชุมชนต่อการกระจายอำนาจด้านศิลปวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ อุบลราชธานี และ สงขลา เป็นต้น ซึ่งงานดังกล่าวปรากฏผลการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกันว่า ทั้งชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีความ

เข้าใจ มีความพร้อม และต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการงานด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วยตนเองโดยนักวิชาการ และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องเป็นฝ่ายสนับสนุน

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ดีต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ชีตความสามารถของแต่ละบุคคล และเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่

อคิน รพีพัฒน์ กล่าวว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีอยู่ ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหา
๒. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
๓. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
๔. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งได้เป็น ๕ ระดับ ดังนี้ (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑: ๓๔-๓๗)

ระดับที่ ๑ การให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือกและแนวทางแก้ไข

ระดับที่ ๒ การหารือ เพื่อได้รับข้อมูลความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับปัญหา ทางเลือกและแนวทางแก้ไข

ระดับที่ ๓ การเข้ามามีบทบาท ร่วมทำงานกับประชาชน เสริมสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่า ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา

ระดับที่ ๔ สร้างความร่วมมือ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งส่วนร่วมกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือก และแนวทางแก้ไข

ระดับที่ ๕ เสริมอำนาจ เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ

ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และการท่องเที่ยว

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กำหนดสิทธิในการบริหารจัดการวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปะไว้ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ ๑๒ สิทธิชุมชนมาตรา ๖๖ ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ขอมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

กำหนดหน้าที่ของชนชาวไทยไว้ในหมวด ๔ มาตรา ๗๑ ว่า บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหารช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษอาบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

รัฐธรรมนูญมีนโยบายกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้นด้วย โดยมาตรา ๘๐ กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม (๖) ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลุกจิตสำนึก และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งกำหนดหน้าที่ของท้องถิ่นไว้ในหมวด ๑๔ มาตรา ๒๕๕ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้อมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มีเจตนาให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน หมายถึง โบราณสถานรวมอยู่ด้วยโดยตรง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารจัดการ โบราณสถานจากเดิมที่เคยดำเนินการโดยกรมศิลปากร ซึ่งเป็นราชการส่วนกลางมาเป็นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนมากยิ่งขึ้น

๒. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

มาตรา ๑๖ “ให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง จำนวน ๓๑ เรื่อง โดยใน(๑๑) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และยังระบุอำนาจและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

มาตรา ๑๗ ภายใต้งบบังคับมาตรา ๑๖ ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองรวม ๒๕

เรื่อง โดยใน (๑๘) การส่งเสริมการกีฬา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงานของท้องถิ่น และ (๒๐) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ

ในพระราชบัญญัติมาตรา ๖ กำหนดให้มีคณะกรรมการกระจายอำนาจ ซึ่งคณะกรรมการได้กำหนดเรื่องการบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไว้ในเบื้องต้น ๒ เรื่อง ได้แก่ (๑) การจัดการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ (๒) การจัดการดูแลพิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุ

๓. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

หลักการสำคัญของกฎหมายฉบับนี้เป็นการให้อำนาจรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม และอธิบดีกรมศิลปากรในการดำเนินการในกิจการต่าง ๆ ในดูแลรักษา การอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และกิจการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยกรมศิลปากรใช้พระราชบัญญัติโบราณสถานฯ ดำเนินการในเรื่องดังต่อไปนี้

- ๓.๑ การประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เพื่อปกป้องคุ้มครองด้วยกฎหมาย
- ๓.๒ การควบคุมมิให้มีการแก้ไข ดัดแปลง ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้เกิดความเสียหาย กับโบราณสถานทั้งที่ขึ้นและไม่ขึ้นทะเบียนฯ
- ๓.๓ การบูรณะซ่อมแซม เป็นกระบวนการทางเทคนิคในการรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ดั้งเดิมของโบราณสถาน
- ๓.๔ การดูแลรักษาโบราณสถานตลอดจนสภาพแวดล้อม ให้ปลอดภัยจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ
- ๓.๕ การบริหารจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว

๔. ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘

เพื่อให้การดำเนินการตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ในเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นไปตามหลักวิชาการ และมีมาตรฐาน กรมศิลปากรจึงได้ออกระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ มีสาระสำคัญ ๒๑ ข้อ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานของชาติ ดังนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘”

ข้อ ๒ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับ ตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้

“การอนุรักษ์” หมายความว่า การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

ก. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

ค. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

“โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และให้หมายรวมถึง ศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำที่กับอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณา ควบคุมดูแลการอนุรักษ์โบราณสถาน

ข้อ ๔ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

๔.๑ ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้าน ประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

๔.๒ ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่าและความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

๔.๓ พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่ เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้น ทำให้คุณค่าของเดิมเสียไปควรพิจารณาหรือสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ ๕ การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ ๖ โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่า ได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุด เป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

ข้อ ๗ โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเพิ่มความมั่นคง แข็งแรงหรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ ๘ การนำวิธีการและเทคนิคฉบับใหม่มาใช้ในงานในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงจะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป

ข้อ ๙ การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบง่ายและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๐ ในกรณีที่จำเป็นจะต้องทำชิ้นส่วนของโบราณสถานที่ขาดหายไปชิ้นใหม่ เพื่อรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำชิ้นส่วนชิ้นใหม่นั้นอาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำชิ้นใหม่ จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่าง ๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๑ การอนุรักษ์ชิ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุซึ่งติดหรืออยู่ประจำโบราณสถานนั้น ๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

ข้อ ๑๒ ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วน สำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

ข้อ ๑๓ การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติ และโบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า

ข้อ ๑๔ โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มี การแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ ๑๕ เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรมจิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว

ข้อ ๑๖ โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิม ที่เดียวแต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ

ข้อ ๑๗ โบราณสถานต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียน จำต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

ข้อ ๑๘ กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสม ทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข้อ ๑๙ ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่น หรือสถาบันเอกชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อ ๒๐ งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายและภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณ งานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ข้อ ๒๑ ให้อธิบดีกรมศิลปากรรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

๕. กฎบัตรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

การอนุรักษ์โบราณสถานมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ แต่สิ่งที่มีบทบาทสำคัญคือ กฎบัตรที่เกิดจากการประชุมและตกลงร่วมกันระหว่างประเทศต่าง ๆ กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหัวใจของหลักการอนุรักษ์ในปัจจุบันที่สำคัญ ได้แก่ (ดู <http://www.icomosthai.org/>)

๕.๑ กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โบราณสถาน (The Venice Charter ๑๙๖๔) หลักการที่ใช้แนะแนวทางในการสงวนรักษาและบูรณะอาคาร โบราณจึงจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบและจัดทำขึ้นเป็นพื้นฐานในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศจะรับผิดชอบในการนำแผนนี้ไปประยุกต์ใช้ภายใต้กรอบแห่งวัฒนธรรมและประเพณีของตน การที่ได้กำหนดหลักการเบื้องต้นในด้านนี้เป็นครั้งแรกในกฎบัตรเฮเธนส์ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ (ค.ศ. 1931) ได้นำมาสู่การพัฒนางานในระดับนานาชาติอย่างกว้างขวาง ในส่วนที่เป็นรูปธรรม อาทิ งานเอกสารระดับชาติ งานของสภาพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศ (ICOM) และยูเนสโก และการจัดตั้งศูนย์ระหว่างประเทศว่าด้วยการศึกษาด้านอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์มรดกทางวัฒนธรรม (ICCROM) ด้วยสำนักที่เพิ่มพูนและมีการศึกษาวิเคราะห์มากขึ้นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ซึ่งนับวันจะทวีความซับซ้อนและหลากหลาย บัดนี้ถึงเวลาที่จะทบทวนกฎบัตรนี้อีกครั้ง เพื่อทำการศึกษาลักษณะที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดและขยายขอบเขตงานในกฎบัตรฉบับใหม่ ด้วยเหตุดังกล่าวที่ประชุมระหว่างประเทศครั้งที่ ๒ ของสถาปนิกและช่างผู้ปฏิบัติงานกับโบราณสถานระหว่างวันที่ ๒๕ - ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ (ค.ศ. ๑๙๖๔) ณ เมืองเวนิซ จึงได้ลงมติเห็นชอบ ดังนี้

ข้อ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับ โบราณสถานมิได้ครอบคลุมแต่เพียงสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากรวมถึงบริเวณเมืองหรือชนบทซึ่งเป็นแหล่งที่เราพบหลักฐานของอารยธรรมใดอารยธรรมหนึ่ง หรือพัฒนาการที่สำคัญ หรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ คำจำกัดความนี้มิได้เจาะจงเฉพาะงานศิลปะที่ยิ่งใหญ่ หากหมายรวมถึงงานธรรมดาสามัญจากอดีต ที่ได้เพิ่มพูนความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมตามกาลเวลาอีกด้วย

ข้อ ๒ การอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานจะต้องนำเอาวิทยาการและเทคนิคในทุกสาขาที่อาจนำมาใช้ในการศึกษาและคุ้มครองมรดกทางสถาปัตยกรรมมาใช้ในการดำเนินการ

ข้อ ๓ จุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์และบูรณะ โบราณสถานอยู่ที่การคุ้มครองโบราณสถานเหล่านั้นในความเป็นงานศิลปะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ข้อ ๔ การอนุรักษ์นั้น โบราณสถานจำเป็นจะต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างถาวรเป็นพื้นฐาน

ขอ ๕ การอนุรักษ์โบราณสถานจะดำเนินการสะดวกหากโบราณสถานนั้นสามารถสนองวัตถุประสงค์บางประการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วย จึงควรสนับสนุนการไหลสอยในลักษณะนี้ แต่จะต้องไม่เปลี่ยนแปลงผังบริเวณหรือการตกแต่งของอาคาร ความต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อการไหลสอยที่เปลี่ยนไปอาจได้รับอนุญาตให้กระทำใดภายในขอบเขตขางคนนี้เท่านั้น

ขอ ๖ การอนุรักษ์โบราณสถานหมายรวมถึง การสงวนรักษาบริเวณแหล่งที่ตั้งในขอบเขตที่เหมาะสมกับขนาดของโบราณสถานจะต้องเก็บรักษาไว้ จะยินยอมให้มีสิ่งปลูกสร้างใหม่ มีการรื้อทำลายหรือมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขที่อาจเปลี่ยนความสัมพันธ์ของมวลและสีในแหล่งที่ตั้งโบราณสถานนั้นไม่ได้

ข้อ ๗ โบราณสถานไม่สามารถถูกแยกออกจากประวัติศาสตร์ ในส่วนที่โบราณสถานเองเป็นประจักษ์พยานและไม่สามารถแยกออกจากแหล่งที่ตั้งที่โบราณสถานนั้นถูกสร้างขึ้น จึงไม่อนุญาตให้มีการเคลื่อนย้ายโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็นการย้ายทั้งแหล่งหรือเพียงบางส่วน เว้นแต่เมื่อได้พิสูจน์แล้วด้วยเหตุผลที่สำคัญยิ่งในระดับชาติหรือนานาชาติ

ข้อ ๘ งานประติมากรรม งานจิตรกรรม หรือสิ่งตกแต่ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่รวมเข้าเป็นโบราณสถานจะถูกแยกออกจากโบราณสถานได้ ในกรณีที่เป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะสงวนรักษาองค์ประกอบนั้น ๆ ไว้ได้

ข้อ ๙ ขั้นตอนของการบูรณะเป็นการดำเนินการที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะสาขาวิชา โดยมุ่งที่จะสงวนรักษาและแสดงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพ และประวัติศาสตร์ของโบราณสถานรวมทั้งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพต่อวัสดุดั้งเดิมและเอกสารที่เป็นของแท้ การบูรณะจะต้องหยุดทันที ณ จุดที่เราต้องคาดคะเนสันนิษฐาน ในกรณีที่มีความจำเป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้าไบนั้นจะต้องระบุให้ชัดเจน สามารถแยกออกได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเดิมของโบราณสถานและมีการประทับตราระบุเวลาที่ดำเนินการการบูรณะในกรณีใด ๆ ก็ตามจะต้องมีการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโบราณสถานก่อนเสมอ

ข้อ ๑๐ ในกรณีที่เทคนิคที่ใช้มาดั้งเดิมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ การเสริมความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานอาจสัมฤทธิ์ผลได้ โดยการนำเทคนิคสมัยใหม่ในการอนุรักษ์และการก่อสร้าง ทั้งนี้ประสิทธิภาพของเทคนิคจะต้องมีข้อมูลทางวิชาการยืนยันและมีประสบการณ์การนำมาใช้เป็นเครื่องพิสูจน์

ข้อ ๑๑ จะต้องเคารพสิ่งก่อสร้างในทุกยุคสมัยของโบราณสถาน เพราะเอกภาพของรูปแบบเพียงยุคใดยุคหนึ่งไม่ใช่เป้าหมายของการบูรณะโบราณสถาน เมื่ออาคารประกอบด้วย การก่อสร้างของยุคต่าง ๆ ซ้อนทับกันไว้ การเปิดเผยให้เห็นชั้นส่วนล่างที่ซ่อนอยู่กระทำได้ในกรณี

พิเศษเท่านั้น โดยมีข้อแม้ว่าชั้นที่รื้อออกไปนั้นมีสิ่งที่น่าสนใจอยู่เพียงเล็กน้อย และวัสดุส่วนล่างที่นำเสนอจะต้องมีคุณค่าอย่างสูงทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสุนทรียภาพ และอยู่ในสภาพที่ดีพอที่จะดำเนินการได้ การประเมินความสำคัญขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและการตัดสินใจที่อาจเป็นการทำลายจะขึ้นอยู่กับผู้ที่รับผิดชอบการทำงานเพียงผู้เดียวมิได้

ข้อ ๑๒ การซ่อมแซมแทนที่ส่วนที่ขาดหายไปต้องมีความกลมกลืนกับสภาพโดยรวม แต่ในขณะเดียวกันจะต้องเห็นได้ถึงความแตกต่างไปจากส่วนดั้งเดิม เพื่อที่ว่าการบูรณะจะไม่สร้างหลักฐานทางด้านศิลปะหรือประวัติศาสตร์ที่เป็นเท็จ

ข้อ ๑๓ ไม่สามารถทำการต่อเติมใดใดไว้ ยกเว้นแต่ส่วนที่ต่อเติมนั้นไม่มีผลกระทบต่อส่วนที่เป็นจุดสนใจของอาคาร โบราณสถาน แหล่งที่ตั้งดั้งเดิมของโบราณสถาน สมดุลขององค์ประกอบ และความสัมพันธ์ของโบราณสถานนั้นต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อ ๑๔ จะต้องดูแลแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานเป็นพิเศษ เพื่อรักษาลักษณะที่กลมกลืนของโบราณสถานนั้นไว้ และเพื่อให้แน่ใจว่าแหล่งโบราณสถานนั้นมีความชัดเจนและได้รับการนำเสนอในสภาพที่เหมาะสม การอนุรักษ์และบูรณะที่ดำเนินการในแหล่งดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ข้างต้นด้วย

ข้อ ๑๕ การขุดค้นโบราณสถาน ควรจะดำเนินการให้สอดคล้องกับมาตรฐานตามหลักวิชาการและข้อแนะนำที่กำหนดในหลักการระหว่างประเทศสำหรับการขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งยูเนสโกมีมติรับรองใน พ.ศ. ๒๔๙๕ จะต้องบำรุงรักษาซากโบราณสถานและจะต้องมีการมาตรการที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์อย่างถาวร มีการปกป้องคุ้มครองรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและวัตถุที่ค้นพบ ยิ่งกว่านั้นจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะเอื้ออำนวยต่อการทำความเข้าใจโบราณสถาน และนำเสนอโบราณสถานโดยไม่บิดเบือนความหมายใด ๆ อย่างไรก็ตามก่อนอื่นควรงดเว้นการปฏิสังขรณ์ นอกจากจะใช้วิธีการประกอบคืนสภาพ (อนัสติโลซิส) ซึ่งเป็นการนำชิ้นส่วนที่มีอยู่แต่กระจัดกระจายมาประกอบใหม่เท่านั้น วัสดุที่นำมาใช้ประสานชิ้นส่วนเข้าด้วยกันจะต้องแตกต่างจากวัสดุเดิมเสมอ และจะต้องใช้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน และการทำให้รูปทรงของโบราณสถานกลับสู่สภาพเดิม

ข้อ ๑๖ ในการดำเนินงานทุกด้านของการสงวนรักษา การบูรณะหรือการขุดค้น จะต้องมีการบันทึกข้อมูลอย่างชัดเจนในรูปแบบของรายงานการวิเคราะห์วิจารณ์ พร้อมกับผังรูปแบบลายเส้น และรูปถ่ายประกอบเสมอทุกขั้นตอนของการทำงานตั้งแต่ งานแผ้วถาง การเสริมความมั่นคงแข็งแรง การจัดองค์ประกอบใหม่ และการทำให้ผืนดินกลมกลืน ตลอดจนภาพลักษณ์ทั้งทางด้านเทคนิคและรูปทรงที่เห็นได้ในระหว่างการดำเนินงานจะต้องบันทึกรวบรวมไว้ ต้องเก็บบันทึกรายงานนี้ไว้ในหอจดหมายเหตุของสถาบันสาธารณะ ให้นักศึกษาวิจัยสามารถค้นคว้าได้

และการจัดพิมพ์เผยแพร่รายงานนี้ด้วย

๕.๒ กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ. ๑๙๕๐ (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage ๑๙๕๐) เป็นกฎบัตรที่จัดทำขึ้นโดย คณะกรรมการระหว่างประเทศ เพื่อการจัดการมรดกทางโบราณคดี (ICAHM) โดยได้รับความเห็นชอบจากการประชุมสามัญของ สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ ครั้งที่ ๙ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ได้ให้คำนิยามของคำว่า “มรดกทางโบราณคดี” หมายถึง ส่วนของมรดกที่เป็นวัตถุที่ให้ ข้อมูลเบื้องต้นตามวิธีการทางโบราณคดี ประกอบด้วยร่องรอยทั้งหมดที่แสดงถึงความเป็นอยู่ของ มนุษย์และรวมทั้งสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของกิจกรรมของมนุษย์ โครงสร้างที่ถูกละทิ้ง และซากที่คงเหลืออยู่ทั้งหลาย (รวมถึงแหล่งโบราณคดีใต้ดินและแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ) พร้อมทั้ง โบราณวัตถุที่อาจเคลื่อนย้ายได้ซึ่งเป็นส่วนประกอบของโบราณสถาน โดยมีกำหนดนโยบายใน การปกป้องคุ้มครองมรดกทางโบราณคดีที่สัมพันธ์และเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น นโยบายการใช้ที่ดิน กฎบัตรนี้สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์สงวนรักษา โบราณวัตถุไว้ ณ ตำแหน่ง บริบทที่ค้นพบ และต้องมีการจัดการที่เหมาะสมไม่นำเสนอโดยพล่อยให้อยู่ในสภาพ หลงซุกค้น ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นให้เป็นผู้บำรุงรักษามรดกทางโบราณคดี

๕.๓ กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ. ๑๙๕๕ (Charter on the Built Vernacular Heritage ๑๙๕๕) กฎบัตรนี้เป็นกฎบัตรที่เพิ่มเติมจากกฎบัตรเวนิซ โดยเพิ่มเติมให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น เพราะมองว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ที่ตั้งอยู่ แม้จะไม่ใช่โบราณสถานระดับชาติก็ตาม เป็นสิ่งแสดงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของ ชุมชน การอนุรักษ์ ควรคำนึงถึง ที่ตั้ง ภูมิทัศน์และวัฒนธรรม โดยมีการกล่าวถึงวัสดุที่ใช้ว่า ควรเป็นวัสดุเดิม ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ภาพลักษณ์ พื้นผิวสัมผัสและรูปทรงในอดีต

๕.๔ กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมือง ประวัติศาสตร์ (Washington Charter ๑๙๘๗) กฎบัตรวางชัดเจนให้ความสำคัญกับแหล่งที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมโบราณสถาน จึงเป็นแนวคิดที่ใช้อนุรักษ์ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนหรือย่าน ประวัติศาสตร์ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้มักมีมิติทางวัฒนธรรมอยู่ด้วย โดยมีหลักดังนี้

๕.๔.๑ การอนุรักษ์เมืองและชุมชน เมืองประวัติศาสตร์ ต้องเป็นส่วนหนึ่ง ของนโยบายการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ในทุกระดับ เช่น การวางผังเมือง

๕.๔.๒ คำนึงถึงความเป็นของแท้ดั้งเดิมของเมือง ชุมชนประวัติศาสตร์ และสงวนรักษา องค์ประกอบที่แสดงถึงลักษณะทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ การวางผังเมือง การใช้ประโยชน์พื้นที่ รูปลักษณะอาคาร ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ

๕.๔.๓ การวางแผนอนุรักษ์ ต้องอาศัยความร่วมมือกันจากหลากหลาย สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น โบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ฯลฯ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

๕.๔.๔ ประยุกต์การใช้สอยและกิจกรรมใหม่เข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน ควรมีความกลมกลืนไม่ขัดแย้งกับลักษณะชุมชน

๕.๔.๕ ต้องมีการควบคุมการจราจรภายในเมืองและวางผังกำหนดพื้นที่ จอครด เพื่อป้องกันความเสียหายแก่สิ่งปลูกสร้างทางประวัติศาสตร์

๕.๔.๖ แนวถนนทางหลวงสายหลัก ต้องไม่ผ่านเข้าไปในเขตพื้นที่ชุมชน เมืองประวัติศาสตร์

๕.๔.๗ ชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัย ธรรมชาติและสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น มลภาวะ แสงสั่นสะเทือน

๕.๕ กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม International Cultural Tourism Charter มีหลักการโดยย่อดังนี้

๕.๕.๑ เนื่องด้วยการท่องเที่ยว คือ หนทางหลักแห่งการแลกเปลี่ยนทาง วัฒนธรรม การอนุรักษ์จะต้องสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนได้มี ประสบการณ์รับรู้ และเข้าใจในมรดกและวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ ที่หลากหลาย

๕.๕.๑.๑ มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประจักษ์พยานของ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ได้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนจะต้องเข้าถึง รับรู้ได้ การที่จะปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์หลักฐานทางกายภาพของโบราณสถานที่ยังคงอยู่ จิตวิญญาณขนบธรรมเนียมที่สืบทอด รวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งหมดได้นั้น จะต้อง สร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่ม ประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนด้วยลักษณะที่มีความสมดุลและปรับใช้ตามสถานภาพที่เป็นอยู่

๕.๕.๑.๒ ลักษณะเฉพาะของทั้งมรดกทางธรรมชาติและ วัฒนธรรม มีระดับของความสำคัญที่แตกต่างกัน ในขณะที่บางแหล่งมีคุณค่าความสำคัญอย่างยิ่งใน ระดับโลก ก็ยังมีแหล่งอื่น ๆ ที่มีคุณค่าเพียงในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การสื่อ ความหมายต่าง ๆ จะต้องนำเสนอถึงความแตกต่างของระดับความสำคัญนี้ แก่ประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนด้วยวิธีการใช้สื่อ รูปแบบการศึกษาและเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความเหมาะสม

๕.๕.๑.๓ กิจกรรมการสื่อความหมายนี้จะต้องสนับสนุนให้สาธารณชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและให้ความร่วมมือช่วยเหลืออันจะส่งผลให้มรดกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมดำรงอยู่สืบต่อไป

๕.๕.๑.๔ กิจกรรมการสื่อความหมาย ควรนำเสนอความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ ตั้งแต่อดีตในยุคสมัยต่าง ๆ และในท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ โดยไม่ละเลยถึงวัฒนธรรมและภาษาของชนกลุ่มน้อย ผู้มาเยือนควรได้รับข้อมูลของคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง อันเป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ

๕.๕.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีความเป็นไปได้ด้วยความรวดเร็วจนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืน เพื่อให้สืบทอดแก่คนในรุ่นต่อไป

๕.๕.๒.๑ โบราณสถานมีคุณค่าสำหรับทุกคนในฐานะพื้นฐานที่สำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการพัฒนาทางสังคม มาตรการในการปกป้องและอนุรักษ์ในระยะยาวของตัวโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีที่สืบทอดต่อมา และความผสมกลมกลืนทางภาพกับสภาพแวดล้อมจะต้องถือเป็นส่วนสำคัญของนโยบายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม และการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

๕.๕.๒.๒ โครงการและกิจกรรมการพัฒนาทางการท่องเที่ยว จะต้องนำมาซึ่งผลลัพธ์ในทางบวก และก่อให้เกิดผลกระทบให้น้อยที่สุดต่อมรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่พยายามสนองต่อความต้องการและความปรารถนาของผู้มาเยือน

๕.๕.๒.๓ การอนุรักษ์ การสื่อความหมาย และการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในคุณค่าความสำคัญเฉพาะของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม พร้อมด้วยการศึกษาวิจัย ค้นคว้าข้อมูลใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ถือเป็นส่วนสำคัญของความเข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

๕.๕.๒.๔ การอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิมของโบราณสถานถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นข้อแม้สำคัญที่ทำให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม

๕.๕.๒.๕ โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว และการก่อสร้าง สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ต้องมีการคำนึงถึงมิติทางด้านสุนทรียภาพ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ลักษณะเฉพาะแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสายตานิภาพรวมทั้งที่กว้างที่สุดของมรดกทางวัฒนธรรม ควรคิดถึง

การใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นอันดับแรก และคำนึงถึงลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น

๕.๕.๒.๖ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องผ่านกระบวนการการวางแผนการจัดการ ซึ่งคำนึงถึงคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยจำกัดให้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีคุณค่านั้นให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงผลกระทบของจำนวนของผู้มาเยือนที่มายังแหล่ง ความผสมกลมกลืน ความสมดุลของระบบนิเวศ การเข้าถึงและการคมนาคมขนส่ง สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น หากระดับของการเปลี่ยนแปลงนั้นก่อให้เกิดผลกระทบจนไม่อาจจะยอมรับได้ ข้อเสนอในการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นจะต้องได้รับการปรับแก้ไข

๕.๕.๒.๗ จะต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมขึ้นจากการท่องเที่ยวและการพัฒนา

๕.๕.๓. การอนุรักษ์และการวางแผนการท่องเที่ยว จะต้องเป็นหลักประกัน แห่งประสบการณ์ที่คุ้มค่า เป็นที่พึงพอใจ และสร้างความสุขแก่ผู้มาเยือน

๕.๕.๓.๑ การอนุรักษ์และการท่องเที่ยวควรรักษาเสนอข้อมูลที่มีคุณภาพ ที่จะสร้างความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของแหล่งและความจำเป็นในการปกป้องคุ้มครอง สงวนรักษาไว้ เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมได้รับอรรถรสจากการท่องเที่ยวในแนวคิดและวิธีการที่เหมาะสม

๕.๕.๓.๒ ผู้มาเยือนควรได้รับอิสระในการเข้าชมตามที่ต้องการ แต่การกำหนดเส้นทางการเข้าชม ก็อาจมีความจำเป็นเพื่อลดผลกระทบจากการเข้าชมนี้

๕.๕.๓.๓ การเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติในแหล่งจะต้องถูกพิจารณาก่อนเป็นอันดับแรก ควรมีการกระตุ้นเตือนให้ผู้มาเยือนทำตัวให้เข้าบ้านยินดีต้อนรับ โดยให้ความเคารพต่อคุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ถอยห่างจากการค้าโบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย ทำตัวให้เข้าบ้านรอคอยที่จะให้การต้อนรับอีกในครั้งต่อไป

๕.๕.๓.๔ การวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรจัดเตรียมความสะดวกสบาย ความปลอดภัย และสวัสดิการที่เหมาะสมแก่ผู้มาเยือน แต่จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะที่สำคัญตลอดจนต่อสภาพแวดล้อมของแหล่ง

๕.๕.๔. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์และจัดการการท่องเที่ยว

๕.๕.๔.๑ ต้องเคารพในสิทธิและความสนใจของชุมชนท้องถิ่น สำหรับแหล่งที่มีคุณค่าในระดับภูมิภาคหรือท้องถิ่น โดยเจ้าของสถานที่และประชาชนในท้องถิ่นที่

มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้วยการเปิดโอกาสให้เข้าร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ นโยบาย และขอบเขตของการดำเนินการ ร่วมวางแผนอนุรักษ์ การจัดการการนำเสนอ และการสื่อความหมาย ของมรดกทางวัฒนธรรมของตนในบริษัทของการท่องเที่ยว

๕.๕.๔.๒ ในขณะที่สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ความสำคัญในระดับสูงเกินกว่าท้องถิ่น เราควรให้ความเคารพในความต้องการและความปรารถนาของชุมชนท้องถิ่น ในการจำกัดหรือจัดการการนำเข้าไปสู่กิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

๕.๕.๕. กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องสร้างผลตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น

๕.๕.๕.๑ นโยบายการอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องส่งเสริมมาตรการในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง สมดุลทั้งในระดับประเทศ และท้องถิ่น ให้ช่วยยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน

๕.๕.๕.๒ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ควรจะสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ที่มีการจัดสรรแบ่งปันอย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงภายในชุมชนท้องถิ่นในทุกระดับ ผ่านทางการศึกษาอบรมและการสร้างงานให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีอาชีพที่มั่นคง

๕.๕.๕.๓ ส่วนสำคัญของรายได้ที่มาจาก การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ของการท่องเที่ยว จะต้องถูกนำ กลับมาใช้ในการปกป้องคุ้มครอง ในการอนุรักษ์ และการเผยแพร่นำเสนอข้อมูลของแหล่ง ทั้งนี้ให้ผู้มาเยือนได้รับรู้ถึงการนำเอารายได้จากการเข้าชมมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย

๕.๕.๕.๔ จะต้องสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและสร้างงาน มัคคุเทศก์นำชม โบราณสถานให้กับชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความรู้ของประชาชนในท้องถิ่นอันที่จะนำเสนอและสื่อความหมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของตน

๕.๕.๕.๕ โครงการการศึกษา และการสื่อความหมายคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะต้องเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของข้อมูลทางวิชาการของแหล่ง ที่มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นที่รู้จักและเคารพในมรดกทางวัฒนธรรมของตน เพื่อที่จะให้มีความสนใจในการอนุรักษ์มรดกเหล่านั้นไว้ด้วยตนเอง

๕.๕.๕.๖ แผนการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องให้ความสำคัญกับการให้ความรู้และการฝึกอบรมของนักการเมือง นักวางแผน นักวิจัย นักออกแบบ สถาปนิก ผู้ตีความมรดกทางวัฒนธรรม นักอนุรักษ์ และผู้บริหารที่รับผิดชอบด้าน

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ผู้ให้การสนับสนุนในแต่ละฝ่าย ควรจะร่วมมือกันทำความเข้าใจกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และช่วยกันคิดหาหนทางแก้ไข

๕.๕.๖. การส่งเสริมการท่องเที่ยว ต้องปกป้อง และรักษาคุณค่าลักษณะเฉพาะของมรดกทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

๕.๕.๖.๑ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรสร้างเป้าหมายที่เป็นจริง และให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ที่มีศักยภาพด้วยความรับผิดชอบเกี่ยวกับลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งและของ ชุมชนท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่ เพื่อให้ผู้มาเยือนเหล่านี้ได้มีการวางตัวที่เหมาะสม

๕.๕.๖.๒ องค์กรรวมของมรดกทางวัฒนธรรม จะต้องได้รับการคุ้มครองความเป็นของแท้ดั้งเดิม และได้รับการอำนวยความสะดวกในการเข้าชมที่ดีขึ้น ในขณะที่จำกัดปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ควบคุมไม่ได้ให้เหลือน้อยที่สุด และหลีกเลี่ยงการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในสถานที่หนึ่งในจำนวนที่มากจนเกินไปในช่วงเวลาเดียวกัน

๕.๕.๖.๓ โปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรมุ่งให้เกิดการกระจายผลตอบแทนและบรรเทาปัญหาจากสถานที่ที่มีชื่อเสียงที่มีนักท่องเที่ยวมากเป็นจำนวนมาก โดยส่งเสริมให้ผู้มาเยือนได้ไปสัมผัสกับลักษณะเฉพาะของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่หลากหลายและกว้างขวางขึ้นในภูมิภาคหรือท้องถิ่น

๕.๕.๖.๔ การส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น หรือผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่อาจช่วยก่อให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผลทางเศรษฐกิจชุมชน และรับประกันว่าบูรณาการทางวัฒนธรรมความผสานกลมกลืนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จะไม่ถูกลดระดับลงไป

บทที่ ๓

การศึกษาปัญหาอุปสรรค และปัจจัยแห่งความสำเร็จของการ พัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอุทยาน

ประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ แห่ง

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มั่งคั่งไปด้วยมรดกทางศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทโบราณสถาน โดยกลุ่มโบราณสถานที่มีความสำคัญหลายแห่งในระดับประเทศและระดับโลก ได้รับการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการในรูปแบบอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ในปัจจุบันมีจำนวน ๑๐ แห่ง ได้แก่

๑. อุทยานประวัติศาสตร์นครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
 ๒. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดศิลปากรที่ ๔ ลพบุรี
 ๓. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย สังกัดศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย
 ๔. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สังกัดศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย
 ๕. อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร สังกัดสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย
 ๖. อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี สังกัดศิลปากรที่ ๕ ขอนแก่น
 ๗. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา สังกัดศิลปากรที่ ๑๒ นครราชสีมา
 ๘. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ สังกัดสำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครราชสีมา
 ๙. อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี สังกัดสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี
 ๑๐. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี
- พุทธศักราช ๒๕๑๕ กรมศิลปากรได้เสนอแผนอนุรักษ์ส่งเสริมการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อการบูรณะปรับปรุง และพัฒนากลุ่มโบราณสถานที่สำคัญในรูปแบบอุทยานประวัติศาสตร์ โดยบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๕๒๐ – ๒๕๒๔) จากนั้นได้มีการดำเนินงานโครงการปรับปรุงและบูรณะ ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน และ

โครงการทางโบราณคดีต่างๆ เพิ่มขึ้นเป็นโครงการต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๒๙) และฉบับต่อ ๆ มา

อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๔ แห่ง ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ประกาศให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติทั้งปวง คือเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร) และนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา) ยังมีอุทยานประวัติศาสตร์ที่อยู่ในบัญชีรายชื่อการนำเสนอเป็นมรดกโลกต่อไปในอนาคต คือ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง พิมาย ภูพระบาท ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ และอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ ก็อยู่ในแผนที่จะนำเสนอเข้าในบัญชีรายชื่อเช่นเดียวกัน

อุทยานประวัติศาสตร์มีภารกิจในการบริหารจัดการ อนุรักษ์และพัฒนา กลุ่มโบราณสถาน และองค์ประกอบทางกายภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมในบรรยากาศของอดีตให้คงอยู่โดยไม่ถูกรบกวน (Conservation)

๒. เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนให้ตระหนักถึงความเป็นมาของชาติไทย พัฒนาการในการสร้างชาติและการมีอยู่ของอารยธรรมไทย (Education)

๓. เพื่อประโยชน์ในการศึกษา วิจัย ค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม วิศวกรรม ผังเมือง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ฯลฯ (Research)

๔. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และให้ความเพลิดเพลิน (Recreation)

โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในการ

๑. ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยด้าน โบราณคดีและวิชาการอื่นที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติงานและองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและการอนุรักษ์ แก่บุคลากรทั้งภายในและนอกหน่วยงาน

๒. อนุรักษ์ การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และ แหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ

๓. ปกป้อง คุ้มครอง อนุรักษ์ และดูแลรักษาโบราณสถานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ตาม พรบ.โบราณ อนุสัญญา และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

๔. บูรณะซ่อมแซม เสริมความมั่นคงโบราณสถาน ตลอดจนบำรุงรักษาภูมิทัศน์ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์

๕. จัดและให้บริการความรู้ในฐานะแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแก่ประชาชนผู้เข้าชมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตามมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

๖. บริหารบุคลากร งบประมาณและบริหารความเสี่ยงเพื่อให้หน่วยงานมีมาตรฐานตามหลักการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA)

๗. จัดเก็บรายได้และผลประโยชน์ของรัฐ อันเกิดจากค่าธรรมเนียมเข้าชมโบราณสถาน ค่าเช่าที่ดิน ค่าเช่าร้านค้า ค่าเช่าที่พัก การจำหน่ายหนังสือและของที่ระลึก ค่าธรรมเนียมการถ่ายทำภาพยนตร์ ตลอดจนค่าธรรมเนียมอื่นๆ ตามกฎหมาย ระเบียบ และวิธีปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นรายได้แผ่นดินและเงินกองทุนโบราณคดี

๘. ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายกรณีที่มีการกระทำความผิดต่อโบราณสถานตามที่กฎหมายกำหนด

๙. ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับเครือข่ายเพื่อการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

๑๐. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือตามที่ได้รับมอบหมาย

ในการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนครั้งนี้ ได้ใช้อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ แห่ง ที่อยู่ในสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมเป็นกรณีศึกษา โดยการศึกษาปัญหาอุปสรรค และการแก้ปัญหา ในการดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ ทั้ง ๑๐ แห่ง ตลอดจนการจัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ กลุ่ม โดยกลุ่มแรก ได้แก่กลุ่มผู้รับบริการ คือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการอุทยานประวัติศาสตร์ และกลุ่มที่ ๒ ได้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือหน่วยงาน หรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ ทั้ง ๑๐ แห่ง ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผนภาพ ๓-๑ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย บริเวณที่แม่น้ำ ๓ สาย ประกอบด้วย แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสักมาบรรจบกัน ทำให้พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเชื่อกันว่าบริเวณเมืองอยุธยาเคยเป็นที่ตั้งของ “เมืองอโยธยา” ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของลพบุรีมาก่อน โดยมีหลักฐานพระราชพงศาวดารกล่าวถึงการสร้างพระเจ้าพนัญเชิงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๗ แสดงให้เห็นว่าขณะนั้นชุมชนอโยธยามีขนาดใหญ่ และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงแล้ว

เมื่ออิทธิพลเขมรเริ่มเสื่อมลงตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา เมืองที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองต่างตั้งตัวเป็นอิสระ ต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๕ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยรวบรวมเมืองที่มีความสัมพันธ์กันทางด้านเครือญาติเข้าด้วยกัน อาทิ เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี และเมืองสรรค์บุรี เป็นต้น ในระยะแรกนั้นพระเจ้าอู่ทองทรงประทับอยู่ที่เวียงเหล็กนอกเกาะเมืองด้านทิศใต้ ซึ่งเป็นพระราชวังเดิมที่พระองค์ได้อุทิศพื้นที่วังให้เป็น

วัดพุทไธสวรรย์โดยย้ายมาประทับที่หนองโสนภายในเกาะเมือง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบึงพระรามอันเป็นตำบลที่พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาและสร้างพระราชวังในบริเวณนี้

สมัยอยุธยาตอนต้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง (พ.ศ. ๑๘๕๓-๑๘๑๒) ปฐมกษัตริย์ผู้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๕๓ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ตัวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาอันเป็นที่ตั้งของพระราชวัง พระอาราม และสถานที่สำคัญของเมือง รวมทั้งเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนราษฎรในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยการรวบรวมเมืองที่มีความสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติเข้าด้วยกัน ทรงขยายขอบเขตทางการเมืองไปยังเมืองต่าง ๆ และทรงวางรากฐานทางด้านการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดอยู่ที่เมืองหลวง ส่วนเมืองลูกหลวงต่าง ๆ จะมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองไปปกครองในลักษณะเครือญาติ

สมัยอยุธยาตอนกลาง ในสมเด็จพระมหินทราธิราช (พ.ศ. ๒๑๑๑-๒๑๑๒) กรุงศรีอยุธยาได้แพ้สงครามแก่พม่าเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ และตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นระยะเวลา ๑๕ ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘) ทรงเป็นกษัตริย์นักรบที่สามารถกอบกู้อิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้ในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ ชัยชนะจากสงครามครั้งนี้ ส่งผลให้เกิดความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยทางการเมืองแก่กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลต่อ ๆ มา

สมัยอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๕๕-๒๒๓๑) ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวต่างชาติที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาเพื่อประโยชน์ทางการค้า ศาสนา และการเมือง ทำให้ได้รับเอาวิทยาการสมัยใหม่จากชาวต่างชาติเข้ามาใช้ที่สำคัญได้แก่ รูปแบบและเทคนิคในการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ซึ่งเห็นได้จากสถาปัตยกรรมทรงดึกสมัยอยุธยาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และลพบุรี ในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. ๒๓๐๑ - ๒๓๑๐) เป็นพระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปกครองกรุงศรีอยุธยา เพราะในรัชกาลนี้ต้องเสียกรุงให้แก่พม่าเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ซึ่งส่งผลให้อยุธยาต้องล่มสลายในที่สุด

ในช่วงระยะเวลา ๔๑๗ ปีที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านการปกครอง กฎหมายการศาล ระบบสังคม การศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ ภาษาวรรณกรรม และนาฏดุริยางค์ศิลป์ ศิลปะ ซึ่งเป็นวิทยาการทุกแขนงที่คนไทยในอาณาจักรอยุธยาสั่งสมไว้นั้น เป็นอารยธรรมที่กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ยึดถือเป็นแบบแผน สืบทอดและพัฒนาเป็นอารยธรรมตามยุคสมัยหลายอย่างยังคงใช้สืบทอดมาตราบจนทุกวันนี้ จากความสำคัญดังที่ได้กล่าวมาทำให้องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศให้ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกโลกเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

เมื่อพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยา ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่ง ๓ องค์ ได้แก่ พระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาท พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท และ พระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาท ในเขตวัดพระศรีสรรเพชญ์ในปัจจุบัน และยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งมังคลาภิเษกมหาปราสาทและพระที่นั่งตรีมุขด้วย พระราชวังระยะแรกนี้ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ๗ พระองค์ เป็นเวลา ๘๘ ปี

ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๑ ทรงยกบริเวณพระราชวังเดิม ได้แก่ พระที่นั่ง ๓ องค์นั้น ให้เป็นพุทธาวาส หรือก็คือวัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระราชวังมาสร้างใหม่ทางด้านเหนือของพระราชวังเดิม ใกล้แม่น้ำลพบุรี คูเมืองด้านเหนือ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทและพระที่นั่งสรรเพชญ์มหาปราสาท เป็นพระที่นั่ง ๒ องค์แรก มีพระที่นั่งอีกองค์หนึ่งซึ่งสร้างในเขตนี้ แต่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่าสร้างในรัชสมัยใด ก็คือ พระที่นั่งมังคลาภิเษก หรือพระที่นั่งวิหารสมเด็จพระมหาปราสาท ๓ องค์นี้ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ๑๖ พระองค์ เป็นเวลา ๑๘๒ ปี

ในสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงขยายให้วังหลวงกว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม โดยให้เขตพระราชวังไปเชื่อมติดกับ วัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหาปราสาทเพิ่มอีก ๒ องค์ คือพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ และ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ ต่อมาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงสร้างพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์ขึ้นเป็นที่ประทับอีกองค์หนึ่ง ดังนั้น วังหลวงสมัยอยุธยาตอนปลายมี พระมหาปราสาทรวมทั้งสิ้น ๖ องค์ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ๑๐ พระองค์ เป็นเวลา ๑๓๗ ปี จนเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ นอกพระราชวังโบราณซึ่งเป็น โบราณสถานที่เป็นหัวใจของเมืองแล้ว ทั้งพื้นที่ในเกาะเมือง และนอกเกาะยังมีโบราณสถานตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อให้การต่อการจัดได้แบ่งเป็นเขตพื้นที่ต่าง ๆ ที่โบราณสถานตั้งอยู่ดังนี้ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓ : ๒๓-๒๗)

๑. เขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕๕ แห่ง ที่สำคัญ เช่น พระราชวังโบราณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดมงคลปิตร วัดธรรมมิกราช วัดญาณเสน เป็นต้น

๒. โบราณสถานในเกาะเมืองนอกเขตอุทยาน จำนวน ๕๔ แห่ง ที่สำคัญ เช่น วังจันทร์เกษม เจดีย์ศรีสุริโยทัย วัดราชประดิษฐาน วัดขุนแสน วัดสุวรรณดาราราม ป้อมเพชร เป็นต้น

๓. โบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ในพื้นที่นอกเกาะเมืองด้านตะวันออก จำนวน ๗๔ แห่ง ที่สำคัญ เช่น วัดนางคำ วัดจักรวรรดิ วัดอโยธยา วัดกุฎีดาว วัดมเหยงค์ วัดตึก วัดปราสาท วัดประดู่ทรงธรรม เป็นต้น

๔. โบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ในพื้นที่นอกเกาะเมืองด้านตะวันตก จำนวน ๑๗ แห่ง ที่สำคัญเช่น วัดไชยวัฒนาราม วัดกษัตราธิราช วัดธรรมาราม วัดสนามไชย วัดวรเชษฐาราม วัดกลาง วัดราชพลี วัดโคกพลู

๕. โบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ในพื้นที่นอกเกาะเมืองด้านเหนือ

๓. ประวัติการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์

พระนครศรีอยุธยา

หลังจาก พ.ศ.๒๓๑๐ ราชธานีของอาณาจักรไทย ได้เปลี่ยนเป็นกรุงธนบุรีและกรุงเทพมหานครในที่สุด ในระยะเวลานั้นกรุงศรีอยุธยาจึงถูกทิ้งร้างไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอนุรักษ์เกาะเมืองอยุธยาจึงเริ่มขึ้นและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีลำดับการอนุรักษ์ดังนี้ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๐:๕-๑๐)

- พ.ศ. ๒๔๕๑ พระยาโบราณราชธานินทร์สมุหเทศาภิบาล ผู้สำเร็จราชการมณฑลกรุงเก่า ดำเนินการสำรวจจุดแต่งและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในพระราชวังโบราณ รวมทั้งสงวนที่ดินเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาไว้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ห้ามบุคคลถือสิทธิ์ครอบครอง
- พ.ศ. ๒๔๗๕ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้สนับสนุนให้มีการตราพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน และที่ดินวัดร้างภายในกำแพงเมืองให้กระทรวงการคลัง
- พ.ศ. ๒๔๗๘ กรมศิลปากรในประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่สำคัญในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นโบราณสถานของชาติ จำนวน ๖๕ แห่ง
- พ.ศ. ๒๔๘๑ กรรมสิทธิ์ที่ดินเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นของกระทรวงการคลังตามพระราชบัญญัติโดยโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
- พ.ศ. ๒๔๘๕ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้ดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาหลายแห่ง เช่น วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นต้น
- พ.ศ. ๒๕๑๑ กรมศิลปากรได้รับการจัดสรรงบประมาณ จำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับดำเนินการตามโครงการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ได้ดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานที่สำคัญ หลายแห่ง
- พ.ศ. ๒๕๑๕ กรมศิลปากรได้ประกาศเขตพื้นที่ภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑,๘๑๐ ไร่ เป็นเขตโบราณสถาน โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่

๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

พ.ศ. ๒๕๒๕ จัดตั้งโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๕๓๐ เริ่มจัดทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาตามแผนแม่บท

แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบในหลักการของแผนดังกล่าว เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้จัดทำแนวทางการพัฒนาโดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. วางแนวทางการพัฒนาเพื่อแสดงแนวความคิด และกำหนดทิศทางการพัฒนานครประวัติศาสตร์ให้มีรูปแบบตามที่กำหนดไว้ (ในหนังสือแผนแม่บท)

๒. จัดทำรายละเอียดการพัฒนาด้านต่างๆ ตามแผนงานหลัก ๑๐ แผนดังนี้

๒.๑ แผนการใช้ที่ดิน แบ่งออกเป็น พื้นที่โบราณสถานสำคัญสูงสุด พื้นที่สวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ พื้นที่ส่วนบริการและการท่องเที่ยว พื้นที่หมู่บ้านหัตถกรรม พื้นที่ส่วนบริหารอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พื้นที่ชุมชนใหม่เขตเขยการโยกย้าย พื้นที่ชุมชนเดิมในเขตอุทยานฯ และพื้นที่เขตค้ำหนักสิริยาลัย

๒.๒ แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน แบ่งออกเป็นแผนการดำเนินการงานโบราณคดี งานอนุรักษ์ งานภูมิทัศน์ และงานประวัติศาสตร์

๒.๓ แผนงานสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก ประกอบด้วย แผนงานถนน ทางเดินเท้า และแผนการจัดจราจรทางบก แผนงานแม่ข่าย ลำคลอง ทางระบายน้ำ ระบบป้องกันน้ำท่วม และการสัญจรทางน้ำ แผนงานระบบไฟฟ้า และโทรศัพท์ แผนงานประปาและระบบน้ำใช้ แผนงานกำจัดน้ำเสียและสิ่งปฏิกูล

๒.๔ แผนบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ ประกอบด้วย งานภูมิทัศน์บริเวณโบราณสถานในแต่ละจุด งานภูมิทัศน์ในสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ งานภูมิทัศน์ในหมู่บ้านหัตถกรรม งานภูมิทัศน์ในส่วนบริการวิชาการและการท่องเที่ยว

๒.๕ แผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย แผนงานสำหรับบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นต้องโยกย้ายที่ตั้งใหม่ แผนงานสำหรับบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่ไม่จำเป็นต้องโยกย้ายที่ตั้ง

๒.๖ แผนพัฒนาสำนักงานและกำลังคนอุทยานประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย การเพิ่มอัตรากำลังบุคลากรและการพัฒนาคุณภาพบุคลากร การก่อสร้างสำนักงานบริหาร โครงการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติการการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งชาติ ก่อสร้างบ้านพักเจ้าหน้าที่

๒.๗ แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว ประกอบด้วย พื้นที่จอตกรวม พื้นที่อาคารบริการและการท่องเที่ยว พื้นที่สถานียานพาหนะควบคุมของอุทยานฯ

๒.๘ แผนงานเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย แผนการเพิ่มรายได้และอาชีพ โดยทางตรงได้เช่น การจัดตั้งหมู่บ้านหัตถกรรม เป็นต้น ส่วนโดยทางอ้อมได้แก่รายได้จากนักท่องเที่ยวซื้อและใช้สินค้าและบริการของชุมชน

๒.๙ แผนงานโยกย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับปรุงการใช้พื้นที่ ประกอบด้วย พื้นที่โบราณสถานสำคัญสูงสุด และพื้นที่ชุมชนพักอาศัย

๒.๑๐ แผนงานทบทวนนโยบายการใช้ที่ดิน กรมศิลปากรจะต้องดำเนินการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น สำนักผังเมือง กรมธนารักษ์ ประสานความร่วมมือในการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับการอนุรักษ์และพัฒนาให้มากที่สุด

ด้านการอนุรักษ์ เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่มีพื้นที่ทับซ้อนกับชุมชนปัจจุบันทำให้มีปัญหายุ่งยากในการจัดการค่อนข้างมากเช่น ความขัดแย้งกับเทศบาลพระนครศรีอยุธยาเรื่องการขยายถนนอุทง โดยส่วนหนึ่งต้องถมคลองโบราณเพื่อขยายพื้นผิวจราจร กรมศิลปากรต้องแจ้งระงับการก่อสร้างแล้วนำเรื่องเข้าพิจารณาในคณะกรรมการวิชาการเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยให้คงรูปแบบเดิมห้ามถมคลอง และมีการปรับแบบใหม่โดยให้เกิดผลกระทบต่อหลักการอนุรักษ์น้อยที่สุด

ด้านชุมชน เช่นกรณีความขัดแย้งที่วัดโลกยสุธาตั้งกับกลุ่มผู้ขายดอกไม้รูปเทียน และชาวบ้านที่เมื่อกรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่ง บูรณะ เมื่อมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยจะมีการรื้อถนนที่ติดเข้ามาในเขตวัดออก แต่ชาวบ้านคัดค้านเพราะว่ากลัวเดินทางเข้าออกไม่สะดวกเหมือนเดิม สุดท้ายต้องรอมขอมประสานประโยชน์ร่วมกันโดยคงถนนไว้เช่นเดิม

ความขัดแย้งกับหน่วยงานราชการ เช่นกับสำนักงานพระพุทธศาสนา กรณีสำนักงานพระพุทธศาสนาให้เข้าพื้นที่วัดโคกมะเกลือ (ร้าง) ตำบลไผ่ลิง อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา แล้วมีการดำเนินการถมปรับพื้นที่โดยไปทำลายเนิน โบราณสถานจนได้รับความเสียหายทำให้ต้องมีหนังสือถึงผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อขอให้ยกเลิกสัญญาเช่า เป็นต้น (หนังสือสำนักศิลปากรที่ ๓ ที่ วธ ๐๔๑๗/๒๑๖๔ ลงวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖)

ด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม เช่นกรณีความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของร้านค้าบริเวณข้างวัดมงคลบพิตร เมื่อกรมศิลปากรจะเข้าไปดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์สร้างร้านค้าใหม่ให้มี

ความเรียบร้อยสวยงามแต่เจ้าของร้านค้าไม่ยอม เพราะกลัวว่าจะส่งผลกระทบต่อการค้าขาย ทำให้ต้องหารือร่วมกันกับทุกส่วนที่เกี่ยวข้องแล้วออกมาตรการระยะสั้นและระยะยาวในการแก้ปัญหาในระยะสั้นได้แก่ ย้ายร้านค้าที่บุกรุกอยู่ด้านหน้าวิหารพระมงคลบพิตร และริมกำแพงวัดพระศรีสรรเพชญ์ออก แล้วจัดเตรียมเต็นท์ชั่วคราวพร้อมน้ำ-ไฟให้ร้านค้าย้ายเข้าไป ส่วนแผนระยะยาวคือปรับปรุงลานจอดรถหลังศาลากลาง(หลังเก่า) ให้เป็นลานจอดรถนักท่องเที่ยว แล้วจะสร้างร้านค้าใหม่จำนวน ๓๐๐ หน่วย เพื่อรองรับร้านค้าทั้งหมดที่จะย้ายเข้าไป และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามในอนาคต

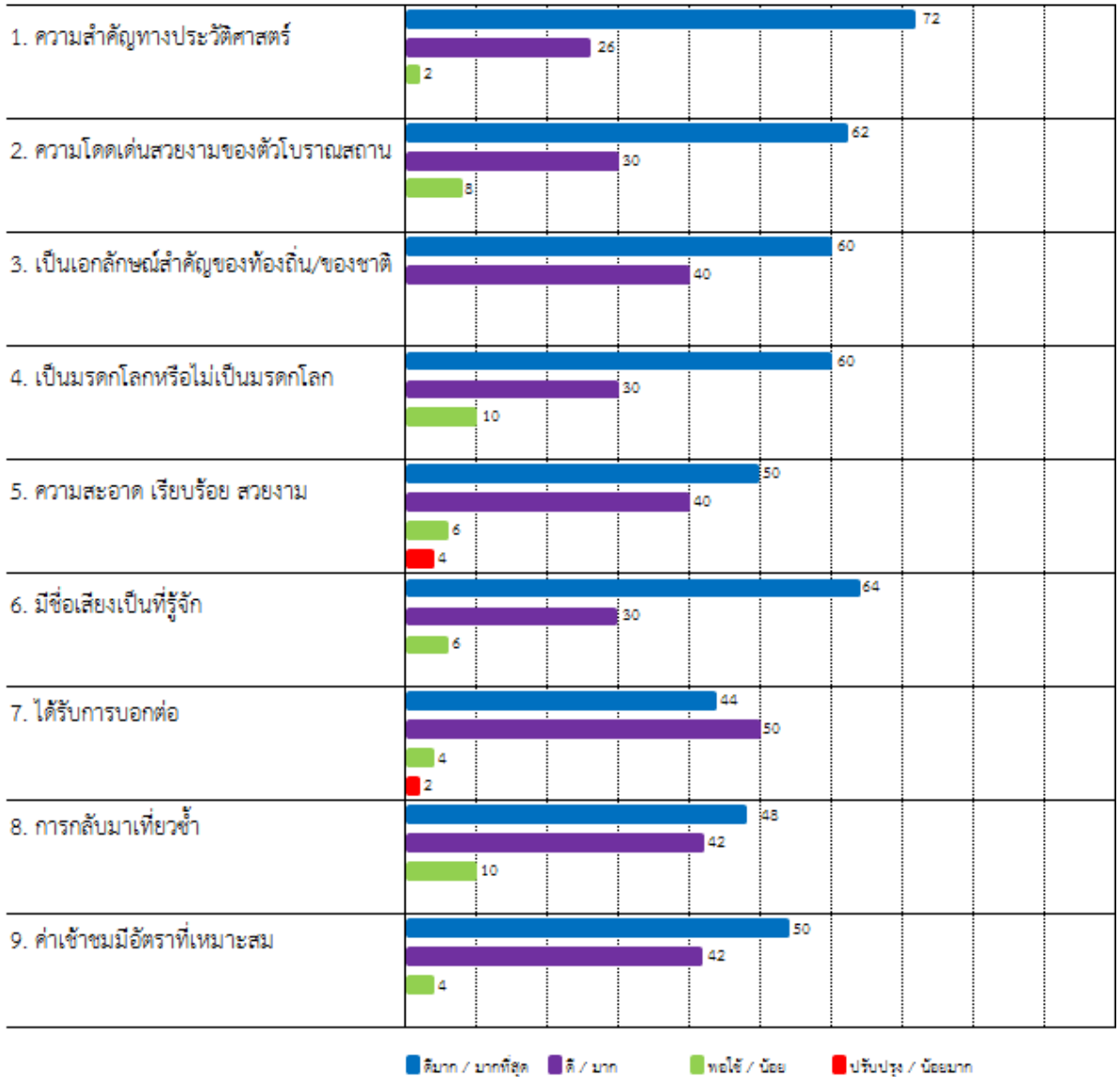
แผนภาพ ๓-๒ วัดไชยวัฒนาราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผนภาพ ๓-๓ วัดราชบูรณะ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

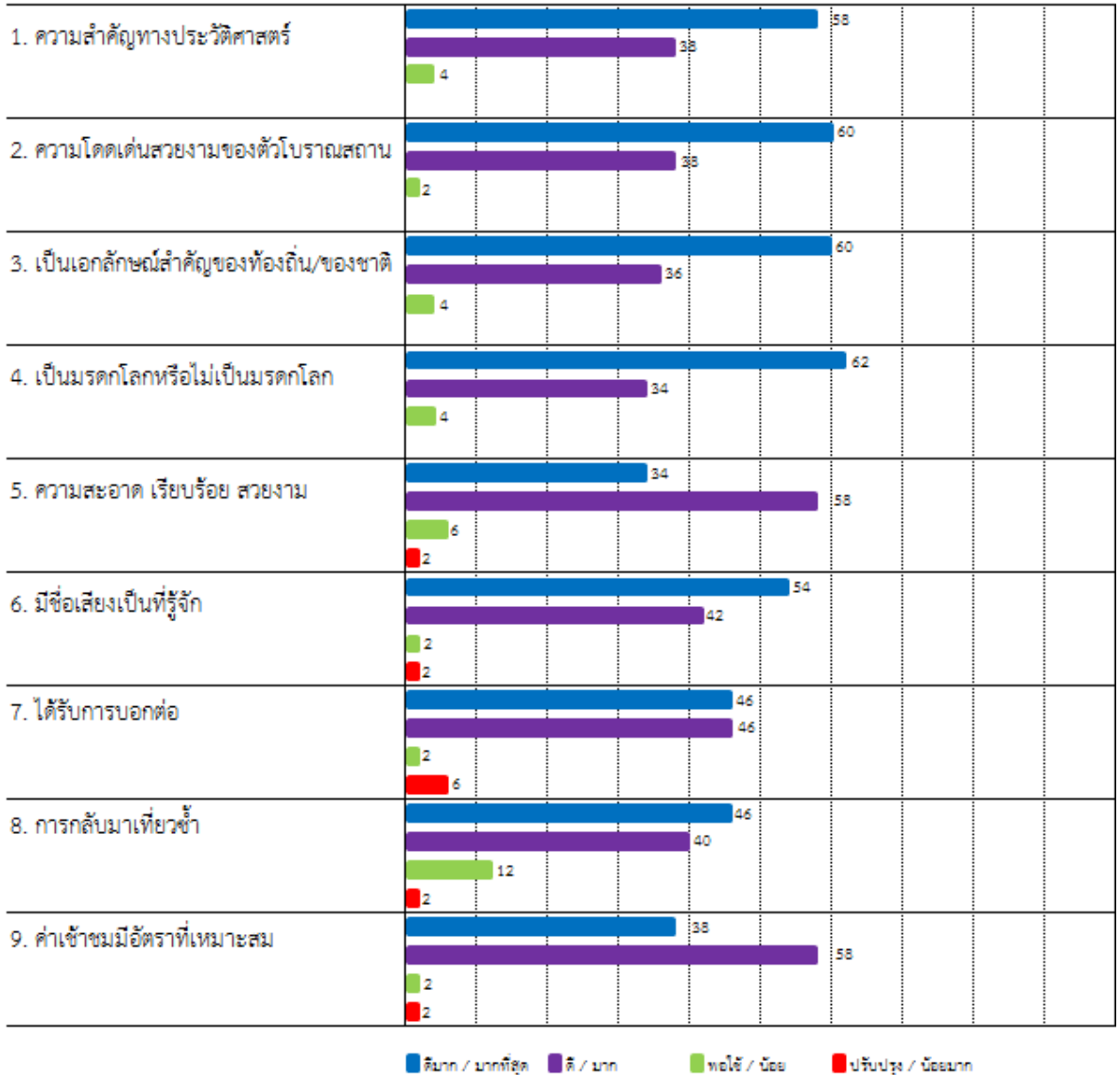
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๗๒ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ยังคงให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดที่ร้อยละ

๕๘ รองลงเป็นค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสมที่ร้อยละ ๕๖ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและได้รับการบอกต่อ
ได้ร้อยละ ๕๔ รองลงมาในระดับที่ใกล้เคียงกันได้แก่ความสวยงามของตัวโบราณสถาน
เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติและท้องถิ่น เป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลก และความสะอาด
เรียบร้อยสวยงาม

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงของมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่าต้องปรับปรุง
เรื่องความสะอาด เรียบร้อย สวยงาม มากที่สุดประมาณร้อยละ ๑๐ เท่ากับความต้องการที่กลับมา
เที่ยวซ้ำ

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

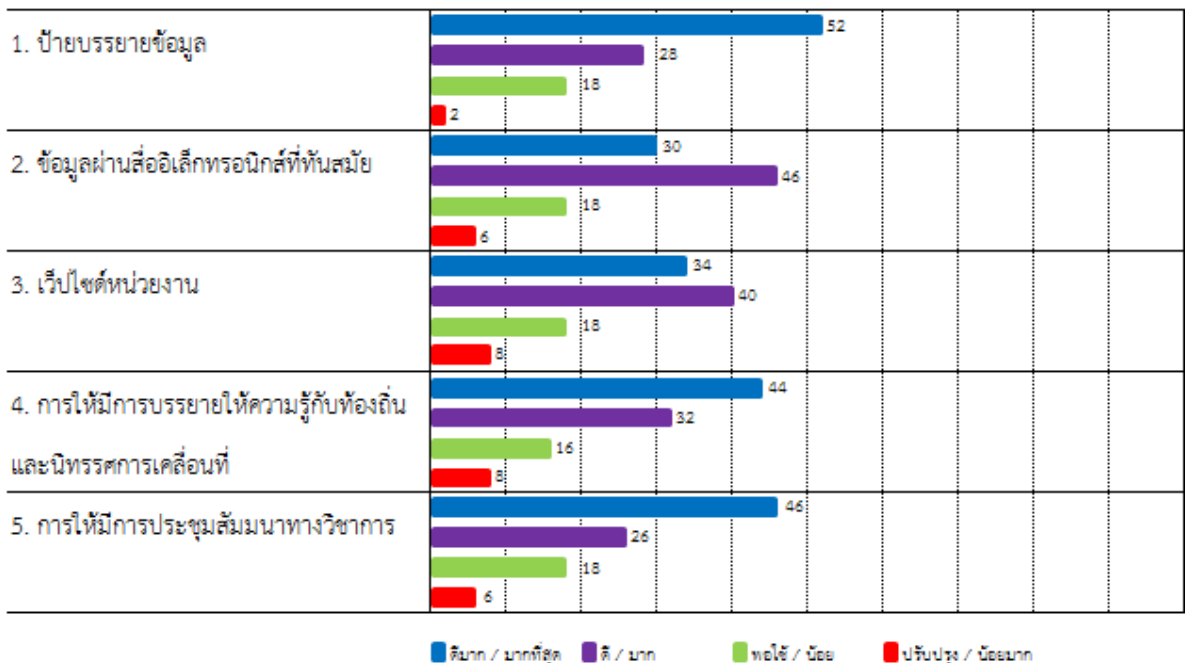
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับการเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลกสูงสุดที่ร้อยละ ๖๒ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงอยู่ในระดับเดียวกันได้แก่ ความสำคัญทาง

ประวัติศาสตร์ เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น เป็นหรือไม่เป็นมรดกโลก มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก เป็นต้น

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวการกลับมาเที่ยวซ้ำต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๔ ตามมาคือได้รับการบอกต่อที่ร้อยละ ๘ ส่วนองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ตามมาที่ร้อยละ ๔-๖

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

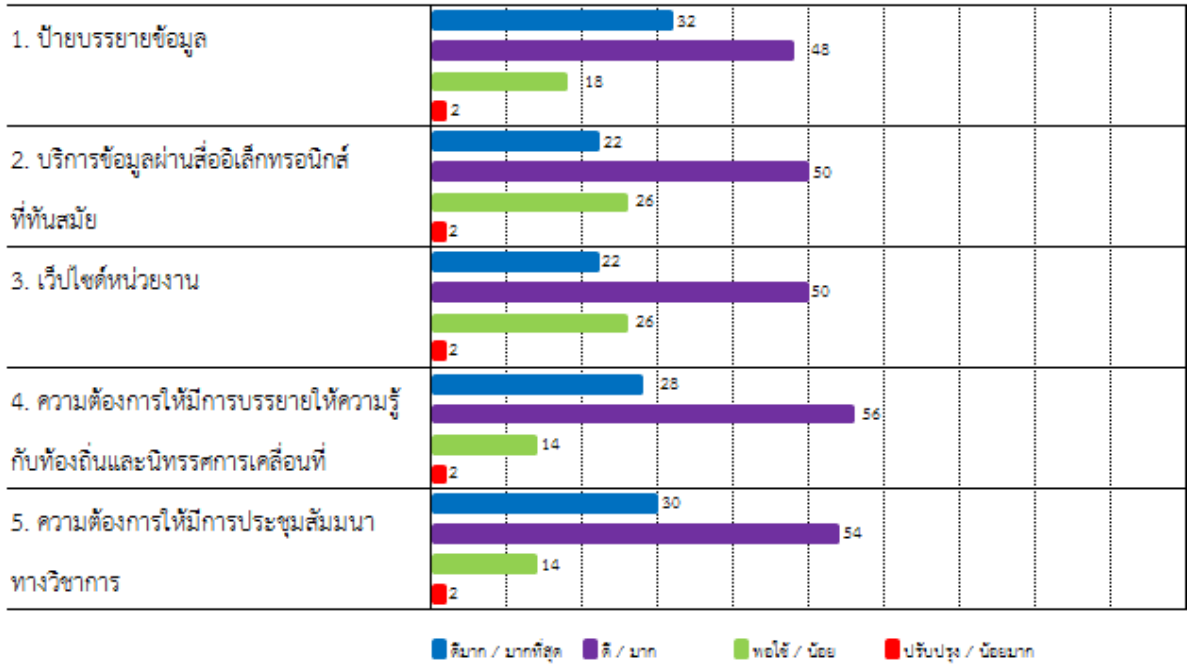
องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๕๒ เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันป้ายข้อมูลก็ยังคงได้รับความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๘๐ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย และการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่เท่ากันที่ร้อยละ ๓๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๖ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๗ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ

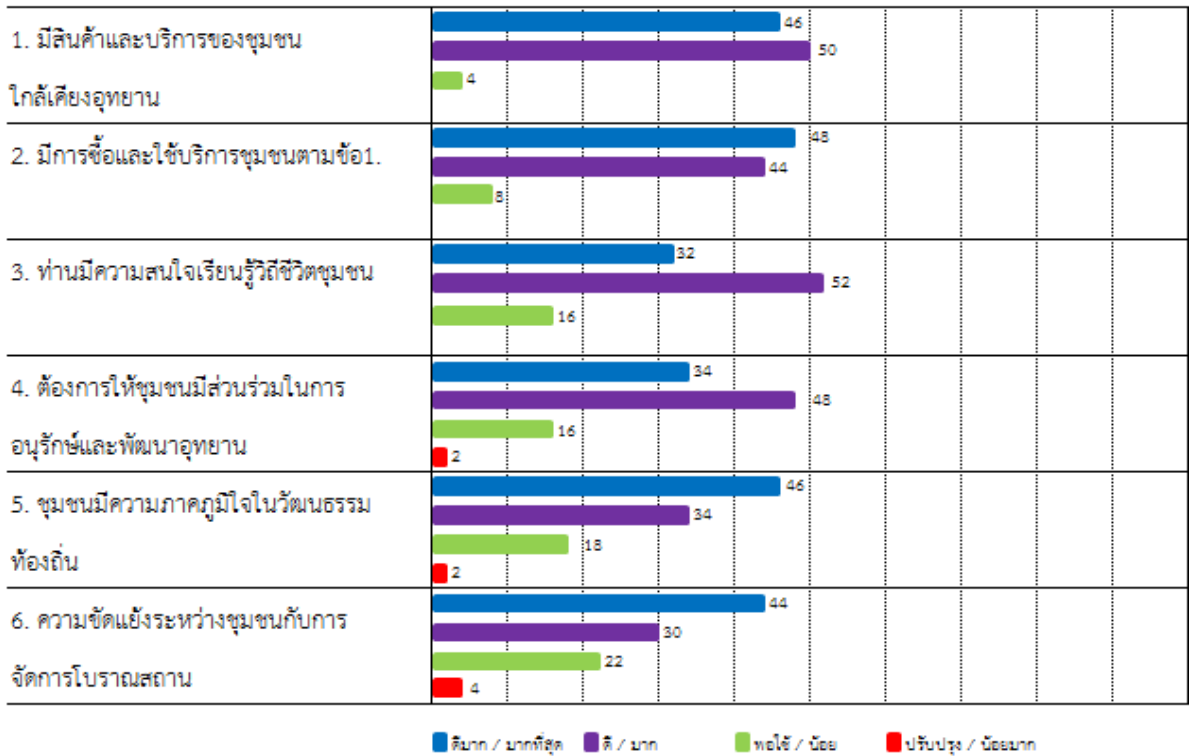
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๓๒ เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกัน ความต้องการให้การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่ และความต้องการให้มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการได้รับความสำคัญสูงสุดเท่ากันที่ร้อยละ ๘๔ รองลงมาเป็นป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๘๐ ด้านอื่น ๆ ตามมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานและบริการข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๒๘ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

แผนภาพ ๓-๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

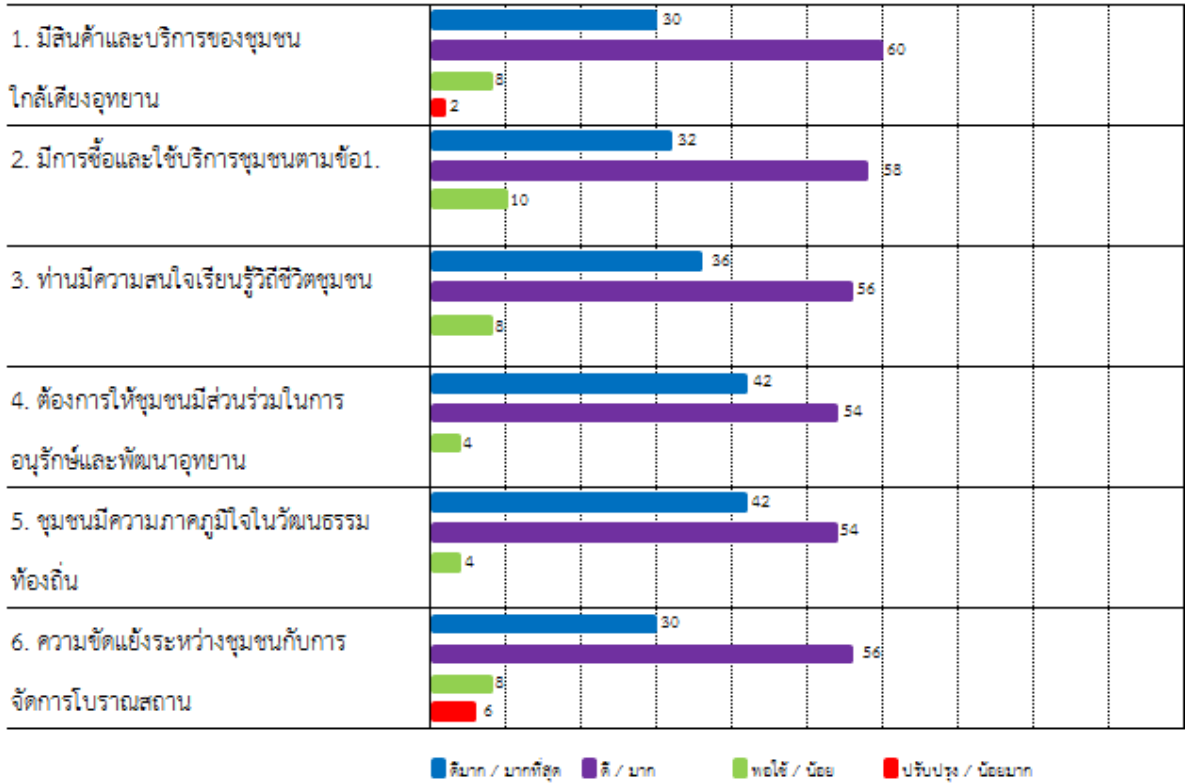
ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ มีการซื้อและใช้บริการของชุมชนที่ร้อยละ ๔๘ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน จะเห็นได้ว่ามีความต้องการในด้านสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานมากที่สุดร้อยละ ๕๖ รองลงมา มีการซื้อและใช้บริการของชุมชนที่ร้อยละ ๕๒ ในเรื่องอื่น ๆ รองลงไปอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่ามีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการ โบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๖ รองลงมาเป็นชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นร้อยละ ๒๐ ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานร้อยละ ๑๘ และความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนร้อยละ ๑๖

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

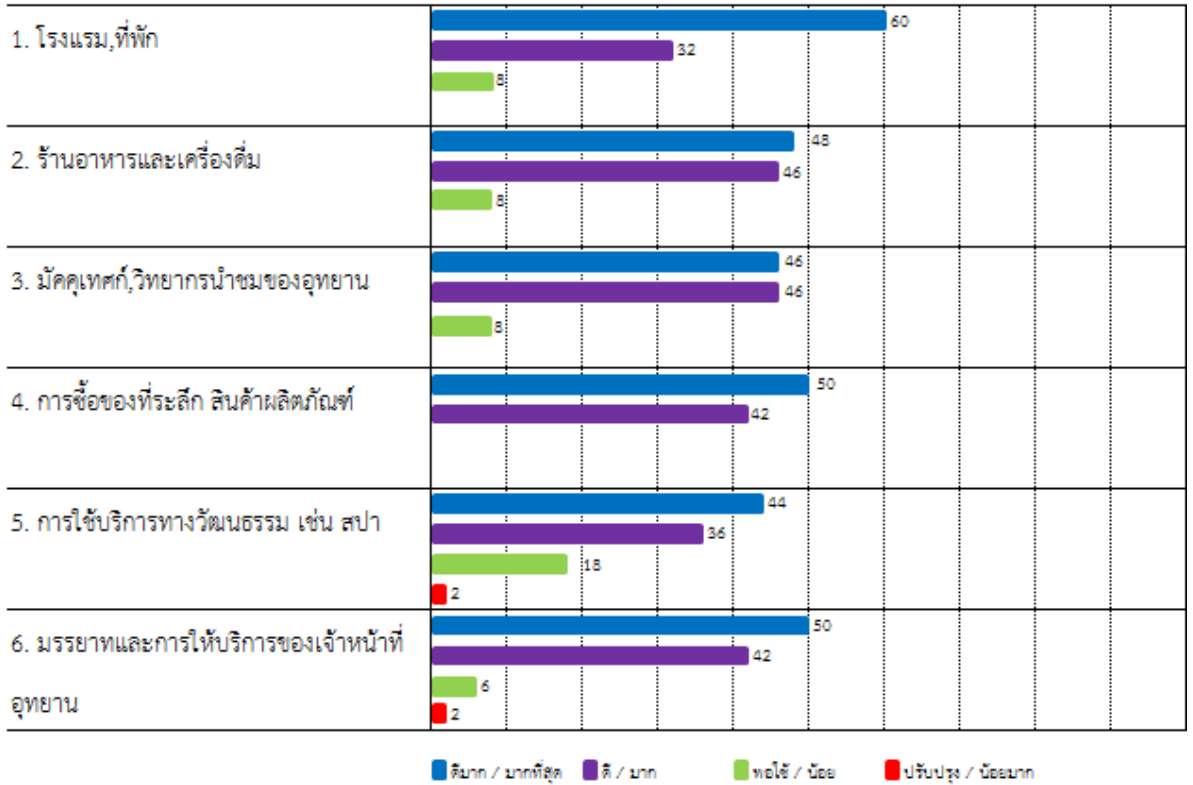
แผนภาพ ๓-๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน และชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๔๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันองค์ประกอบทั้ง ๒ ด้านดังกล่าวก็ยังมีความต้องการมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๙๖ รองลงมาให้ความสนใจเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่ร้อยละ ๕๒ ในเรื่องอื่น ๆ รองลงไปอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่ามีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๒ รองลงมาเป็นสินค้าและบริการของชุมชน และมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนเท่ากันที่ร้อยละ ๑๐ ด้านอื่น ๆ ตามมาอยู่ในระหว่างร้อยละ ๔-๘

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

แผนภาพ ๓-๑๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

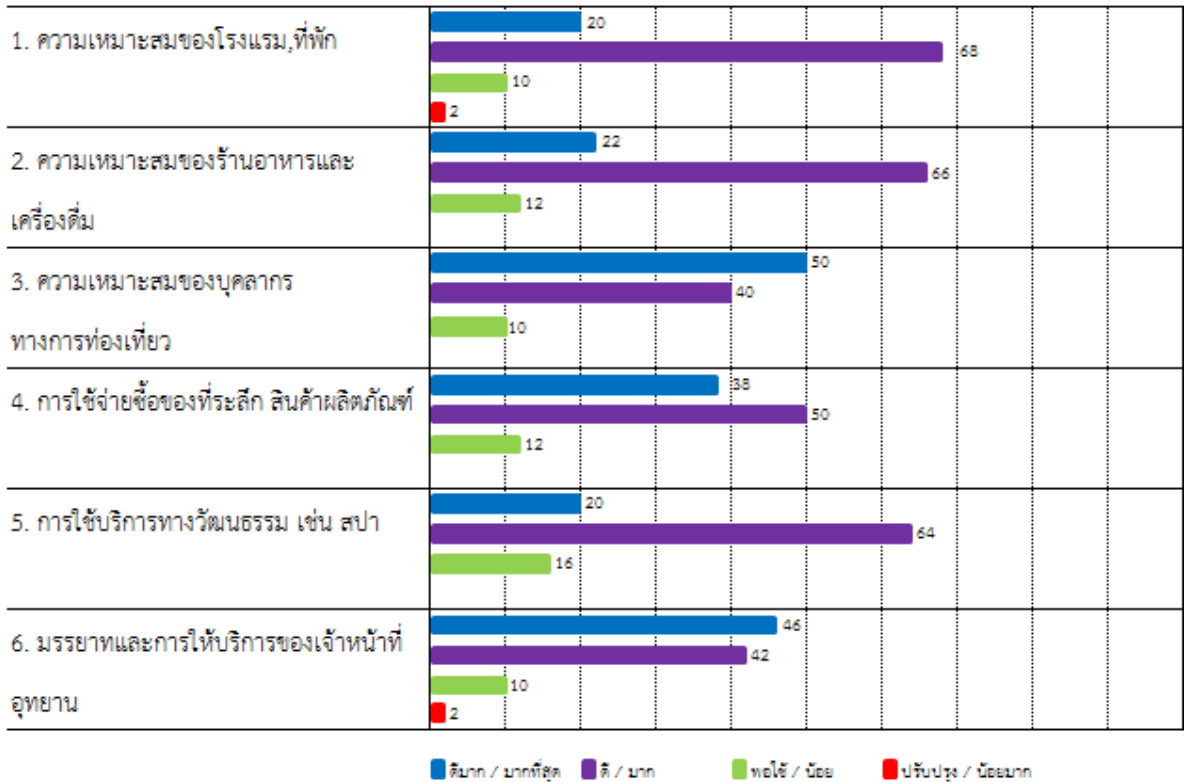
ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ โรงแรม/ที่พัก ที่ร้อยละ ๖๐ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๔ ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันองค์ประกอบ ด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ ต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๒๐ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันไม่เกินร้อยละ ๑๐

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

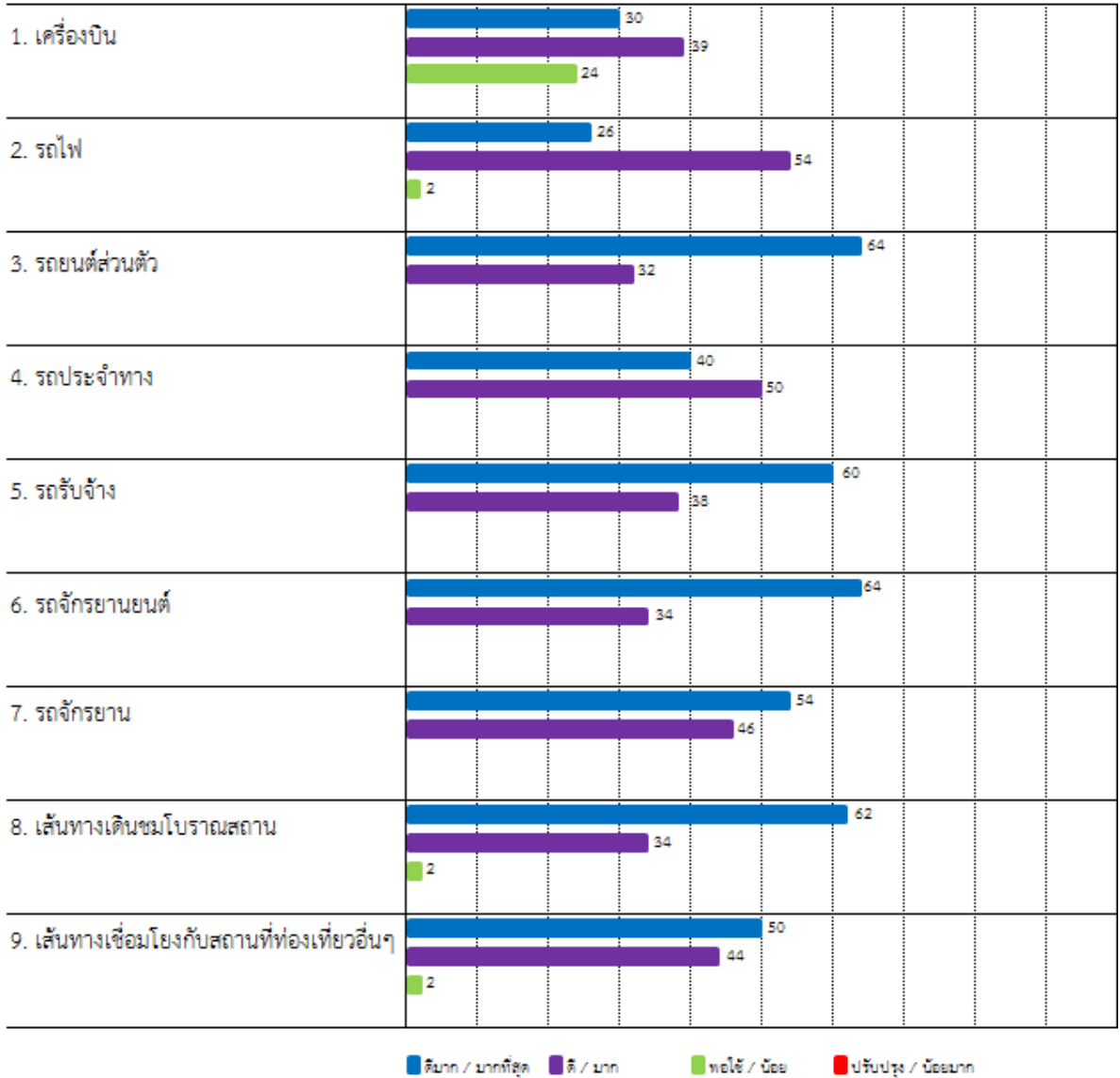
แผนภาพ ๓-๑๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ ความเหมาะสมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวที่ร้อยละ ๕๐ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ความเหมาะสมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวก็องได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันองค์ประกอบด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ ต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๑๖ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันระหว่างร้อยละ ๑๐-๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

แผนภาพ ๓-๑๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัว ที่ร้อยละ ๖๔ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน รถจักรยานมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือรถจักรยานยนต์ที่ร้อยละ ๕๘ รถยนต์ส่วนตัว ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นรถรับจ้าง และรถประจำทาง มีข้อสังเกตที่เห็นได้ชัดว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

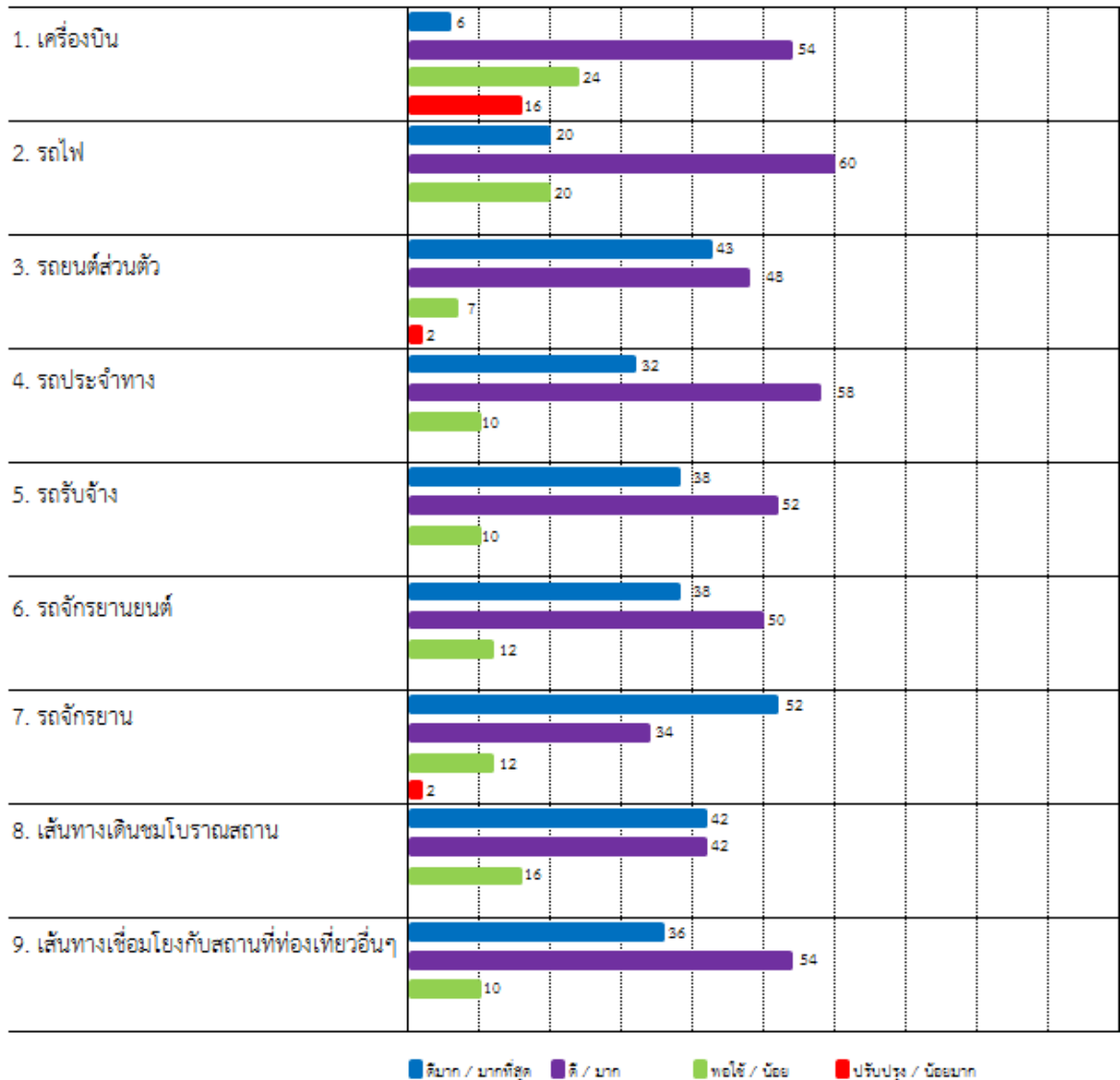
ต้องการให้ปรับปรุงการเข้าถึงด้วยรถไฟ และรถประจำมากที่สุด

ในส่วนการเข้าถึงภายในพื้นที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจในเส้นทางเดิมชมโบราณสถานในระดับดีมากที่ร้อยละ ๖๔ และเส้นทางเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ร้อยละ ๕๐

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

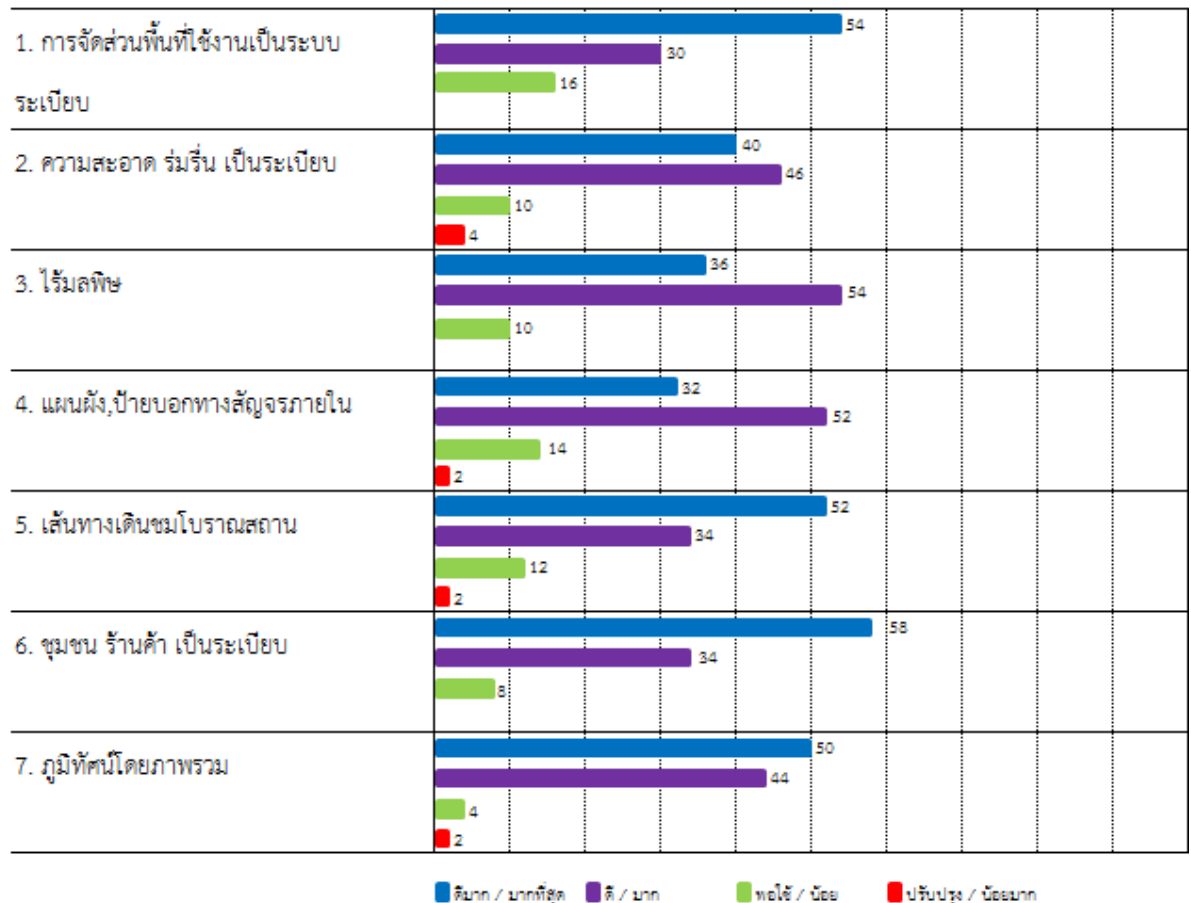
แผนภาพ ๓-๑๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถจักรยาน ที่ร้อยละ ๕๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน รถยนต์ส่วนบุคคลมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๑ รองลงมาคือรถประจำทางและรถรับจ้างแท็กซี่ที่ร้อยละ ๔๐ มีข้อสังเกตที่เห็นได้ชัดว่านักท่องเที่ยวต้องการให้ปรับปรุงการเข้าถึงด้วยรถไฟมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๒๐

ในด้านการเข้าถึงภายในพื้นที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจในเส้นทางเดินชมโบราณสถานในระดับดีมากที่ร้อยละ ๔๒ และเส้นทางเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ร้อยละ ๓๖

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

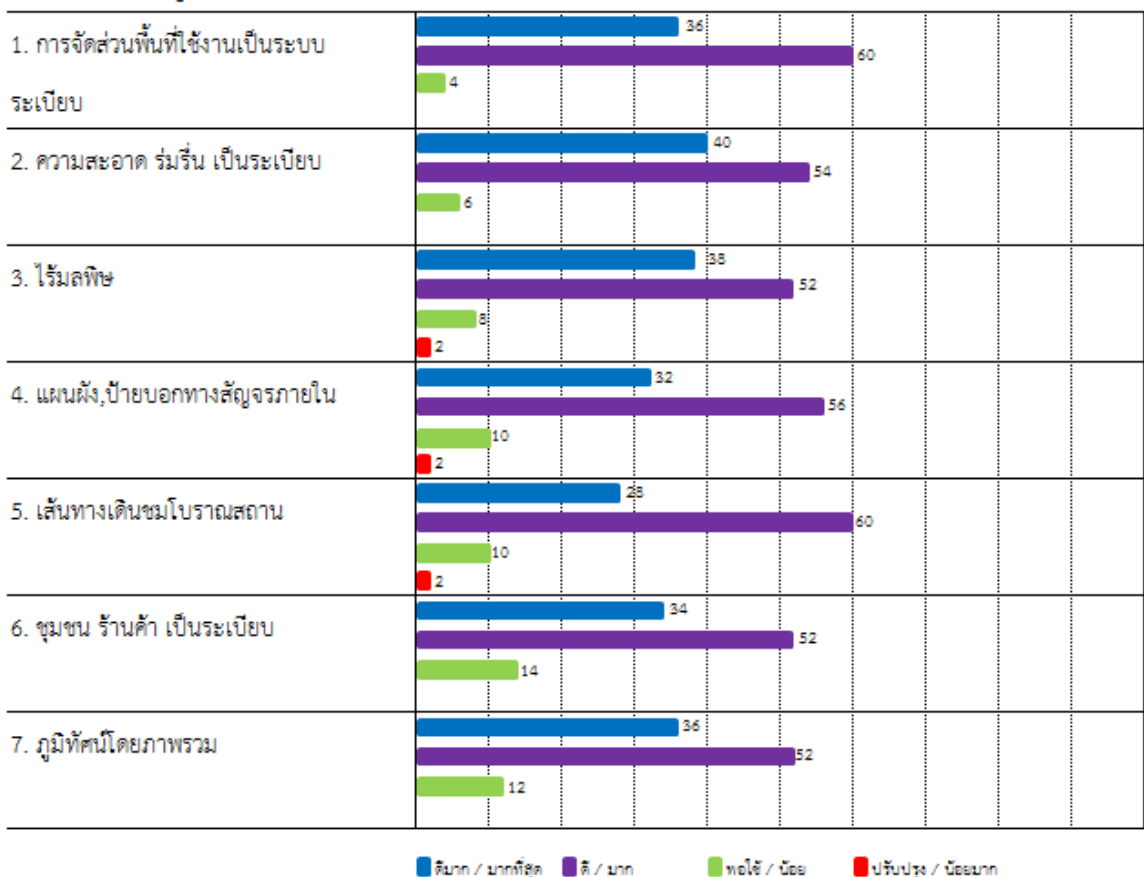
แผนภาพ ๓-๑๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบที่ร้อยละ ๕๘ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือ ภูมิทัศน์โดยภาพรวมมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็นชุมชนร้านค้าเป็นระเบียบร้อยละ ๕๒ รองลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนักได้แก่ ไร้มลพิษ ความสะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบ เส้นทางเดินชมโบราณสถาน แพนผังป้ายบอกทางสัญญาณภายใน และการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งาน

ส่วนในด้านพอใจและต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้จัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานให้เป็นระเบียบ และแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในเท่ากันมากที่สุดร้อยละ ๑๖ รองลงมาเป็นความสะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบ และเส้นทางเดินชมโบราณสถานที่ ร้อยละ ๑๔ ส่วนหัวข้ออื่นที่รองลงไปมีระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

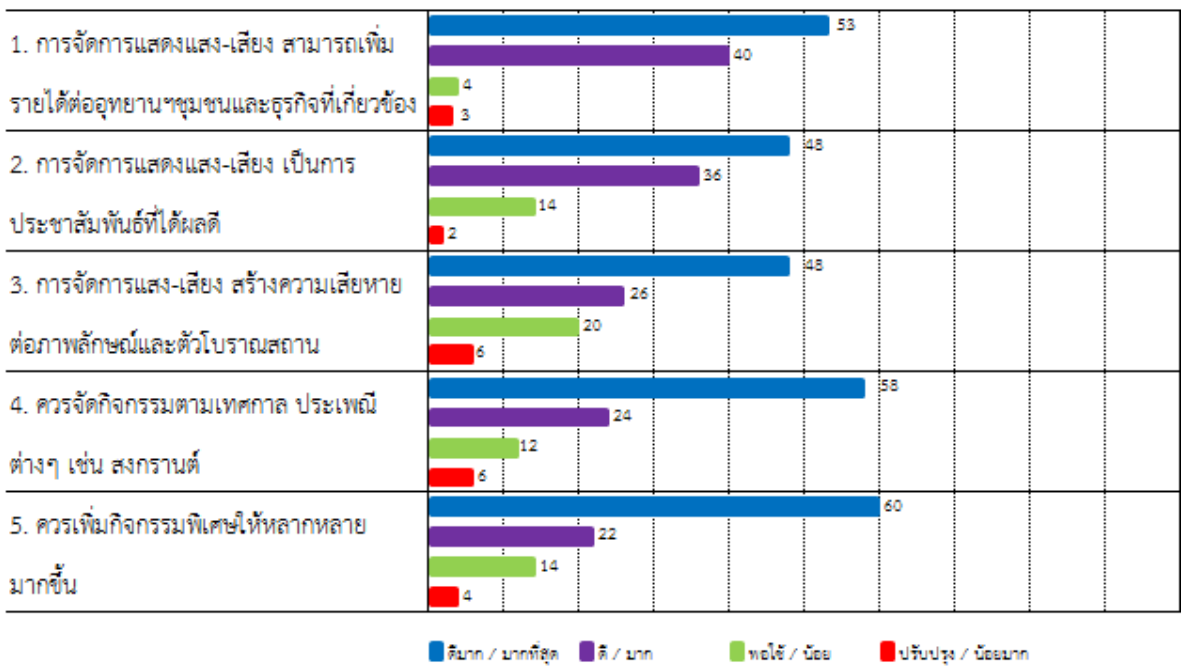
แผนภาพ ๓-๑๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามที่ร้อยละ ๕๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือ การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นความสะอาด ร่มรื่น สวยงามร้อยละ ๕๔ รองลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก ได้แก่ ไร่เมล็ช เส้นทางเดินชมโบราณสถาน แพนผังป้ายบอกทางสัญญาณภายใน และภูมิทัศน์โดยภาพรวม

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบ มากที่สุดร้อยละ ๑๔ รองลงเป็นองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุดได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๖๐ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันผลคือ การจัดการแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๑ อื่นองค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับรอง ๆ ลงไปที่

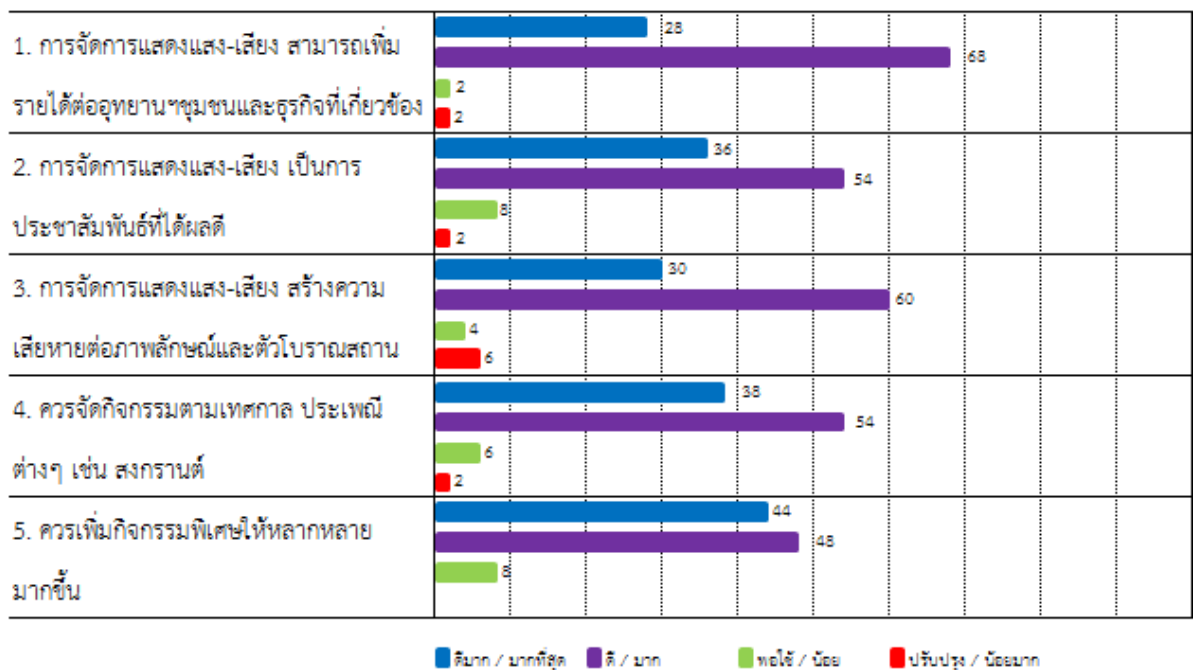
ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๖ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๗ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ

ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุดได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๔๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๖ อื่นองค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับรอง ๆ ลงไปที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณ และการแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๐ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก แต่ก็ไม่ใช่เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีที่สุด

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

แผนภาพ ๓-๑๘ วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๔๔๐ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดสุโขทัยไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

ก่อนกำเนิดแคว้นสุโขทัย พื้นที่บริเวณนี้มีมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องมือหินที่เขาเขน เขากา อำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย โครงกระดูกมนุษย์ที่บ้านบึงหญ้า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้ อาจจะมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องจนมีพัฒนาการตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นในเวลาต่อมา จนกระทั่งถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ วัฒนธรรมแบบทวารวดี ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่แถบภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยได้เผยแพร่เข้ามาถึงพื้นที่บริเวณนี้ โดยได้พบโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัด แท่งดินเผามีลวดลาย เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำมาจากเหล็ก สำริด เหรียญเงินที่มีรูปพระอาทิตย์ รวมทั้งโครงกระดูกมนุษย์พบที่วัดชมชื่น ในเขตเมืองเก่าศรีสัชนาลัย เป็นต้น

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ วัฒนธรรมเขมรได้เผยแพร่เข้ามาถึงพื้นที่บริเวณนี้ โดยได้ค้นพบโบราณสถานในศิลปะเขมรตั้งอยู่บนภูเขาเตี้ย ๆ ลูกหนึ่งในแถบบ้านนาเชิง อำเภอกีรีมาศ เรียกว่าปรางค์ปู่จา จนกระทั่งราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พบหลักฐานการสร้างปราสาทศาลตาผาแดง ในเขตเมืองเก่าสุโขทัย ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีอายุร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน โดยมีอิทธิพลต่อการสร้างพระปรางค์ที่วัดพระพายหลวง นอกเมืองสุโขทัยทางทิศเหนือ เมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้น

ศิลาจารึกหลักที่ ๒ ซึ่งพบอยู่ในอุโมงค์วัดศรีชุม ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนอกเมืองสุโขทัยได้ให้เรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยในระยะต้นว่า เมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถมเจ้าเมืองสุโขทัยสิ้นพระชนม์ลง ขอม สบาค โขลญลัมพได้เข้าครอบครองเมืองสุโขทัย พ่อขุนผาเมืองโอรสพ่อขุนศรีนาวนำถมที่ครองเมืองราด ได้ชักชวนพระสหายคือพ่อขุนบางกลางหาว เข้าร่วมชิงเมืองสุโขทัยกลับคืนมาได้ แต่พ่อขุนผาเมืองกลับยกเมืองสุโขทัยของพระบิดา พร้อมกับได้มอบพระขรรค์ชัยศรี และพระนามศรีอินทราทิตย์ของพระองค์ให้กับพ่อขุนบางกลางหาว จึงมีพระนามเป็นที่รู้จักกันว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้ปกครองกรุงสุโขทัยเป็นต้นราชวงศ์สุโขทัยสืบมา

สุโขทัยนามเมืองที่มีความหมายว่ารุ่งอรุณแห่งความสุขนั้น เมื่อสิ้นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบานเมืองโอรสองค์ใหญ่ได้ปกครองต่อมา ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าในระยะต้นนี้ศูนย์กลางของเมืองยังคงอยู่ในบริเวณวัดพระพายหลวง ซึ่งมีพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมและมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ หรือย้ายมาที่เมืองใหม่ที่มีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางแล้ว แต่เมื่อพ่อขุนรามคำแหงพระอนุชาได้ขึ้นปกครองสุโขทัยต่อมา ข้อมูลจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ บอกให้ทราบว่าได้ย้ายเมืองมาอยู่ตรงที่มีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางแล้ว ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้กล่าวถึงความเกรียงไกรของพ่อขุนรามคำแหงไว้มากมาย พระองค์ทรงเป็นนักรบผู้ปรีชาสามารถเอาชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด ตั้งแต่พระชนมายุได้ ๑๕ พรรษา อาณาเขตของแคว้นสุโขทัยในสมัยนี้แผ่ขยายไปถึงเมืองหลวงพระบาง และสุดแหลมมลายู ในทางตะวันตกคิดเขตแดนมาะตะมะ อาณาเขตที่กว้างใหญ่นี้ นักวิชาการเชื่อว่าเป็นความสัมพันธ์ของเมืองสุโขทัยกับบรรดาเมืองน้อยใหญ่เหล่านี้ในลักษณะบ้านพี่เมืองน้อง

พ่อขุนรามคำแหงทรงนำพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่กำลังเจริญอยู่ที่นครศรีธรรมราชเข้ามาเผยแพร่ที่สุโขทัย อันนับเป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ความนับถืออย่างใหม่ให้แก่ชาวสุโขทัย

ศิลาจารึกได้ให้ภาพความเป็นผู้นำของพ่อขุนรามคำแหงทั้งในทางโลกและทางธรรม กล่าวคือทรงมีความสามารถในการเป็นนักรบที่ปกครองไพร่ฟ้าให้มีความเป็นอยู่ที่ดี บ้านเมืองเป็นปกติสุข ประชาชนมีอิสระในการทำการค้า ถึงกับมีคำกล่าวที่ “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่คู่ทางเพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ไครจักไคร่ค้าช้าง ค้า ไครจักไคร่ค้าม้า ค้า” พระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พุทธศาสนา โปรดให้มีการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกลางเมืองศรีธรรมราชอันเป็น

เมืองคู่ของสุโขทัย และก่อสร้างอาราม พระพุทธรูปต่าง ๆ ขึ้นในสุโขทัย ในช่วงเทศกาลออกพรรษา พ่อขุนรามคำแหงทรงช้างขึ้นไปไหว้พระในเขตอรัญญิกที่วัดสะพานหินเพื่อกราบนมัสการ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างให้แก่กษัตริย์ไทยในเวลาต่อมา ความเป็นปึกแผ่นของเมืองสุโขทัยนอกจากจะมีกำลังที่เข้มแข็ง บ้านเมืองเป็นสุขดังกล่าวแล้ว ยังมีตำนานเล่ากันในสมัยหลังต่อมาว่า พระองค์คือผู้ที่ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้เป็นพระองค์แรกด้วย

เมื่อสิ้นรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหง สุโขทัยไม่สามารถดำรงความเป็นบ้านเมืองที่รุ่งเรืองมากเหมือนแต่ก่อนไว้ได้ อาจเป็นในสมัยของพระยาเลอไทย โอรสของพ่อขุนรามคำแหงหรือภายหลังสมัยของพระยาเลอไทยก็ได้ ที่เมืองต่าง ๆ ภายในแคว้นสุโขทัยได้แตกแยกกันเป็นอิสระปกครองกันเอง ไม่ยอมขึ้นกับเมืองสุโขทัยที่เคยเป็นศูนย์กลางเช่นเดิม ดังนั้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๐ พระมหาธรรมราชาลิไท พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งขณะนั้นครองเมืองศรีสัชนาลัย จึงนำกองทัพเข้ามาปราบจนเป็นผลสำเร็จ ได้ขึ้นครองสุโขทัย และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่แคว้นสุโขทัยซึ่งประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่ง

ในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทเมืองสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก พระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ ได้อาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจากนครพิน อันเป็นเมืองหนึ่งทางตอนใต้ของพม่า ขณะนั้นพุทธศาสนาจากลังกากำลังเจริญอยู่ที่นั่น ด้วยความเลื่อมใสในพุทธศาสนา พระมหาธรรมราชาลิไทได้ออกผนวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดป่ามะม่วงทางทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัย พระองค์ยังได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธศาสนาขึ้น เรียกว่า เถกมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง เพื่อสั่งสอนอบรมประชาชนของพระองค์ให้เลื่อมใสในพุทธศาสนาด้วย

ในสมัยนี้มีความเจริญรุ่งเรืองอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับพุทธศาสนา เพราะเป็นสิ่งที่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา นั่นคือ ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมซึ่งมีความงดงาม เป็นเอกลักษณ์และสะท้อนถึงความรู้ทางเทคนิควิทยาการต่าง ๆ เป็นอย่างดี จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่เดียว เช่น การสร้างพระพุทธรูปลีลาอันเป็นงานประติมากรรมลอยตัวที่หล่อได้อย่างวิเศษสุด เจดีย์ทรงดอกบัวตูมอันเป็นเอกลักษณ์ของทรงสถาปัตยกรรมสุโขทัย ก็นิยมสร้างขึ้นในสมัยนี้จนเป็นแบบฉบับที่ลงตัว

ตั้งแต่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา เกิดอาณาจักรที่มีอำนาจขึ้น ๒ อาณาจักร ทางเหนือของสุโขทัยมีอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ สามารถแผ่อำนาจเขตมาถึงเมืองตากซึ่งเคยเป็นของสุโขทัย ส่วนทางใต้ของสุโขทัย คือ อาณาจักรอยุธยาที่ได้สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ และสามารถควบคุมเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไว้ได้ โดยในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ยกทัพมายึดเมือง

สองแคว (พิษณุโลก) ไว้ได้ พระมหาธรรมราชาลิไทต้องถวายบรรณาการเพื่อขอเมืองคืน อาจเป็นเหตุให้พระองค์ต้องเสด็จไปประทับอยู่ที่นั่น เมื่อทรงได้รับคืนเมืองสองแควแล้ว และโปรดให้พระขนิษฐาของพระองค์ปกครองสุโขทัยแทน เหตุการณ์ตอนนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ราชบัลลังก์สุโขทัยได้ถูกทำลายคุณลักษณะในการเป็นที่ตั้งอำนาจอันชอบธรรมของผู้ที่จะปกครองแคว้นสุโขทัยทั้งหมดลงไป

ปรากฏหลักฐานว่า เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จสวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๑ พระมหาธรรมราชาลิไททรงพยายามฟื้นฟูความเป็นเมืองศูนย์กลางของสุโขทัยอีกครั้งหนึ่ง ทรงเสด็จกลับสุโขทัยพร้อมไพร่พลบริวารที่เป็นเจ้าเมืองต่าง ๆ ของแคว้นสุโขทัยที่ยังจงรักภักดี แต่พระองค์ก็ไม่สามารถแสดงบทบาทด้านการเมืองต่อไปได้นาน พระองค์เสด็จสวรรคตเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๕๑๓ – ๑๕๑๔ อันเป็นเวลาที สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (พองั่ว) ได้เสวยราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา และส่งกำลังเข้ายึดเมืองสุโขทัยและเมืองอื่น ๆ ในแคว้นไว้ได้หมด

ประวัติศาสตร์แคว้นสุโขทัยในช่วงเวลาต่อไปประมาณครึ่งศตวรรษ เป็นเรื่องที่กษัตริย์ราชวงศ์สุพรรณภูมิที่มีอำนาจอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาและสุพรรณบุรี พยายามที่จะเข้าครอบงำแคว้นสุโขทัยทีละเล็กทีละน้อย โดยการสมรสระหว่างเจ้านายของทั้งสองราชวงศ์ การใช้ระบบขุนนางเข้าแทรกซึม ตลอดจนการสนับสนุนด้านกำลังแก่เจ้านายสุโขทัยที่เป็นพรรคพวก เครือญาติ ที่ฝ่ายสุพรรณภูมิมีศักดิ์เหนือกว่า

ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าอย่างน้อยก็เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๑ ที่แคว้นสุโขทัยทั้งหมด ได้กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ที่ชาวอยุธยาเรียกว่าเมืองเหนือแล้ว เพราะในปีนี้เป็นปีที่ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (สมเด็จพระเจ้าสามพระยา) ได้ส่งโอรสที่สมภพจากพระชายาราชวงศ์สุโขทัยมาครองเมืองพิษณุโลก ในตำแหน่งพระรามเสวย อันเป็นตำแหน่งพระมหาอุปราช ปกครองกลุ่มเมืองเหนือทั้งหมด โดยขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาอีกทีหนึ่ง

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

เมืองสุโขทัยมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ ๑,๖๐๐ เมตร ขนาดความยาวประมาณ ๒,๐๐๐ เมตร กำแพงเมืองเป็นคันดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ๓ ชั้น สลับกับคูน้ำ ๓ ชั้น มีโบราณสถานทั้งภายในเมืองและนอกเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานร้าง นอกจากนี้ยังมีแหล่งผลิตภาชนะดินเผา(เตาทุเรียง) คันดินบังกับน้ำ รวมถึงเขื่อนโบราณ(ศรีดงส์) โดยมีโบราณสถานรวมทั้งสิ้น ๑๕๑ แห่ง ได้แก่

๒.๑ โบราณสถานกลางเมืองหรือในกำแพงเมือง (ก) จำนวน ๖๐ แห่ง ที่สำคัญ ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดศรีสวาย วัดสระศรี วัดตระพังเงิน วัดตระพังทอง เป็นต้น

วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ในใจกลางเมืองตามแบบแผนความเชื่อในเรื่องจักรวาลแบบอินเดียโบราณ เป็นวัดที่มีความสำคัญประกอบด้วยเจดีย์ประธาน วิหาร มณฑป โบสถ์ และเจดีย์รายจำนวนมาก ถึง ๒๐๐ องค์ เจดีย์ประธานของวัดมหาธาตุ ตั้งเด่นสง่างามมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมถือว่าเป็นสถาปัตยกรรม ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัยโดยแท้ รายรอบเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์บริวารจำนวน ๘ องค์ องค์ที่อยู่ตรงมุมทั้งสี่เป็นเจดีย์ที่มีอิทธิพลของศิลปะทริภุญไชยล้านนา ส่วนเจดีย์ที่อยู่กึ่งกลางของด้านทั้งสี่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัยซึ่งมีลวดลายปูนปั้นแบบอิทธิพลศิลปะลังกา รอบๆ เจดีย์ประธานมีปูนปั้นรูปพระสาวกในท่าอัญชลีเดินประทักษิณโดยรอบพระมหาธาตุ

วัดศรีสวาย ประกอบไปด้วยปราสาท ๓ องค์ ที่มีรูปแบบศิลปะลพบุรี แต่ลักษณะของปราสาทค่อนข้างเพริศ ตั้งอยู่บนฐานเดี่ยวๆ มีลวดลายปูนปั้นบางส่วนเหมือนลายบนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน พบทับหลังสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ชิ้นส่วนของเทวรูปและศิวิลิ่งค์ อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าวัดศรีสวายเคยเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูมาก่อนแล้วแปลงเป็นพุทธสถานโดยต่อเติมวิหารขึ้นที่ด้านหน้าให้เป็นวัดในพุทธศาสนาภายหลัง

วัดตระพังเงิน ประกอบด้วยเจดีย์ประธาน วิหารและโบสถ์กลางน้ำ โบราณสถานของวัดนี้มีเจดีย์ทรงดอกบัวตูมเป็นประธาน โดยมีวิหารประกอบอยู่ด้านหน้า ลักษณะที่เด่นของเจดีย์ทรงดอกบัวตูมของวัดนี้ คือมีซุ้มจรนำที่เรือนธาตุทั้งสี่ด้านสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปยืนและลีลา ด้านตะวันออกของเจดีย์เป็นเกาะมีโบสถ์ตั้งอยู่กลางน้ำตามคติที่สีมา เช่นเดียวกับวัดสระศรี โบสถ์นี้ตั้งอยู่ในสระน้ำที่มีชื่อว่า สระพังเงิน

วัดสระศรี เป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางสระน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ชื่อว่า สระพังตระกวน สิ่งสำคัญของวัดประกอบด้วย เจดีย์ทรงระฆัง วิหารและโบสถ์กลางน้ำ เจดีย์ทรงระฆังกลมของวัดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงถึงการรับพุทธศาสนาจากลังกาของสุโขทัย บางครั้งจึงเรียกเจดีย์แบบนี้ว่า เจดีย์ทรงลังกา ส่วน โบสถ์ที่อยู่กลางน้ำเป็นความเชื่อถือแบบพุทธศาสนา ที่ใช้น้ำในความหมายของความบริสุทธิ์ของขอบเขตที่กันไว้เป็นเขตสำหรับให้พระสงฆ์ทำพิธีสังฆกรรมเรียกว่า นทีสีมา

วัดตระพังทอง ตั้งอยู่ทางตะวันออกของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเกาะกลางสระน้ำที่เรียกว่า สระพังทอง มีเจดีย์ทรงระฆังกลม ใช้ศิลาแลงก่อเป็นฐาน ส่วนด้านบนใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้าง มีเจดีย์รายล้อมจำนวน ๘ องค์ สำหรับโบสถ์ซึ่งปัจจุบันยังเห็นผนังและรูปทรงหลังคาค่อนข้างสมบูรณ์นั้น เป็นเพราะเมื่อราว ๕๐ กว่าปีที่แล้ว พญารณชัยชาลยุทธ(ครุฑ)ซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุโขทัย ได้มาบวชเณรและได้เรียไรทรัพย์ก่อสร้างโบสถ์ขึ้น โดยก่อลงบนรากฐาน โบสถ์เก่าสมัยสุโขทัย

สิ่งสำคัญของวัดตระพังทองนี้ คือรอยพระพุทธรูปบาทสมัญสุโขทัย จำหลักเป็นลายมงคล ๑๐๘ รอยพระบาทนี้ ได้เคลื่อนย้ายมาจากเขาพระบาทใหญ่ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไททรงสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๕๐๒

๒.๒ โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ (น) จำนวน ๒๗ แห่ง ที่สำคัญได้แก่ วัดพระพายหลวง วัดศรีชุม แหล่งเตาสังคโลก เป็นต้น

วัดพระพายหลวง ตั้งอยู่ใกล้ประตูเมืองด้านเหนือและอยู่ขนานกับกำแพงเมืองชั้นนอก จัดเป็นโบราณสถานที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สุโขทัยอีกแห่งหนึ่ง เพราะมีสิ่งก่อสร้างในรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของเมืองสุโขทัย และก่อสร้างเพิ่มเติมสืบต่อกันมาจนถึงสมัยสุโขทัยตอนปลาย

กลุ่มโบราณสถานตั้งอยู่กลางพื้นที่ที่มีคูน้ำล้อมรอบ คูน้ำแต่ละด้านมีความยาวประมาณ ๖๐๐ เมตร โบราณสถานที่น่าสนใจที่สุดในวัดเป็นปราสาท ๓ องค์ ปัจจุบันพังทลายลงเหลือเพียงฐาน ๒ องค์ เหลือสมบูรณ์เพียงองค์ด้านทิศเหนือมีลักษณะเป็นทรงปราสาท มีลวดลายปูนปั้นประดับเล่าเรื่องตามพุทธประวัติ ถัดจากปราสาทและวิหารไปทางตะวันออก มีเจดีย์ทรงเหลี่ยมประดับทุกด้านด้วยซุ้มพระพุทธรูปลดหลั่นเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป เหมือนกับเจดีย์กู่กุดจังหวัดลำพูน ทางด้านตะวันออกสุดของกลุ่มโบราณสถานเป็นมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปสี่อริยาบท ได้แก่ นั่ง นอน ยืน และเดิน ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะสร้างในสมัยหลังที่สุดในบรรดาโบราณสถานดังกล่าวมาแล้ว คือในสมัยสุโขทัยตอนปลาย

วัดศรีชุม อยู่นอกกำแพงเมืองตรงมุมตะวันตกเฉียงเหนือพอดี สิ่งที่สำคัญที่ปรากฏอยู่โดดเด่น ได้แก่ อาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่เต็มพื้นที่ภายในอาคารมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑๑.๓๐ เมตร เชื่อว่าชื่อ “พระอจนะ” ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ มีความหมายว่า ผู้ไม่หวั่นไหวเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย โดยองค์ที่เห็นในปัจจุบันนี้ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ราว พ.ศ. ๒๔๕๖-๒๔๕๕

วัดศรีชุมยังมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยในช่องผนังของมณฑปได้ค้นพบศิลาจารึกหลักที่ ๒ เรียกว่า จารึกวัดศรีชุม ที่เล่าเรื่องราวของการก่อตั้งราชวงศ์สุโขทัย และที่เพดานของช่องผนังดังกล่าวมีภาพจิตรกรรมลายเส้นเป็นภาพเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ ที่เรียกว่า ชาดก มีลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายกับศิลปะลังกา โดยมีอักษรสมัยสุโขทัยกำกับบอกเรื่องชาดกไว้ที่ภาพแต่ละภาพด้วย

เตาเผาเครื่องสังคโลก สังคโลก เป็นชื่อที่มีความหมายถึงเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในสมัยสุโขทัย ทั้งในเมืองศรีสัชชนาลัยและเมืองสุโขทัย เป็นการทำเครื่องถ้วยชามที่เคลือบสีต่าง ๆ เช่น สีเขียวไข่กา สีน้ำตาล สีใสเคลือบทับลายเขียนรูปต่าง ๆ เป็นอาทิ สังคโลกเป็นสินค้าที่

ส่งไปขายยังนอกอาณาเขตสุโขทัยอย่างกว้างขวาง ทั้งในดินแดนแถบที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เช่นที่อยุธยาและแถบภาคใต้แล้วยังได้พบในแถบฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และญี่ปุ่น

แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยชามสังคโลกที่เมืองสุโขทัยพบอยู่ทางด้านเหนือ นอกกำแพงเมือง โดยเฉพาะในบริเวณคันดินรอบวัดพระพายหลวง ลักษณะของเตามีอยู่ ๒ แบบ แบบแรกเป็นเตากลม มีพื้นเจาะรูเพื่อระบายความร้อนจากช่องใส่ไฟที่อยู่ด้านล่างขึ้นมา บางครั้งก็เรียกว่า เตาดระกรับ ลักษณะของเตาแบบที่ ๒ มีลักษณะเป็นรูปหลังเต่า มีปล่องระบายความร้อน และช่องไฟอยู่คนละแนวกันเพื่อระบายความร้อนในแนวนอนเรียก เตาประทุน

๒.๓ โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้ (ต) จำนวน ๓๗ แห่ง ที่สำคัญ ได้แก่ วัดเจดีย์สี่ห้อง วัดเชตุพน วัดศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม เป็นต้น

วัดเชตุพน โบราณสถานแห่งนี้มีพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) โดยสร้างอยู่ภายในมณฑปจตุรมุข องค์พระพุทธรูปปั้นโดยรอบผนังอิฐซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนรองรับ หลังคาอันเป็นลักษณะที่พัฒนามาจากสถาปัตยกรรมของพม่าในเมืองพุกาม ถัดไปทางด้านตะวันตกของมณฑปจตุรมุขนี้มีมณฑปย่อมุมไม้ยี่สิบขนาดเล็กมีหลังคาก่อซ้อนกันเป็นเสาและใช้หินชนวนขนาดใหญ่ทำเป็นเพดาน และปรากฏร่องรอยของพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย แต่ชำรุดมากแล้ว ที่ผนังด้านนอกมีลายเขียนสีดำ แสดงลักษณะลายแบบที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีนเป็นลายพันธุ์พฤกษา กำแพงแก้วที่ล้อมมณฑปจตุรมุขนี้สร้างจากหินชนวนที่มีขนาดใหญ่และหนา โดยมีการสกัดและบากหินเพื่อทำเป็นกรอบและซี่กรงเลียนแบบเครื่องไม้

วัดเจดีย์สี่ห้อง ตั้งอยู่ทางตะวันออกของวัดเชตุพน ห่างไปราว ๑๐๐ เมตร มีวิหาร เจดีย์ประธาน และเจดีย์รายต่าง ๆ สิ่งที่สำคัญของวัดคือ ที่ฐานเจดีย์ประธานมีภาพปูนปั้นระดับอยู่โดยรอบ ปั้นเป็นรูปบุคคล รูปบุรุษและสตรี สวมอาภรณ์และเครื่องประดับต่าง ๆ กัน ในมือถือภาชนะมีพันธุ์พฤกษาออกไหล่พื้นออกมาแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม ภาชนะลักษณะนี้เรียกว่า หม้อปฐมนกฐะ นอกนั้นก็มีส่วนปั้นรูปสัตว์ คือ รูปช้างและสิงห์ประดับ รูปบุคคลที่กล่าวนี้อาจหมายถึงมนุษย์นาค ซึ่งถือว่าเป็นเทพอยู่ในโลกบาดาลตามแบบอย่างคติที่นิยมในลังกา องค์เจดีย์ประธานที่ได้รับการบูรณะมาแล้วหลายสมัยนั้น เป็นทรงระฆังกลมส่วนยอดของเจดีย์หักพังลง คงปรากฏส่วนปล้องไฉนตกอยู่ที่ฐานเจดีย์

วัดศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม มีชื่อเรียกของชาวบ้านแต่เดิมว่า วัดตาเถรชิงหนั่ง ต่อมาได้พบศิลาจารึกที่วัดนี้ปรากฏชื่อเรียกว่า วัดศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๕๔๖ โดยผู้สร้างทรงมีพระนามว่า “พระราชชนนีศรีธรรมราชมาตามหาดิลกัรตนราชนาถรรโลง” ซึ่งเป็นพระมเหสีของพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งได้โปรดให้นิมนต์พระเถระชั้นผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชร มาอำนวยการสร้างวัดนี้ โบราณสถานแห่งนี้ล้อมรอบด้วยคูน้ำ รูปแบบของเจดีย์ทรง

ระฆังกลมซึ่งเป็นประธานของวัดได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบทั่วไปของสุโขทัยที่มีฐานเดี่ยว แต่เจดีย์วัดศรีพิจิตรกิริตักถยาธรรม ตั้งอยู่บนฐานสูง มีฐานเชิงสี่เหลี่ยมเรียบ ๓ ชั้น ต่อด้วยฐานย่อมุมไม้ยี่สิบ แล้วจึงถึงองค์ระฆังกลม

๒.๔ โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก (ต.อ.) จำนวน ๑๕ แห่ง
ที่สำคัญได้แก่ วัดช้างล้อม วัดตระพังทองกลาง เป็นต้น

วัดช้างล้อม โบราณสถานวัดนี้มีพื้นที่กว้างขนาด ๑๐๐ X ๑๕๗ เมตร มีคูน้ำล้อมรอบนอกคูน้ำห่างไปทางทิศตะวันออกมีอุโบสถแบบ นทีสิมา วัดช้างล้อมเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่มาก โดยมีเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลม มีฐานเจดีย์ทำเป็นรูปช้างล้อม จำนวน ๓๒ เชือก มีลานประทักษิณโดยรอบ มีวิหารหน้าเจดีย์มีพระพุทธรูปปูนปั้นชำรุดมากแล้ว โบราณสถานอื่นก็มีเจดีย์ราย มีกำแพงแก้วล้อมรอบชั้นหนึ่งก่อนที่เป็นชั้นของคูน้ำ

วัดตระพังทองกลาง วัดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารว่าสร้างในสมัยใด มีมณฑปประกอบวิหารที่ตั้งงามแห่งหนึ่งของสุโขทัย มีคูน้ำล้อมรอบ และโบสถ์อยู่ทางตะวันออก วัดนี้ไม่มีเจดีย์ประธาน แต่ใช้มณฑปทำหน้าที่เหมือนเป็นเจดีย์ประธาน อันเป็นลักษณะเฉพาะแบบหนึ่งของการสร้างวัดที่สุโขทัย มณฑปก่ออิฐเป็นอาคารในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ภายในมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่เต็มพื้นที่ แต่ปัจจุบันชำรุดหมดแล้วมณฑปด้านทิศตะวันออกเป็นซุ้มประตู อีกสามด้านเป็นผนังที่ประดับด้วยปูนปั้น เป็นเรื่องตามพุทธประวัติบรรดาภาพปูนปั้นเหล่านี้แสดงถึงลักษณะศิลปะสุโขทัยที่เจริญสูงสุด หรือที่เรียกว่ายุคทองของศิลปะสุโขทัย ซึ่งอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐

๒.๕ โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก (ต.ต.) จำนวน ๕๐ แห่ง
ที่สำคัญได้แก่ วัดสะพานหิน หอเทวาลัย สรีดภงส์ เป็นต้น

วัดสะพานหิน ตั้งอยู่บนเนินเขาเรียกตามลักษณะทางที่ปูลาดด้วยหินจากดินเขาขึ้นไปสิ่งสำคัญในวัดมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ตรงกับที่ศิลาจารึกหลักที่ ๑ กล่าวถึงเมืองสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงว่า “...ในกลางอรัญญิก มีพิหารอันฉิ่งมนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฐฐารศอันฉิ่งลูกยื่น...” และเป็นวัดที่พ่อขุนรามคำแหงทรงช้างเผือกชื่ออรุจาคีรีเพื่อไปนบพระในวัดนี้ทุกวันข้างขึ้นและแรม ๑๕ ค่ำ

เทวาลัยมหาเกษตร ชื่อ เทวาลัยมหาเกษตร พบอยู่ในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงของพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งทำเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๕ กล่าวถึง พระมหาธรรมราชาลิไททรงประดิษฐานรูปพระอิศวร และรูปพระนารายณ์ไว้ที่ เทวาลัยมหาเกษตร ในป่ามะม่วงนี้เพื่อเป็นที่สักการบูชาของพวกดาบส และพราหมณ์ทั้งหลาย

สรีดกงส์ เป็นคันดินกั้นน้ำขนาดใหญ่ในระหว่างหุบเขากว๊ายมายังเขาพระบาทใหญ่อันเป็นที่รวมของน้ำจากโขกต่างๆ ตามบริเวณเขาถึง ๑๗ โขกเป็นคันดินสำหรับผันแปรทิศทางของน้ำ ที่เชื่อมกันมาแต่เดิมก็คือ สรีดกงส์ที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกที่ ๑ น้ำจากสรีดกงส์ถูกระบายไปตามคลองเสาหอเพื่อเข้าไปใช้อุปโภคบริโภคในเมือง โดยระบายเข้าสู่เมืองตรงมุมตะวันตกเฉียงใต้ สรีดกงส์ในปัจจุบันได้รับการปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยกรมชลประทานร่วมกับกรมศิลปากร ให้มีความสูงและแข็งแรงกว่าเดิมสำหรับใช้กักเก็บน้ำ มีความสูงประมาณ ๑๐ เมตร สามารถกักเก็บน้ำได้ถึง ๔๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร

๓. ประวัติการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

กรมศิลปากร เริ่มดำเนินการสำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองเก่าสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมาจำนวน ๗๕ แห่ง (หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูบูรณะเมืองสุโขทัยขึ้น โดยเริ่มมีการขุดแต่งที่วัดมหาธาตุเป็นแห่งแรก และตามด้วยโบราณสถานที่สำคัญอื่น ๆ ทั้งภายในกำแพงเมือง และภายนอกกำแพงเมือง ระยะเวลาต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานจังหวัดสุโขทัย เพื่อดำเนินงานในระยะที่ ๒ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๒

พ.ศ. ๒๕๑๘ กรมศิลปากร กำหนดขอบเขตพื้นที่ของโบราณสถานเมืองสุโขทัย จำนวน ๔๓,๗๕๐ ไร่ หรือประมาณ ๗๐ ตารางกิโลเมตร (หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๒ ตอนที่ ๑๑๒ ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๘)

พ.ศ. ๒๕๑๙ กรมศิลปากรเริ่มจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัยให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ได้ดำเนินการสำรวจ ขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) และฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานของเมืองสุโขทัยไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรม ตลอดจนพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติ ให้กรมศิลปากรดำเนินการ พัฒนาพื้นที่เขตเมืองสุโขทัยเป็น อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงประกอบพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งรัฐบาลและประชาชนชาวไทยร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ และ พระราชพิธี

รัชสมัยคลาสิก เพื่อธำรงรักษามรดกวัฒนธรรมแห่งบรรพชนไทยให้คงอยู่ยั่งยืน เป็นหลักฐานของอารยธรรมของประเทศไทยสืบไป

คณะกรรมการมรดกโลกแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ได้ประกาศในการประชุม ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย ให้เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (เมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร) เป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ นับเป็นมรดกโลกตามบัญชีในลำดับที่ ๕๗๔ จากหลักฐานที่ปรากฏ ณ เมืองโบราณสุโขทัย และเมืองบริวาร แสดงให้เห็นถึงผลงานอันล้ำเลิศทางสถาปัตยกรรมไทยยุคแรก ความงดงามอลังการของศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมแห่งอาณาจักรสุโขทัยเป็นประจักษ์พยานของความรุ่งเรืองในอดีต แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งประเทศ

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตามแผนแม่บท

ในการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยที่ผ่านมา นั้น ได้กำหนดแผนแม่บทไว้จำนวน ๒ แผนด้วยกัน คือ ๑. แผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จัดทำโดย กองโบราณคดี กรมศิลปากร (พ.ศ. ๒๕๒๑) และ ๒. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จัดทำโดย กรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยนเรศวร (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๕) ทั้งมีเป้าหมายเพื่อที่จะอนุรักษ์โบราณสถานของเมืองสุโขทัยไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรม ตลอดจนพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่เขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

แผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จัดทำโดย กองโบราณคดี กรมศิลปากร (พ.ศ. ๒๕๒๑) โดยในการดำเนินการนั้นได้จัดแผนงานดังนี้

๑. **แผนการใช้ที่ดิน** เพื่อจัดการใช้ประโยชน์ต่างๆ ในที่ดินที่อยู่ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยให้มีความเหมาะสมและกลมกลืน โดยได้กำหนดการดำเนินงานไว้ทั้งสิ้น ๕ กิจกรรมคือ (กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๔๒)

- ๑.๑ การบำรุงรักษาโบราณสถานและจัดสภาพภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกัน
- ๑.๒ จัดพื้นที่สำหรับงานสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
- ๑.๓ ดำเนินการจัดพื้นที่ให้กับที่ตั้งของชุมชนในบริเวณต่างๆ ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยได้ดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๗
- ๑.๔ จัดพื้นที่ที่เป็นการเกษตรกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่โบราณสถาน
- ๑.๕ จัดพื้นที่ป่าสงวน โดยให้คงอยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ต่อไป

ทั้งนี้ในการดำเนินดังกล่าวได้มีการโยกย้ายบ้านเรือนราษฎรในพื้นที่ให้อยู่ในชุมชนที่ได้จัดสรรไว้ คือ ชุมชนรามเล็ก ชุมชนรามใหญ่ และชุมชนลิไท ซึ่งสามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดีไม่มีปัญหาอุปสรรคแต่อย่างใด

๒. แผนบูรณะโบราณสถาน เพื่อดูแลโบราณสถานให้คงสภาพความมั่นคงและบูรณะให้ถูกต้องตามขั้นตอนของหลักวิชาการ โดยพยายามรักษาหลักฐานทางอารยธรรมในอดีตเท่าที่จะทำได้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ ซึ่งได้ดำเนินการอนุรักษ์ ค้นคว้า โบราณคดี โบราณสถาน และประวัติศาสตร์ รวมทั้งการบูรณะตกแต่ง ซ่อมแซม โบราณสถาน เพื่อปกป้อง คุ้มครองและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ตามหลักการอนุรักษ์ ตลอดจนการสร้างความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์แก่ประชาชน (กรมศิลปากร, ๒๕๓๑ : ๔๕)

๓. แผนการปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อสร้างบรรยากาศในศิลาจารึกและหลักฐานอื่น ๆ ให้มีความใกล้เคียงกันที่สุดทั้งด้านทัศนียภาพโดยทั่วไปและตามจุดสำคัญต่าง ๆ โดยการปลูกพืชพรรณไม้ที่ปรากฏชื่ออยู่ในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ เช่น มะม่วง มะขาม มะพร้าว ตาล รวมทั้งกำจัดวัชพืชที่ไม่พึงประสงค์ในพื้นที่ (กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๔๙)

๔. แผนการจัดการชุมชน ดำเนินการโยกย้ายบ้านเรือนราษฎรที่อยู่ในเขตโบราณสถานให้ไปอยู่ในพื้นที่ที่จัดให้กับชุมชนในบริเวณต่างๆของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยได้ดำเนินการในปี พ.ศ.๒๕๒๖-๒๕๒๗ ได้แก่ ชุมชนรามเล็ก ชุมชนรามใหญ่ และชุมชนลิไท โดยได้รับความร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี (กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๕๖)

๕. แผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ดำเนินการส่งเสริมให้มีการสร้างโรงแรมที่พักที่ได้มาตรฐานโดยเอกชนในพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๖๒)

๖. แผนส่งเสริมรายได้และอาชีพ ดำเนินการโดยการจ้างงานบุคลากรในพื้นที่ให้ร่วมกับทางโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทั้งการบูรณะโบราณสถาน และงานปรับปรุงภูมิทัศน์ (กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๖๔)

๗. แผนงานก่อสร้าง สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนการก่อสร้างและการจัดสาธารณูปโภคในพื้นที่ เช่น การก่อสร้างถนนทางหลวงแผ่นดิน การพัฒนาระบบไฟฟ้า การพัฒนาระบบการสื่อสาร(กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๖๕)

เนื่องจากแผนแม่บทฉบับเดิมนั้นได้หมดอายุไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ กรมศิลปากรจึงร่วมกับมหาวิทยาลัยนเรศวรจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยฉบับใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งเป็นแผนระยะยาว ๑๐ ปี (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๙) โดยมีแผนงานจำนวน ๗ แผนงาน ดังนี้

๑. แผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการอนุรักษ์ ค้นคว้า โบราณคดี โบราณสถานและประวัติศาสตร์ รวมทั้งการบูรณะตกแต่ง ซ่อมแซม โบราณสถาน เพื่อปกป้อง คุ้มครองและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ตามหลักการอนุรักษ์ ตลอดจนการสร้างความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์แก่ประชาชน โดยมีโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ จำนวน ๑๕๓ แห่ง ดำเนินการอนุรักษ์และบูรณะแล้ว ๑๒๐ แห่ง และยังมีโครงการที่เกี่ยวข้องอีก จำนวน ๑๑ โครงการ เช่น โครงการจัดการอบรมปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ โครงการดูแลบำรุงรักษาโบราณสถาน โครงการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน โครงการพัฒนาบุคลากร โครงการสำรวจขอบเขตของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นต้น ที่ต้องดำเนินการตามแผนงานนี้

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานตามแผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน ยังคงมีอุปสรรคในด้านงบประมาณที่ไม่ได้รับตามที่กำหนดไว้ในแผนแม่บท จึงส่งผลให้การดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณสถานไม่สามารถดำเนินการได้ภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ โดยทางอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้มีการดำเนินงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแผนงานนี้แต่ก็ได้อยู่ในแผนแม่บท อาทิ โครงการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี แนวคันดินถนนพระร่วง ๑ สุโขทัย – กำแพงเพชร โครงการซ่อมแซมและเสริมความมั่นคงโบราณสถานวัดวิหารทอง วัดเจดีย์สูง วัดคิ่งหวายและวัดป่าเรไร โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์คูเมืองกำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยดำเนินการตามหลักการอนุรักษ์โบราณสถานสากล(Venice Charter) ตลอดจนการสร้างความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์แก่ประชาชน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๗๔)

๒. แผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อวางมาตรการควบคุมการปลูกสร้างอาคารและใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับ การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและสนับสนุนให้สามารถดำเนินแผนงาน ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยข้อกำหนดทางกฎหมายเพื่อใช้ในการควบคุมการปลูกสร้างอาคารและใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากมีแนวโน้มของการขยายตัวมากขึ้นของชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งการขาดความเข้าใจในวัตถุประสงค์กฎหมายของประชาชนในพื้นที่ โดยมีโครงการที่เกี่ยวข้องจำนวน ๓ โครงการ เช่น โครงการจัดทำประกาศข้อบัญญัติท้องถิ่น และโครงการจัดทำผังเมือง เป็นต้น

โดยทางอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้มีการดำเนินงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแผนงานนี้แต่ก็ได้อยู่ในแผนแม่บท คือ การจัดทำระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุญาตปลูกสร้างอาคารและใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตโบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและอุทยานประวัติศาสตร์

ศรีสัตนาลัย ๒๕๕๒ เพื่อเป็นการควบคุมการปลูกสร้างอาคารและใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยต่อไป (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๗๗)

๓. **แผนจัดการชุมชน** มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและปรับปรุงชุมชนและสิ่งปลูกสร้างรวมทั้งการจัดการกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชน ที่อยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๔ โครงการ ได้แก่ โครงการจัดทำแนวทางการออกแบบอาคาร โครงการปรับสภาพบ้านเรือน โครงการสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย และโยกย้ายบ้านเรือนที่กระทบต่อโบราณสถาน ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มีผลการดำเนินการโครงการตามแผนงานนี้ โดยทางอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้มีการดำเนินงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแผนงานนี้แต่มีได้ อยู่ในแผนแม่บท คือ โครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ในบริเวณพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อใช้ในการตรวจสอบ/ถ่วงกรอง ข้อมูล/ข้อเท็จจริง การซ้อนทับพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กับที่ดินของรัฐและเอกชนอื่นๆ และนำไปสู่การให้ความเห็นต่อการจัดการกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๘๕)

๔. **แผนพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน** มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลักในลักษณะบูรณาการ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในแผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๑๐ โครงการ เช่น โครงการปรับปรุงสาธารณูปโภค ระบบสัญญาณจราจร การก่อสร้างป้อมตำรวจท่องเที่ยว โครงการตัดถนนใหม่ โครงการก่อสร้างจุดจอดรถ จุดรับส่งผู้โดยสาร การจัดการขยะ น้ำเสีย

ทั้งนี้ได้มีการดำเนินงานบางส่วน เช่น โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริการนักท่องเที่ยวและก่อสร้างศูนย์จำหน่ายสินค้า บริการและผลิตภัณฑ์ชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (Outlet) โครงการก่อสร้างห้องสุขา อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โครงการปรับปรุงระบบไฟฟ้าในพื้นที่ชั้นใน อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โครงการปรับปรุงถนนเข้าชมโบราณสถานเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชั้นใน หากแต่ยังคงมีอุปสรรคในด้านงบประมาณที่ไม่ได้รับตามที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลให้การดำเนินงานพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จทันตามกำหนดภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๘๖)

๕. แผนพัฒนาภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดี เกิดบรรยากาศที่มีชีวิต และเกิดความประทับใจให้มากที่สุด โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๓ โครงการ เช่น โครงการพัฒนาภูมิทัศน์ โครงการการลดปริมาณขยะ เป็นต้น โดยมีการดำเนินงานคือ โครงการกิจกรรมอำนวยความสะดวกและบำรุงดูแลรักษาพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และโครงการปรับปรุงจุดชมพระอาทิตย์อัสดง (Sunset) ณ วัดสระศรี บริเวณท่าน้ำฯ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๕๔)

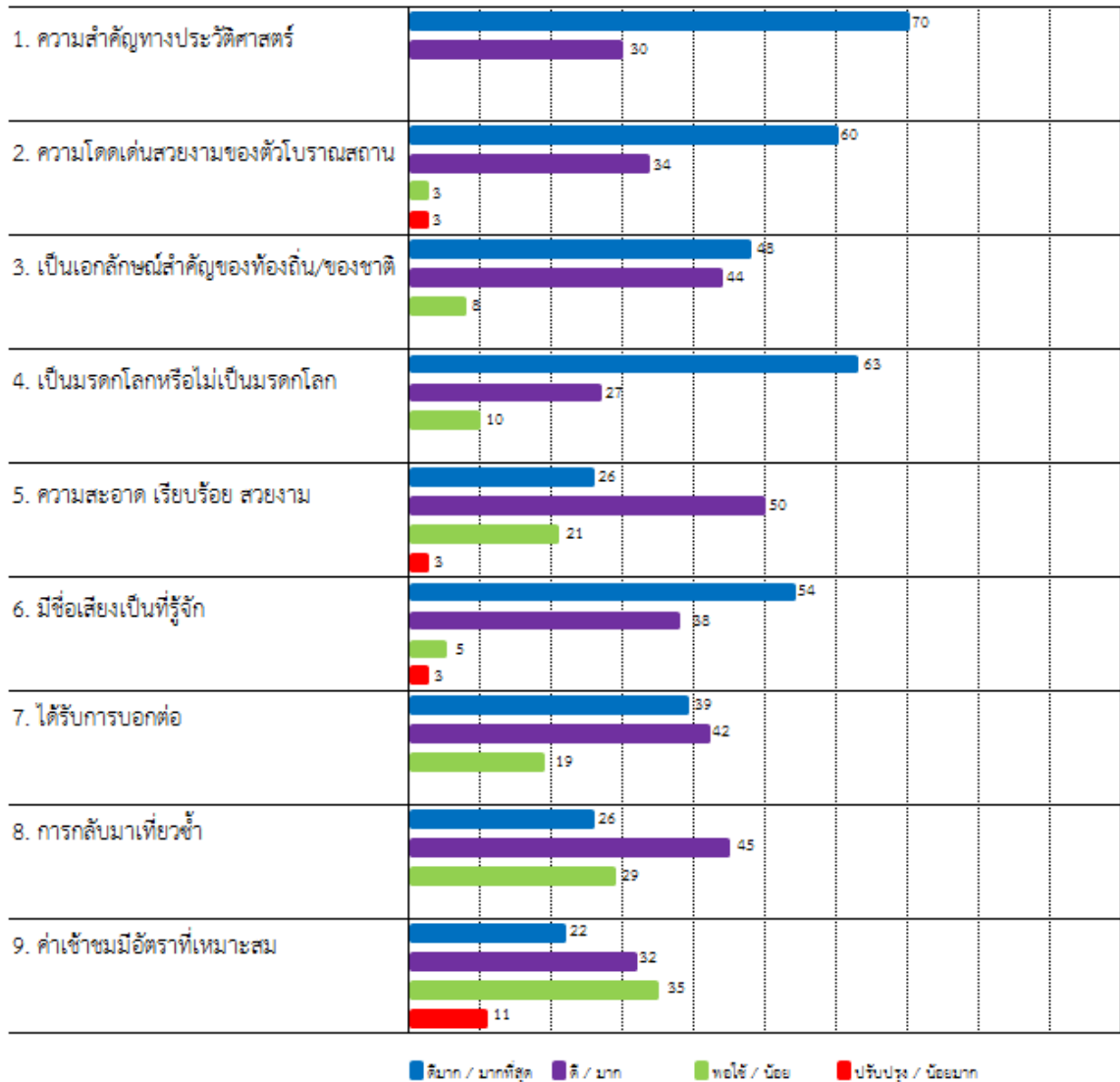
๖. แผนส่งเสริมรายได้และอาชีพ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและบริการของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตลอดจนส่งเสริมอาชีพที่จะสร้างรายได้ของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการร่วมดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๖ โครงการ เช่น โครงการฝึกอบรมอาชีพ พัฒนาระบบความปลอดภัย โครงการพัฒนาระบบน้ำเที่ยว ระบบจักรยานให้เช่า เป็นต้น ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มีผลการดำเนินการโครงการตามแผนงานดังกล่าว (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๕๗)

๗. แผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการโดยการร่วมมือระหว่างอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กับหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๗ โครงการ เช่น โครงการการจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์ท้องถิ่น โครงการฝึกอบรมแก่หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น โครงการประเมินความพร้อมดูแลวัฒนธรรม โครงการอาสาสมัครท้องถิ่นดูแลวัฒนธรรม เป็นต้น ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มีผลการดำเนินการโครงการตามแผนงานดังกล่าวอย่างชัดเจนทั้งหมด หากแต่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้มีการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมเพื่อส่งเสริมแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ อาทิ โครงการบรรยายทางวิชาการ เรื่อง “ประวัติศาสตร์สุโขทัย จากวรรณกรรมและหลักฐานทางโบราณคดี” โครงการเครือข่ายมรดกทางศิลปวัฒนธรรมสถานสัมพันธรักษ์บ้านเกิดสุโขทัย โครงการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ณ โรงละครกลางแจ้ง กิจกรรมปั่นจักรยานเที่ยวเมืองพระร่วง กิจกรรมถนนคนเดิน ตลาดโบราณ ๗๐๐ ปี เมืองพระร่วง กิจกรรมฟื้นฟูวิถีชีวิตทอผ้าขึ้นย่อนยุคสมัยสุโขทัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กิจกรรมเนื่องในงานประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ กิจกรรมเนื่องในวันพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กิจกรรมเนื่องในเทศกาลวันสงกรานต์ และกิจกรรมทางพุทธศาสนาต่าง ๆ (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๑๐๐)

กิจกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานั้นประสบความสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมของสุโขทัย และได้เป็นการกระตุ้นให้ราษฎรได้ตระหนักในความสำคัญของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ และร่วมกันดูแลรักษา รวมทั้งยังสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ทั้งสามารถลดปัญหาความขัดแย้งของท้องถิ่นกับกรมศิลปากรให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

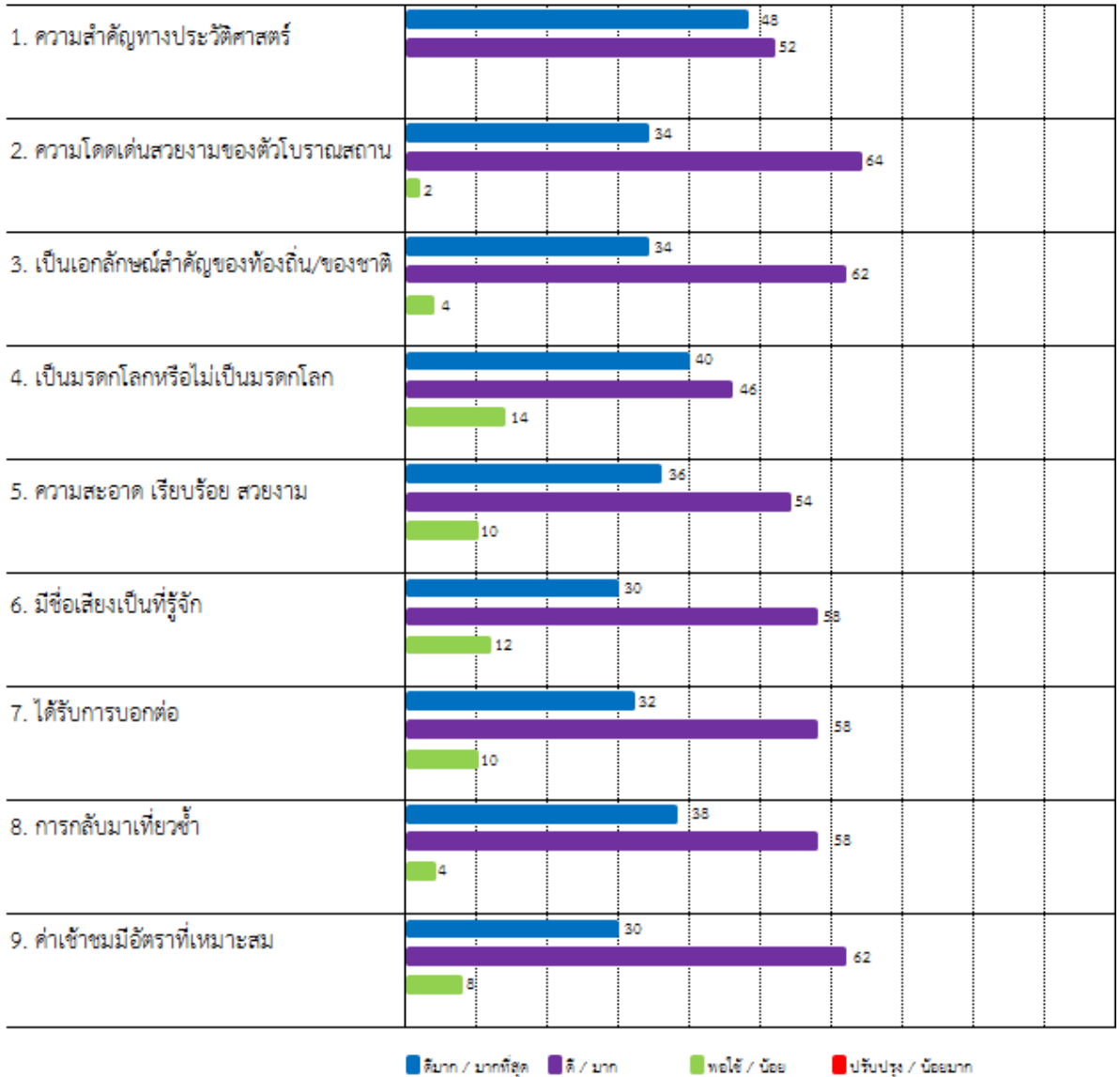
แผนภาพ ๓-๑๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๓๐ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกันผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ยังคงให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดถึงร้อยละ ๑๐๐ รองลงเป็นความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานที่ร้อยละ ๕๔ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติเท่ากันที่ร้อยละ ๕๒ รองลงมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ เป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลก ได้รับการบอกต่อ ความสะอาดเรียบร้อยสวยงาม

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าต้องปรับปรุงค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม มากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๔๖ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าถึงปัญหาในด้านนี้

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๒๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

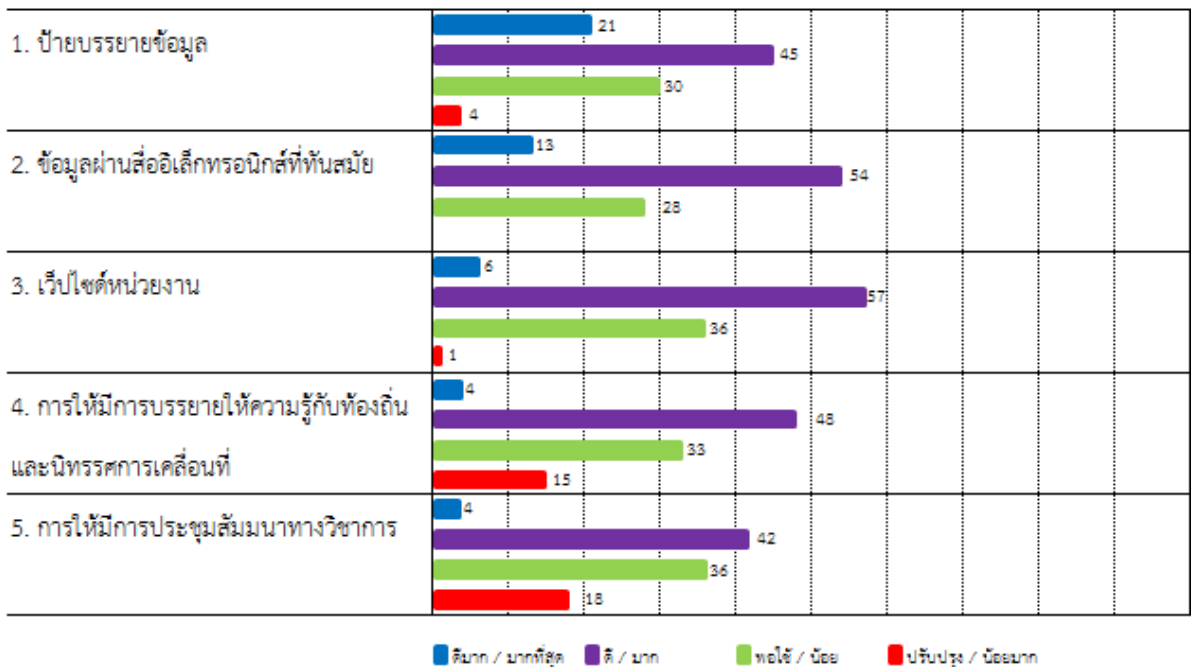
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดที่ร้อยละ ๔๘ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน นักท่องเที่ยวยังคงให้ความสำคัญกับความสำคัญทาง

ประวัติศาสตร์มากที่สุดที่ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาอยู่ในระดับใกล้เคียงกันได้แก่ ความสวยงามโดดเด่นของโบราณสถาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น กลับมาเที่ยวซ้ำ

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่า การเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลกมีน้อยต่อการตัดสินใจเข้าชมที่ร้อยละ ๑๔ ตามมาคือมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักที่ร้อยละ ๑๒ ส่วนองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ตามมาในระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

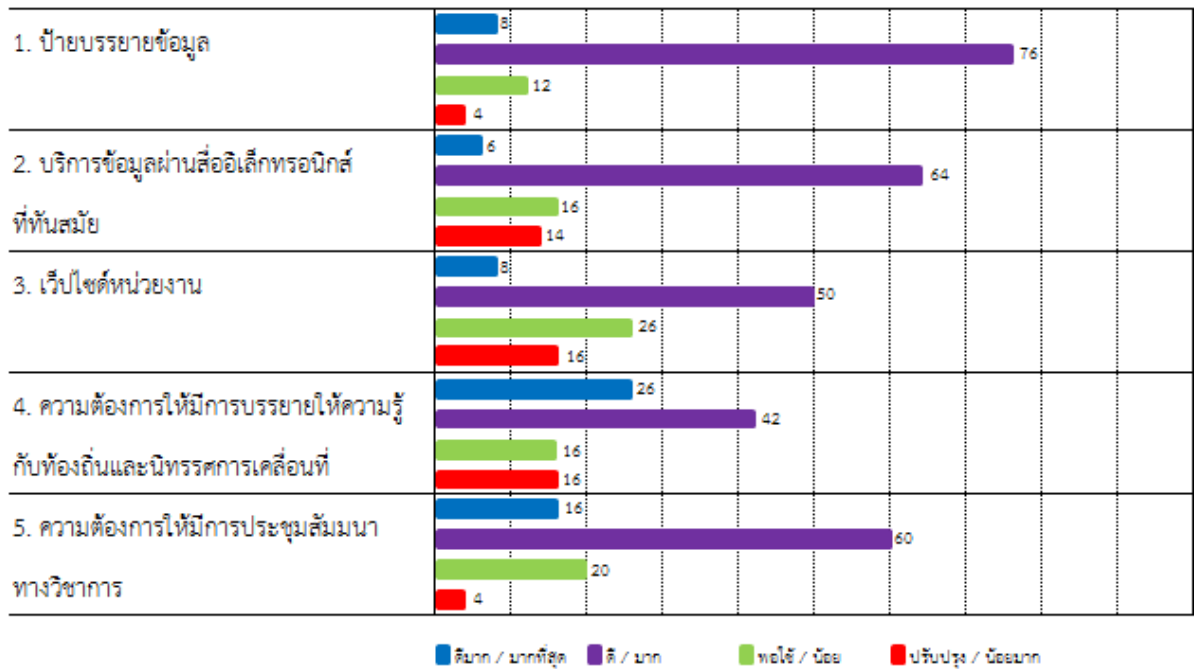
แผนภาพ ๓-๒๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๖๖ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญสูงสุด ได้แก่ ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยที่ร้อยละ ๗๒ รองลงมาเป็นป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๖๖ เว็บไซต์หน่วยงานที่ร้อยละ ๕๓

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๕๔ สอดคล้องต้องการให้ปรับปรุงด้านการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่สูงถึงร้อยละ ๔๘

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

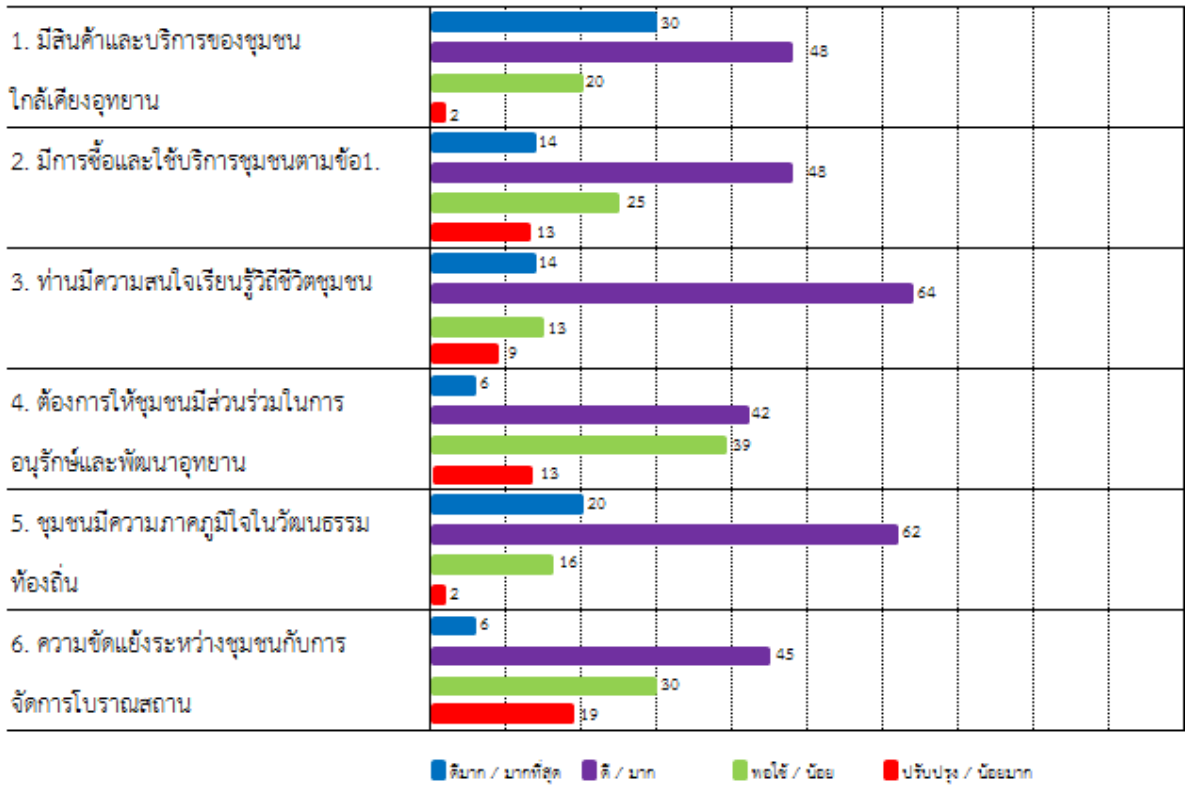
แผนภาพ ๓-๒๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ความต้องการให้การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่ที่ร้อยละ ๓๒ เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกัน ความต้องการป้ายบรรยายข้อมูลรับความสำคัญสูงสุดเท่ากันที่ร้อยละ ๘๔ รองลงมาเป็นความต้องการให้มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการที่ร้อยละ ๖๖ ด้านอื่น ๆ ตามมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานที่ร้อยละ ๔๒ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

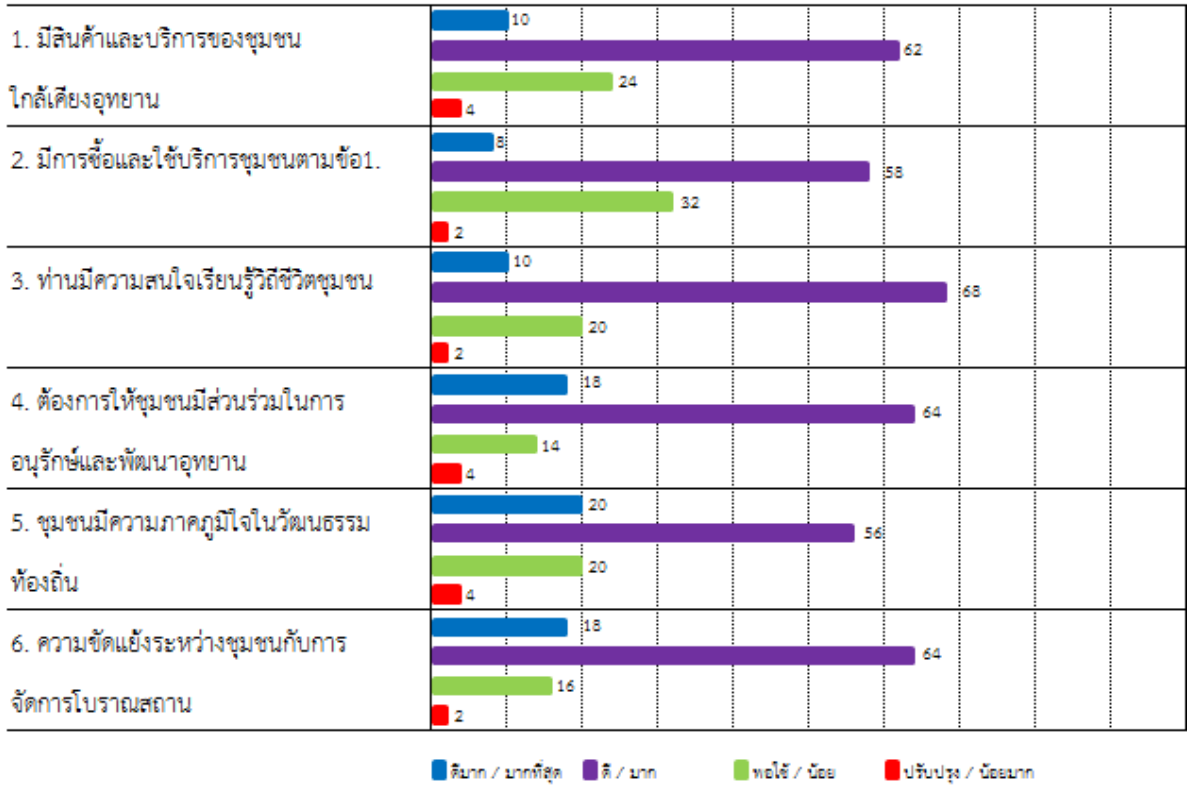
แผนภาพ ๓-๒๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ มีสินค้าและบริการชุมชนใกล้เคียงโบราณสถานที่ร้อยละ ๓๐ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากที่สุดร้อยละ ๘๒ รองลงมามีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงโบราณสถาน และนักท่องเที่ยวมีความสนใจเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนเท่ากันที่ร้อยละ ๑๔ ในเรื่องอื่น ๆ รองลงไปอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่อง ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๒ รองลงมาเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานที่ร้อยละ ๔๕ แสดงให้เห็นว่ามีความขัดแย้งกับชุมชนไม่มากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

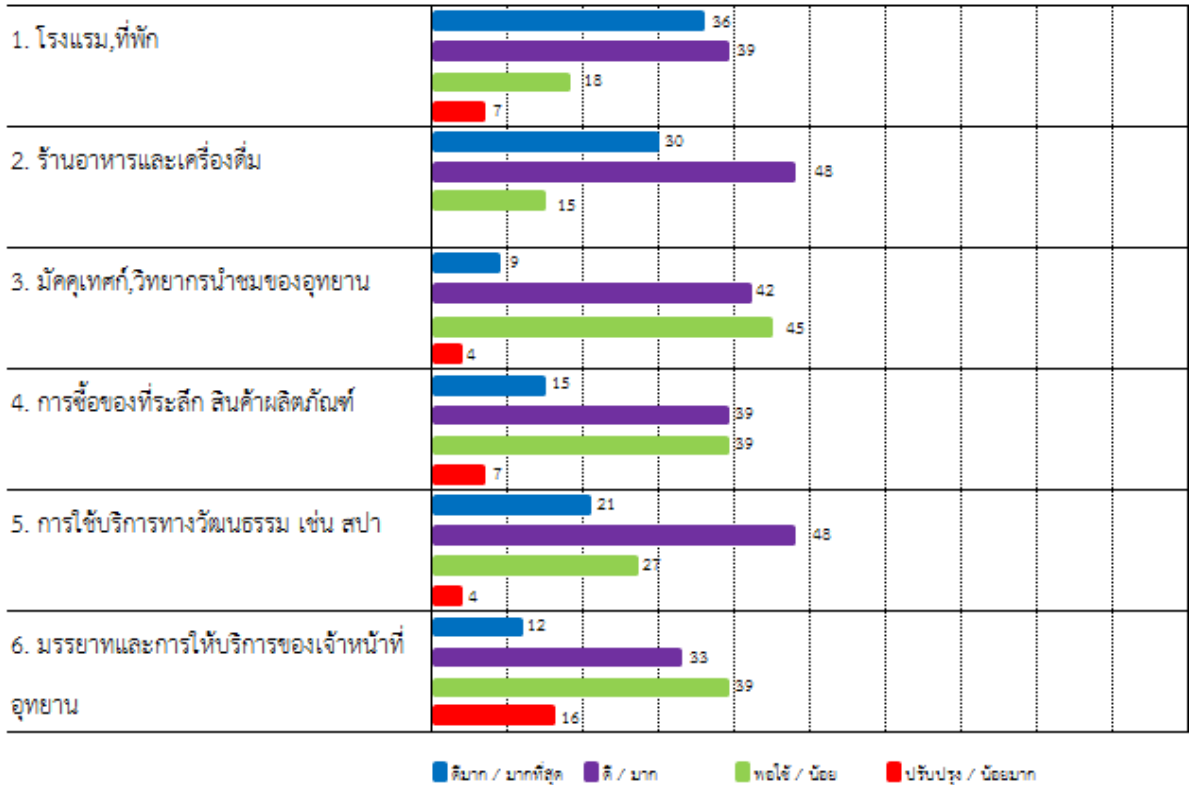
แผนภาพ ๓-๒๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๒๐ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน มีความต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๒ รองลงมามีความสนใจเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่ร้อยละ ๑๘ ในเรื่องอื่น ๆ รองลงไปอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่ามีการซื้อขายและใช้บริการของชุมชนมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๔ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงโบราณสถานี่ร้อยละ ๒๘ ด้านอื่น ๆ ตามมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

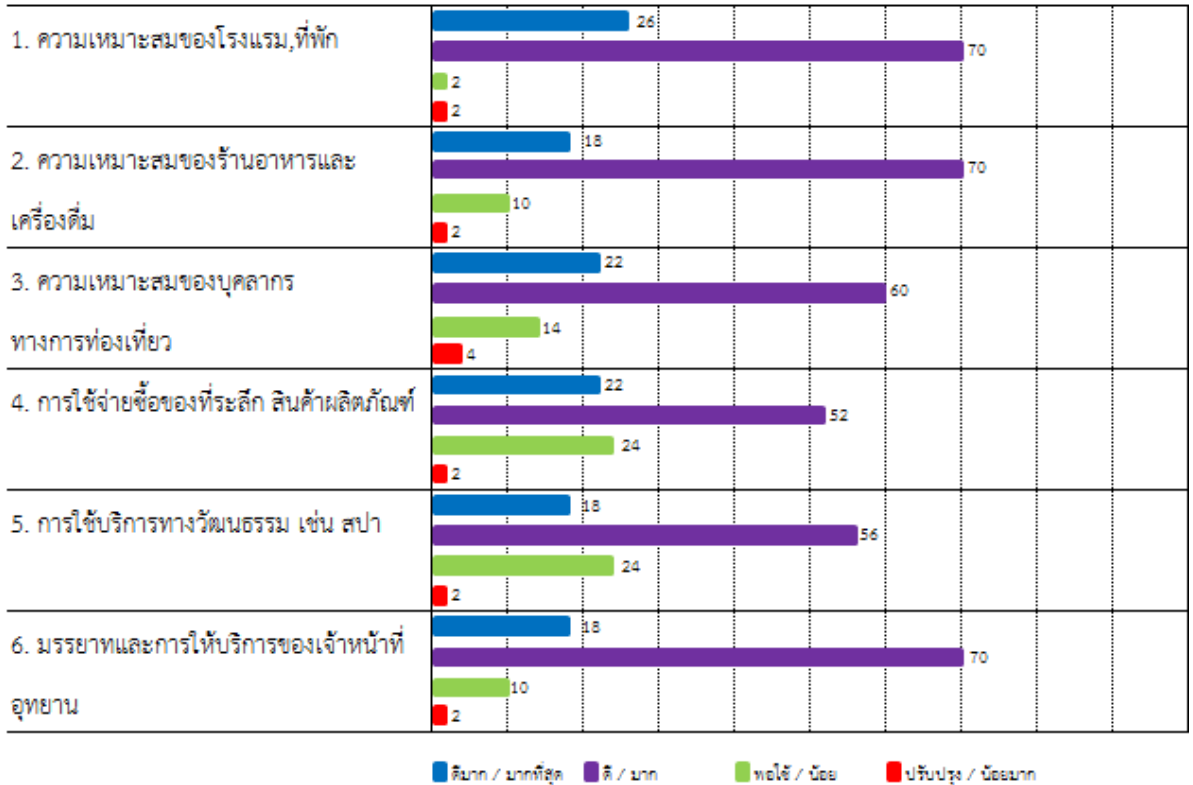
แผนภาพ ๓-๒๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ โรงแรม/ที่พัก ที่ร้อยละ ๓๖ แต่เมื่อนำประเมินความต้องมากที่สุดและมากรวมกัน ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๗๘ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่า มรรยาทและการบริการของเจ้าหน้าที่อุทยานต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๕๕ รองลงมาเป็น มัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานที่ร้อยละ ๔๕ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

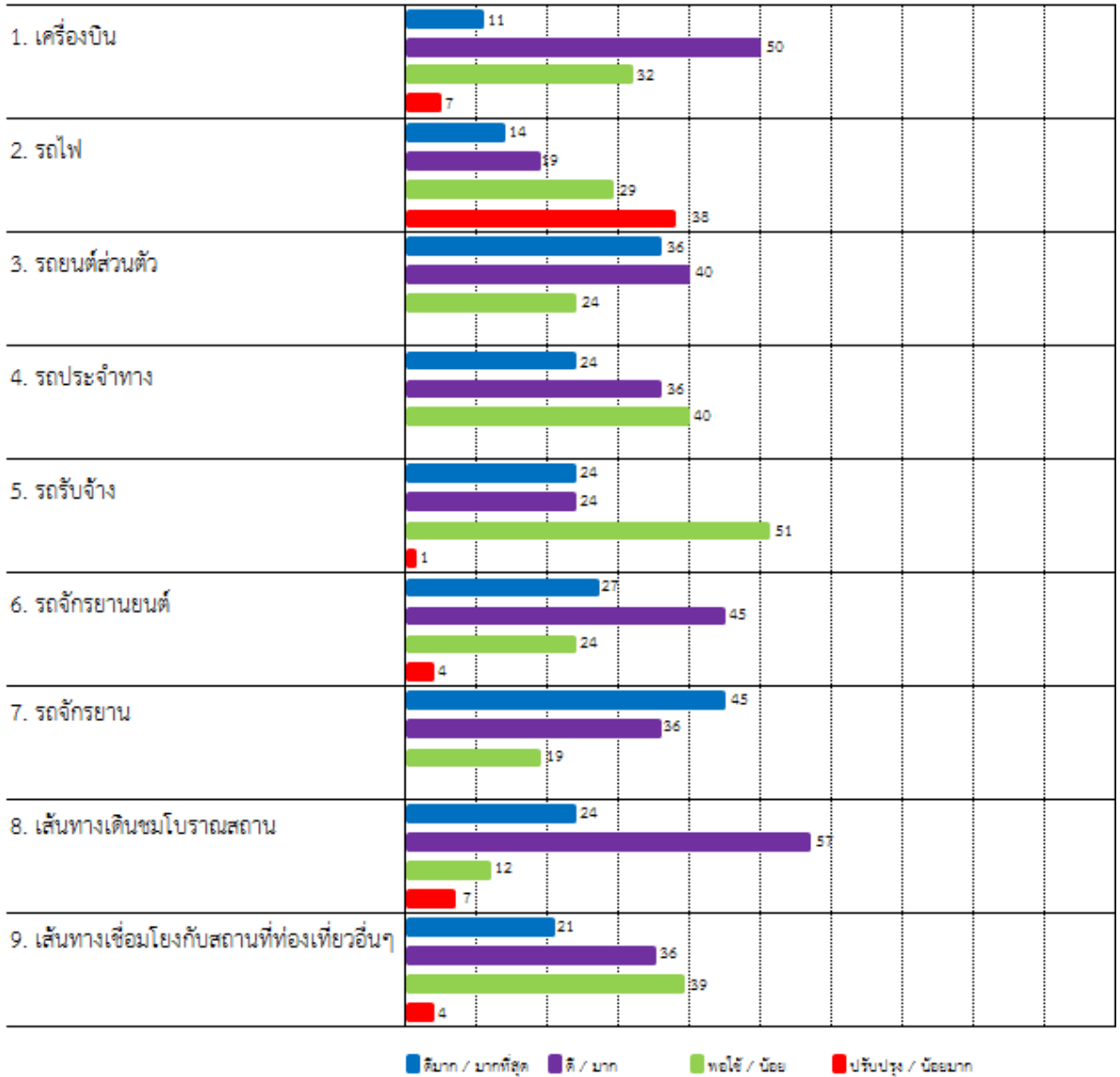
แผนภาพ ๓-๒๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ความเหมาะสมของโรงแรม ที่พักที่ร้อยละ ๒๖ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ความเหมาะสมของโรงแรมที่พักยังคงรับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นความเหมาะสมของร้านอาหาร เครื่องมือ และมรรยาทการให้บริการของเจ้าหน้าที่ที่ร้อยละ ๘๘ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันองค์ประกอบด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ และการใช้จ่ายซื้อของที่ระลึก สินค้าผลิตภัณฑ์ต้องปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๒๖ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

แผนภาพ ๓-๒๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

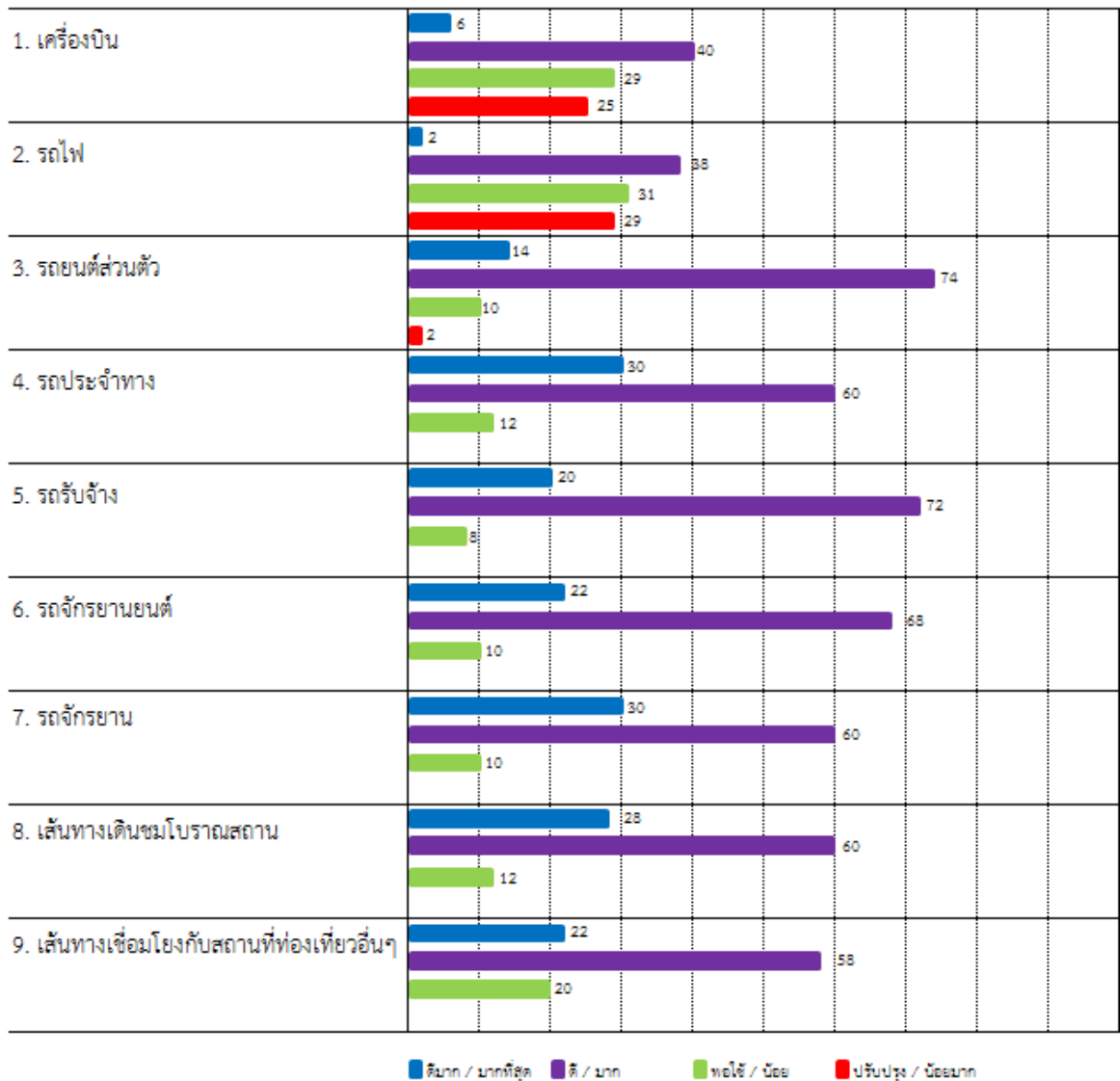
ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่
รถจักรยานที่ร้อยละ ๔๕ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน รถจักรยานและเส้นทาง
เดินชมโบราณสถานมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๘๑ รองลงมาคือรถยนต์ส่วนตัว

ที่ร้อยละ ๗๖ รถจักรยานยนต์ที่ร้อยละ ๗๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถไฟมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๖๗ รองลงมาเป็นรถรับจ้างที่ร้อยละ ๕๒ รถประจำทางที่ร้อยละ ๔๐ ส่วนด้านอื่นๆ อยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

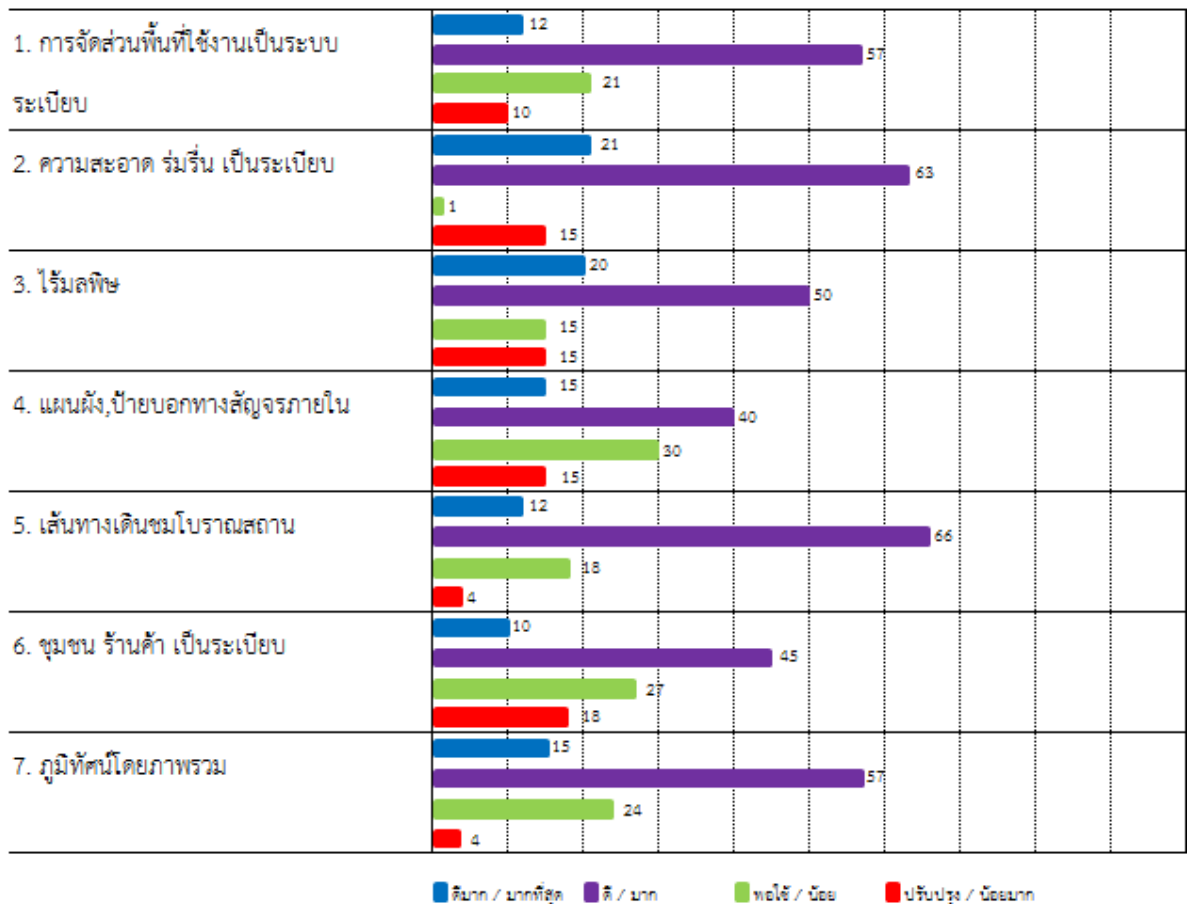
แผนภาพ ๓-๒๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถประจำทางและรถจักรยานเท่ากันที่ร้อยละ ๕๐ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน รถรับจ้างมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๒ รองลงมาคือรถประจำทาง รถยนต์ส่วนตัว และรถจักรยานเท่ากันที่ร้อยละ ๕๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันการเข้าถึงด้วยรถไฟต้องปรับปรุงมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๖๐ รองลงมาเป็นเครื่องบิน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

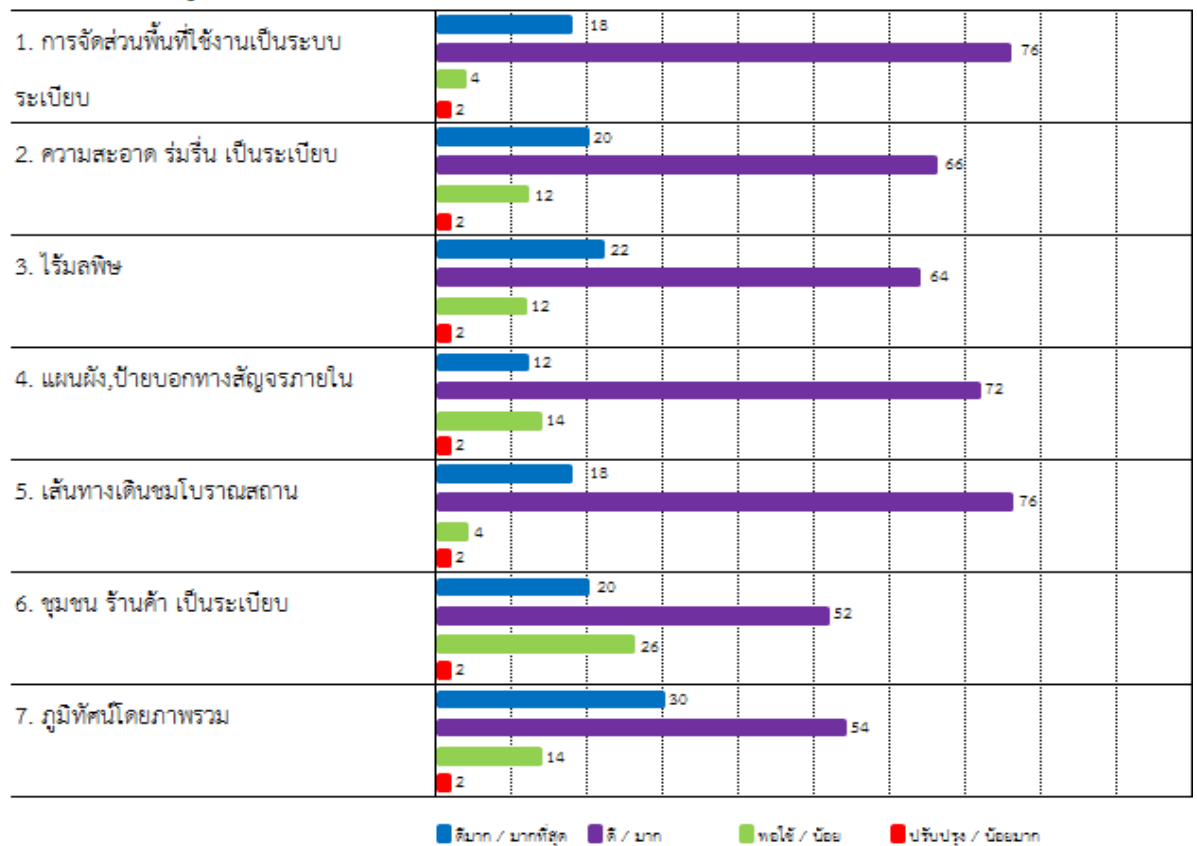
แผนภาพ ๓-๒๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

สิ่งแวดลอมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามที่ร้อยละ ๒๑ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันผลยังคงเป็นความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๔ รองลงมาเป็นเส้นทางเดินชมโบราณสถานร้อยละ ๑๘ รองลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก ได้แก่ ภูมิทัศน์โดยภาพรวม ไร่มลพิษ การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งาน แผนผังป้ายบอกทางสัญญาณภายใน และชุมชนร้านค้าเป็นระเบียบ

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบ และแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในมากที่สุดเท่ากัน ร้อยละ ๕๕ รองลงเป็นส่วนหัวข้ออื่นที่รองลงไปมีระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดลอมและภูมิทัศน์

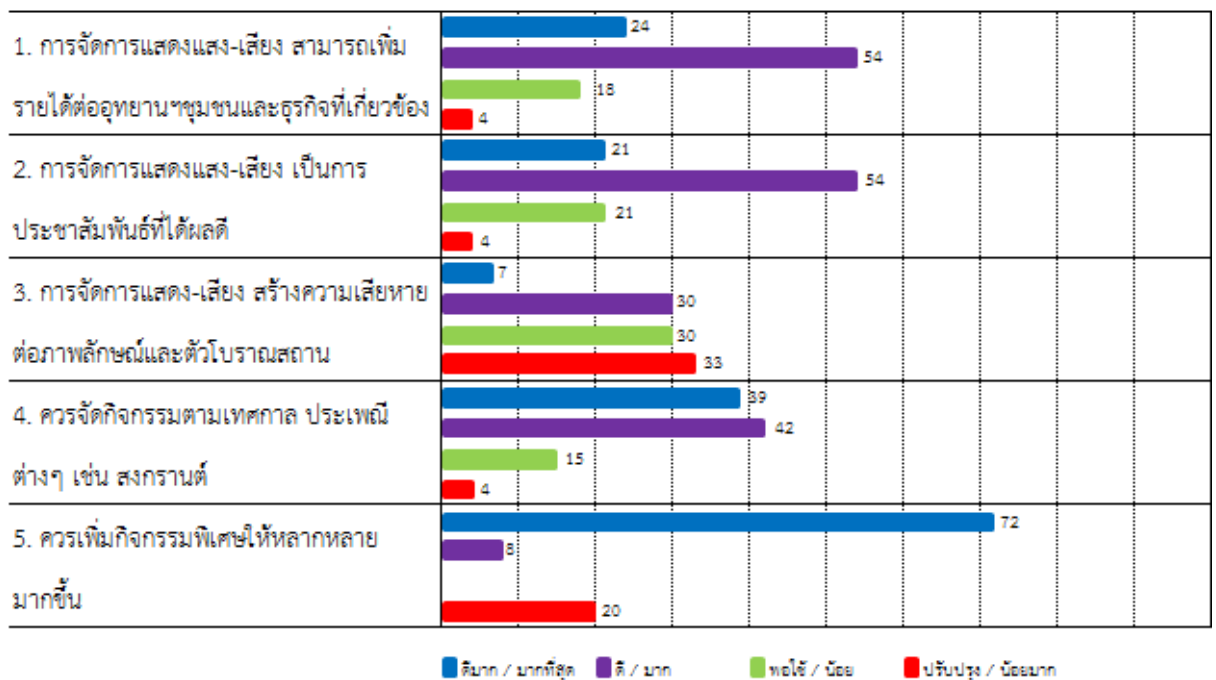
แผนภาพ ๓-๓๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดลอมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ภูมิทัศน์ โดยภาพรวมที่ร้อยละ ๓๐ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ผลคือการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็นความสะดวก ร่มรื่น สวยงาม และไร้มลพิษเท่ากันที่ร้อยละ ๔๖ ลงลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงด้าน ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบ มากที่สุดร้อยละ ๒๘ รองลงเป็น ภูมิทัศน์โดยภาพรวม และแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในเท่ากันที่ร้อยละ ๑๖

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๓๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

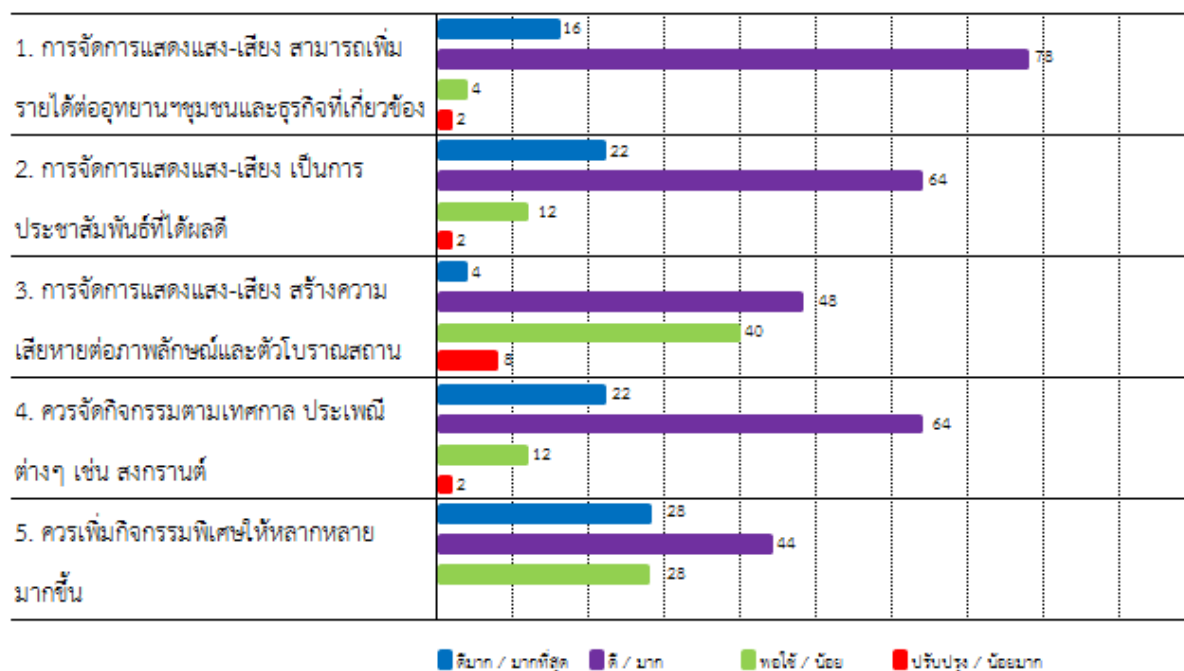
กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๗๒ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันผลคือ ควรจัดกิจกรรมตามเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๑ องค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับรอง ๆ ลงไปที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัว โบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๑ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียงไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๓๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๒๘ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๔ องค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับรอง ๆ ลงไป

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัว โบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนักและควรให้มีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

แผนภาพ ๓-๓๓ วัดเจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อยู่ในเขตตำบลศรีสัชนาลัย ตำบลสารจิตร ตำบลหนองอ้อ และตำบลท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อยู่ห่างจากจังหวัดสุโขทัยทางทิศเหนือประมาณ ๖๐ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๕๐ กิโลเมตร

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและที่ลาดเชิงเขาพระศรี เขาใหญ่ เขาสุวรรณคีรี และเขาพนมเพลิง เป็นพื้นที่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ดังได้พบหลักฐานของชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และสมัยทวารวดีในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ – ๑๖

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘ มีการหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจนพัฒนาขึ้นเป็นบ้านเป็นเมือง ชื่อว่า "เมืองเชลียง" ลักษณะเมืองเป็นรูปยาวโค้งไปตามค้ำแม่ น้ำล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลง และคูน้ำ มีหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งบอกถึงความเก่าของเมืองเชลียง คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ปราสาทวัดเจ้าจันทร์ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีหลักฐานปรากฏชัดเจนว่า คนไทยได้มีการรวมตัวกันอย่างหนาแน่นและสถาปนาเมืองสุโขทัย ขึ้นเป็นศูนย์กลาง มีพระมหากษัตริย์ราชวงศ์

พระร่วงปกครองอย่างเป็นปึกแผ่น เมืองเสลียงที่เคยเป็นศูนย์กลางของแคว้นสำคัญในอดีตกลายเป็นเมืองหลวงและถูกเปลี่ยนชื่อเป็น เมืองศรีสัชนาลัย

เมืองศรีสัชนาลัยเป็นเมืองสำคัญในแคว้นสุโขทัย ที่มักจะปรากฏชื่อควบคู่ไปกับเมืองหลวง ปรากฏชื่อในศิลาจารึกว่า “ศรีสัชนาลัยสุโขทัย” โดยปัจจัยหลักแห่งความรุ่งเรืองของเมืองศรีสัชนาลัยนั้นน่าจะมาจากเป็นแหล่งผลิตเครื่องสังคโลกมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนพัฒนาไปสู่การผลิตเพื่อส่งออกไปขายยังชุมชนภายนอกในสมัยอยุธยา อันนำมาซึ่งรายได้ให้แก่รัฐเป็นจำนวนมาก และจากความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจนี้เองที่ทำให้เมืองศรีสัชนาลัยได้รับการปกครองจากเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงในสมัยสุโขทัย

ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อสุโขทัยได้ตกอยู่ใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นนครหลวงแห่งใหม่ของคนไทยบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง เมืองศรีสัชนาลัยก็เสื่อมอำนาจและตกอยู่ใต้การปกครองของพระนครศรีอยุธยา และกลายเป็นเมืองชายแดนด้านทิศเหนือสุดของกรุงศรีอยุธยา ต่อเขตกับแคว้นล้านนาไทย ซึ่งมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น ๆ มีหลักฐานปรากฏว่ากษัตริย์แห่งแคว้นล้านนาไทยได้กรีธาทัพมายึดครองเมืองศรีสัชนาลัยอยู่ประมาณหนึ่งทศวรรษเศษ และได้เปลี่ยนชื่อเมืองว่า เมืองเชียงขึ้น อยู่ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นไม่นานพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาก็ทรงเสด็จกรีธาพลเข้ายึดเมืองเชียงขึ้น (ศรีสัชนาลัย) กลับคืนมาได้ และเปลี่ยนนามเมืองเสียใหม่ว่า เมืองสวรรคโลก

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ได้โปรดให้ย้ายเมืองสวรรคโลกไปตั้งที่บ้านวังไม้ขอน ซึ่งอยู่ได้ลงไปตามลำน้ำยมราว ๑๘ กิโลเมตร เมืองศรีสัชนาลัยถูกทอดทิ้ง และกลายเป็นซากเมืองร้างกลางป่าดงต่อมาอีกกว่าหนึ่งศตวรรษ

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย แบ่งออกเป็น ๖ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มโบราณสถานภายในเขตกำแพงเมือง (บน.) มีเนื้อที่อยู่ภายในเขตกำแพงเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดพื้นที่ ๕๑๔ ไร่ ประกอบด้วย

ศาสนสถาน จำนวน ๒๕ แห่ง ส่วนใหญ่ได้รับการอนุรักษ์แล้ว มีที่สำคัญคือ วัดช้างล้อม วัดเจดีย์เจ็ดแถว วัดนางพญา เป็นโบราณสถานตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ และวัดเขาสวรรคคีรี วัดเขาพนมเพลิงที่สร้างอยู่บนภูเขา

พระราชวัง หรือที่อยู่สำหรับผู้ปกครองเมือง มีเนื้อที่ประมาณ ๔๕๕ ตารางเมตร

กำแพงเมือง ๓ ชั้น มีระยะทางทั้งสิ้น ๓.๔๒ กิโลเมตร กำแพงชั้นในเป็นศิลาแลงก่อบนคันดินสูงรวมกันประมาณ ๕-๗ เมตร กำแพงชั้นกลางและชั้นนอกมีลักษณะเป็นคันดิน โดยมีคูเมืองกว้างประมาณ ๒๐ เมตร คันอยู่ระหว่างกำแพง

สาธารณูปโภค ประกอบด้วยบ่อน้ำรวม ๖๐ บ่อ เป็นบ่อศิลาแลงรูปกลม และรูปสี่เหลี่ยมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑-๓ เมตร และคอสะพาน จำนวน ๑ แห่ง บันไดทางขึ้นลงศาสนสถานบนภูเขาอีก ๒ แห่ง

๒. กลุ่มโบราณสถานภายนอกเขตกำแพงเมืองทางด้านทิศใต้ (ต.) จำนวน ๓๔ แห่ง ประกอบด้วยศาสนสถาน จำนวน ๓๓ แห่ง และ แนวกำแพงเมืองเซลิยง ส่วนที่ต่อออกมาจากกำแพงเมือง ยาวประมาณ ๓.๓๗ กิโลเมตร

๓. กลุ่มโบราณสถานภายนอกเขตกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก (ตต.) จำนวน ๗๑ แห่ง ในอดีตเป็นเขตศาสนสถานฝ่ายอรัญวาสี มีโบราณสถานที่สำคัญคือ วัดสำหรับพระสังฆราชฝ่ายอรัญวาสี และคูน้ำและคันดินโบราณ

๔. กลุ่มโบราณสถานภายนอกเขตกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ (น.) มีโบราณสถาน ๓ ประเภท ที่มีความสำคัญต่อเมืองโบราณนี้ จำนวน ๕๖ แห่ง ประกอบด้วย

ศาสนสถาน จำนวน ๕๒ แห่ง

กลุ่มเตาเผาเครื่องปั้นดินเผา จำนวน ๓ แหล่งใหญ่ ในจำนวนนี้ยังแยกย่อยจำนวน เตาบิราณออกเป็นจำนวนนับร้อยเตา แหล่งอุตสาหกรรมโบราณสถานเหล่านี้ คือ เตาเผาบ้านเกาะน้อย เตาเผาบ้านป่ายาง เตาเผาวัดดอนลาน ครอบคลุมพื้นที่ราบทางด้านเหนือเกือบทั้งหมด

แนวกำแพงเมืองเซลิยง ส่วนที่ต่อออกมาจากกำแพงเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

มีระยะทางประมาณ ๑.๑๕ กิโลเมตร

อ่างเก็บน้ำและคลองโบราณร่องตาเต็ม

๕. กลุ่มโบราณสถานภายนอกเขตกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก (ตอ.) ประกอบด้วยโบราณ จำนวน ๔๑ แห่ง

๖. กลุ่มโบราณสถานบนภูเขาภายนอกเขตกำแพงเมือง (บข.) บนภูเขาที่โอบล้อมเมืองนี้ทั้ง ๓ ด้าน มีโบราณสถาน ๓๕ แห่ง ซึ่งดำเนินการขุดแต่งบูรณะไปแล้ว ๕ แห่ง

๓. ประวัติการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จประพาสเมืองศรีสัชนาลัยเพื่อสำรวจโบราณสถาน (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๒๖ : ๑๕๕)

พ.ศ. ๒๔๗๐ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จไปตรวจโบราณสถานในเมืองศรีสัชนาลัย และได้ออกหนังสืออนุญาตให้ นายเบี้ยว พานิชกิจ ทำการซื้อขายโบราณวัตถุได้ (หนังสือทำไว้ให้เมื่อวันอังคารที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ลงพระนาม

ดำรงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภา ปัจจุบันในอนุญาดังกล่าวเก็บอยู่ที่บ้านนายบำรุง พาณิชกิจ หมู่ที่ ๓ ตำบลศรีสังขาลย์ อำเภอศรีสังขาลย์ จังหวัดสุโขทัย)

พ.ศ. ๒๔๘๗ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานจำนวน ๓๔ แห่ง เช่น วัดช้างล้อม , วัดชมชื่น , วัดเจ้าจันทร์ , วัดเจดีย์เจ็ดแถว , วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่และวัดราหู เป็นต้น โดยปัจจุบัน โบราณสถานทั้งหมดอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓ : ๒๒)

พ.ศ. ๒๔๙๕ กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งและบูรณะวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในเมืองโบราณศรีสังขาลย์ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓ : ๔๑)

พ.ศ. ๒๕๐๐ กรมศิลปากรเริ่มดำเนินการบำรุงรักษาโบราณสถานภายในกำแพงเมืองศรีสังขาลย์ด้วยการถากถางวัชพืชออกจากโบราณสถานและตรวจการลักลอบขุดค้นภายในกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมือง (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓ : ๔๒)

พ.ศ. ๒๕๑๔ กรมศิลปากรขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานภายในเมืองโบราณศรีสังขาลย์จนแล้วเสร็จ จำนวน ๑๔ แห่ง เช่น วัดช้างล้อม , วัดเจดีย์เจ็ดแถว , วัดสวนแก้ว อุทยานใหญ่ , วัดสวนแก้วอุทยานน้อยและวัดนางพญา เป็นต้น (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓ : ๕๕)

พ.ศ. ๒๕๒๕ กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ โดยจัดอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๒๙)

พ.ศ. ๒๕๓๑ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ พื้นที่ ๒๘,๒๑๗ ไร่ ในเขตการปกครอง ตำบลศรีสังขาลย์ ตำบลหนองอ้อ ตำบลท่าชัย ตำบลสารจิตร อำเภอศรีสังขาลย์ จังหวัดสุโขทัย (หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๕ ตอนที่ ๕๗ ลงวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๑ : ๒๔๗๒)

กรมศิลปากรจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ ซึ่งเป็นแผนการดำเนินงานในระยะยาว ๗ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓-พ.ศ. ๒๕๓๙ ประกอบด้วย ๘ แผนงาน (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓ : ๔๖-๕๐)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จเป็นประธานในพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

พ.ศ. ๒๕๓๔ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ได้รับการยกย่องและขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การ UNESCO ร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ภายใต้ชื่อ เมืองสุโขทัยและเมืองบริวาร

พ.ศ. ๒๕๔๘ กรมศิลปากรร่วมกับมหาวิทยาลัยนเรศวรจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ซึ่งเป็นแผนการดำเนินงานในระยะยาว ๑๐ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐– พ.ศ. ๒๕๕๙ ประกอบด้วย ๓ แผนงาน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๗๖-๑๐๖)

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยภายใต้แผนแม่บท พ.ศ.

๒๕๕๐–๒๕๕๙

แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๙ ประกอบด้วย ๓ แผนงานย่อย ดังต่อไปนี้

๑. แผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน

มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดี และการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตอุทยานฯ และพื้นที่โดยรอบที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยว โดยมีโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในเขตอุทยานฯ และพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน ๒๘๓ แห่ง ดำเนินการอนุรักษ์แล้ว ๑๔ แห่ง ยังคงมีโบราณสถานอีก ๒๐๙ แห่ง ที่ต้องดำเนินการศึกษาทางโบราณคดี และการอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังมีโครงการย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องอีก จำนวน ๑๒ โครงการ เช่น โครงการอนุรักษ์โบราณสถานโดยวิธีวิทยาศาสตร์ โครงการเงินทุนสนับสนุนการศึกษาวิจัย ค้นคว้าด้านโบราณคดี และพัฒนาเทคโนโลยีด้านการอนุรักษ์มาใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งศิลปวัฒนธรรม และโครงการสำรวจและขุดค้นพื้นที่ที่มีร่องรอยของโบราณสถาน ร่องรอยของการอยู่อาศัยในอดีต และแหล่งวัตถุขุดพบในการนำมาใช้ในการก่อสร้างโบราณสถาน เป็นต้น ที่ต้องดำเนินการตามแผนงานนี้

โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ส่วนมากเป็น โบราณสถานร้าง ประกอบกับการลักลอบขุดหาโบราณวัตถุในอดีต จึงมีสภาพชำรุดเสียหายปรักหักพังตามกาลเวลา แต่ยังคงเหลือหลักฐานทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่ทรงคุณค่า เป็นหลักฐานทางที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองแต่ครั้งอดีต ซึ่งแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานเน้นในเรื่องการรักษาความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity) และเสริมความมั่นคงโบราณสถาน ตามหลักฐานทาง โบราณคดีที่พบ

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานตามแผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน ไม่ได้รับงบประมาณตามที่กำหนดไว้ในแผนแม่บท จึงทำให้การอนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถานไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ตามที่กำหนดไว้

๒. แผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มีวัตถุประสงค์เพื่อวางมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและการก่อสร้างอาคารให้สอดคล้องกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของอุทยานฯ โดยอาศัยข้อกำหนดทางกฎหมายเป็นสำคัญ เนื่องจากปัจจุบันภาคประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อกำหนดดังกล่าว โดยมีโครงการจัดทำและประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น, โครงการศึกษาและปรับปรุงแผนแม่บทและข้อบัญญัติต่าง ๆ และโครงการศึกษาและจัดทำผังเมืองเฉพาะ ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มี การดำเนินการโครงการตามแผนงานนี้

๓. แผนงานจัดการชุมชน

มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยสามารถอยู่อาศัยร่วมกับโบราณสถานได้อย่างกลมกลืน สามารถประกอบสัมมาชีพตามวิถีแต่จะต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ของโบราณสถานที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และชุมชนเกษตรกรรม โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๔ โครงการ ได้แก่ โครงการสำรวจและโยกย้ายอาคารบ้านเรือนใดที่มีผลกระทบต่อโบราณสถาน หรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน โครงการสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยในพื้นที่อุทยานฯ โครงการจัดทำแนวทางการออกแบบอาคาร (Design Guideline) และต้นแบบทางสถาปัตยกรรม และโครงการปรับปรุงสภาพอาคารบ้านเรือนในพื้นที่อุทยานฯ ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มี การดำเนินการโครงการตามแผนงานนี้

เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มีการย้ายชุมชนบริเวณเมืองโบราณศรีสัชนาลัย ไปตั้งในที่ใหม่ คือบริเวณอำเภอสวรรคโลกในปัจจุบัน จึงมีชุมชนดั้งเดิมอยู่อาศัยในพื้นที่โบราณสถานอย่างเบาบาง ซึ่งสามารถปรับปรุงและจัดระเบียบให้ชุมชนอยู่ร่วมกับโบราณสถานได้ ดังนั้นปัญหาเรื่องการบุกรุก หรือการสร้างที่อยู่อาศัยเบียดบังโบราณสถานจึงมีน้อย อย่างไรก็ตามในระยะแรก ๆ ของการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยมีการบุกรุกของนายทุนจากต่างถิ่นเข้ามาสร้างรีสอร์ท บริเวณหมู่ที่ ๖ ตำบลศรีสัชนาลัย มีการก่อสร้างอาคารในพื้นที่โบราณสถานที่ยื่นทะเบีย่น โดยมีได้รับอนุญาต และทับซ้อนลงบนกำแพงเมือง ซึ่งกรมศิลปากรได้ดำเนินคดีต่อผู้บุกรุกตามกระบวนการขั้นตอนของกฎหมายจนคดีถึงที่สุด และได้มีการบังคับคดีโดยกรมบังคับคดีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

๔. แผนงานพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน

มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงพัฒนาสาธารณูปโภค และสาธารณูปการหลัก ในลักษณะบูรณาการ เพื่อส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และช่วยให้ประชาชนในพื้นที่มีความสะดวกสบายและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๕ โครงการ เช่น

โครงการพัฒนาระบบท่อระบายน้ำ โครงการติดตั้งเครื่องกลเติมอากาศสำหรับบำบัดน้ำเสีย โครงการจัดหาพื้นที่และก่อสร้างอาคารสำหรับการจัดการขยะตามหลักวิชาการ และโครงการพัฒนาระบบทางเดินเท้า ทางจักรยาน เปลี่ยนพื้นผิวการจราจรในบริเวณชุมชน และติดตั้งไฟสัญญาณจราจร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โครงการตามแผนงานนี้ยังไม่สามารถดำเนินการได้บรรลุเป้าหมายทั้งหมดเนื่องจากไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามที่ตั้งไว้

๕. แผนงานพัฒนาภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อม

มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมภายในอุทยานฯ ให้มีสภาพที่ดีและสวยงาม มีความสอดคล้องกับข้อความในศิลาจารึกและหลักฐานทางโบราณคดีให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศและภาพลักษณ์ที่เป็นโบราณสถานที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติและชุมชนเกษตรกรรม โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๓ โครงการ ได้แก่ โครงการปรับปรุงและพัฒนาภูมิทัศน์, โครงการรณรงค์การลดปริมาณขยะ และการนำกลับมาใช้ใหม่ และโครงการปรับปรุงสิ่งประกอบทางภูมิทัศน์ (Landscape elements) ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มีผลการดำเนินการโครงการตามแผนแม่บทดังกล่าว เนื่องจากไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามที่ตั้งไว้

๖. แผนงานส่งเสริมรายได้ และอาชีพ

มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและบริการในเขตอุทยานฯ โดยการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ของประชาชนในพื้นที่ เพื่อสร้างรายได้และกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจในคุณค่าของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของตน โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๖ โครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่อนุรักษ์สำหรับประชาชนในท้องถิ่น โครงการฝึกอบรมและส่งเสริมอาชีพการบริการนักท่องเที่ยวและการผลิตสินค้าที่ระลึก โครงการประชาสัมพันธ์ การเที่ยวชมอุทยานฯ วิธีชีวิตชุมชนแบบเกษตรกรรม และหัตถกรรมครัวเรือนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เป็นต้น ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มีผลการดำเนินการโครงการตามแผนงานนี้อย่างเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตามราษฎรในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยส่วนหนึ่งได้หันมาประกอบอาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเครื่องสังคโลกโบราณ จนกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียง ซึ่งทางอุทยานฯ มีแผนที่จะดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมสินค้าทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ โครงการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทเครื่องสังคโลก เพื่อเพิ่มมูลค่าในสินค้าทางวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน

๗. แผนงานการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์

มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการโดยสร้าง

ความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากร กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและบริหารจัดการพื้นที่อุทยานฯ ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะถ่ายโอนอำนาจการดูแลศิลปะ วัฒนธรรม จารีต ประเพณีและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีโครงการตามแผนงานนี้ จำนวน ๗ โครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์ท้องถิ่น โครงการแบบประเมินความพร้อมในการบริหารจัดการพื้นที่อุทยาน ประวัติศาสตร์ฯ ของท้องถิ่นในเบื้องต้น และโครงการฝึกอบรมแก่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงาน ส่วนท้องถิ่น เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ฯ เป็นต้น ทั้งนี้ ในปัจจุบันยังไม่มีการดำเนินการตามแผนแม่บทในโครงการดังกล่าว

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย มีอาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่มีปรับปรุง ให้อยู่ในสภาพดีพร้อมให้บริการนักท่องเที่ยวตลอดเวลา โดยมีส่วนนิทรรศการ อาคารร้านค้าของ ราชการและเอกชน ตลอดจนถึงอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวอย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม ศูนย์บริการท่องเที่ยวดังกล่าวก็ยังไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากอยู่ไกลจาก โบราณสถานสำคัญ และนักท่องเที่ยวยังไม่คุ้นเคย

โดยภาพรวมของการปฏิบัติการตามแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในแผนแม่บท เนื่องจากไม่ได้รับงบประมาณตาม แผนงานที่กำหนดไว้ จึงมีเพียง ๒ แผนงาน ที่ได้รับงบประมาณ คือแผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดีและโบราณสถาน ในส่วนของงานโบราณคดี งานอนุรักษ์โบราณสถาน งานบำรุงรักษา โบราณสถาน และงานบริการนักท่องเที่ยว และแผนงานพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ได้ ดำเนินการไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนแผนด้านอื่นๆยังไม่สามารถดำเนินการได้

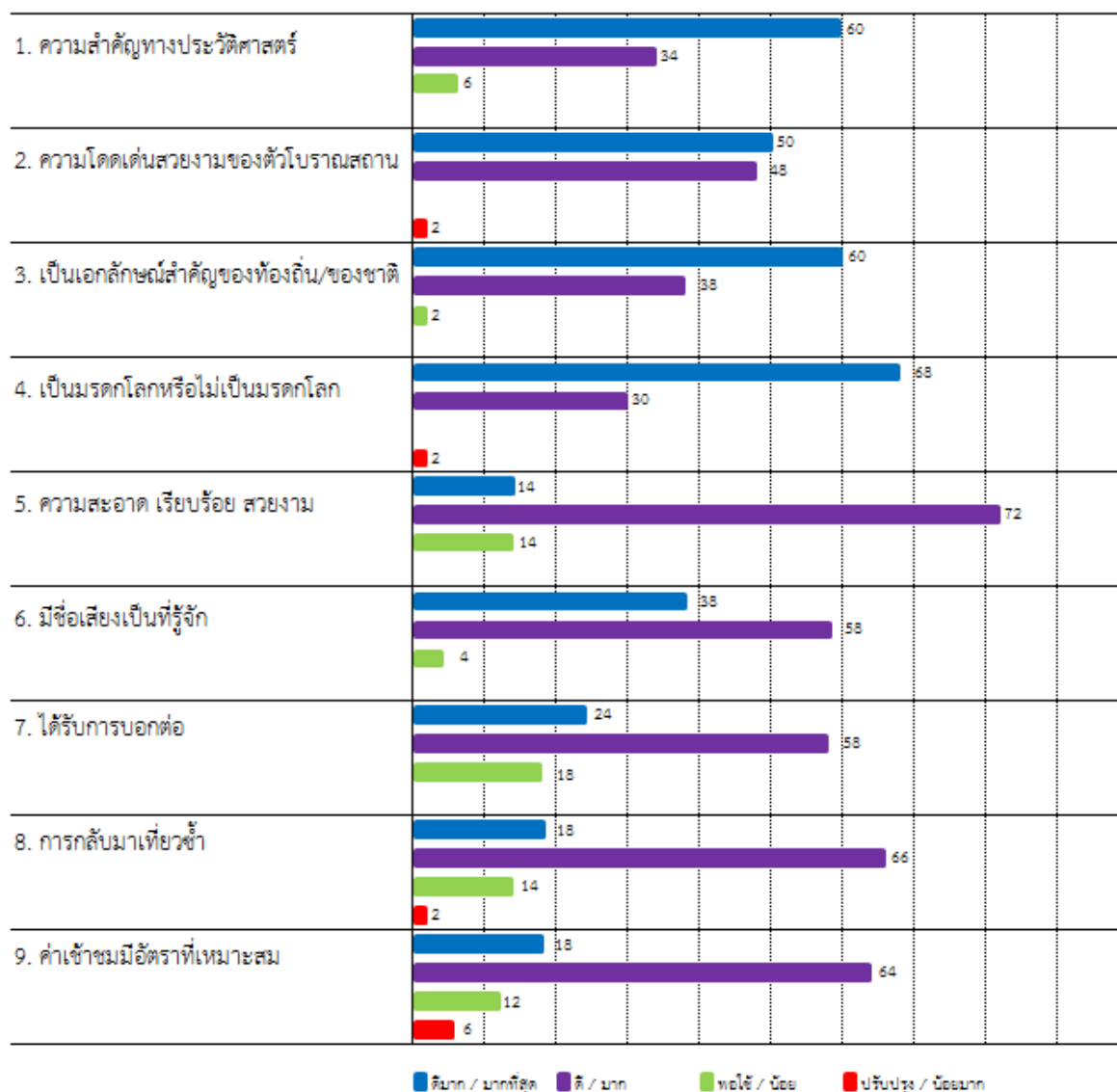
ในส่วนกิจกรรมทางวิชาการที่ให้บริการแก่ชุมชนและท้องถิ่น อุทยาน ประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยมีโครงการบรรยายทางวิชาการให้แก่นักเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงอุทยาน ประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ซึ่งจะดำเนินการเป็นประจำระหว่างเดือนมิถุนายน-กันยายนของทุกปี ใน โรงเรียนในเขตพื้นที่ อำเภอศรีสัชนาลัย อำเภอสวรรคโลก อำเภอทุ่งเสลี่ยม และ อำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย จำนวนกลุ่มเป้าหมายปีละไม่น้อยกว่า ๓๐๐ คน นอกจากนี้ยังมีโครงการจัด นิทรรศการชั่วคราว ในพื้นที่โบราณสถานวัดช้างล้อมภายในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายนของทุกปี การเสวนาทางวิชาการในโอกาสที่เหมาะสม

ในส่วนของกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย มีกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นประจำทุกปี ได้แก่ งานสงกรานต์น้ำโอยทานสงกรานต์ศรีสัชนาลัย จัดในเดือน เมษายนของทุกปี งานย้อนอดีตศรีสัชนาลัย นุ่งผ้าไทยใส่เงิน-ทองโบราณ จัดในเดือนธันวาคมของ ทุกปี นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่จัดตามโอกาสสำคัญ เช่น การจัดแสดงแสง-เสียง อิงประวัติศาสตร์

เรื่องศรีสังขาลย์แผ่นดินธรรม การจัดแสดงทางวัฒนธรรม เช่นการแสดงโขน การจัดนิทรรศการ ศิลปะจากซากปรักหักพังในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์ เป็นต้น

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๓๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขาลย์

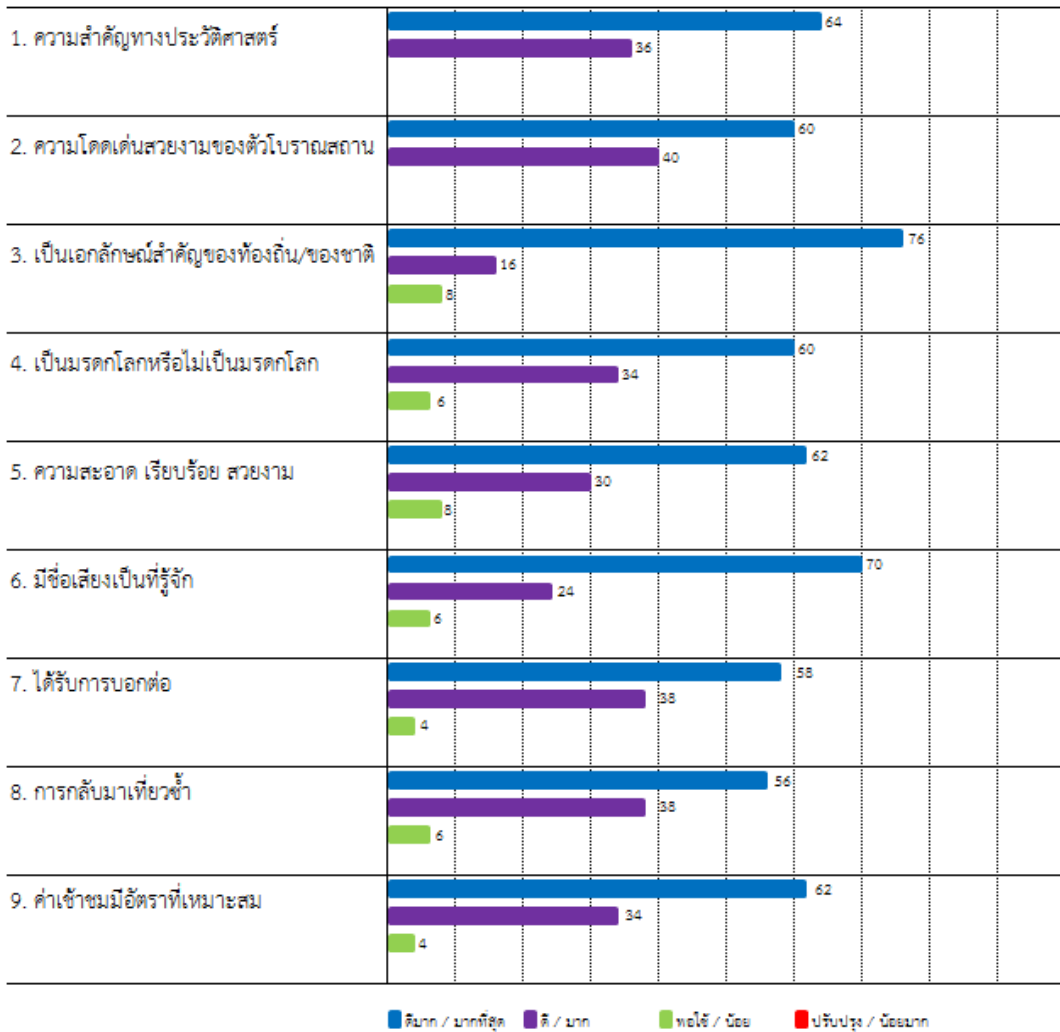
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยว
ตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญเรื่องเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลกสูงสุดร้อยละ ๖๘

แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถาน เป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติ และเป็นมรดกโลก หรือไม่เป็นมรดกโลกสูงสุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๔ รองลงเป็นมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักร้อยละ ๕๔ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก

ส่วนในด้านที่พอใจหรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าต้องปรับปรุงเรื่องการได้รับการบอกต่อ และค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสมมากที่สุดสูงเท่ากันที่ร้อยละ ๑๘ รองมาเป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำ

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

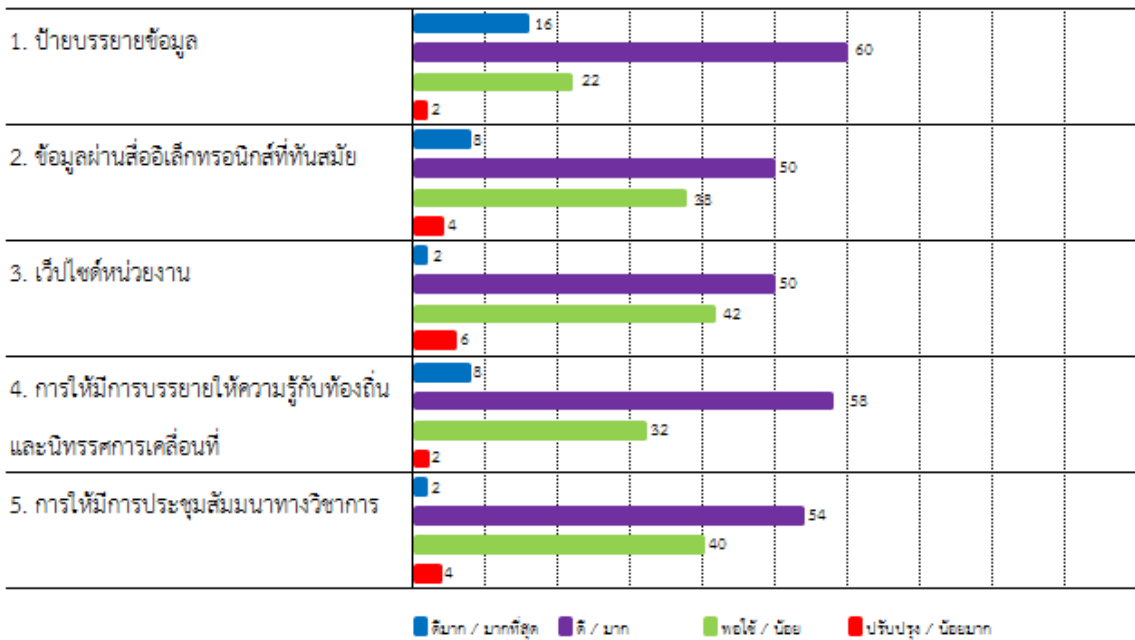
แผนภาพ ๓-๓๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับการเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติสูงสุดที่ร้อยละ ๗๖ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานมากที่สุดเท่ากันสูงถึงร้อยละ ๑๐๐ รองลงอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน ได้แก่ ได้รับการบอกต่อ และค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงความสะอาด เรียบร้อย สวยงามมากที่สุดที่ร้อยละ ๘ รองลงมาเป็นมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักร้อยละ ๖

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๓๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล

ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๗๖ เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน นักท่องเที่ยวยังคงให้ความสำคัญสูงสุดกับป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๗๖ รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ที่ร้อยละ ๖๖ ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยที่ร้อยละ ๕๘

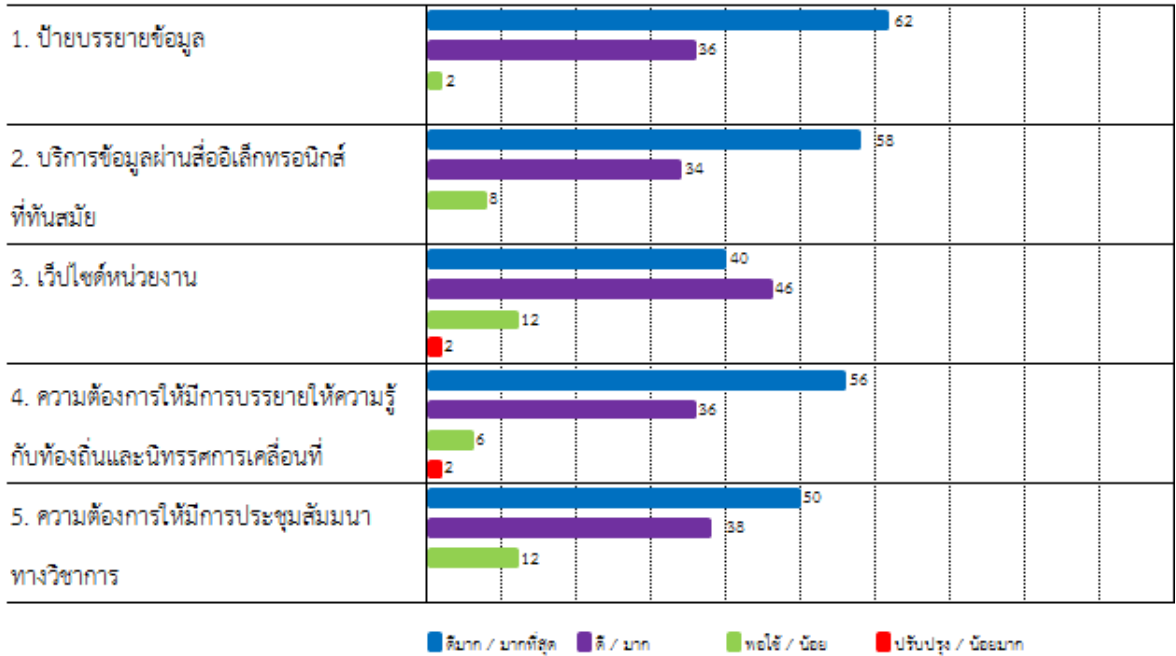
ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดสูงร้อยละ ๔๖ รองลงมาเป็นการประชุมสัมมนาทางวิชาการร้อยละ ๔๔

แผนภาพ ๓-๓๗ ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

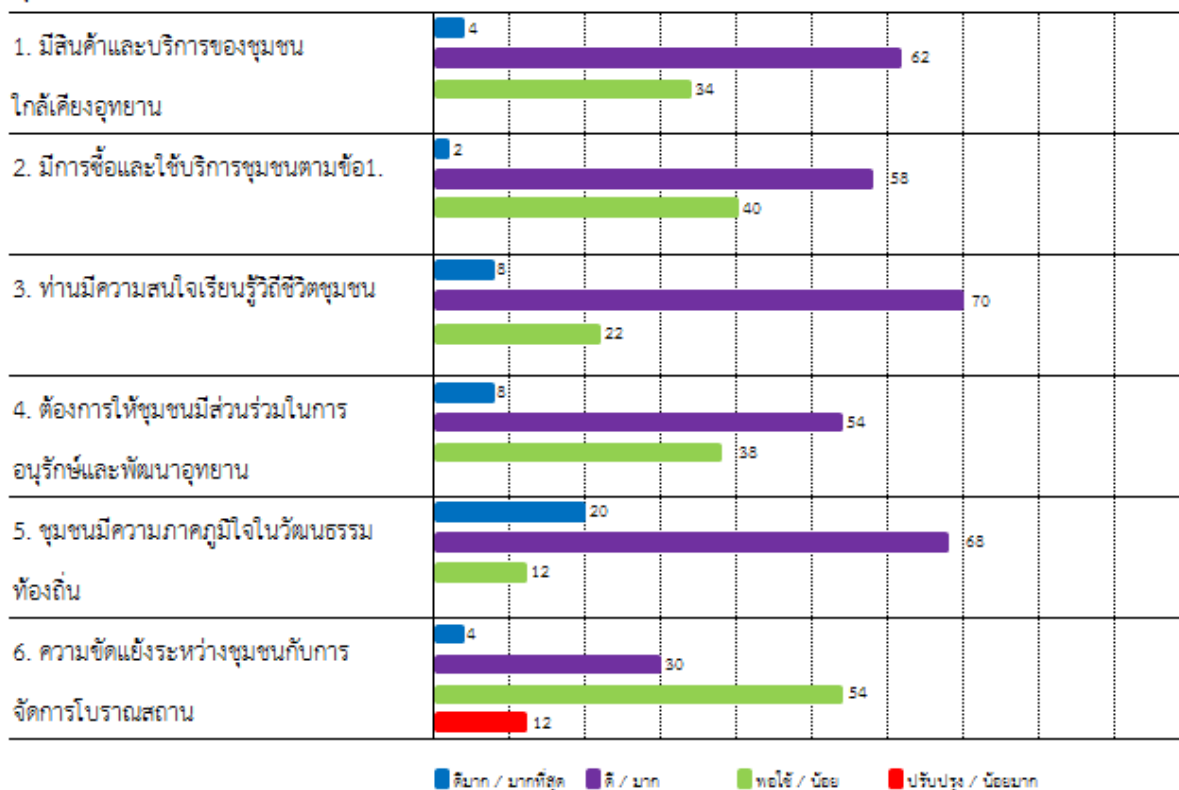
แผนภาพ ๓-๓๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ป้าย
บรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๖๒ เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงเป็น
ป้ายบรรยายข้อมูลรับความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์
ที่ทันสมัย และการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ เท่ากันที่ร้อยละ ๕๒
ด้านอื่น ๆ ตามมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความ
ต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๔ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาอยู่ใน
ระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

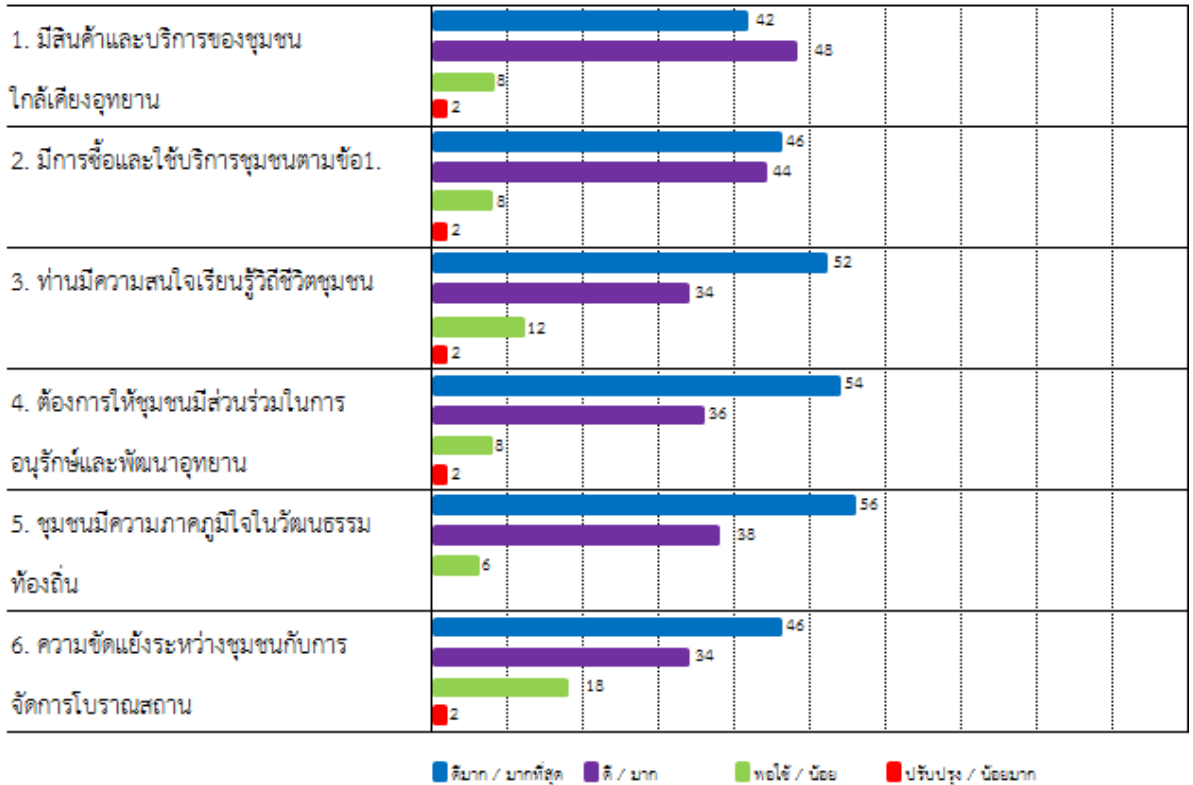
แผนภาพ ๓-๓๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นร้อยละ ๒๐ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันชุมชนชนยังคงให้ความสำคัญชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุดร้อยละ ๘๘ รองลงมานักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่ร้อยละ ๑๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้เสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๑๖ รองลงมาเป็นมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนร้อยละ ๔๕ แสดงให้เห็นว่ามีความขัดแย้งกับชุมชนพอสมควร

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

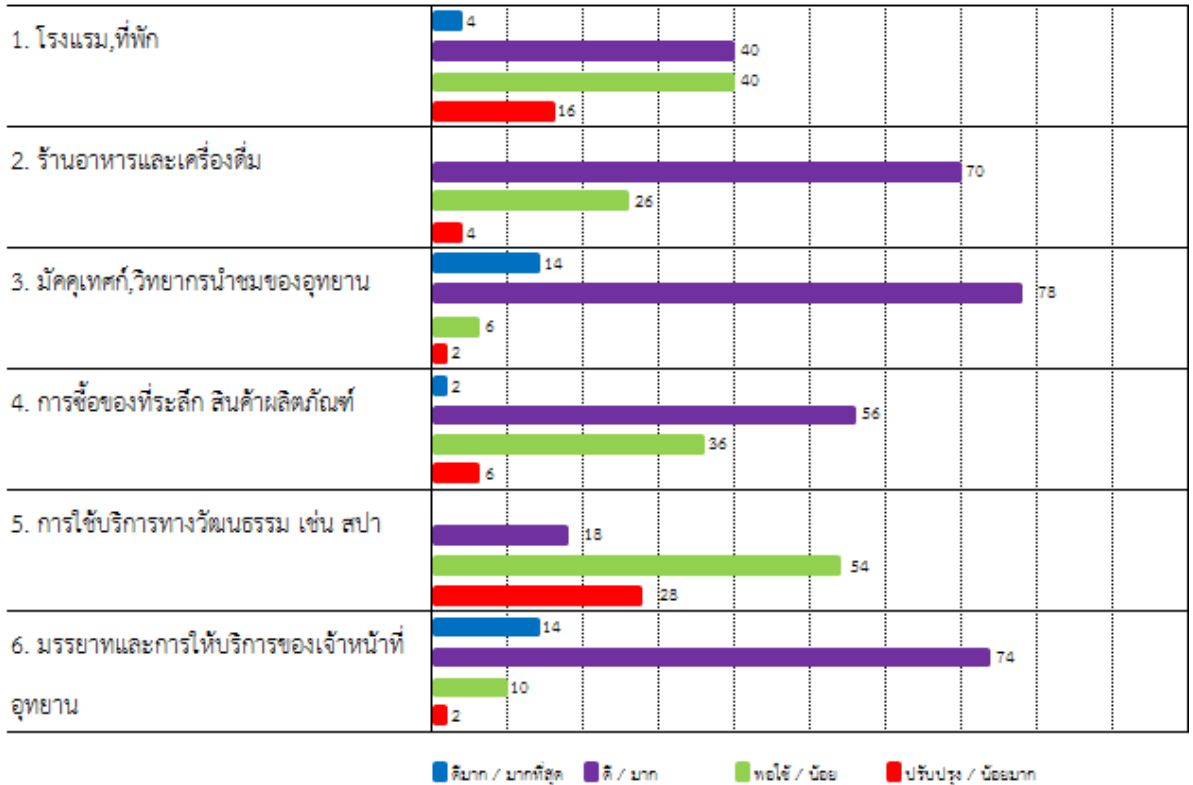
แผนภาพ ๓-๔๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากหรือความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๕๖ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงให้ความสำคัญกับชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยาน มีการซื้อและใช้บริการของชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาเท่ากันที่ร้อยละ ๕๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการ โบราณสถานต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๐ รองลงมาเป็นนักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่ร้อยละ ๑๔

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

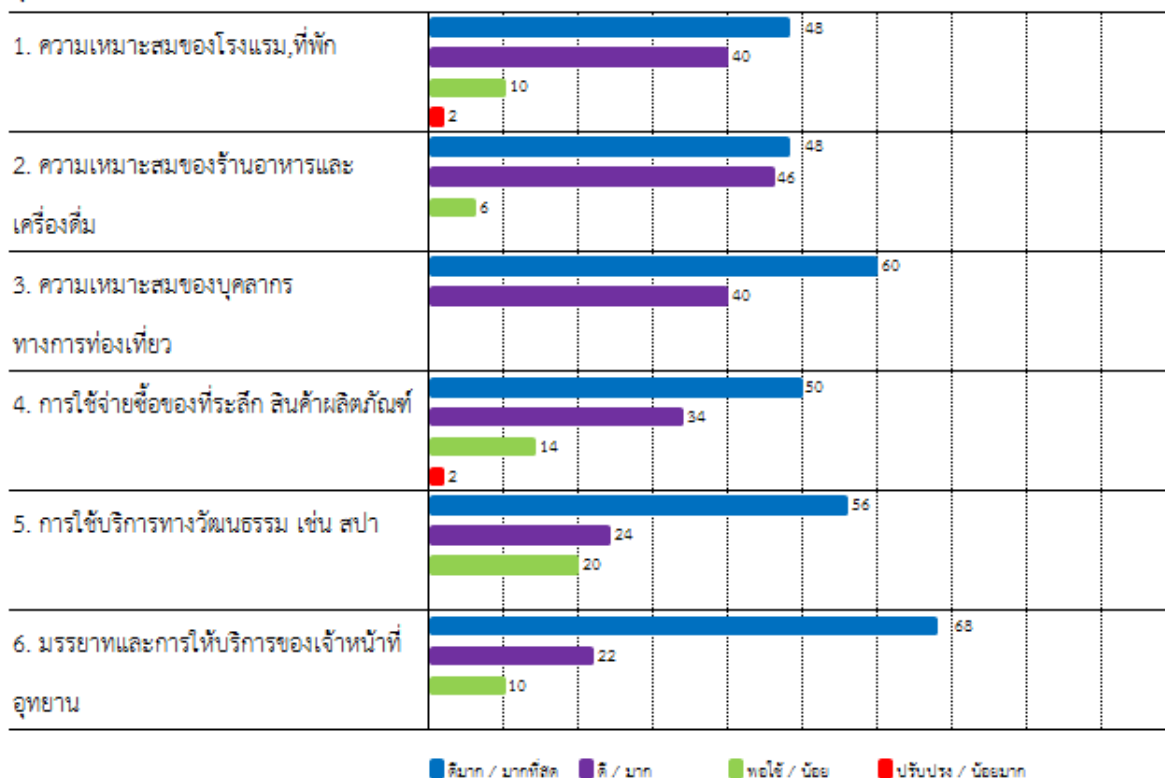
แผนภาพ ๓-๔๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ มากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๑๔ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๗๒ รองลงมาเป็น โรงแรม/ที่พักที่ร้อยละ ๕๖

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

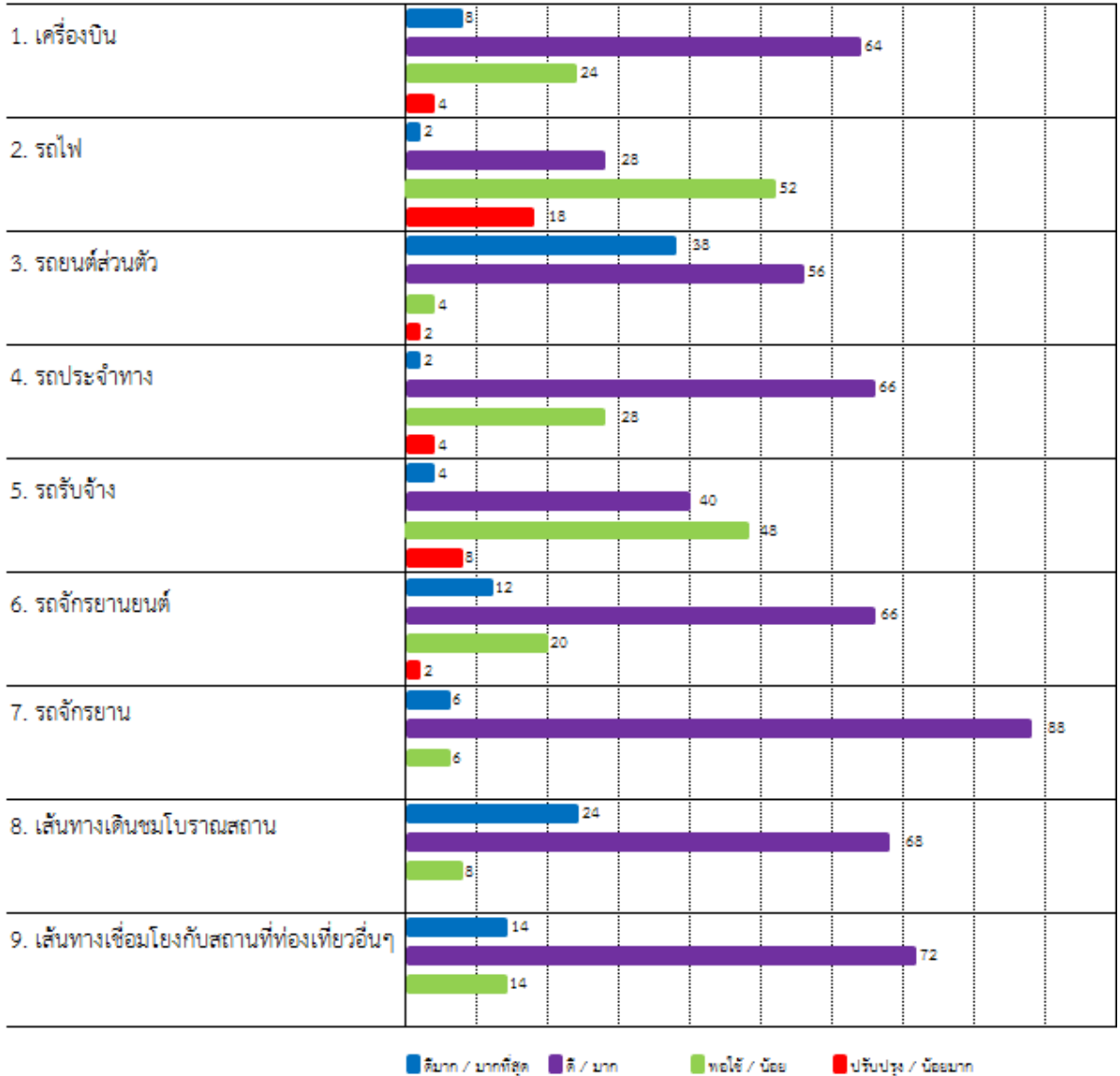
แผนภาพ ๓-๔๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ร้อยละ ๕๐ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน มัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นความเหมาะสมของร้านอาหาร เครื่องดื่มที่ร้อยละ ๕๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน องค์กรประกอบด้านการให้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ ต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๐ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

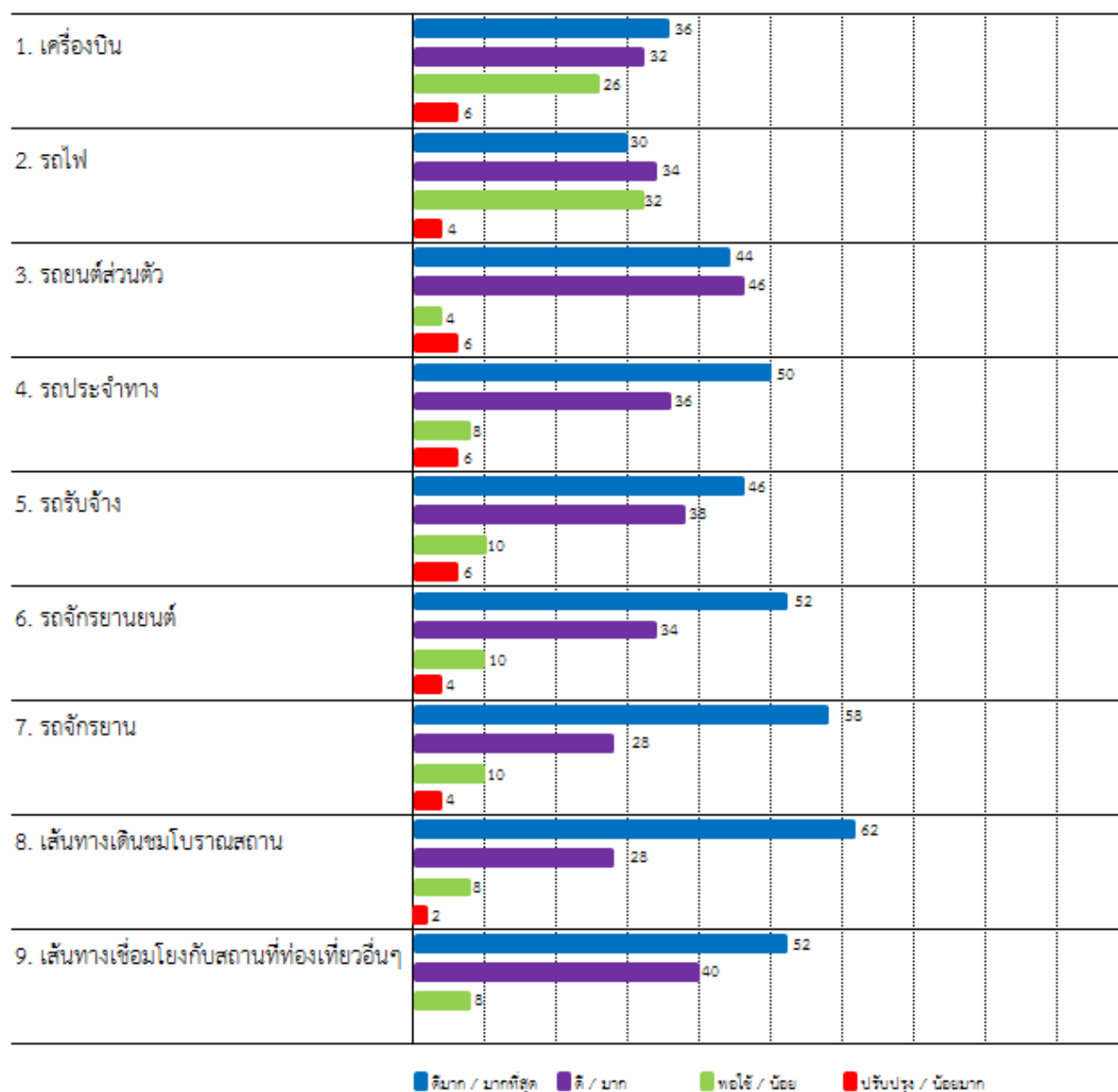
แผนภาพ ๓-๔๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวร้อยละ ๓๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน รถยนต์ส่วนตัวและรถจักรยานมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๔ รองลงมาคือเส้นทางเดินชมโบราณสถานที่ยังร้อยละ ๒๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถไฟมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๓๐ รองลงมาเป็นรถรับจ้างที่ร้อยละ ๕๖ รถประจำทางที่ร้อยละ ๓๒

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

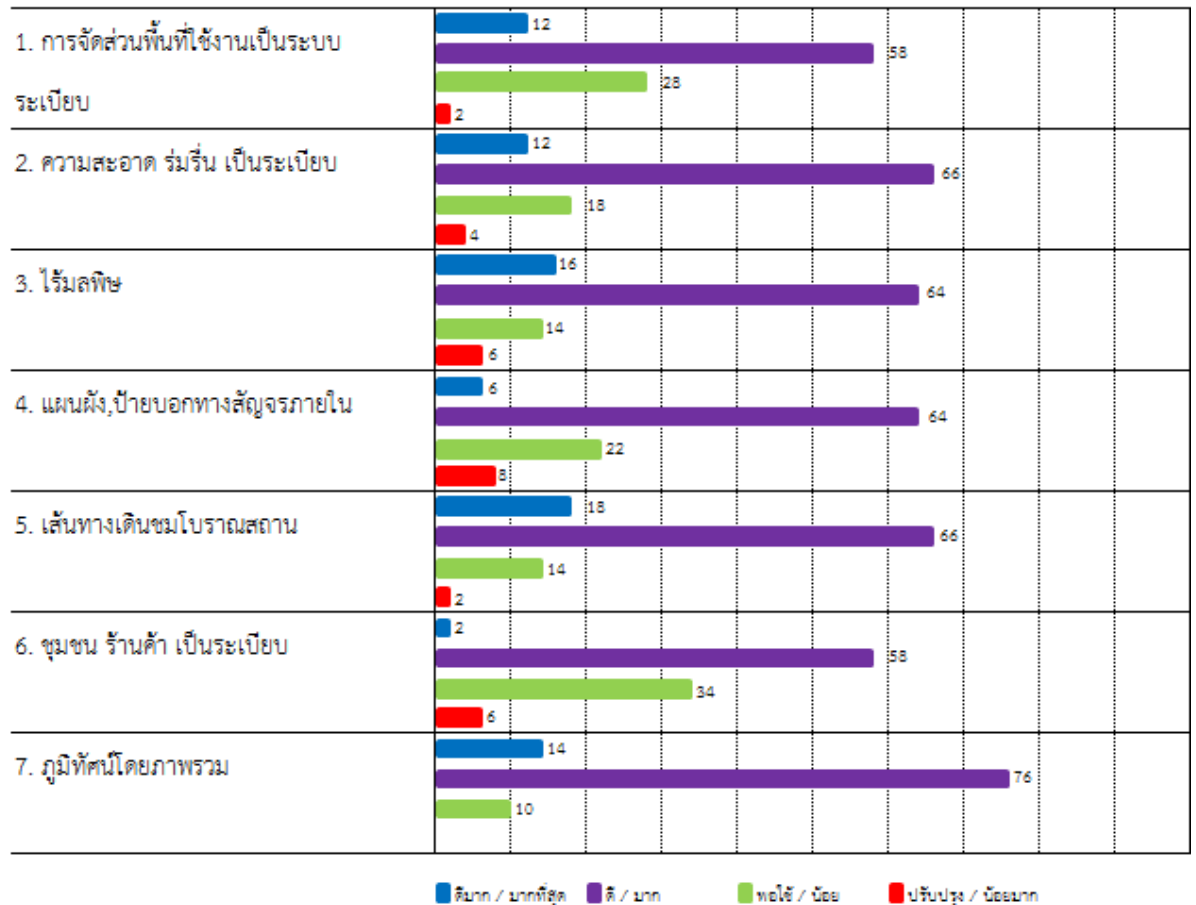
แผนภาพ ๓-๔๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ เส้นทางเดินชมโบราณสถานที่ย้อยละ ๖๒ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน เส้นทางเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ย้อยละ ๕๒ รองลงมาเป็นเส้นทางเดินชมโบราณสถานที่ย้อยละ ๕๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันการเข้าถึงด้วยรถไฟต้องปรับปรุงมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๓๖ รองลงมาเป็นเครื่องบินร้อยละ ๓๒

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

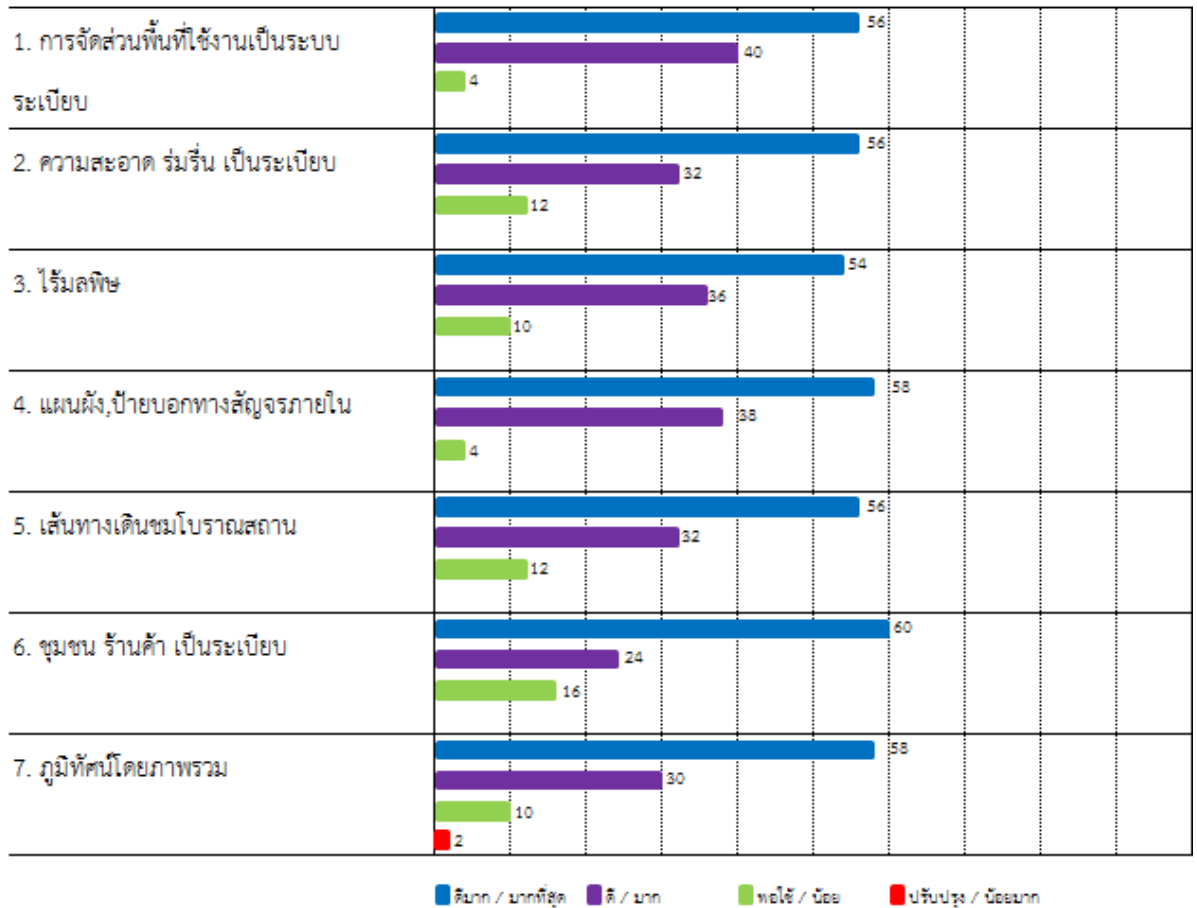
แผนภาพ ๓-๔๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ เส้นทางเดินชมโบราณสถานร้อยละ ๑๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเป็นภูมิทัศน์ โดยภาพรวมมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นเส้นทางเดินชมโบราณสถานร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบ มากที่สุดร้อยละ ๔๐ รองลงเป็น แผ่นผัง ป้ายบอกทางสัญลักษณ์ภายในร้อยละ ๓๐

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

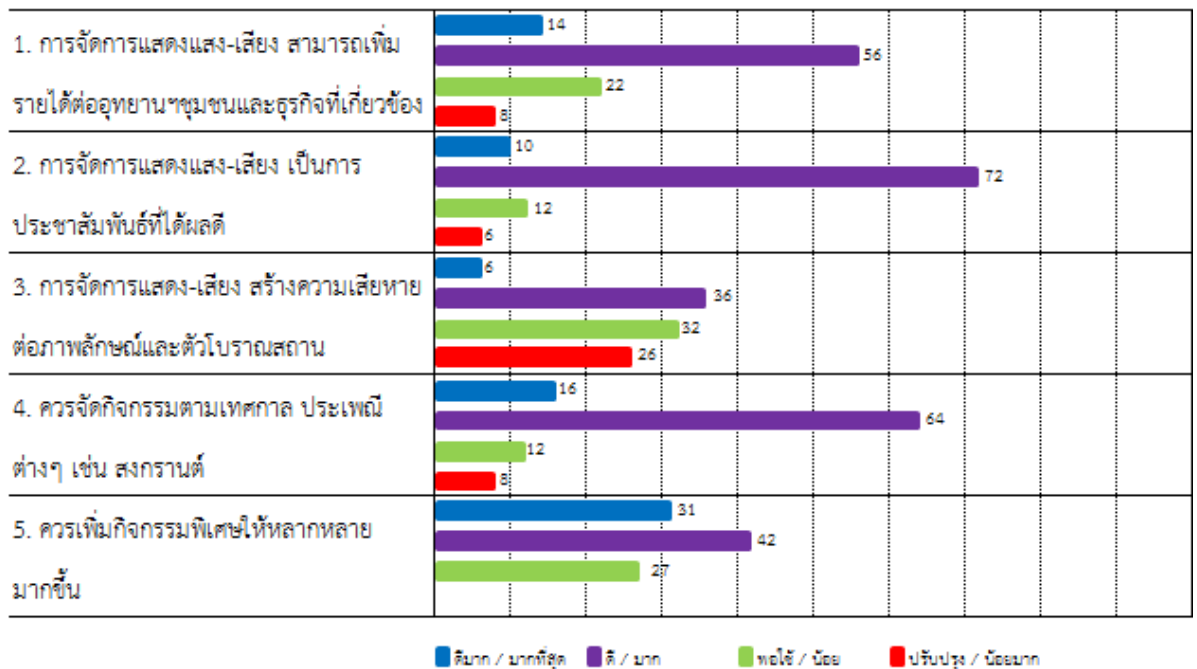
แผนภาพ ๓-๔๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุดได้แก่ ชุมชนร้านค้า เป็นระเบียบที่ร้อยละ ๖๐ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ผลคือ การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบ และแผนผัง, ป้ายบอกทางสัญญาณภายในมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็น ไร่มลพิษที่ร้อยละ ๕๐ รองลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงด้าน ชุมชนร้านค้า เป็นระเบียบ มากที่สุดร้อยละ ๑๖ รองลงเป็น ความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และเส้นทางเดินชมโบราณสถานเท่ากันที่ร้อยละ ๑๖

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๔๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๓๑ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ผลคือการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๒

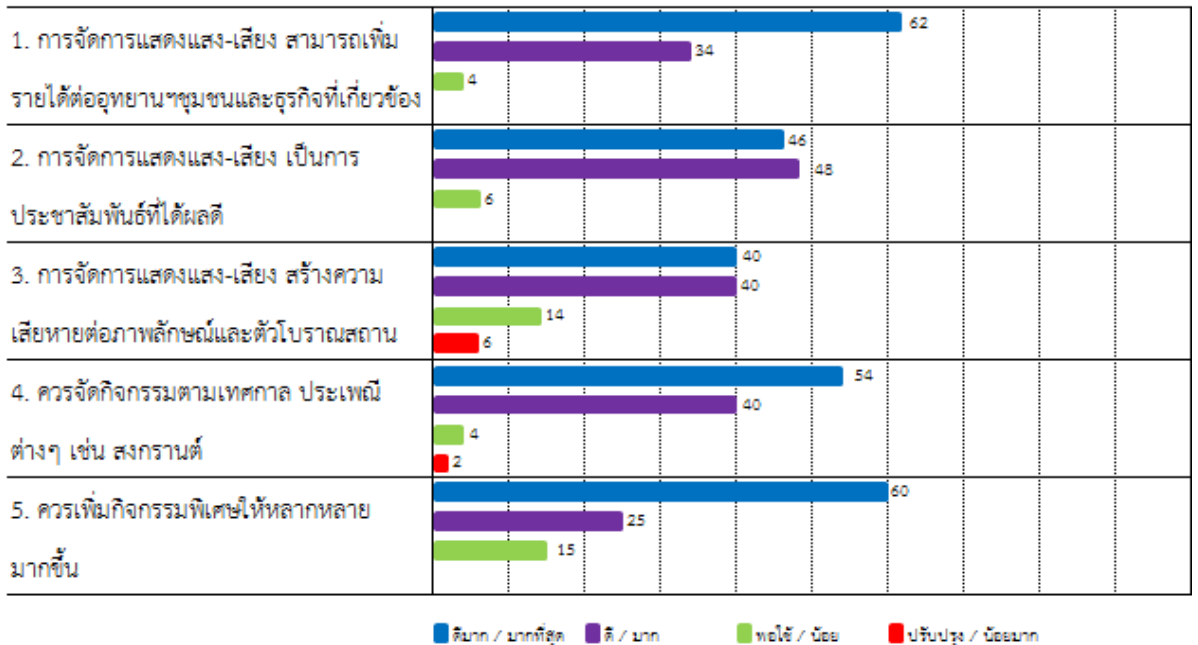
ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อย มากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ ดังนั้นส่วนใหญ่อจึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

แผนภาพ ๓-๔๘ การแสดงแสง-เสียงอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “ศรีสัชนาลัยแผ่นดินธรรม”
ในบริเวณวัดช้างล้อม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๔๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด การจัดการแสดงแสง-เสียงสามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่องที่ร้อยละ ๖๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็น การจัดการแสดงแสง-เสียงสามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๖ องค์กรประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับที่ใกล้เคียงกันรอง ๆ ลงไป

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๐ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่า การแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนักและควรให้มีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

แผนภาพ ๓-๕๐ วัดพระแก้ว จังหวัดกำแพงเพชร

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

เมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง โดยศิลาจารึกหลักที่ ๓ (จารึกนครชุม) ได้กล่าวว่า เมื่อพุทธศักราช ๑๕๐๐ พระมหาธรรมราชาลิไท แห่งอาณาจักรสุโขทัย ได้เสด็จมาประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ในเมืองนครชุม ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง แสดงบริเวณนี้มีชุมชนดั้งเดิมที่ได้มีพัฒนาการเป็นชุมชนระดับเมือง โดยเมืองนครชุมเป็นเมืองขนาดใหญ่ รูปยาวรี ขนานกับแม่น้ำปิง มีพื้นที่สูงอยู่ทางทิศตะวันตก และมีแม่น้ำใหญ่ (แม่น้ำปิง) อยู่ทางทิศตะวันออก

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ กล่าวถึงการทำสงครามบ่อยครั้งระหว่างอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอยุธยา ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยา ในปีพุทธศักราช ๑๕๑๖, ๑๕๑๘ และ ๑๕๒๑ อาณาจักรสุโขทัยรวมทั้งเมืองนครชุมคงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ในปี พ.ศ. ๑๕๒๑ และคงจะได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ริมแม่น้ำปิงฝั่งตรงข้ามของเมืองนครชุม ชื่อว่าเมือง

กำแพงเพชร โดยเมืองกำแพงเพชรนั้นตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์สำคัญด้านการสงคราม ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา เป็นจุดสกัดข้าศึกที่จะมาจากแคว้นล้านนา และพม่า

ชื่อเมืองกำแพงเพชรปรากฏเป็นครั้งแรกในศิลาจารึกหลักที่ ๑๘ (จารึกกกุหมายลักษณะโจร) กล่าวพระนามพระเจ้าจักรพรรดิราชาที่ได้เสวยราชสมบัติที่เมืองกำแพงเพชร ในปี พ.ศ. ๑๕๔๐ และต่อมาปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ ๔๖ (จารึกวัดตาเถรจิงหนัง) ได้กล่าวถึงการนิมนต์พระเถระชั้นผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชรมาอำนวยการสร้างวัดแห่งหนึ่งในเมืองสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๖ คือวัดวัดศรีพิจิตรกิริตักถลาราม ที่เมืองสุโขทัย

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อาณาจักรสุโขทัย รวมถึงเมืองกำแพงเพชรได้ถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรอยุธยาอย่างสมบูรณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งอาณาจักรอยุธยา โดยเมืองกำแพงเพชรได้เป็นหัวเมืองหนึ่งของอยุธยาในกลุ่มของหัวเมืองเหนือ และยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านที่ต้องคอยรับศึกจากกองทัพพม่าตลอดมา จนถึงสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

โบราณสถานสำคัญในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ บริเวณภายในกำแพงเมือง จำนวน ๑๔ แห่ง มีโบราณสถานที่สำคัญ คือ วัดพระแก้ว วัดพระธาตุ เขตวังโบราณ (สระมน) ศาลพระอิศวร กำแพงเมือง คูเมือง และป้อมประตูต่างๆ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ บริเวณอรัญญิก คือโบราณทางด้านทิศเหนือของเมือง จำนวน ๔๑ แห่ง โบราณสถานสำคัญ คือวัดพระนอน วัดพระสี่อิริยาบถ วัดสิงห์ วัดหม่องชัย วัดนาคเจ็ดเศียร วัดกำแพงงาม วัดช้างรอบ และวัดอวาสใหญ่ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ บริเวณด้านทิศตะวันออกของเมือง จำนวน ๑๓ แห่ง

กลุ่มที่ ๔ บริเวณทุ่งเศรษฐี ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง (เมืองนครชุม) จำนวน ๑๐ แห่ง

๓. ประวัติการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

โบราณสถานที่เมืองกำแพงเพชร ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายเป็นครั้งแรกโดยการประกาศขึ้นทะเบียนตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๑๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ และเล่มที่ ๕๔ ลงวันที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๐ และต่อมาได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนกำหนดของเขตโบราณสถานอีกครั้งในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๕ ตอนที่ ๔๑ วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๑

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ รัฐบาลไทยได้ดำเนินการฟื้นฟูปรับปรุงดูแลและบูรณะโบราณสถานเมืองกำแพงเพชร โดยแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานจังหวัด

สุโขทัยและกำแพงเพชร ที่มีจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นประธาน การขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรทั้งภายในเมืองและนอกเมือง ดำเนินการ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๐๘-๒๕๑๒ จำนวน ๑๘ แห่ง ได้แก่ศาลพระอิศวร วัดพระธาตุ วัดพระแก้ว พระราชวัง (สระมน) ป้อมเพชร ป้อมเจ้าจันทร์ ป้อมเจ้าอินทร์ ป้อมมุ่มเมือง ป้อมวัดช้าง ป้อมทุ่ง เสรยฐี วัดพระนอน วัดพระสี่อิริยาบถ วัดช้างรอบ วัดอวาสใหญ่ วัดกะโลทัย วัดซุ้มกอ วัดช้าง และวัดอวาสน้อย

ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กรมศิลปากรได้บรรจุงานบูรณะปรับปรุงโบราณสถานเมือง กำแพงเพชรไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๙) โดยใช้ชื่อว่าโครงการอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โครงการนี้ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาถึง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ (พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๔) โดยเน้นการบูรณะโบราณสถาน และก่อสร้างระบบ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ในเขตโบราณสถานในกำแพงเมืองและบริเวณอรัญญิก และในปี เดียวกันก็ได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้มีการบริหารจัดการโบราณสถานในรูปแบบของ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศยก ย่องให้อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นมรดกโลก ร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ภายใต้ชื่อเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร ” (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จ พระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๔

ภายหลังจากพิธีเปิดแล้ว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรมีภารกิจในการดูแลรักษา พื้นที่ การให้บริการทางวิชาการ การให้บริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งภารกิจด้านการพัฒนาที่ยัง ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การแก้ปัญหาการบุกรุกของชุมชน การศึกษาทางโบราณคดี การอนุรักษ์โบราณสถาน การปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการปรับปรุงภูมิทัศน์ อย่างต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้จัดทำแผนงานบริหารจัดการ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชาติ

ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ กรมศิลปากร ร่วมกับมหาวิทยาลัยนเรศวรจัดทำแผนแม่บทอุทยาน ประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งเป็นแผนการดำเนินงานในระยะยาว ๑๐ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๐-พ.ศ. ๒๕๕๙

ปี พ.ศ.๒๕๕๓ คณะรัฐมนตรี มีมติในการประชุมเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓ เห็นชอบการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากำแพงเพชร และได้ประกาศกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากำแพงเพชร เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓

ปี พ.ศ.๒๕๕๔ คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่ากำแพงเพชร ได้มีมติในการประชุม เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๔ เห็นชอบให้ดำเนินการตามแนวทางและมาตรการที่คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๓ และเพื่อป้องกันมิให้เกิดสิ่งก่อสร้างใดที่จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และทำลายทัศนียภาพบริเวณเมืองเก่ากำแพงเพชร

จังหวัดกำแพงเพชร ประกาศกำหนดมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารของภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานของรัฐอย่างอื่น ภาคเอกชน และประชาชนที่อาจพืงมีในบริเวณเมืองเก่ากำแพงเพชร เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ตามแผนงานบริหารจัดการและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖

การดำเนินงานพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรภายใต้แผนงานบริหารจัดการและพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖ ประกอบด้วย ๔ แผนงาน ได้แก่

๑. แผนงานจุดค้น จุดแต่ง ศึกษาทางโบราณคดี และบูรณะโบราณสถาน

เพื่อดำเนินการจุดค้น จุดแต่ง ศึกษาทางโบราณคดี และบูรณะโบราณสถาน ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยดำเนินการที่ประตูเมือง คูเมือง กำแพงเมือง ชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก วัดป่าสัก วัดพระแก้ว วัดพระธาตุ วัดโพธิ์ใหญ่ วัดป่าพริก วัดมะขามเต่า วัดปากกล้วย วัดดงอ้อย วัดเสมงาม วัดอวาสน้อย วัดเตาหม้อ และวัดตึกพราหมณ์

๒. แผนงานให้ความรู้ และบริการทางการศึกษา

เพื่อแบ่งปันให้ความรู้แก่ชุมชนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และพื้นที่ใกล้เคียง โดยการจัดการบรรยาย การเสวนา การจัดนิทรรศการ ดังนี้

๒.๑ โครงการนิทรรศการเคลื่อนที่สู่สถานศึกษา ดำเนินการทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘-ปัจจุบัน โดยจัดนิทรรศการเรื่อง “ย้อนอดีตเมืองกำแพงเพชร” เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในเรื่องของประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองกำแพงเพชร รวมทั้งองค์ความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรให้นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นที่สนใจ สถานศึกษาในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดกำแพงเพชร

๒.๒ โครงการบรรยายทางวิชาการให้นักเรียน และผู้นำชุมชนในพื้นที่อุทยาน

ประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ดำเนินการทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๘-ปัจจุบัน โดยจัดบรรยายทางวิชาการเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงานของกรมศิลปากรให้แก่นักเรียนและผู้เข้าชมชนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

๒.๓ โครงการพัฒนาเครือข่ายในการนำชมและอนุรักษ์โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยจัดอบรมความรู้เรื่อง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และหลักการอนุรักษ์ คู่มือรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ให้แก่หน่วยงานราชการ ห้างร้าน และบริษัทเอกชนในจังหวัดกำแพงเพชร รวมทั้งผู้นำชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร

๒.๔ โครงการอบรมให้ความรู้เจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเพื่อส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ดำเนินการระหว่าง พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๕ โดยการจัดกิจกรรมบรรยายเพิ่มพูนความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เกี่ยวกับการให้บริการ การประชาสัมพันธ์ และการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร พร้อมกับกิจกรรมทัศนศึกษาเรียนรู้โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงภายในจังหวัดกำแพงเพชร

๒.๕ โครงการบรรยายทางวิชาการเชิงเข้าค่ายอบรมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้แก่นักเรียนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ดำเนินการระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑ โดยการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี เรื่อง “เยาวชนกับการอนุรักษ์มรดกโลก” ให้แก่นักเรียนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ระยะเวลา ๓ วัน

๒.๖ โครงการค่ายส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม สำหรับเยาวชนเพื่อการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม ดำเนินการระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕ โดยการจัดกิจกรรมการฟังเทศน์ ฟังธรรม การนั่งสมาธิ การบรรยายทางวิชาการเรื่อง โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และหลักการอนุรักษ์ คู่มือรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนทัศนศึกษาแหล่งมรดกโลกในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร แก่เจ้าหน้าที่และประชาชนในพื้นที่

๒.๗ โครงการบรรยายทางวิชาการเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่ผู้พิการในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ดำเนินการระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕ โดยการจัดกิจกรรมบรรยายเรื่อง โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และหลักการอนุรักษ์ คู่มือรดกทางวัฒนธรรมของชาติ พร้อมกิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้และสนทนา การตลอดจนจัดทัศนศึกษาแหล่งมรดกโลกในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

๒.๘ โครงการเครือข่ายสถานสัมพันธชุมชนรักษ์บ้านเกิดอุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชร ดำเนินการในปี พ.ศ.๒๕๕๖ เพื่อสร้างเครือข่ายสถานสัมพันธชุมชนรักษ์บ้านเกิดของอุทยานประวัติศาสตร์ โดยมีเป้าหมายหลักที่จะให้ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์และพื้นที่ใกล้เคียง ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตน เกิดความภาคภูมิใจ ความตระหนัก มีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตบริการ ในด้านการอนุรักษ์และพัฒนา สามารถให้ข้อมูล ให้การเชิญชวน ต้อนรับผู้มาเยือนในฐานะเจ้าบ้านที่ดี และมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ด้วยความรู้สึกของความเป็นเจ้าของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในบ้านเกิดของตน

๓. แผนงานส่งเสริมท้องถิ่น และการท่องเที่ยว

เพื่อกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก และดำเนินการจัดงานตามเทศกาลต่าง ๆ

๓.๑ ดำเนินการจัดสร้างศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว ภายในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ในปีงบประมาณ ๒๕๕๘

๓.๒ ร่วมกับจังหวัด ท้องถิ่น และประชาชนในการจัดงานในเทศกาลต่าง ได้แก่

๓.๒.๑ งานประเพณีนบพระ-เล่นเพลงเมืองกำแพงเพชรขึ้นทุกปีในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ประมาณเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ของทุกปี

๓.๒.๒ งานประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร ประมาณเดือนกันยายน ของทุกปี

๓.๓ โครงการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และเทศกาลประจำปี ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๖ จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ กิจกรรมงานประเพณีผ้าป่าแถว กิจกรรมทางศาสนาเนื่องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา

ใน พ.ศ.๒๕๕๖ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาเมืองวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว (สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร) ตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงวัฒนธรรม มีเป้าหมายที่พัฒนาในด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Culture) อุตสาหกรรมและธุรกิจท่องเที่ยว (Commercial) ชุมชนท้องถิ่น (Community) การเชื่อมโยงพื้นที่ (Connectivity) และสิ่งแวดล้อม (Green) ด้วยเหตุนี้ ในปี พ.ศ.๒๕๕๗ จึงได้รับงบประมาณมาดำเนินการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เช่น โครงการออกแบบ ปรับปรุงนิทรรศการ และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวภายในศูนย์บริการข้อมูล โครงการออกแบบติดตั้งโครงข่ายเคเบิลใยแก้วนำแสง (Fiber Optic Cable Network) ภายในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นต้น

๔. แผนงานควบคุมการใช้ที่ดิน และสภาพภูมิทัศน์

เพื่อทุกภาคส่วนมีการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ให้เหมาะสม

ในปี พ.ศ.๒๕๔๖ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรได้นำเสนอคณะกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง คูเมือง กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ให้ความเห็นชอบ และประกาศขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง คูเมือง เมืองกำแพงเพชร เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖ เพื่อควบคุมการใช้ที่ดินและสภาพภูมิทัศน์ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ เสนอให้กรมศิลปากรแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาขออนุญาตให้ปลูกสร้างอาคารและใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อดำเนินการควบคุมการใช้ที่ดินและสภาพภูมิทัศน์ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ ดำเนินการร่วมกับสำนักงานโยธาธิการ และผังเมืองจังหวัดกำแพงเพชร ผลักดันให้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ ดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอเมืองกำแพงเพชร และคูเมืองโบราณกำแพงเพชร ตามโครงการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เพื่อทำการอนุรักษ์และเสริมสร้างศักยภาพทางการท่องเที่ยว

ในปี พ.ศ.๒๕๔๙ ดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ ตามโครงการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เพื่อทำการอนุรักษ์และเสริมสร้างศักยภาพทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย พื้นที่ภายในกำแพงเมืองด้านตะวันตก โบราณสถานสระมน ศาลหลักเมือง วัดพระแก้ว วัดพระธาตุ และสนามกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร (เดิม)

๕. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรภายใต้แผนแม่บท พ.ศ.

๒๕๔๘

แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งเป็นแผนระยะ ๑๐ ปี ก่อตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๐-พ.ศ.๒๕๕๙ (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘ : ๑๐๓-๑๓๒) ประกอบด้วย ๓ แผนงาน ดังนี้

๑. แผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน

เพื่อดำเนินการศึกษาค้นคว้าโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์โบราณสถาน ปกป้อง คุ้มครอง และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมตามหลักการอนุรักษ์ ตลอดจนสร้างความรู้ ความเข้าใจในคุณค่า และความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์แก่ประชาชน

๒. แผนงานการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

เพื่อวางมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการก่อสร้างอาคารให้สอดคล้องกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และสนับสนุนให้สามารถดำเนินแผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน ซึ่งเป็นแผนที่มีความสำคัญ และเร่งด่วนที่สุดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยข้อกำหนดทางกฎหมาย เพื่อใช้ในการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน และควบคุมการก่อสร้างอาคารซึ่งมีมาตรการป้องกัน และห้ามกระทำกิจกรรมที่ขัดต่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์อย่างเคร่งครัด เนื่องจากในปัจจุบันนี้ชุมชนในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะเกิดการขยายตัวมากขึ้น ทั้งด้านจำนวนประชากร ความหนาแน่น และการใช้ประโยชน์ที่ดิน

๓. แผนงานจัดการชุมชน

เพื่อพัฒนา และปรับปรุงชุมชน และสิ่งปลูกสร้างทั้งที่อยู่ภายในเขตอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เนื่องจากเมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองที่มีชุมชนปัจจุบันเติบโตทับซ้อนกับเมืองโบราณ ดังนั้นจึงมีหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา และประชาชน ครอบครองที่ดินและสร้างที่พักอาศัยอยู่ก่อนที่กรมศิลปากรจะประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ทั้งพื้นที่ในกำแพงเมืองและในเขตอรัญญิก ดังนั้นจำเป็นต้องมีการชดเชยโยกย้ายชุมชนเท่าที่จำเป็น แต่ชุมชนบางส่วนสามารถอยู่ร่วมกับโบราณสถานได้ แต่ต้องมีการปรับปรุงให้กลมกลืน ประชาชนสามารถอยู่อาศัยและประกอบสัมมาอาชีพตามปกติวิสัยอย่างมั่นคง และเป็น การส่งเสริมจินตภาพของอุทยานประวัติศาสตร์ในลักษณะของ เมืองประวัติศาสตร์ที่อยู่ควบคู่ไปกับสังคมเมือง โดยจะต้องไม่เกิดผลกระทบต่อโบราณสถานเป็นอันขาด

๔. แผนงานพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน

เพื่อพัฒนา ปรับปรุงสาธารณูปโภค และสาธารณูปการหลักในลักษณะบูรณาการ โดยเฉพาะการจัดการระบบสัญจรที่ส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน เพื่อสนับสนุนให้สามารถดำเนินแผนงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน ซึ่งเป็นแผนที่มีความสำคัญ และเร่งด่วนที่สุดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ระบบโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เป็นตัวชี้นำการเจริญเติบโตของชุมชน นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และช่วยให้ประชาชนในพื้นที่มีความสะดวกสบาย และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอีกด้วย

๕. แผนงานพัฒนาภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อม

เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและพื้นที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี และมีความสอดคล้องกับจารึก และหลักฐานทางโบราณคดีให้มากที่สุด ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศ และภาพลักษณ์โดยรวมที่เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสมบูรณ์และมีชีวิต เพื่อให้เกิดความประทับใจต่อผู้พบเห็น ทั้งนี้ แนวทางในการวางแผนพัฒนาด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม ควรมีการดำเนินงานส่วนนี้อย่างเป็นระบบ โดยควรมุ่งเน้นเฉพาะบริเวณที่สำคัญต่อการรับรู้ของผู้คนเป็นอันดับแรก ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความหมายที่ดีต่อผู้รับรู้ โดยเฉพาะการรับรู้ด้านภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

๖. แผนงานส่งเสริมรายได้และอาชีพ

เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และบริการของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ของประชากรในพื้นที่ เพื่อสร้างรายได้ และเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นการทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจในคุณค่า และความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์แก่ประชาชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการร่วมกันดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

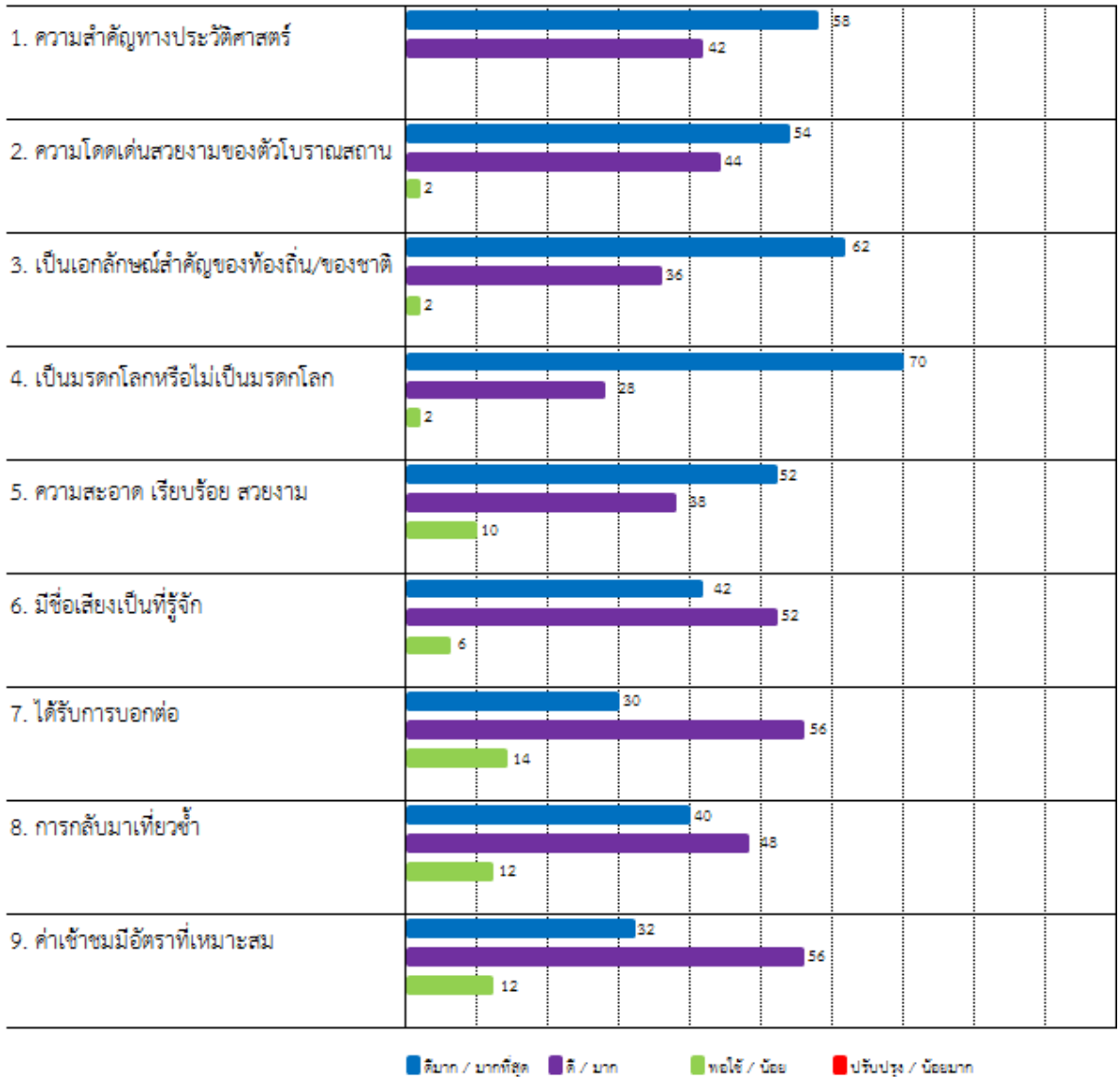
๗. แผนงานการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์

เพื่อเสนอแนะการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการ โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ หน่วยงานส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไปในท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล บริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะถ่ายโอนอำนาจการดูแลด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล และกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้การบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การดำเนินงานตามแผนงานต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากไม่ได้รับงบประมาณตามที่ตั้งไว้ งานตามแผนงานด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณสถาน แผนงานการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แผนงานพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน และแผนงานพัฒนาภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถขับเคลื่อนไปได้บางส่วนตามงบประมาณที่ได้รับจัดสรรจากกรมศิลปากรอย่างจำกัด และตามนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรม

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๕๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับการเป็นมรดกโลก หรือไม่เป็นมรดกโลกสูงสุดร้อยละ ๙๐ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็เป็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญสูงสุดสูงถึงร้อยละ ๑๐๐ รองลงเป็นความโดดเด่นสวยงามของตัว

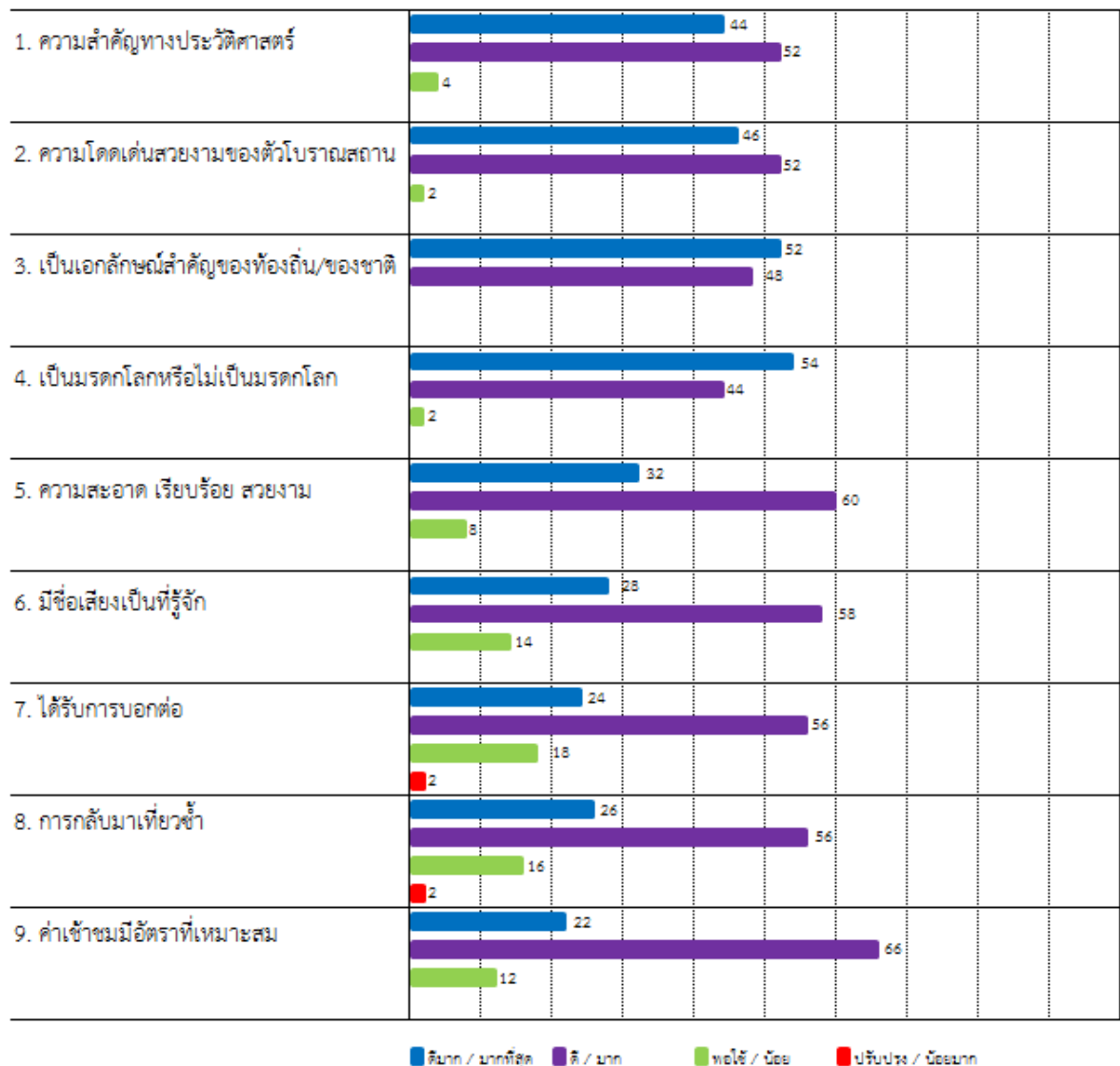
โบราณสถาน เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติ และเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลกเท่ากันที่ ร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านที่พอใจหรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าต้องปรับปรุงเรื่องได้รับการ บกค่อมมากที่สุดร้อยละ ๑๔ รองมาเป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำ และค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม เท่ากัน ที่ร้อยละ ๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

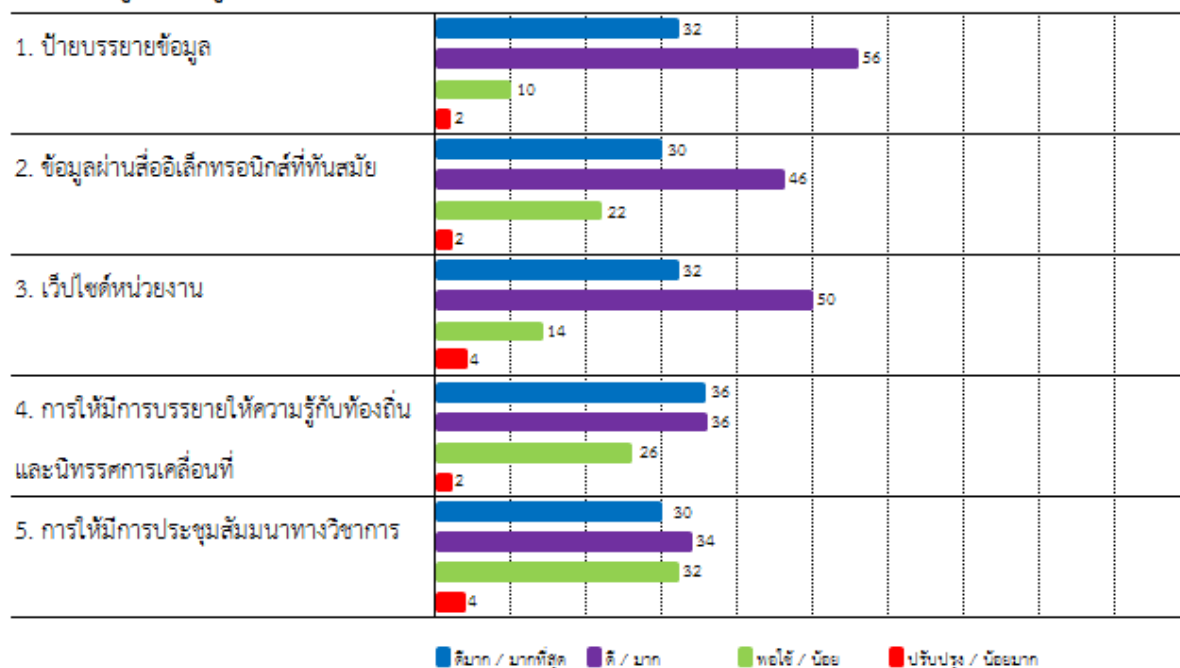
แผนภาพ ๓-๕๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับเป็นมรดกโลก หรือไม่เป็นมรดกโลกสูงสุดที่ร้อยละ ๕๔ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกันนักท่องเที่ยวยังคงให้ความสำคัญกับเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๐๐ รองลงเป็นความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานและเป็นมรดกโลก หรือไม่เป็นมรดกโลกเท่ากันที่ร้อยละ ๔๘

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าการได้รับการบอกต่อต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๐ รองมาเป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำร้อยละ ๑๘

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๕๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล

ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

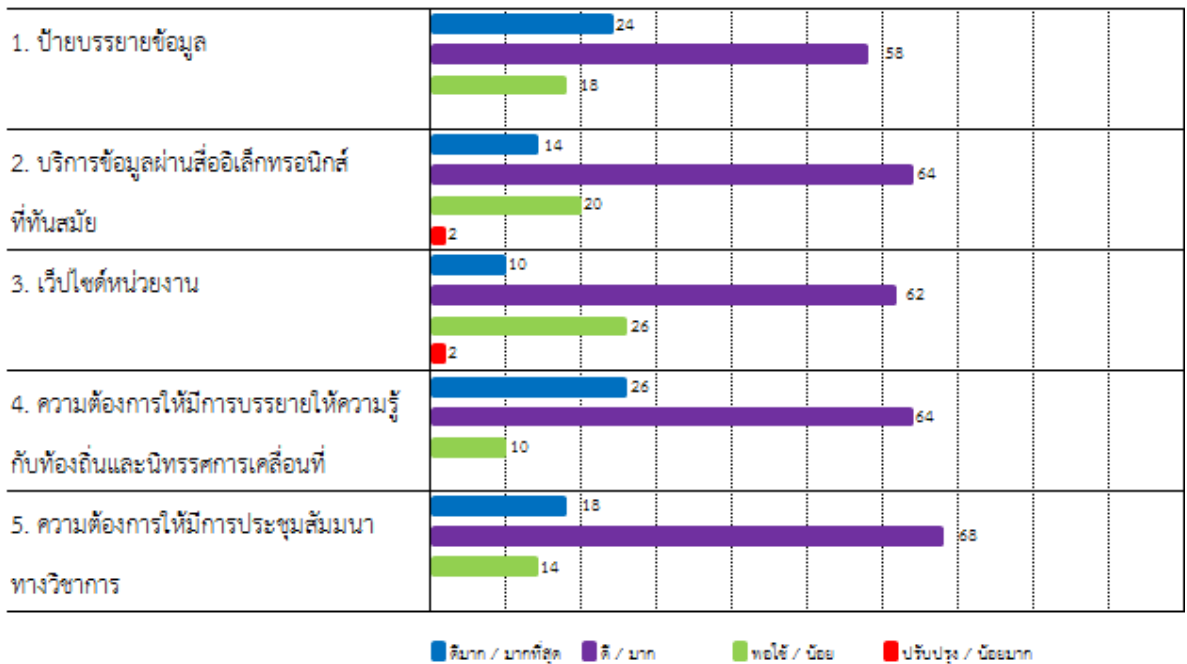
องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ที่ร้อยละ ๓๖ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญสูงสุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๘๘ รองลงมาเว็บไซต์หน่วยงานที่ร้อยละ ๘๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๖๖ สอดคล้องต้องการให้ปรับปรุงด้านการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่สูงถึงร้อยละ ๒๘

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

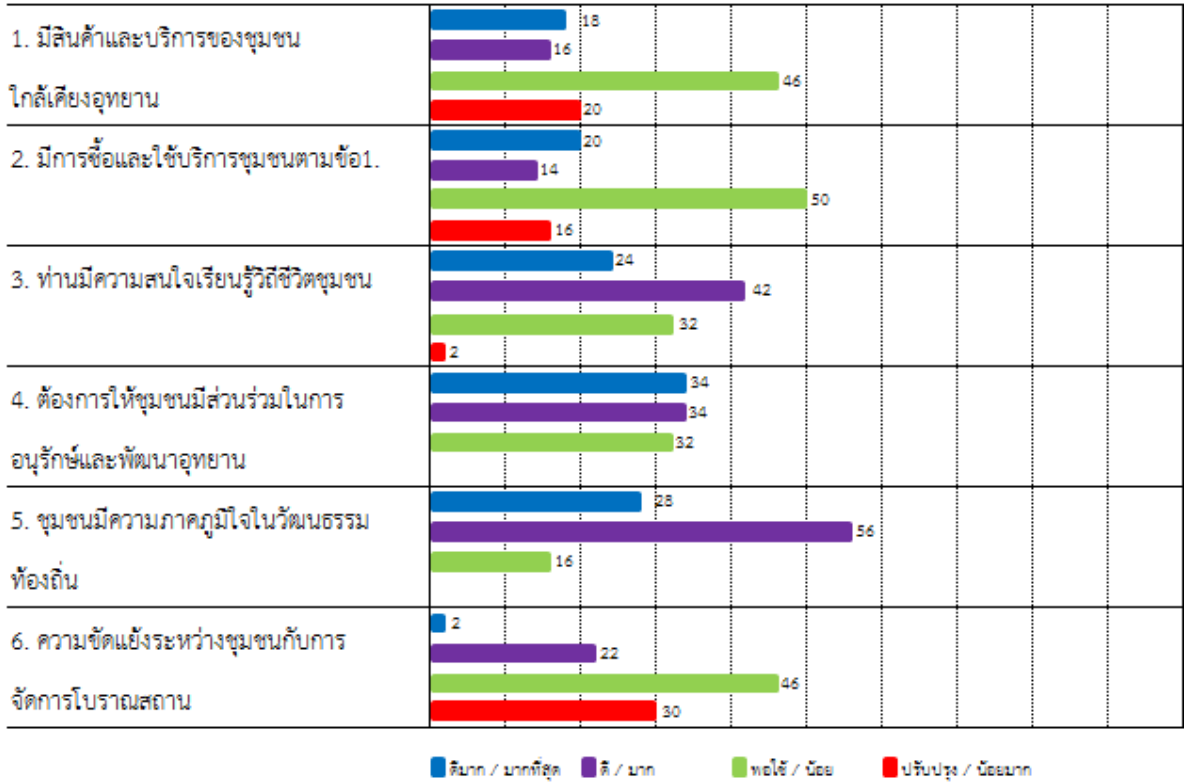
แผนภาพ ๓-๕๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ความต้องการให้การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่ที่ร้อยละ ๒๖ เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นความต้องการให้การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่ได้รับความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นความต้องการให้มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการที่ร้อยละ ๘๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๘ รองมาเป็น ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยร้อยละ ๒๒

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

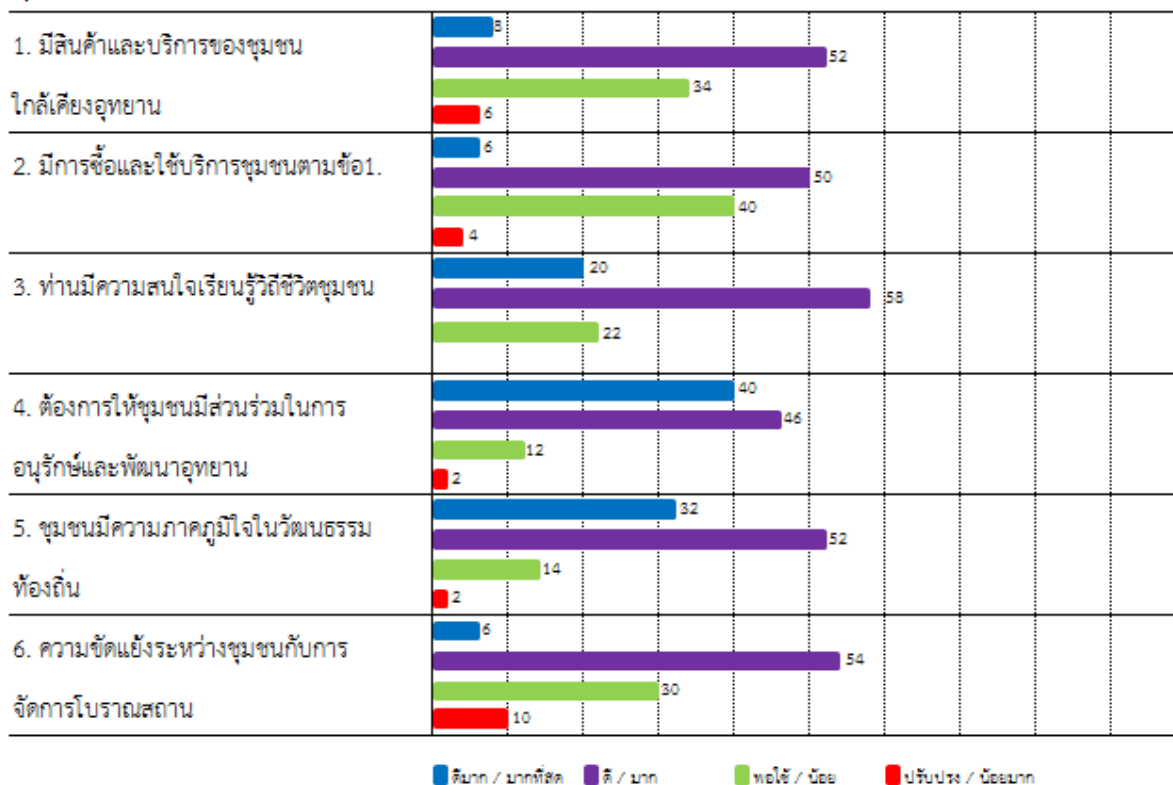
แผนภาพ ๓-๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาที่ร้อยละ ๓๔ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเป็นชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุดร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาที่ร้อยละ ๓๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานมากที่สุด สูงถึงร้อยละ ๓๖ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยาน และมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนเท่ากันที่ร้อยละ ๖๖

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

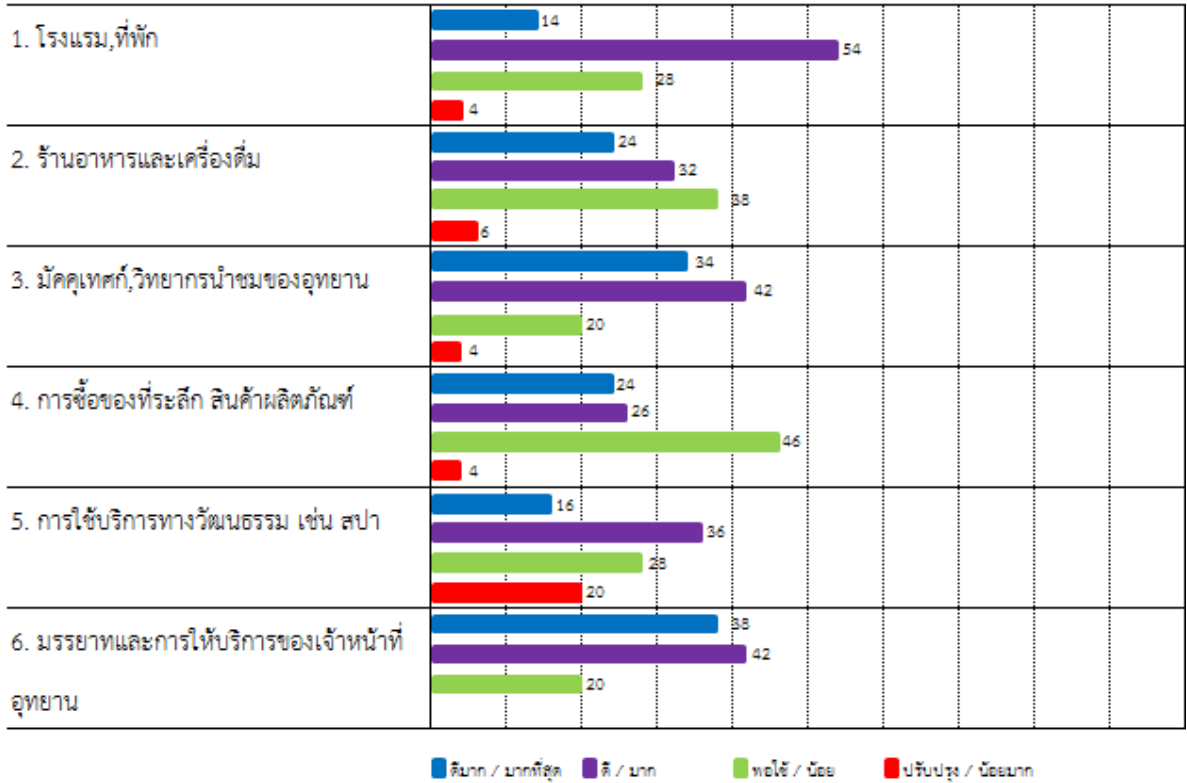
แผนภาพ ๓-๕๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาที่ร้อยละ ๔๐ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนามากที่สุดร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นนักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่ร้อยละ ๓๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่อง มีการซื้อและใช้บริการของชุมชนมากที่สุดร้อยละ ๔๔ รองลงมา เป็นมีสินค้าและบริการของชุมชน ใกล้เคียงอุทยาน และความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานเท่ากันที่ร้อยละ ๔๐

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

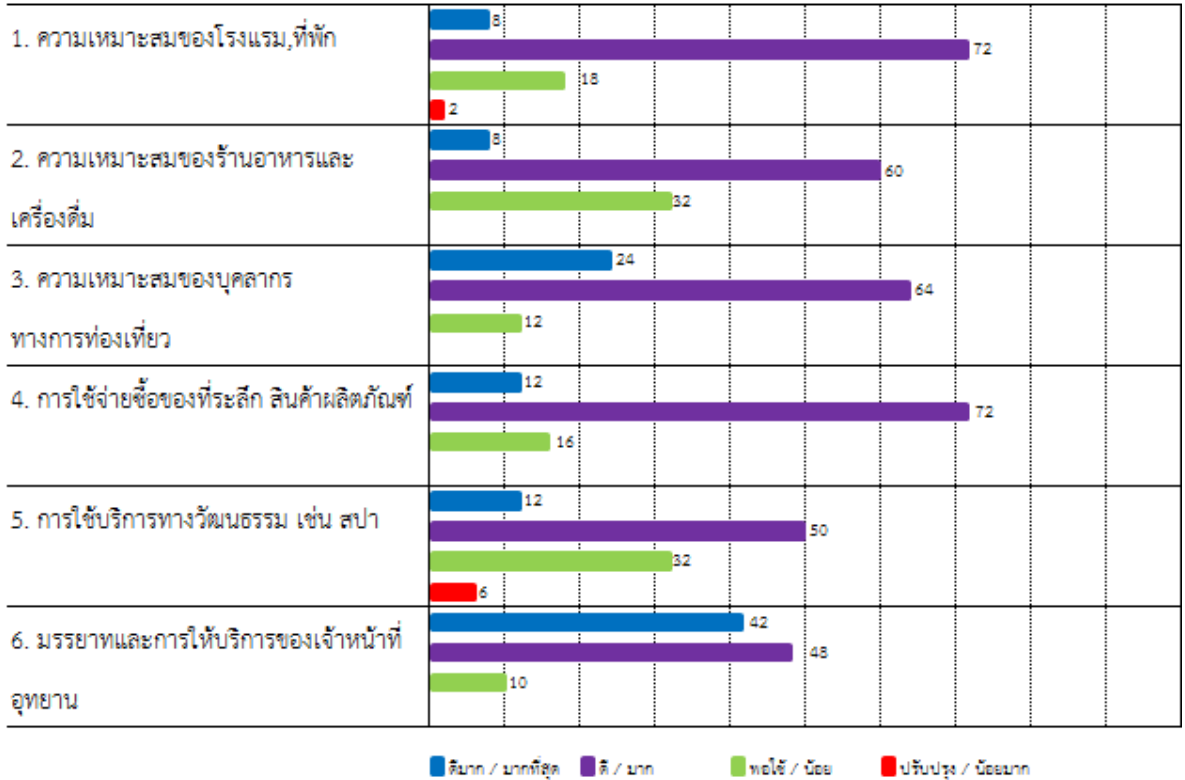
แผนภาพ ๓-๕๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ร้อยละ ๓๖ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็น มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๐ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็น การใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ที่ร้อยละ ๔๘

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

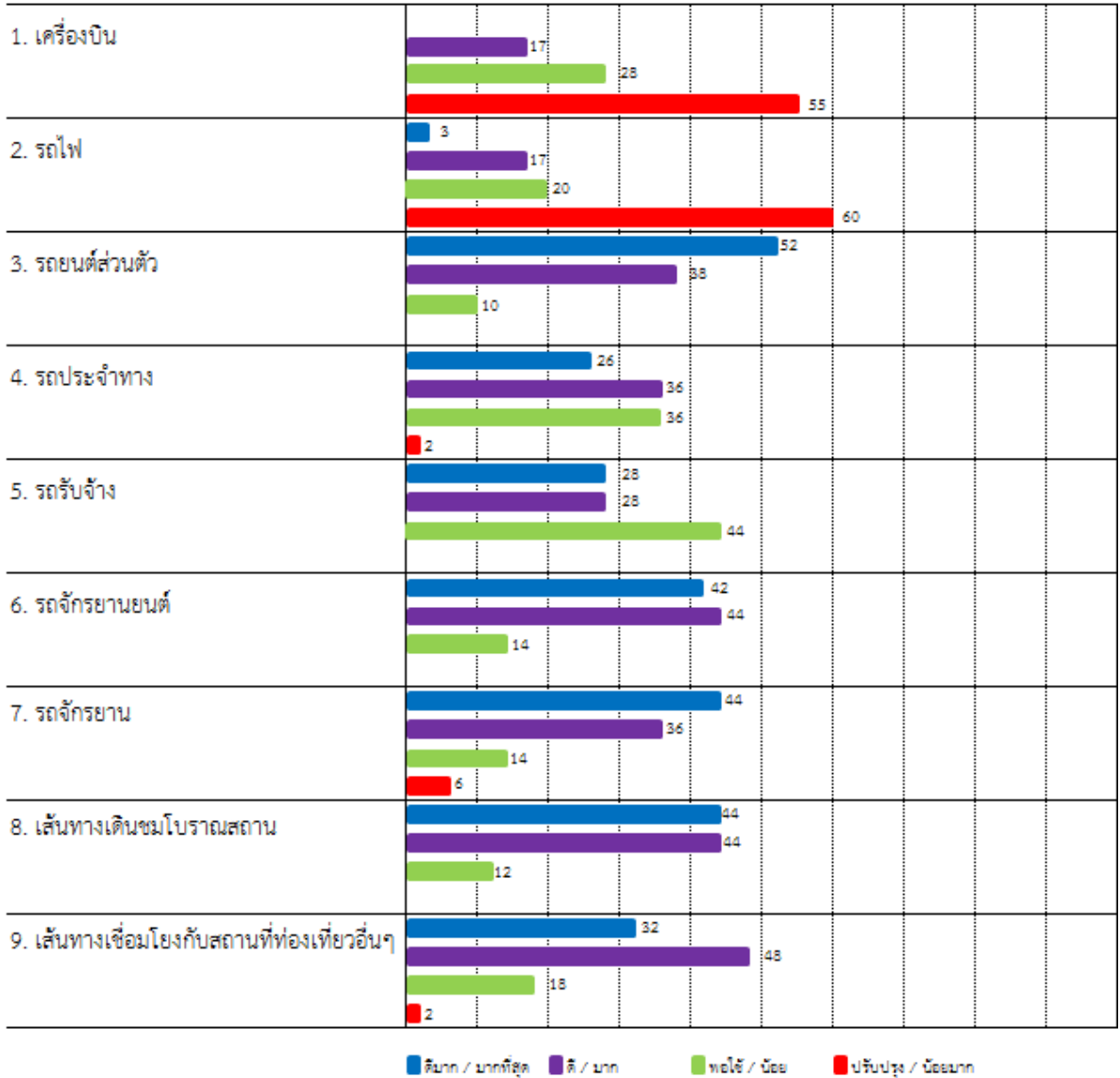
แผนภาพ ๓-๕๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ร้อยละ ๔๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ยังคงรับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ที่ร้อยละ ๘๘ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน องค์ประกอบด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ ต้องปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๓๖ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

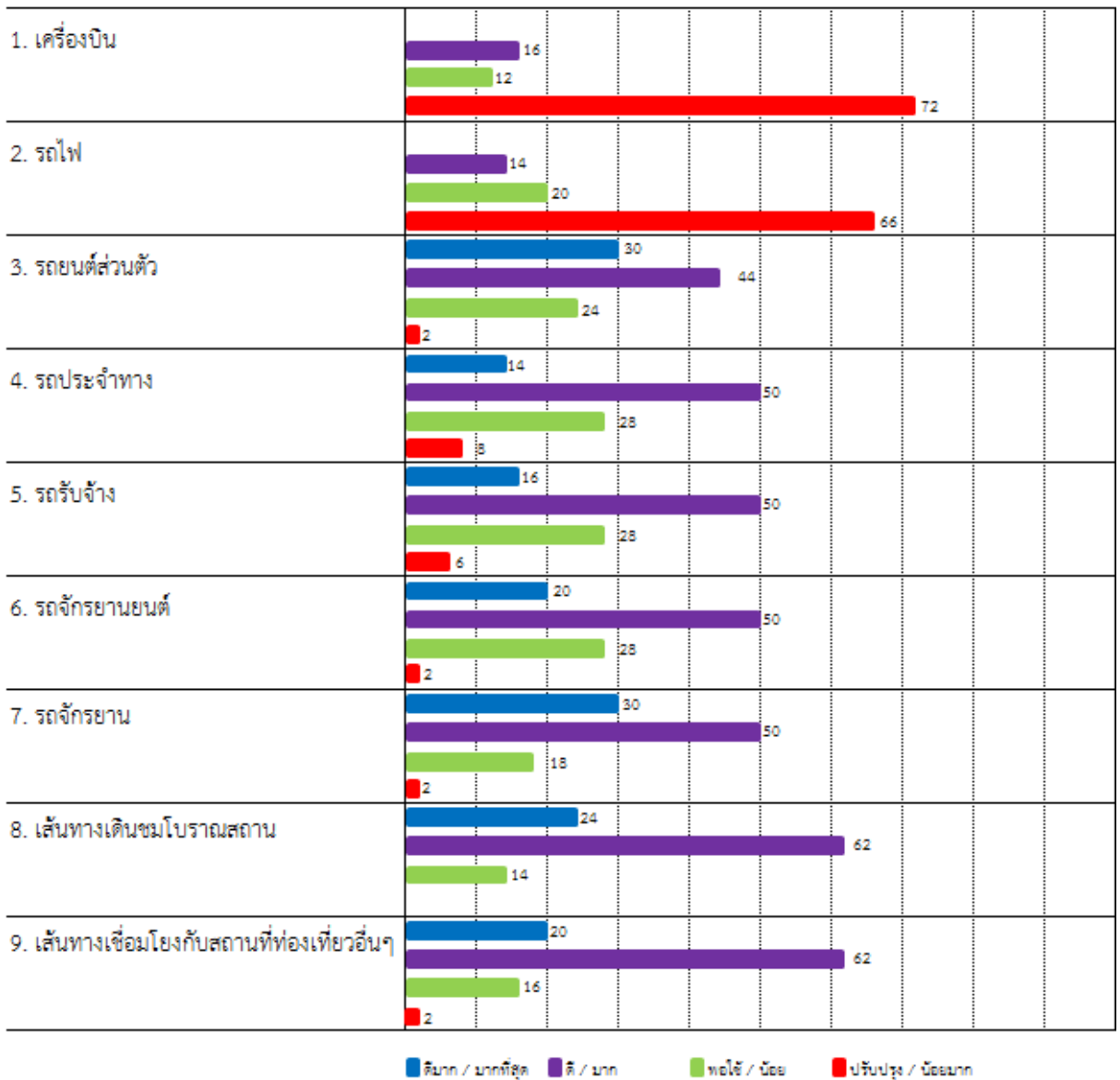
แผนภาพ ๓-๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๕๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็น รถยนต์ส่วนตัว มีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาคือรถจักรยานยนต์ที่ร้อยละ ๔๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่า เครื่องบินมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๘๓ รองลงมาเป็นรถไฟที่ร้อยละ ๘๐

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

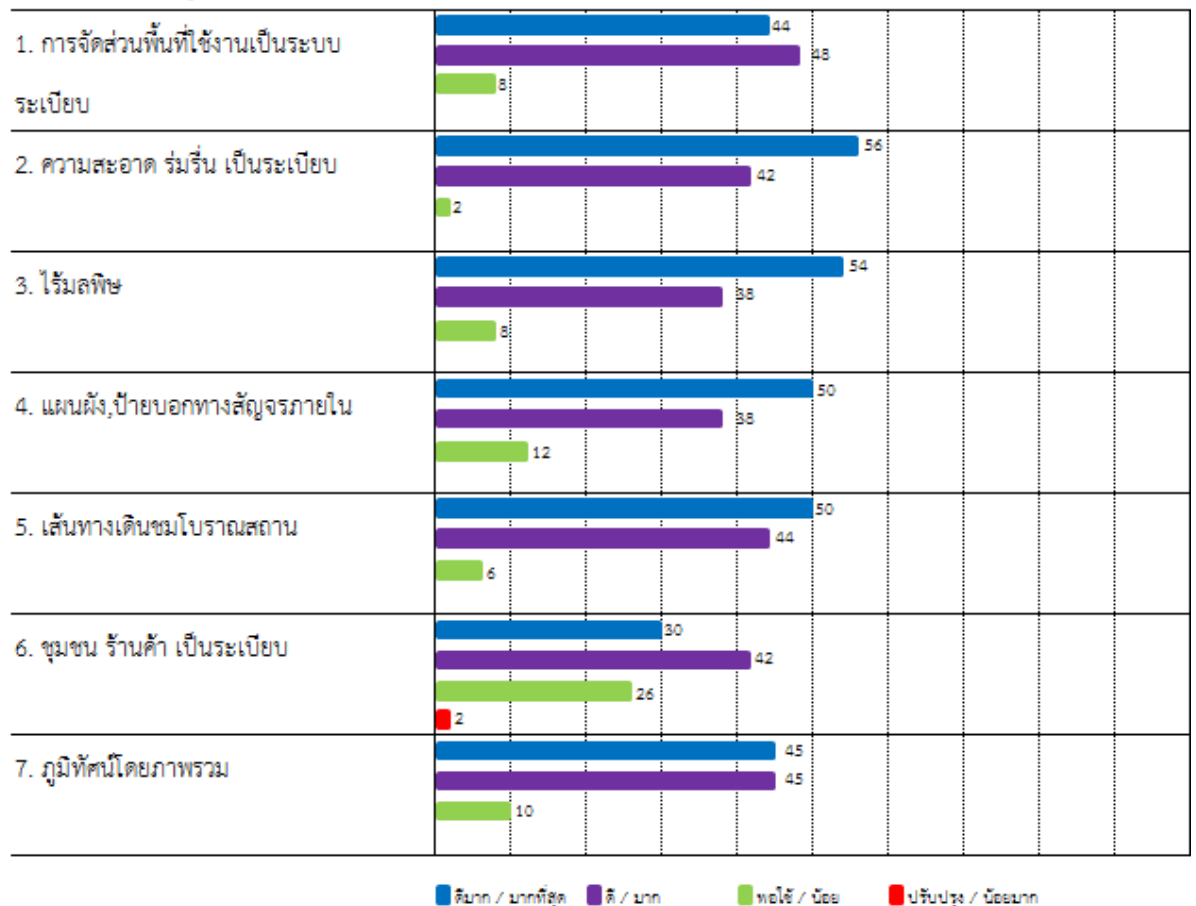
แผนภาพ ๓-๖๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัว และรถจักรยานเท่ากันที่ร้อยละ ๓๐ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเส้นทางเดินชมโบราณสถานต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาคือทางเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ร้อยละ ๘๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนาคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึงด้วยรถไฟต้องปรับปรุงมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นเครื่องบินร้อยละ ๘๔

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

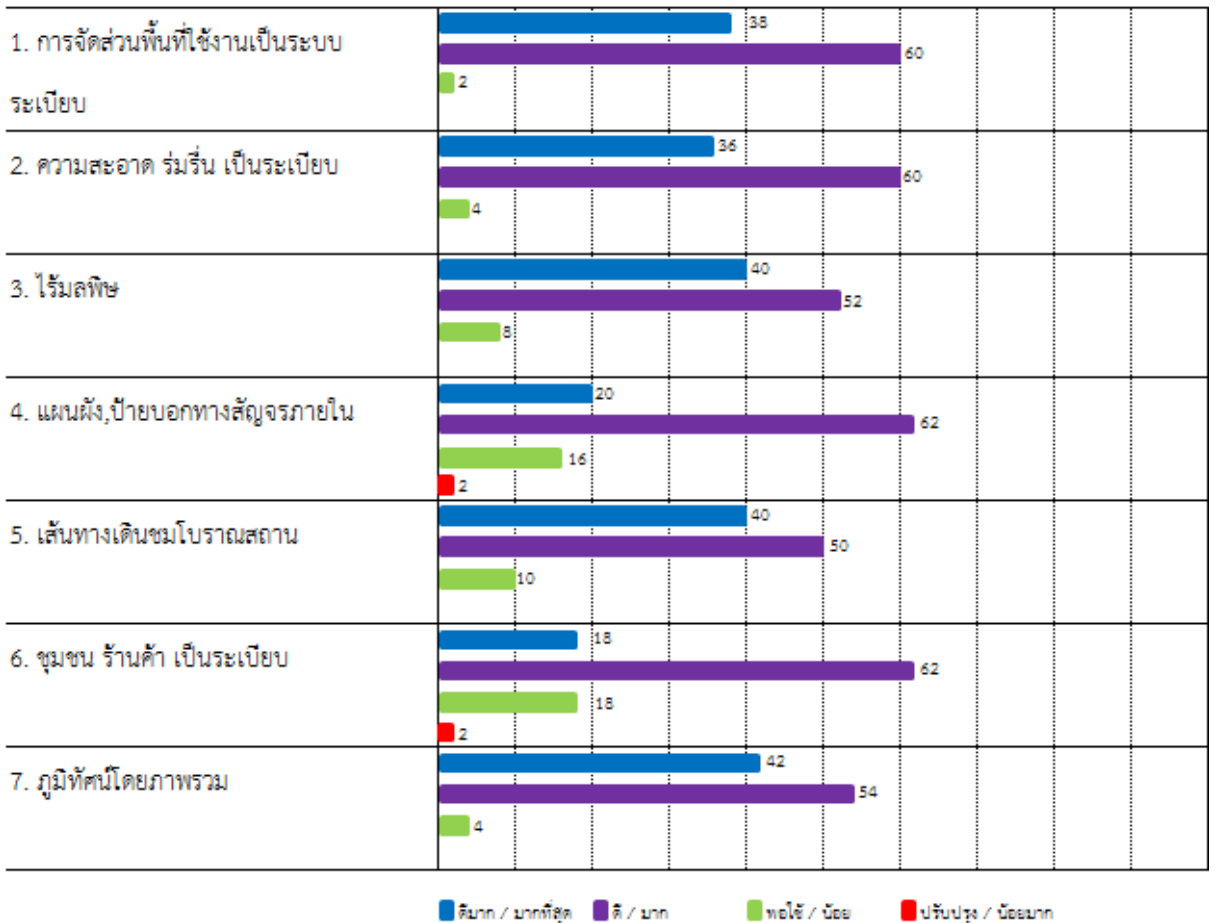
แผนภาพ ๓-๖๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามที่ร้อยละ ๕๖ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันผลยังคงเป็นความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๗๘ รองลงมาเป็นเส้นทางเดินชมโบราณสถานร้อยละ ๓๔ ลงลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๒๘ รองลงเป็นแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในร้อยละ ๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

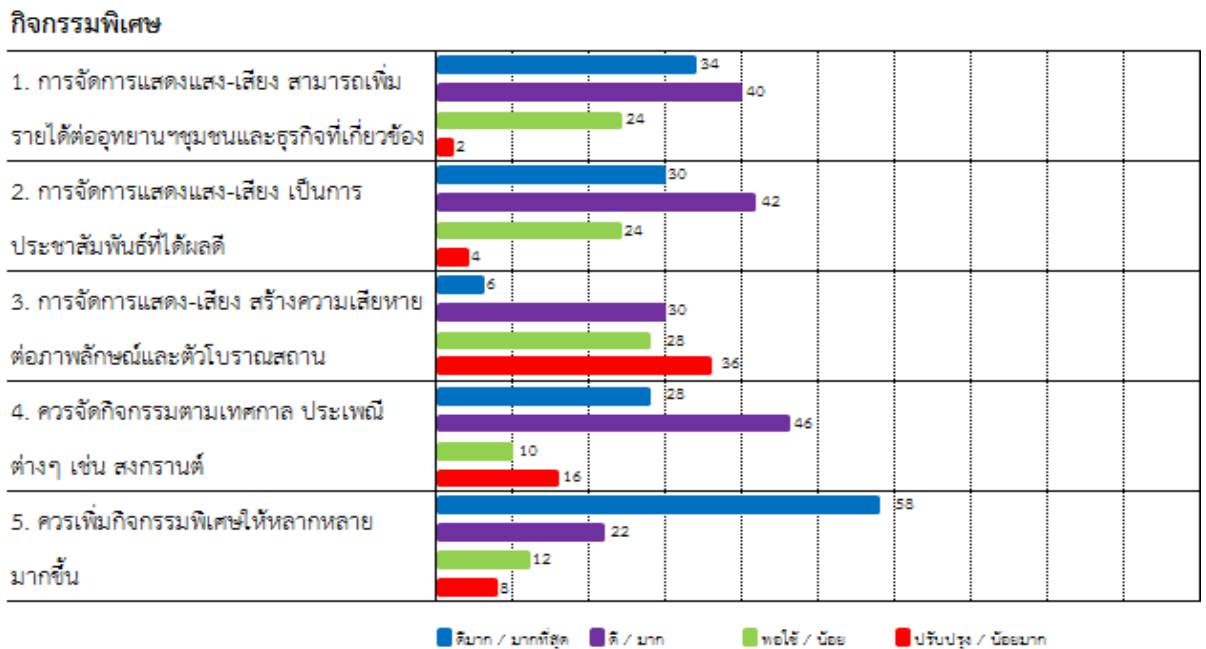

แผนภาพ ๓-๖๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุดได้แก่ ภูมิทัศน์ โดยภาพรวมที่ร้อยละ ๔๒ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันผลคือ การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นความสะดวก ร่มรื่น สวยงาม และภูมิทัศน์โดยภาพรวมเท่ากันที่ร้อยละ ๕๖ ลดลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงด้าน ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบ มากที่สุดร้อยละ ๒๐ รองลงเป็น แพนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในที่ร้อยละ ๑๘

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

แผนภาพ ๓-๖๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๕๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันผลยังคงเป็นควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้น มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๐ ระดับรองลงไปเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และจัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เท่ากันที่ร้อยละ ๓๔

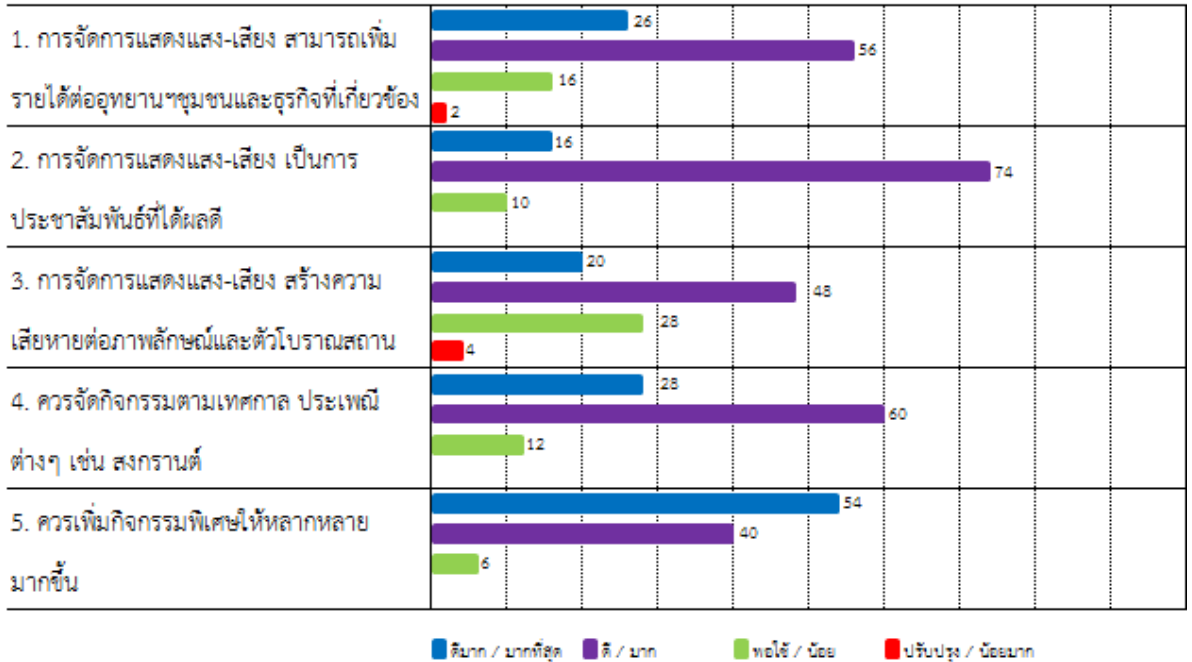
ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดง
แสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อย มากที่สุดที่ร้อยละ ๖๔ ดังนั้น
ส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

แผนภาพ ๓-๖๔ กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๖๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุดได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๕๔ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็น ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๔ องค์กรประกอบอื่นๆ มีความสำคัญในระดับรองๆ ลงไปไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อสภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อย มากที่สุดที่ร้อยละ ๓๒ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียงไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนักและควรให้มีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา

แผนภาพ ๓-๖๖ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นหนึ่งในจำนวน ๑๐ อุทยานประวัติศาสตร์ในสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับการคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ จัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา สืบทอดศิลปะ และทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่อธำรงคุณค่า และเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

พื้นที่บริเวณอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ต่อเนื่องมายาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านส่วย ซึ่งมีอายุราว ๓,๕๐๐ – ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๕ สมัยอาณาจักรขอม พุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๘ สมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๐ – ๒๔ สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๒๕ และสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ – ปัจจุบัน

เมืองพิมายสร้างตามแบบแผนของศิลปะขอม มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๕๖๕ เมตร ยาว ๑,๐๓๐ เมตร ชื่อเมือง พิมาย น่าจะมาจากคำว่า วิมาย หรือ วิมายปุระ ที่ปรากฏในจารึกภาษาขอม พบบนแผ่นหินตรงกรอบประตูระเบียงคดด้านหน้าของปราสาทแห่งนี้ จากหลักฐานศิลาจารึก และศิลปะแห่งการก่อสร้างบ่งบอกว่า ปราสาทหินพิมายคงเริ่มสร้างขึ้นสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ในศิลปะแบบบาปวน ผสมกับศิลปะแบบนครวัด ระยะเวลาแรก ๆ เพื่อเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธมหายาน โดยมีการบูรณะครั้งสำคัญในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยสร้างเป็นเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ ปราสาทนี้คงจะได้ถูกดัดแปลงมาเป็นสถานที่ทางศาสนาพุทธในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ คือราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

๑. สะพานนาคราช ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าทางเข้าโคปุระด้านทิศใต้สร้างด้วยหินทราย มีผังเป็นรูปกากบาท กว้าง ๔ เมตร ยาว ๓๑.๗๐ เมตร ยกพื้นสูง ราวสะพานทำเป็นตัวนาค ที่ปลายราวสะพานทำเป็นรูปนาคราชชูคอแผ่พังพานเป็นรูปนาคราช ๗ เศียร สะพานนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการเดินทางเข้าสู่ศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาล เชื่อว่าเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ คตินี้ถือสืบกันมาในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนานิกายมหายาน

๒. ชุมประตู่ หรือ โคปุระ ตั้งอยู่กึ่งกลางของแนวกำแพงแก้วที่ล้อมรอบปราสาท ทั้ง ๔ ด้าน แผนผังชุมประตู่เป็นรูปกากบาท พื้นที่ภายในกำแพงเข้ามาด้านในเชื่อกันว่าเป็นดินแดนของโลกสวรรค์อันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้า

๓. ปราสาทประธาน เป็นส่วนสำคัญที่สุดของปราสาทหินพิมาย เป็นปราสาทองค์ใหญ่ สร้างขึ้นราวศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๗ ด้วยศิลาทรายสีขาวหันหน้าไปทางทิศใต้ ซึ่งแตกต่างจากศาสนสถานแบบขอมในที่อื่นๆ ซึ่งมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปราสาทประธานประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วนคือ มณฑป และ เรือนธาตุ มีการจำหลักลวดลายประดับตามส่วนต่าง ๆ เช่น หน้าบัน ทับหลัง มักจำหลักเป็นภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ยกเว้นทางด้านทิศใต้จำหลักภาพศิวนาฏราช ภายในเรือนธาตุเป็นส่วนสำคัญที่สุดเรียกว่า ห้องครรภคฤหะเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพสำคัญ พื้นที่ห้องตรงมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีร่องน้ำมนต์ค่อลอดผ่านพื้นที่ห้องออกไปทางด้านนอก เรียกว่า ท่อ โสมสูตร

๔. ปรากฏพรหมทัต ปรากฏองค์นี้สร้างด้วยศิลาแลงตั้งอยู่ด้านหน้าของปราสาทประธานทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประตูทำเป็นมุขยื่นออกไปทั้ง ๔ ทิศ ภายในองค์ปรากฏพบประติมากรรมสำคัญ ๒ ชิ้น คือ ประติมากรรมรูปบุคลลขนาดใหญ่อยู่ในท่านั่งขัดสมาธิ สลักด้วยหินทรายสันนิษฐานว่าเป็นรูปจำลองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ชาวบ้าน

เรียกท้าวพรหมทัต ส่วนอีกรูปเป็นรูปสตรีนั่งคุกเข่าสลักด้วยหินทราย ส่วนศิระและแขนหักหายไป เชื่อกันว่าเป็นรูปของพระนางจันทราเทวีมหิสิ ชวนบ้านเรียกตามนิยายพื้นบ้านว่า นางอรพิม ปัจจุบันประดิษฐานที่ ๒ ชั้นนี้ จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

๓. ประวัติการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทหินพิมาย โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๓ ตอนที่ ๓๔ วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๗๕

ปราสาทพิมายได้รับการบูรณะโดยวิธีอนัสติโลซิส ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๗ – ๒๕๑๒ โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลฝรั่งเศส ผ่านองค์การสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสมาดำเนินงานบูรณะปราสาทประธานแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๒

กรมศิลปากรดำเนินการบูรณะโบราณสถานที่เป็นองค์ประกอบหลัก ๆ ของปราสาทหินพิมาย และองค์ประกอบของเมืองพิมาย สืบต่อมาโดยวิธีอนัสติโลซิส ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๕ – ๒๕๓๒ ภายใต้โครงการบูรณะและพัฒนาโบราณสถานเมืองพิมาย จนต่อมาได้จัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พิมายในที่สุด ในการดำเนินการพัฒนาโบราณสถานเมืองพิมายได้ดำเนินการขุดเขยโยกย้ายชุมชน หน่วยงานราชการบางส่วนออกจากเขตโบราณสถาน มีการปรับปรุงเปลี่ยนแนวทางหลวงบางเส้นให้เหมาะสม รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์โบราณสถานหลัก ๆ จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๒

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ในพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๑๕)

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายภายใต้แผนแม่บท พ.ศ. ๒๕๕๒

เนื่องจากการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จนมีพิธีเปิดเป็นทางการ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ไม่มีแผนแม่บทในการดำเนินการ ดังนั้นจึงดำเนินการได้แต่เพียงการอนุรักษ์โบราณสถาน ไม่มีส่วนร่วมของชุมชน ไม่มีการพัฒนาเชิงบูรณาการ ขาดการศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในการอนุรักษ์โบราณสถานก็กระทำได้เป็นจุด ๆ ขาดความเชื่อมโยง ในส่วนของชุมชนก็ยังมีได้รับการจัดระเบียบให้อยู่ร่วมกับโบราณสถานอย่างเหมาะสม

ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ กรมศิลปากร ร่วมกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พิมายขึ้น โดยให้ครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานรอบเมืองพิมายด้วย เพื่อใช้เป็น

เครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการ และในการจัดทำแผนปฏิบัติงานในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์พินายอย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมาย โดยมีความร่วมมือ และสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนในท้องถิ่น

ในแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พินาย ประกอบไปด้วยแผนงาน ๘ แผนงาน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, โครงการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พินาย, ๒๕๕๒ : ๓-๑) ได้แก่

๑. แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน
๒. แผนงานปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์
๓. แผนงานสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
๔. แผนงานการใช้ที่ดิน การจัดระเบียบชุมชน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
๕. แผนงานประชาสัมพันธ์และการบริการการท่องเที่ยว
๖. แผนงานพัฒนาและบริการการท่องเที่ยว
๗. แผนงานพัฒนาบุคลากร การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน
๘. แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

โดยเป็นแผนระยะ ๒๐ ปี โดยแบ่งช่วงเวลาปฏิบัติงานตามแผนไว้เป็น ๓ ช่วงช่วงเวลาตามแนวคิดดังต่อไปนี้

แผนงานช่วงที่ ๑ ระยะแผน ๑ – ๕ ปี (พ.ศ.๒๕๕๓ – ๒๕๕๗) เป็นระยะการเตรียมการ ให้มีการบำรุงรักษาโบราณสถานที่มีอยู่เดิมให้อยู่ในสภาพดี

แผนงานช่วงที่ ๒ ระยะแผน ๕ – ๑๐ ปี (พ.ศ.๒๕๕๘ – ๒๕๖๒) เป็นระยะการดำเนินโครงการต่างๆ ทั้งในด้านการอนุรักษ์และพัฒนา โดยเฉพาะการเตรียมโยกย้ายชุมชน

แผนงานช่วงที่ ๓ ระยะแผน ๑๑ – ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๓ – ๒๕๗๒) เป็นระยะสุดท้ายเกี่ยวข้องกับโยกย้ายชุมชน และการดำเนินงานโครงการขนาดใหญ่

อย่างไรก็ตามแผนแม่บทดังกล่าวยังไม่สามารถนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี การดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้จึงไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากไม่มีงบประมาณดำเนินการตามแผน

ในปัจจุบันการบริหารจัดการอุทยานประวัติศาสตร์พินาย ดำเนินการในการดูแลรักษาโบราณสถาน การศึกษาทางโบราณคดี การอนุรักษ์โบราณสถานอย่างต่อเนื่อง การให้บริการนักท่องเที่ยว โดยมีศูนย์บริการข้อมูล ร้านขายของที่ระลึก ในพื้นที่ทั้งของราชการ และเอกชนซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้ช่องทางหนึ่ง

นอกจากนี้อุทยานประวัติศาสตร์พิมายมีการจัดกิจกรรมสำหรับชุมชน และส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

๑. กิจกรรมแบ่งปันความรู้สู่ชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเยาวชนกับการดูแลรักษาโบราณสถาน โครงการพิมพ์แผ่นพับนำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย และโครงการให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี แก่นักเรียนในท้องถิ่น

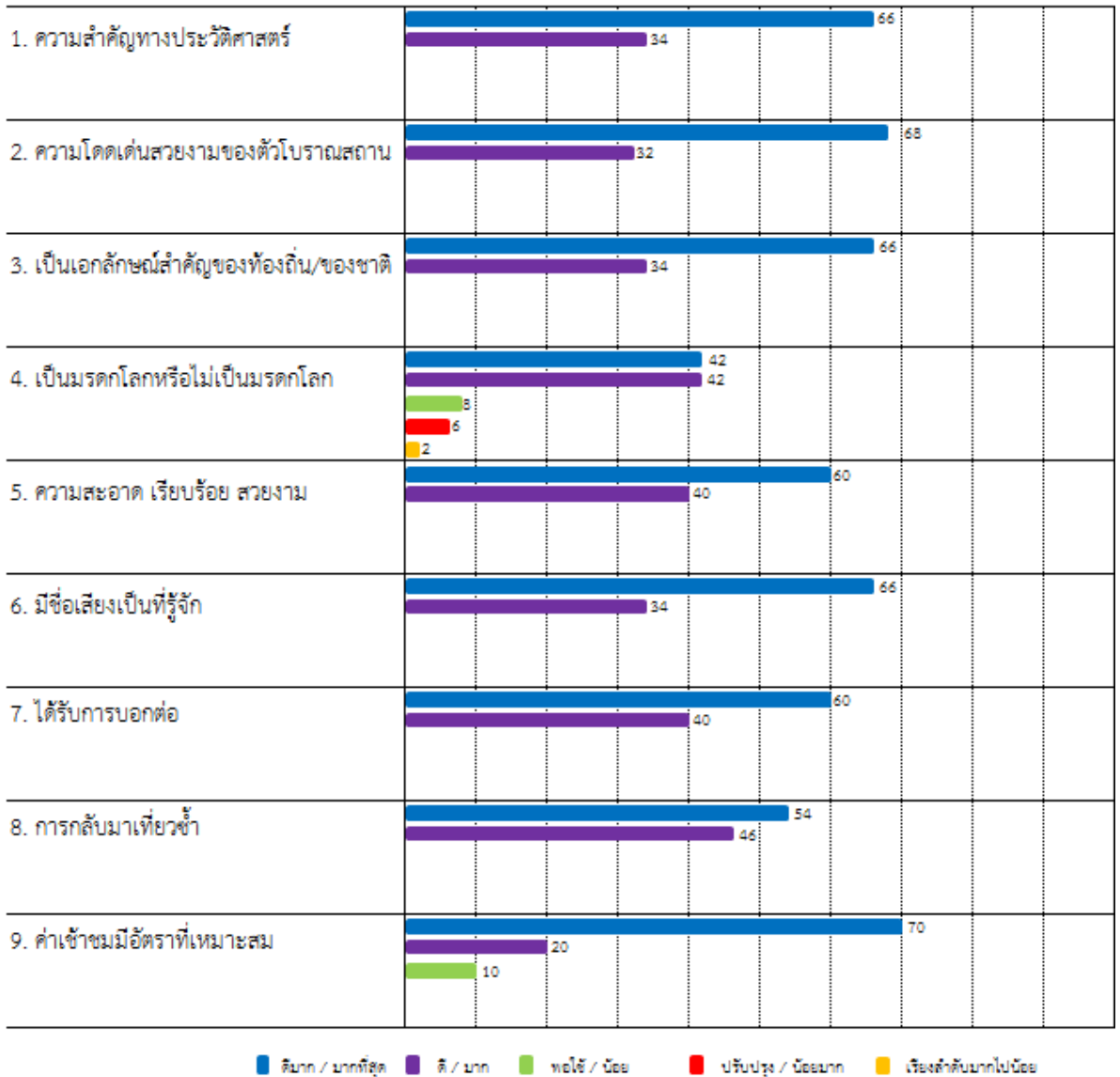
๒. กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

๒.๑ เทศกาลเที่ยวพิมาย ในช่วงเดือนพฤศจิกายนของทุกปี โดยมีการจัดแสดงแสง สี เสียง

๒.๒ กิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ ประจำปีที่บริเวณลานเมรุพรหมทัต เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๖๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

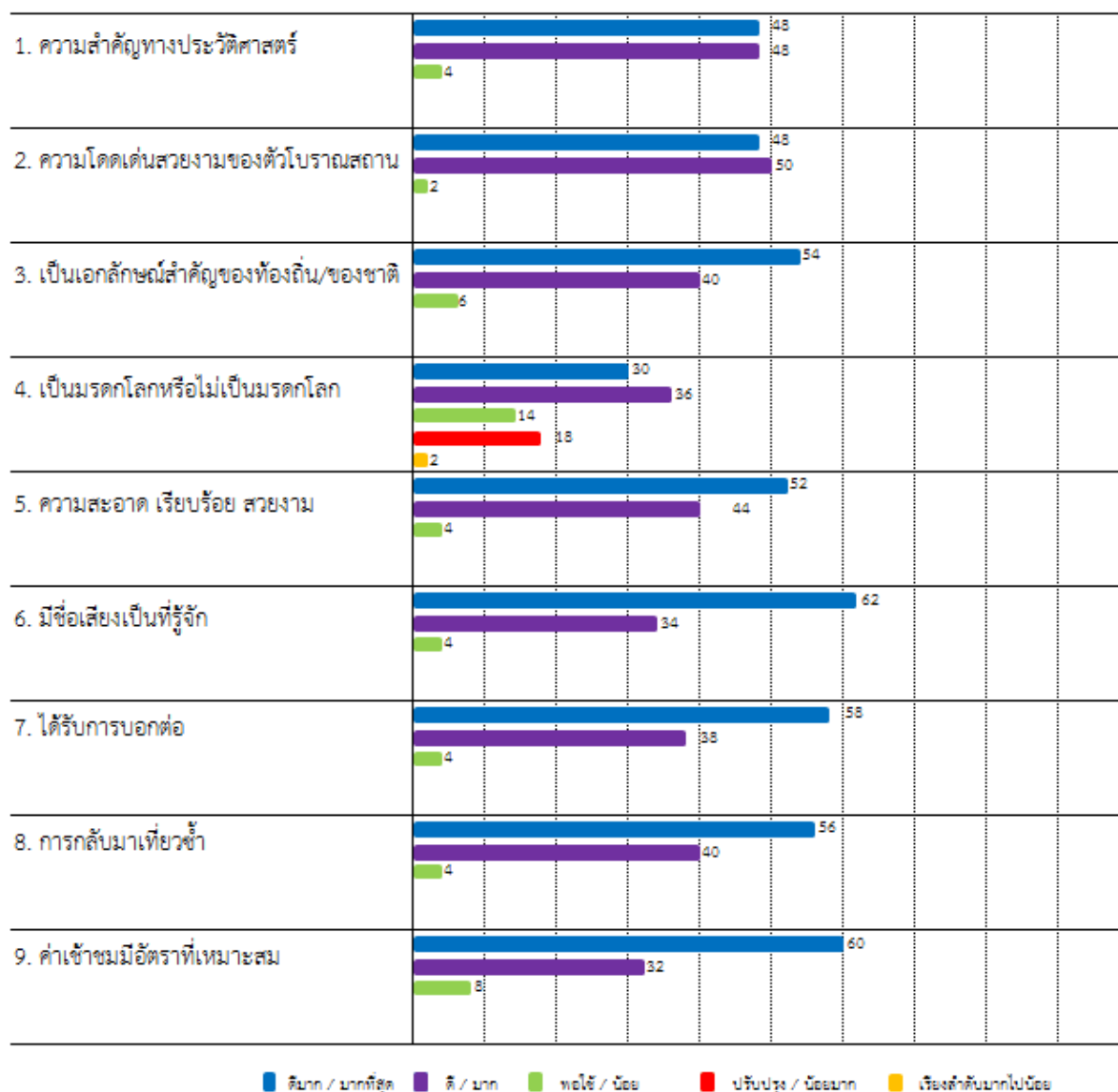
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสมสูงสุดร้อยละ ๗๐ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่น ๆ เท่ากันหมดที่ร้อยละ ๑๐๐ ยกเว้นความเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลก และ ค่าเข้าชมมีอัตราที่

เหมาะสม

ส่วนในด้านที่พอใจหรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าความเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลกมีส่วนต่อการตัดสินใจเข้าชมน้อยกว่าองค์ประกอบอื่นๆ ลงลงมาเป็นอัตราค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

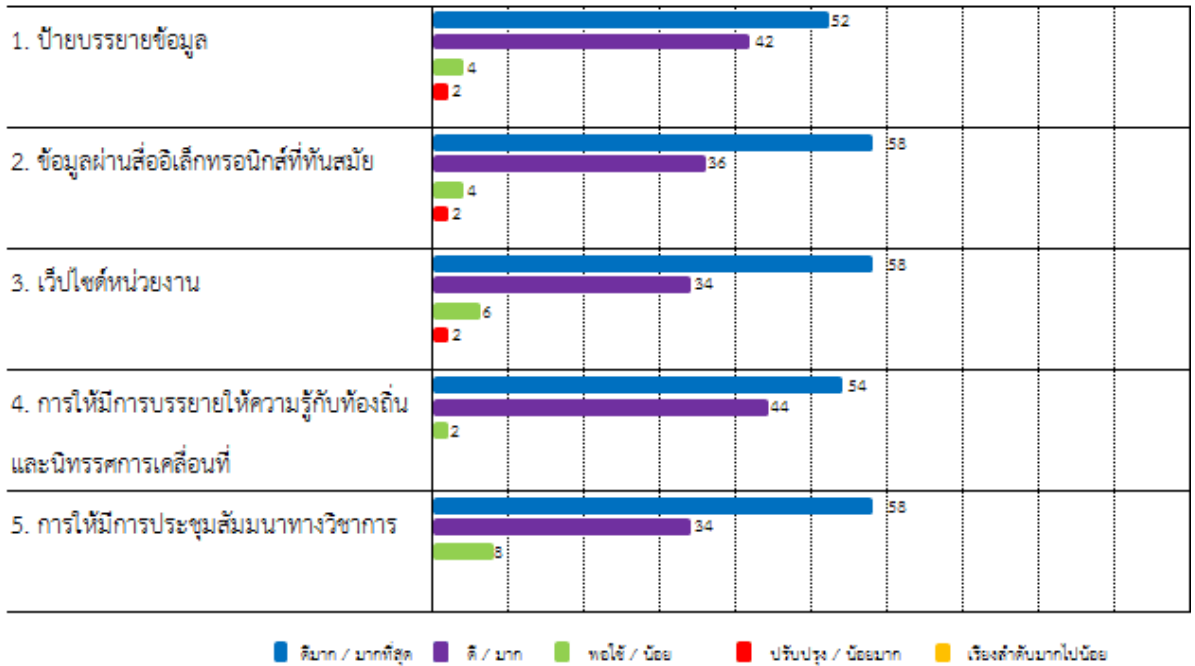
แผนภาพ ๓-๖๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับการมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๒ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกันนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสวยงามโดดเด่นของโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าการเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลกมีผลน้อยต่อการตัดสินใจเข้าชมที่ร้อยละ ๓๒ แสดงว่าการเป็นหรือไม่เป็นมรดกโลกมีผลต่อการตัดสินใจเข้าชมอุทยานไม่มากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

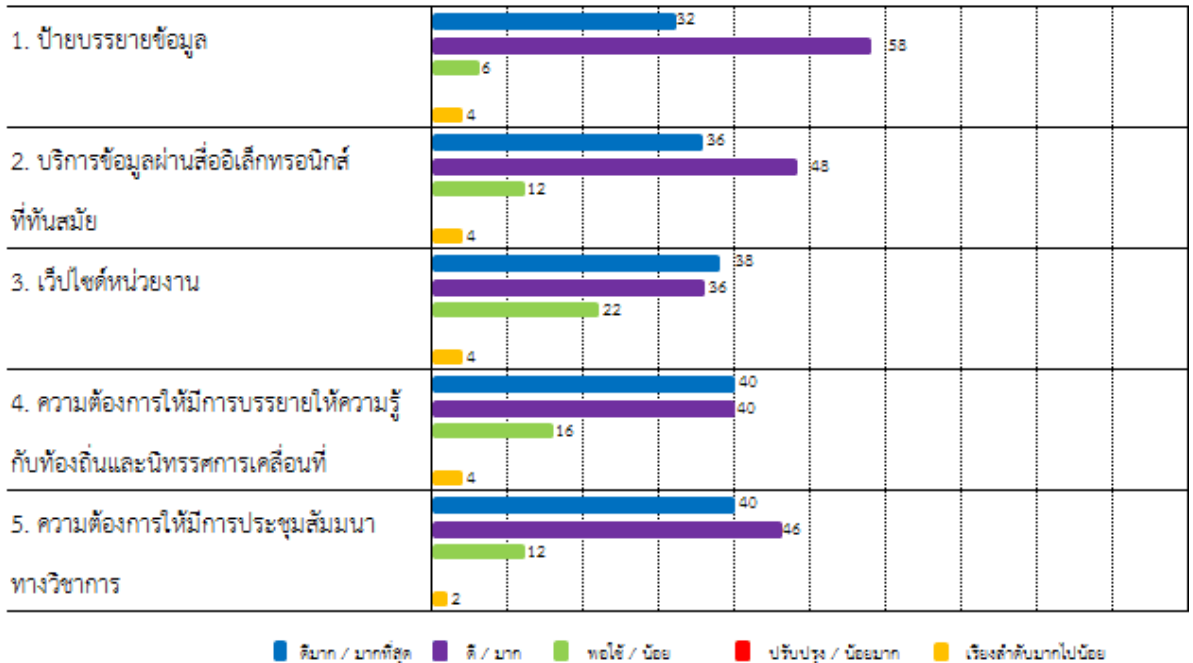
แผนภาพ ๓-๖๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย เว็บไซต์หน่วยงาน และการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เท่ากันที่ร้อยละ ๕๘ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการพิเศษสูงสุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงมา เป็นป้ายบรรยายข้อมูลและข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยเท่ากันร้อยละ ๕๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการ และเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๘

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

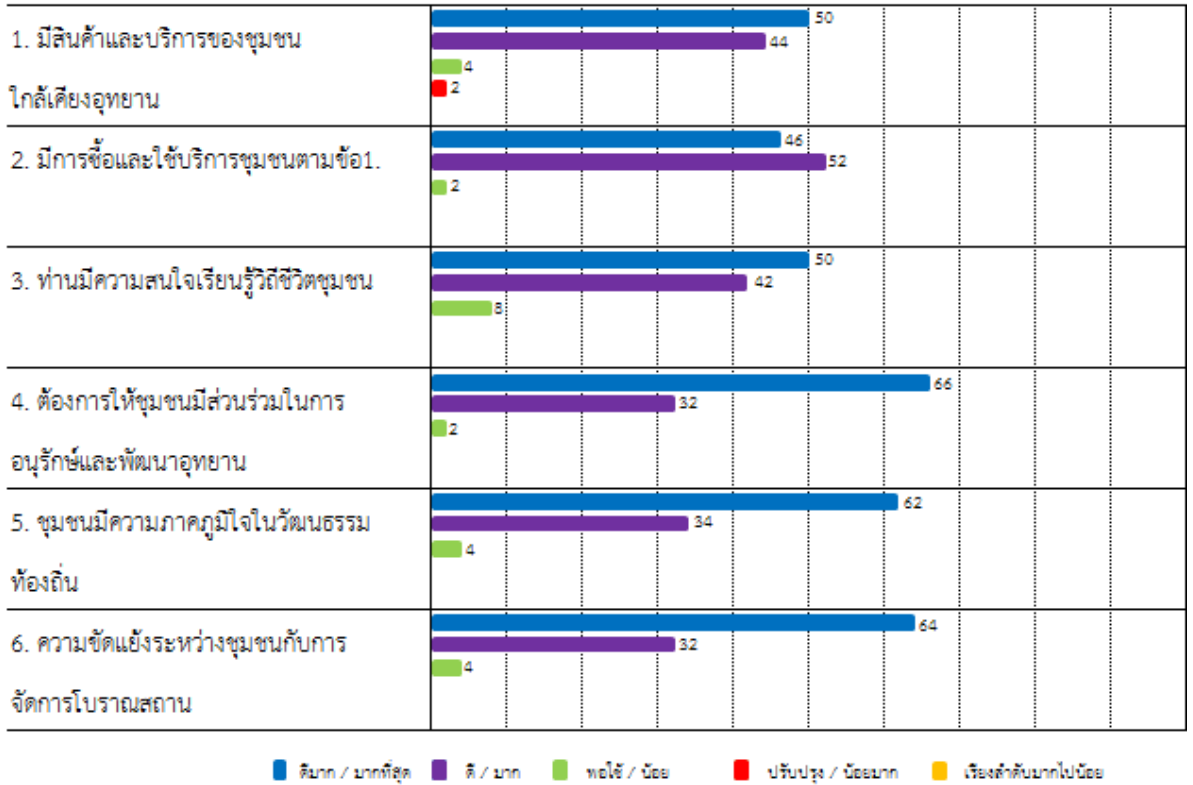
แผนภาพ ๓-๓๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความต้องการให้การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่นและนิทรรศการเคลื่อนที่และการประชุมสัมมนาทางวิชาการเท่ากันที่ร้อยละ ๔๐ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันความต้องการป้ายบรรยายข้อมูลรับความสำคัญสูงสุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นความต้องการให้ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยที่ร้อยละ ๘๔ ด้านอื่นๆ ตามมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๒ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

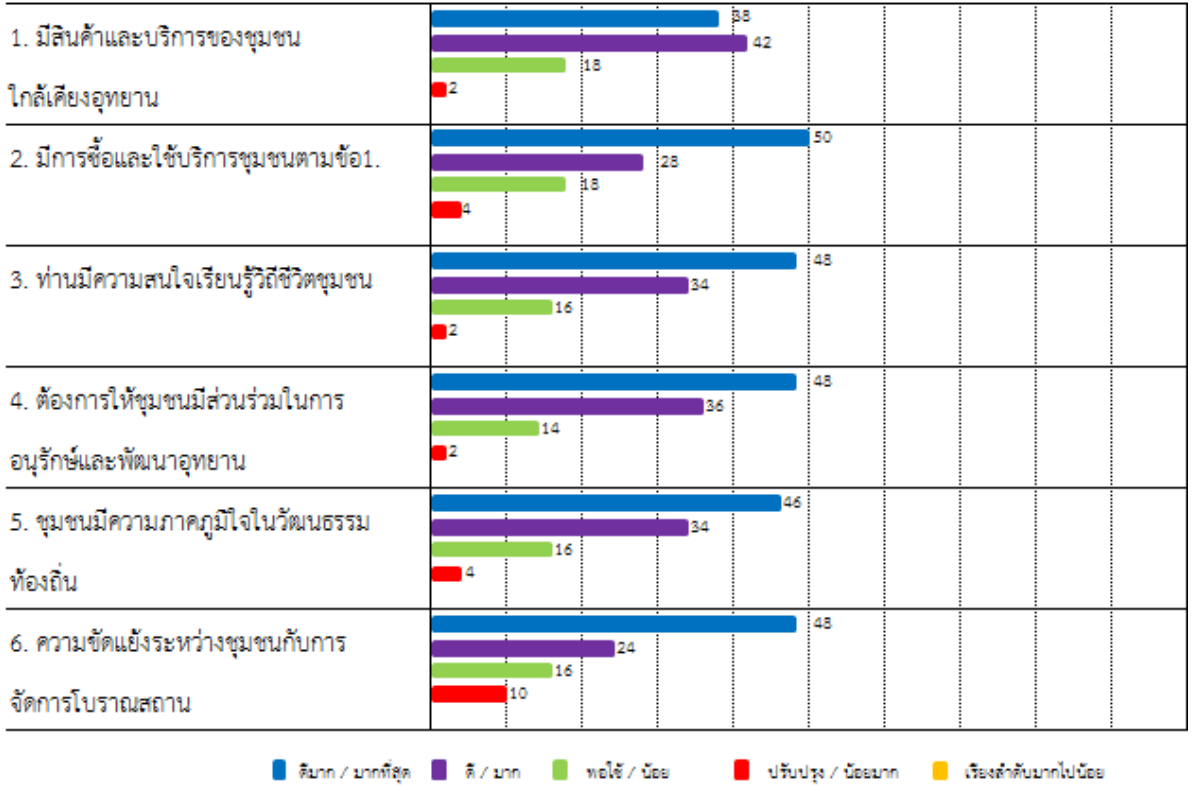
แผนภาพ ๓-๓๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่ย้อยละ ๖๖ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากที่สุดรวมกัน ปรากฏว่าชุมชนชนชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน และมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนมากที่สุดร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่อง นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนมากที่สุดที่ย้อยละ ๘ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานที่ย้อยละ ๖

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

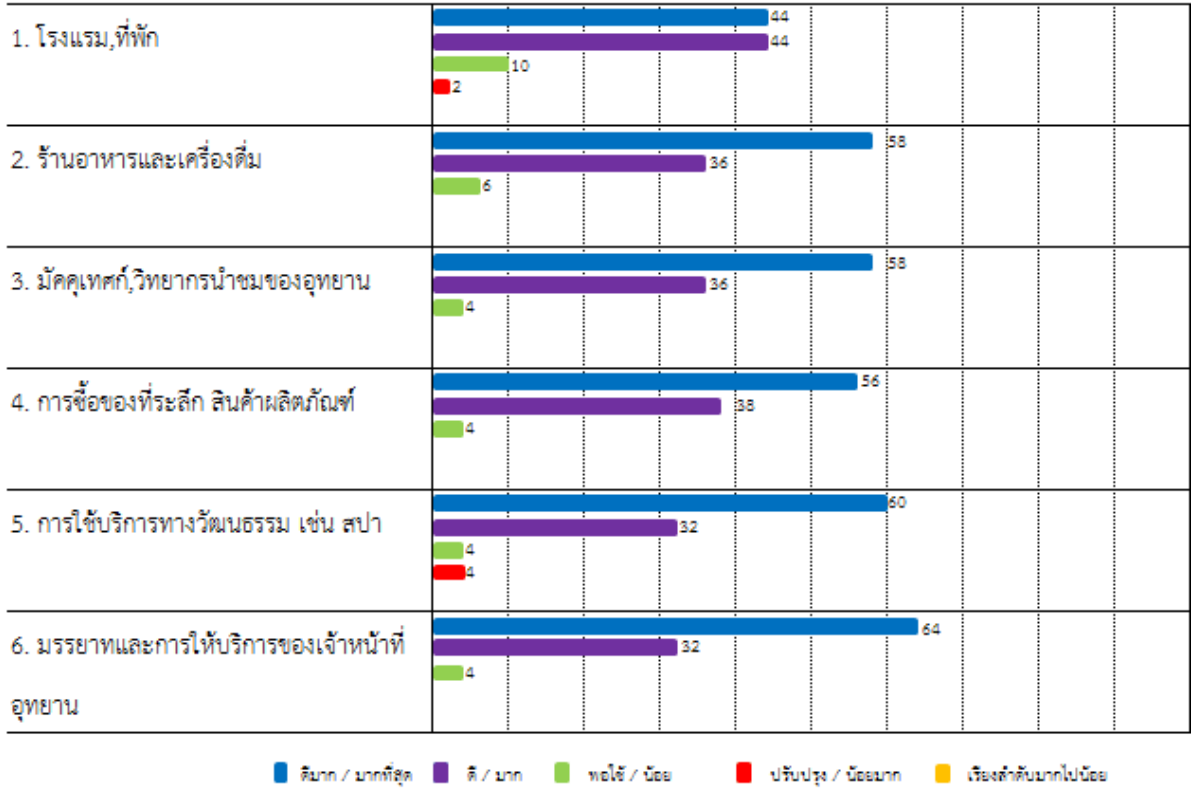
แผนภาพ ๓-๑๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มีการซื้อและใช้บริการของชุมชนที่ร้อยละ ๕๐ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน มีความต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๘ รองลงมานักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่ร้อยละ ๔๘ ในเรื่องอื่น ๆ รองลงไปอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานมีมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๖ รองลงมาเป็นการซื้อและใช้บริการของชุมชนที่ร้อยละ ๒๔ ด้านอื่น ๆ ตามมาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

แผนภาพ ๓-๗๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

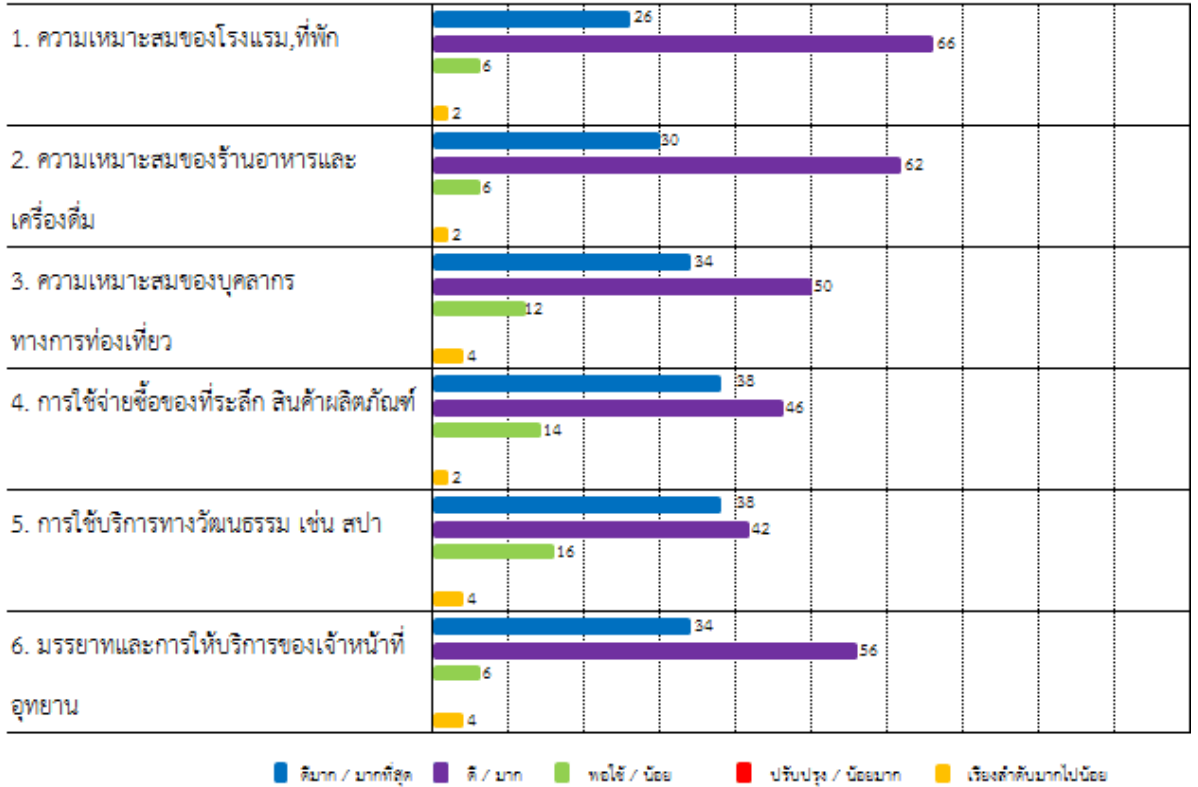
ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ร้อยละ ๖๔ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ยังคงได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าโรงแรม ที่พักปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๒ รองลงมาเป็นการบริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวด อยู่ที่ร้อยละ ๘ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

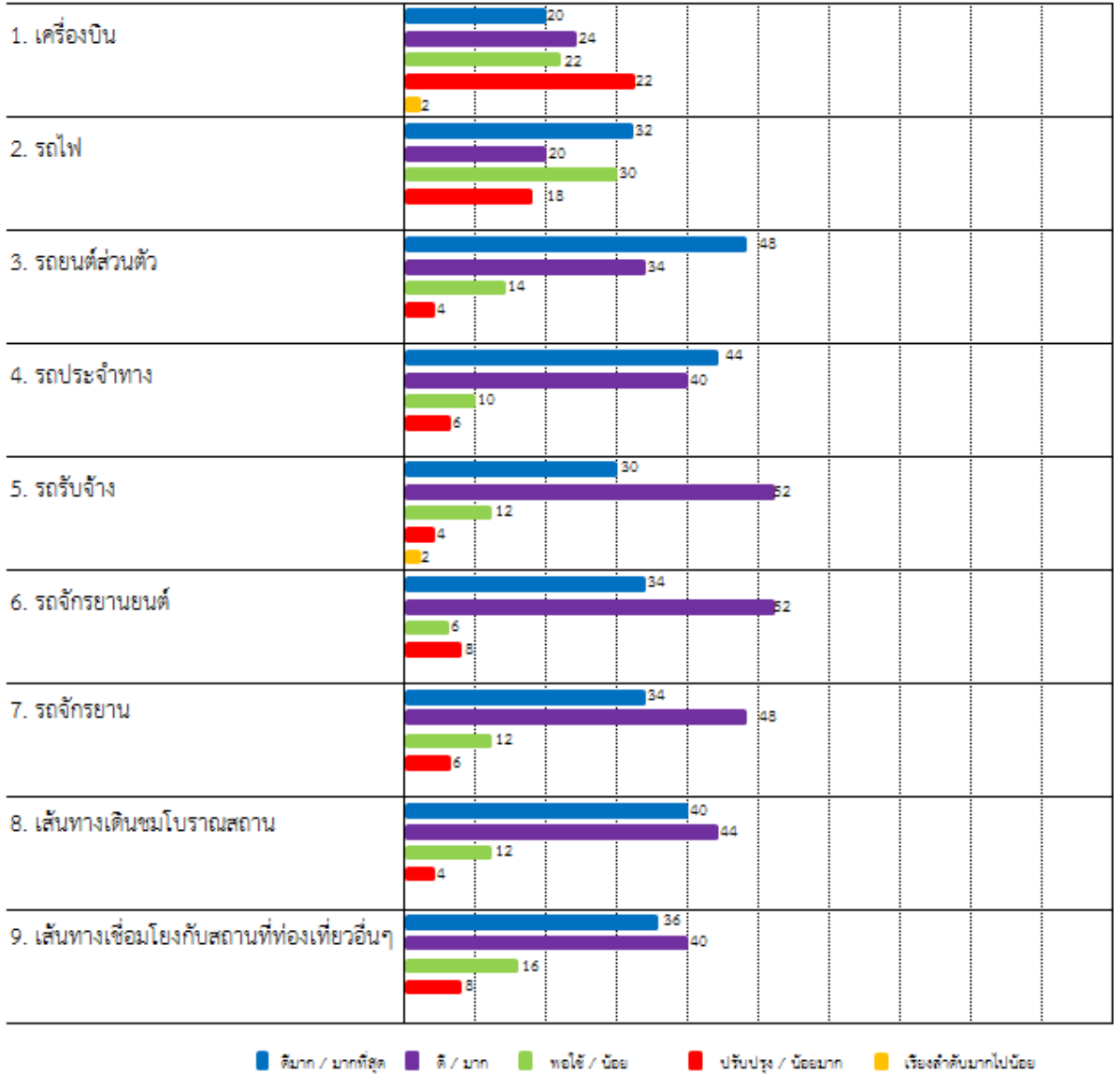
แผนภาพ ๓-๓๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ การซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ และการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ที่ร้อยละ ๓๘ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันพบว่า โรงแรม/ที่พัก ร้านอาหาร เครื่องดื่ม และมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ มีความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๒ รองลงมา เป็นองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันองค์ประกอบด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๖ และรองลงมาเป็นมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ และการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ เท่ากันที่ร้อยละ ๑๔ ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

แผนภาพ ๓-๓๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน รถจักรยานยนต์มีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาคือรถประจำทาง และเส้นทางเดินชมโบราณสถาน

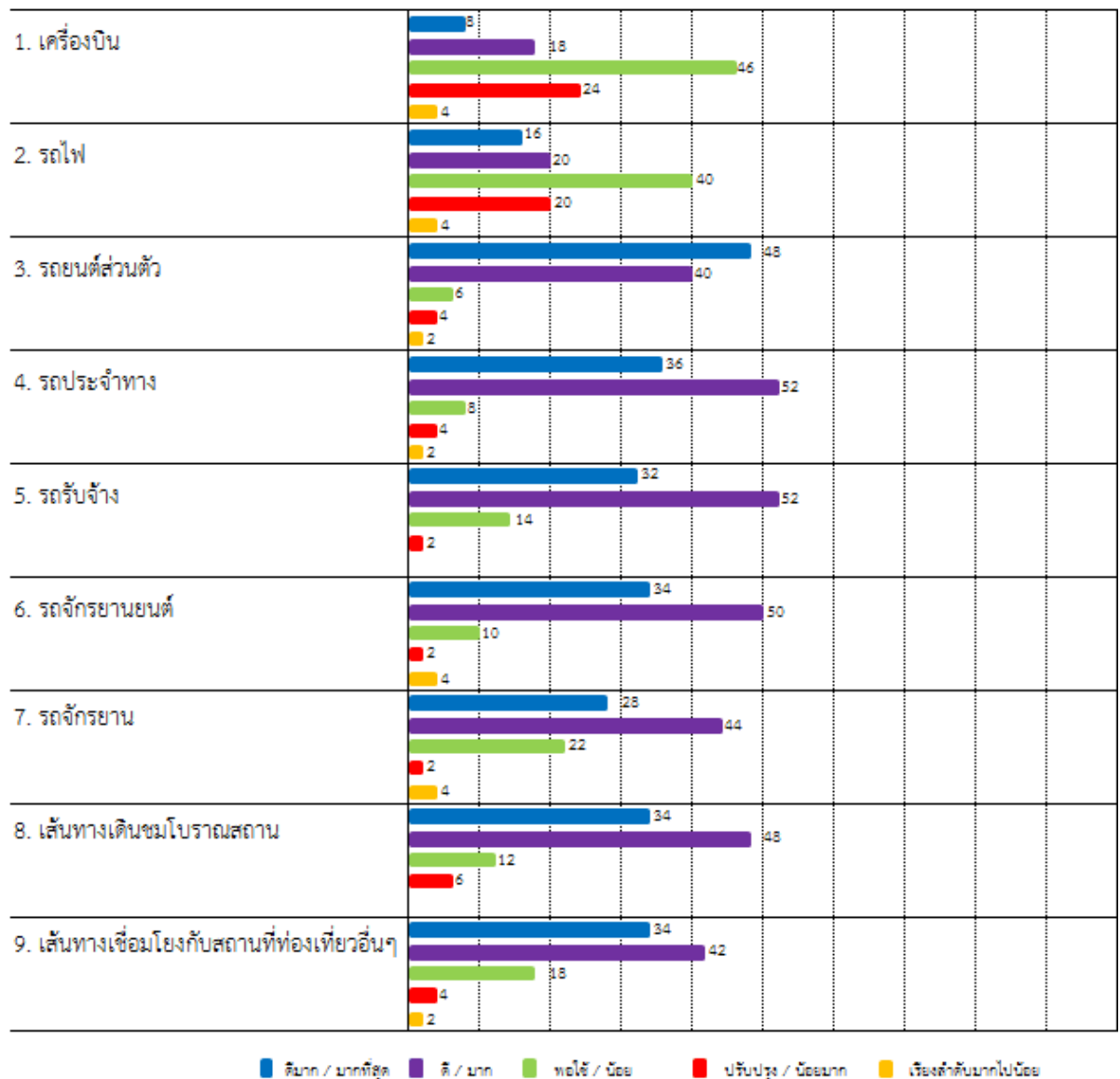
เท่ากันที่ร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใจและต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถไฟมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๔๘ รองลงมาเป็นรถยนต์ส่วนตัวและรถจักรยานที่ร้อยละ ๑๘

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

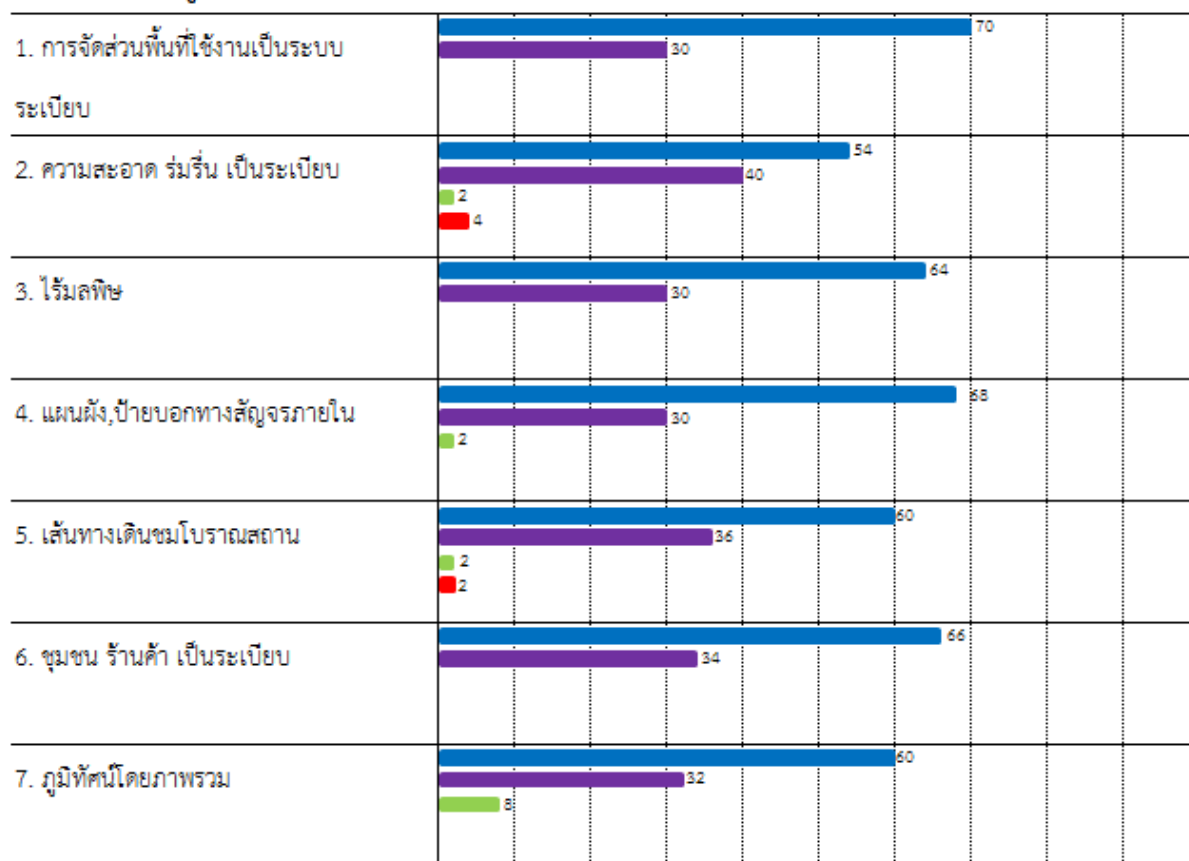
แผนภาพ ๓-๓๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันมีรถยนต์ส่วนตัว และรถประจำทางมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๘ รองลงมาคือรถรับจ้าง และรถจักรยานยนต์เท่ากันที่ร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึงด้วยเครื่องบินต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๓๐ รองลงมาเป็นรถไฟร้อยละ ๖๐

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

■ ดีมาก / มากที่สุด ■ ดี / มาก ■ พอใช้ / ปานกลาง ■ ปรับปรุง / น้อยมาก ■ เรียงลำดับมากไปน้อย

แผนภาพ ๓-๓๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล

ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

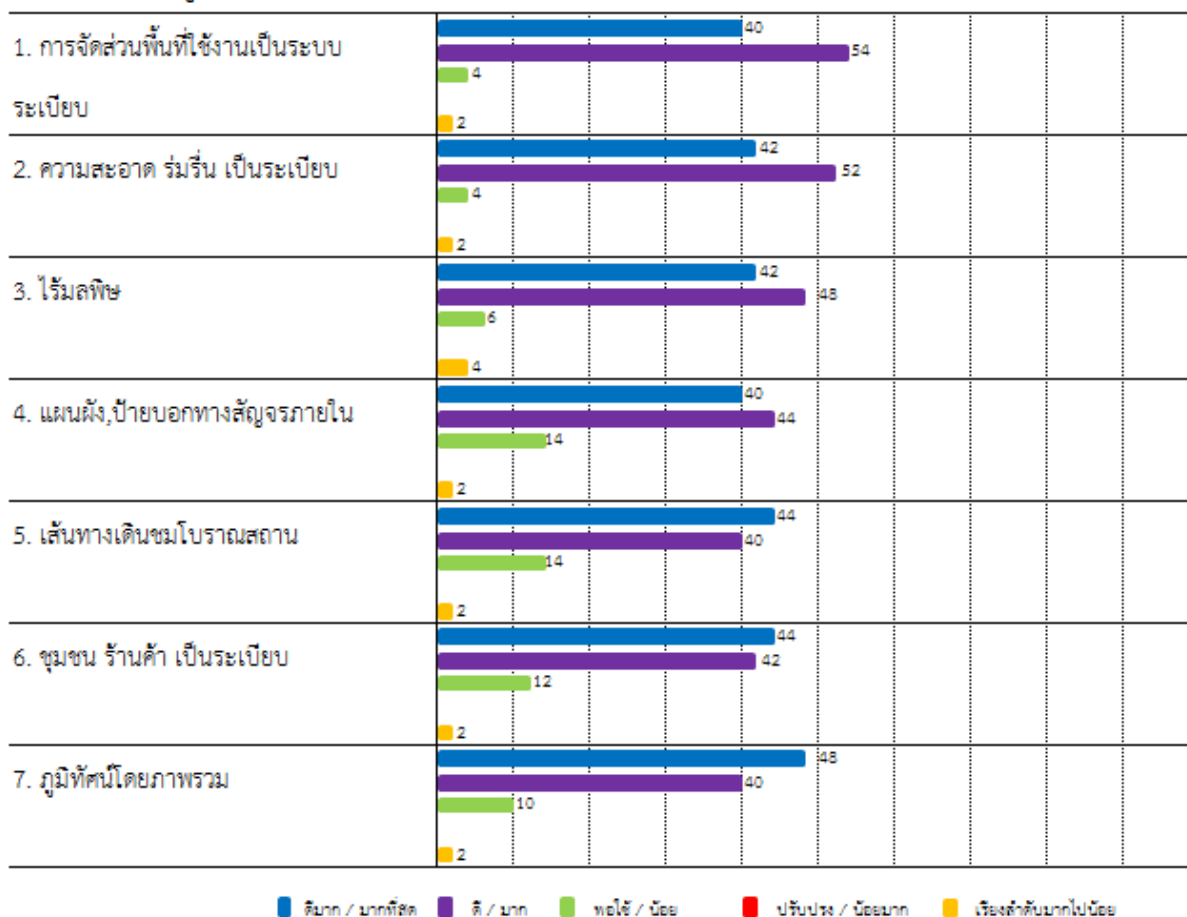
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อยที่ร้อยละ ๒๑ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ผลยังคงเป็นการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อย และชุมชน ร้านค้าเป็นระเบียบมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นเส้นทางเดินชมโบราณสถานร้อยละ ๕๖ รองลงไปในส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการความสะอาด รมรื่น สวยงาม และภูมิทัศน์มากที่สุดเท่ากันร้อยละ ๘ องค์กรประกอบอื่น ๆ ที่รองลงมามีระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

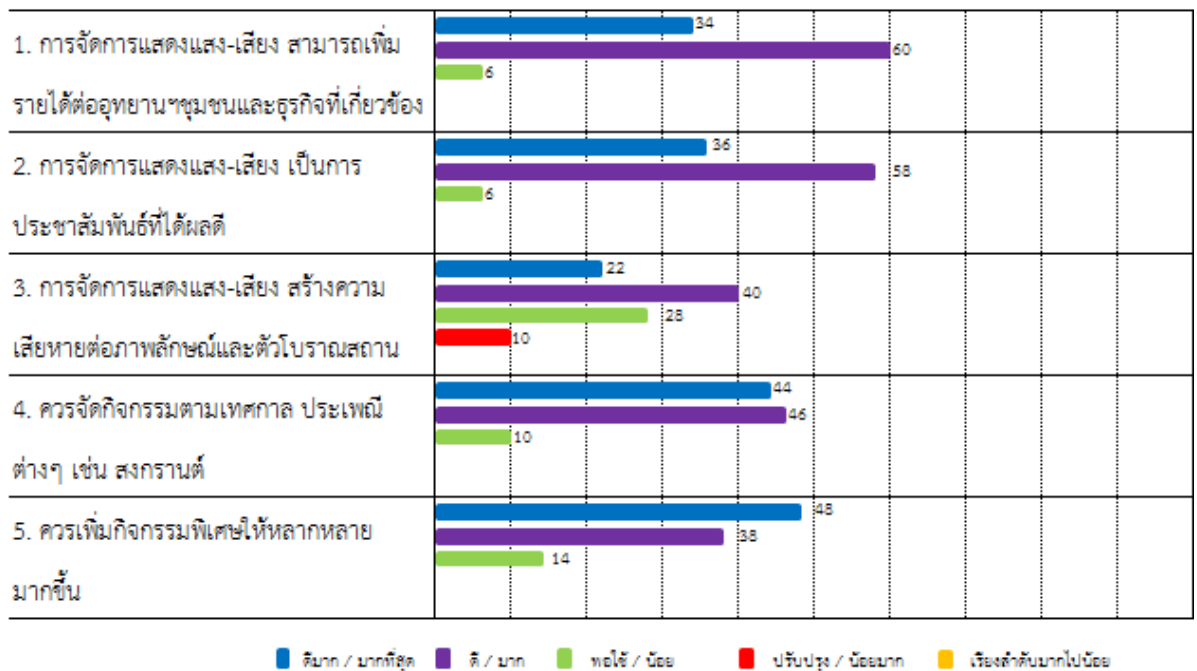
แผนภาพ ๓-๓๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ภูมิทัศน์ โดยภาพรวมที่ร้อยละ ๔๘ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันผลคือ การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบ และความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๔ รองลงมา เป็นไร่ล้มพืชร้อยละ ๕๐ รองลงไปมีสัดส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงด้าน ชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบ และเส้นทางเดินชมโบราณมากที่สุดร้อยละ ๑๔ รองลงมาเป็นชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบที่ร้อยละ ๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๔๘ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันผลคือ การจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีมีความสำคัญสูงสุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๔

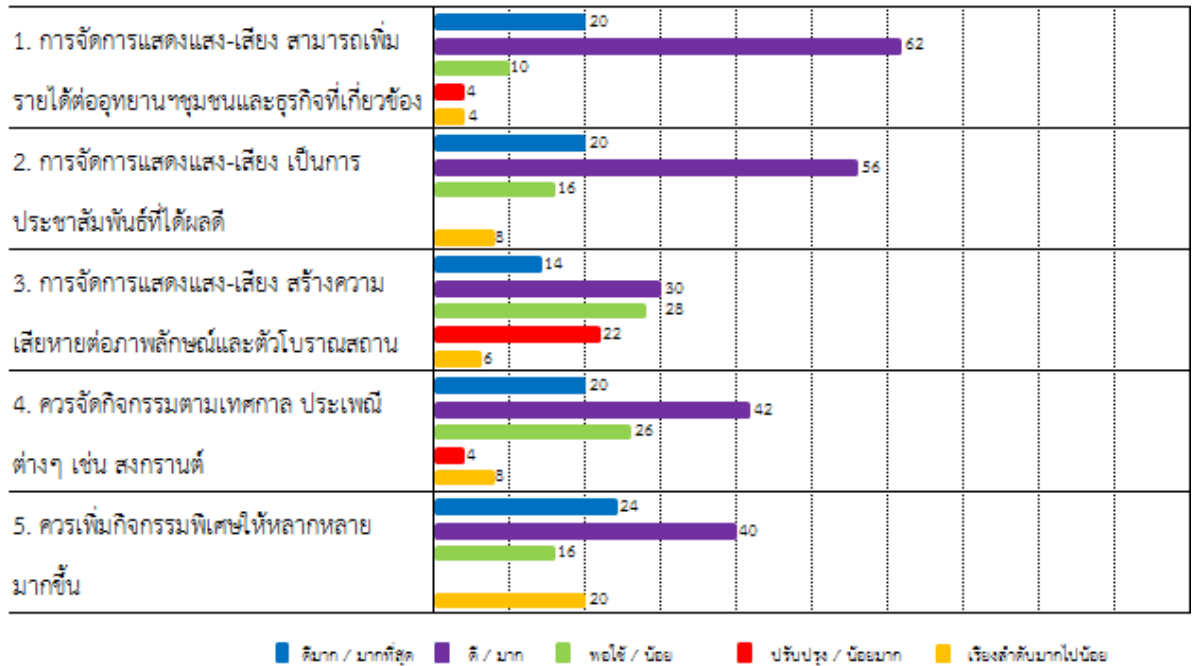
ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับรอง ๆ ลงไปที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดง
แสง-เสียงสร้าง ความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๘ ดังนั้น
ส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๘๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรม
พิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๒๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือ
การจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญ
สูงสุดร้อยละ ๘๒ องค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับรอง ๆ ลงไป

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดง
แสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ ดังนั้นส่วน
ใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก และควรให้มี
กิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

แผนภาพ ๓-๘๑ ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

ปราสาทพนมรุ้งเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย มีการบูรณะก่อสร้างต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรขอมได้หันมานับถือพุทธศาสนาลัทธิมหายาน เทวสถานแห่งนี้จึงได้รับการดัดแปลงเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา ในช่วงแรกปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างขึ้นจากหินทรายสีชมพู ตั้งอยู่บนยอดเขาพนมรุ้งสูง ๑,๓๒๐ ฟุตจากระดับน้ำทะเล โดยชื่อพนมรุ้งแปลว่าภูเขาใหญ่

จารึกต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้อ่านและแปลพอจะสรุปได้ว่า พระเจ้าราเชนทรวรมันที่ ๓ กษัตริย์แห่งเมืองพระนคร (พ.ศ. ๑๔๘๗ – ๑๕๑๑) ได้สถาปนาเทวलयถวายพระอิศวรที่เขาพนมรุ้ง ซึ่งในสมัยแรก ๆ คงยังไม่ใหญ่โตนัก ต่อมาพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑ – ๑๕๔๔) ได้ทรงอุทิศที่ดินและข้าทาสถวายแด่เทวสถานพนมรุ้ง ต่อมาในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นเรนทราทิตย์

เจ้านายแห่งราชวงศ์มหิตราธิราชที่ปกครองดินแดนแถบนี้ (ซึ่งเป็นต้นตระกูลของพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ ๒ ผู้สร้างนครวัด) ได้สร้างปราสาทแห่งนี้ขึ้นและได้ทรงบำเพ็ญพรตเป็นโยคี ณ ปราสาทพนมรุ้ง

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

๑. ปราสาทประธาน สร้างด้วยหินทรายสีชมพู ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของลานปราสาทชั้นใน มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ขนาดกว้าง ๘.๒๐ เมตร สูง ๒๗ เมตร มีมณฑปคือห้องโถงรูปสี่เหลี่ยมคี่นฝาสร้างเชื่อมต่อออกมาทางด้านหน้า ปราสาทประธานหลังนี้เชื่อว่าสร้างโดย นเรนทราทิตย์ ซึ่งเป็นผู้นำผู้ปกครองชุมชนที่มีปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลาง เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ที่บริเวณหน้าบันและทับหลังของปราสาทประธานมีภาพจำหลักแสดงเรื่องราวในศาสนาฮินดู เช่น พระศิวนาถราช (ทรงพ็อนรำ) ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อวตารของพระนารายณ์ เช่น ธรรม (ในเรื่องรามเกียรติ์) และพระกฤษณะ ภาพพิธีกรรม ภาพชีวิตประจำวันของฤาษี ภาพเทพประจำทิศ เป็นต้น

๒. ปราสาทอิฐสององค์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน สภาพชำรุด คงเป็นปราสาทที่สร้างมาก่อนปราสาทประธาน คือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕

๓. ปรากฏน้อย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม เช่น ภาพสลักที่หน้าบัน ทับหลัง สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นก่อนปราสาทประธาน คือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

๔. บรรณาลัย สร้างด้วยศิลาแลงมีอยู่ 2 หลัง ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของปราสาทประธาน ใช้เป็นที่เก็บคัมภีร์ทางศาสนา น่าจะสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

๕. โคปุระ และระเบียงคด คือ ประตูที่เป็นทางเข้า และระเบียงที่ล้อมรอบปราสาทประธาน

๖. โรงช้างเผือก คือพลับพลาสร้างด้วยศิลาแลง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของทางเดินขึ้นสู่ปราสาทประธาน

๓. ประวัติการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานปราสาทพนมรุ้ง โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๕๗ ประกาศขอบเขตโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๕ ตอนที่ ๑๔๑ วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ เนื้อที่ประมาณ ๔๕๑ ไร่ ๑๑ ตารางวา

ภายหลังจากการบูรณะปราสาทพิมายแล้วเสร็จ กรมศิลปากรได้เข้ามาดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานปราสาทพนมรุ้ง ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ – ๒๕๓๐ โดยการบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งโดยวิธีอนัสติซิส(Anastylosis) คือวิธีของเดิมลงมาโดยทำรหัสไว้ จากนั้นทำฐานใหม่ให้แข็งแรง แล้วนำชิ้นส่วนที่รื้อรวมทั้งที่พังลงมากลับไปก่อใหม่ที่เดิม

ในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ได้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบโบราณสถาน โดยคงสภาพความเป็นธรรมชาติไว้มากที่สุด มีการโยกย้ายสำนักสงฆ์ ซึ่งได้เข้ามาก่อสร้างอยู่ในบริเวณปราสาท ไปตั้งในสถานที่ใหม่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ได้จัดสร้างอาคารศูนย์ข้อมูล การจัดระเบียบร้านค้า โดยให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามาค้าขายอาหาร และของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทยปี พ.ศ.๒๕๓๑ ได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๑ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ภายใต้แผนแม่บท พ.ศ. ๒๕๔๘

เนื่องจากการดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จนมีพิธีเปิดเป็นทางการ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ไม่มีแผนแม่บทในการดำเนินการ ดังนั้นจึงดำเนินการได้แต่เพียงการอนุรักษ์โบราณสถาน ไม่มีส่วนร่วมของชุมชน ไม่มีการพัฒนาเชิงบูรณาการ ขาดการศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม

ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ กรมศิลปากรได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บท โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพนมรุ้งขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการ และแผนปฏิบัติงานในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพนมรุ้งอย่างต่อเนื่อง และบรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีความร่วมมือ และสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนในท้องถิ่น

แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพนมรุ้ง มีระยะเวลาดำเนินการ ๑๐ ปี ประกอบด้วย ๘ แผนงาน (กรมศิลปากร, ๒๕๔๘ : ๑๖๗) ได้แก่

๑. แผนงานศึกษา ค้นคว้าด้านโบราณคดี
๒. แผนงานขุดแต่งและอนุรักษ์โบราณสถาน
๓. แผนการศึกษาเพื่อโยกย้ายชุมชนที่มีผลกระทบ
๔. แผนงานอนุรักษ์และพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรม
๕. แผนงานพัฒนาการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก
๖. แผนงานวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและควบคุมการพัฒนา
๗. แผนงานพัฒนาโครงข่ายคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

๘. แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วม

๘. แผนการประชาสัมพันธ์

แม้ว่าแผนแม่บทดังกล่าวได้ผ่านการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีแล้ว แต่การดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ก็ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากไม่มีการจัดงบประมาณให้ดำเนินการตามแผน

ในปัจจุบันการบริหารจัดการอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งดำเนินการกิจกรรมในการดูแลรักษาโบราณสถาน การให้บริการนักท่องเที่ยว โดยมีศูนย์บริการข้อมูล ร้านขายของที่ระลึกในพื้นที่ซึ่งจัดให้เอกชนเข้ามาค้าขาย ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้ช่องทางหนึ่ง

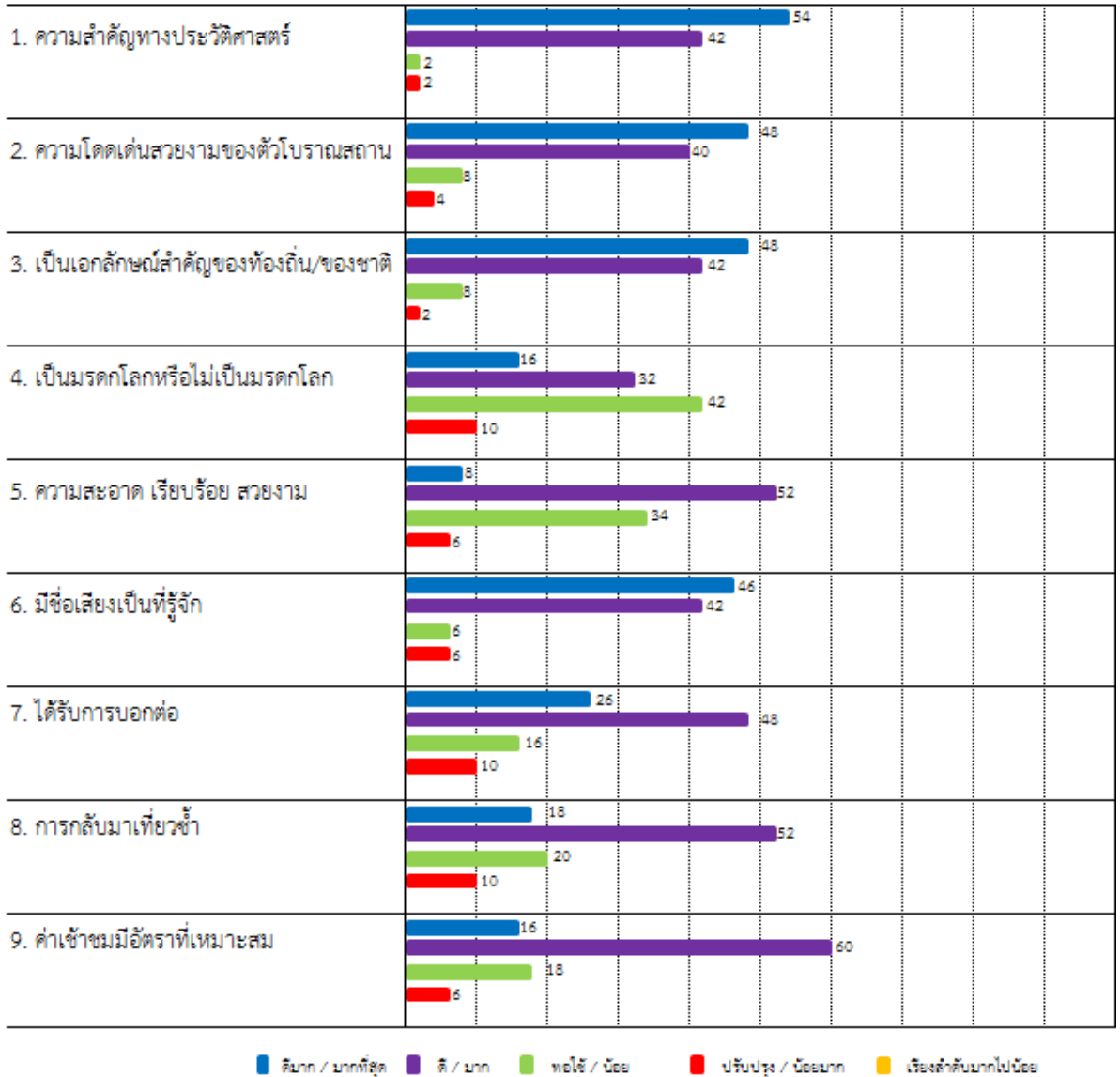
นอกจากนี้อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งมีการจัดกิจกรรมสำหรับชุมชน และส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

๑. กิจกรรมแบ่งปันความรู้สู่ชุมชน โดยการจัดการบรรยาย และจัดนิทรรศการ เพื่อให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี แก่ชุมชน และนักเรียนในท้องถิ่น

๒. กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ร่วมกับจังหวัดบุรีรัมย์จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ในวันที่ ๒ – ๔ เมษายน ของทุกปี

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๑-๘๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

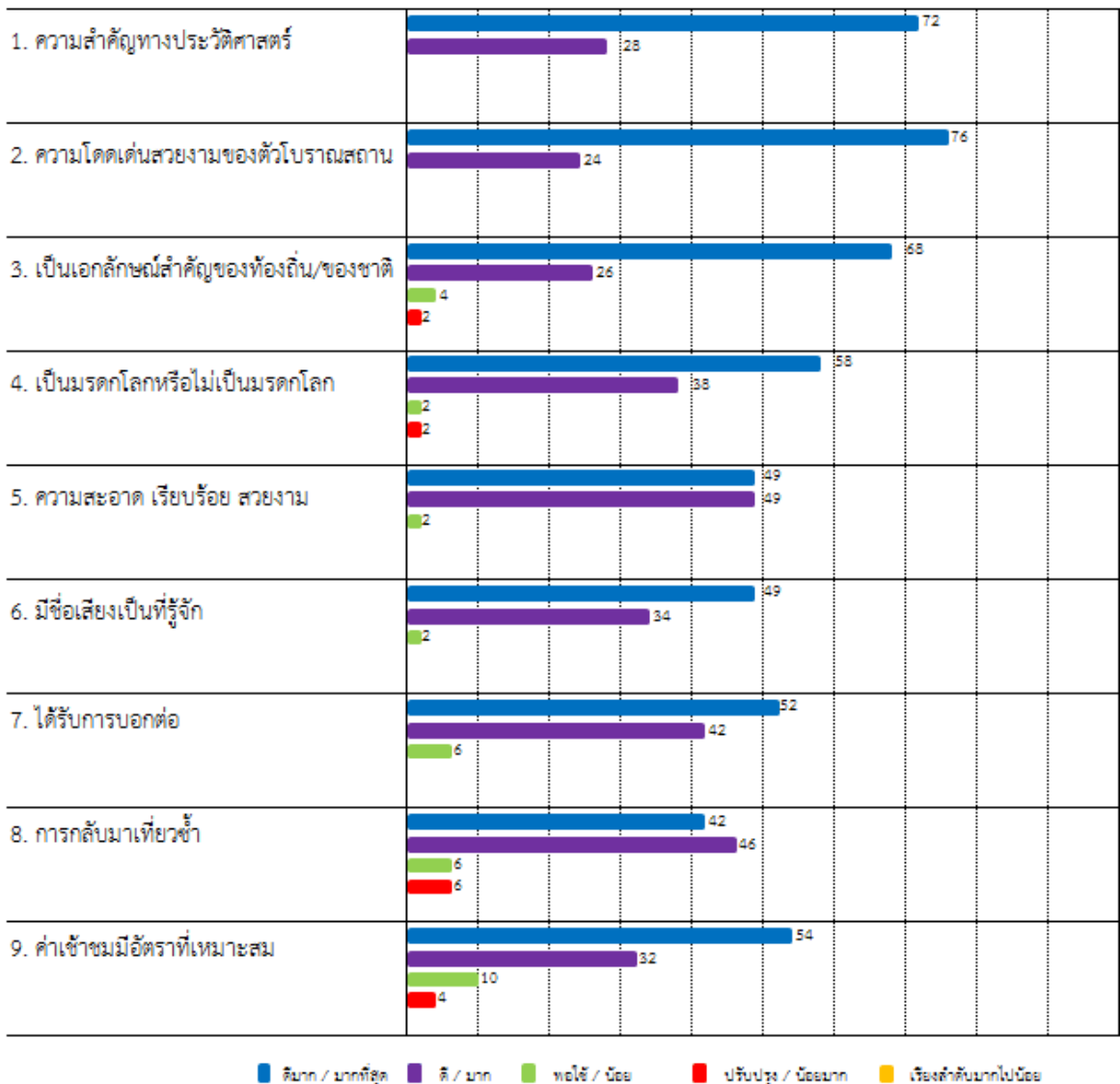
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๕๔ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังคงให้ความสำคัญกับความสำคัญ

ทางประวัติศาสตร์ที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็น เป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติที่ร้อยละ ๘๐ องค์กรประกอบด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านที่น้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน เห็นว่าการเป็นมรดกโลกหรือไม่เป็นมรดกโลก มีผลต่อการตัดสินใจเข้าชมน้อยกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

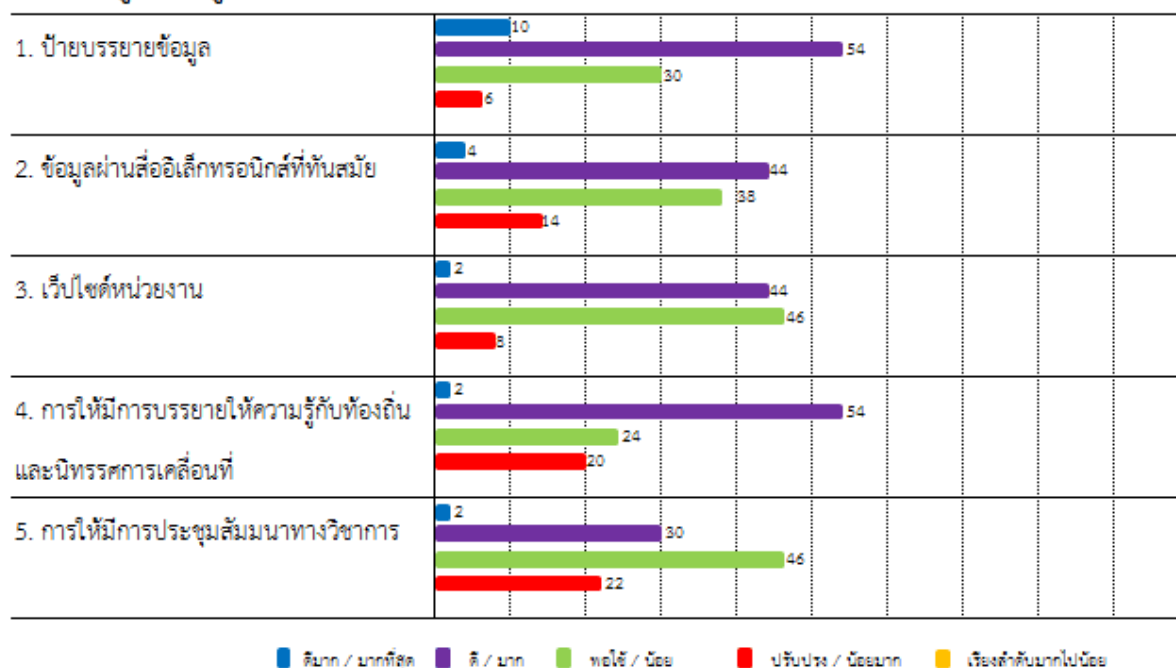
แผนภาพ ๓-๘๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๗๖ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกันนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาในระดับใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสมต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๔ รองลงมาเป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำร้อยละ ๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๘๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

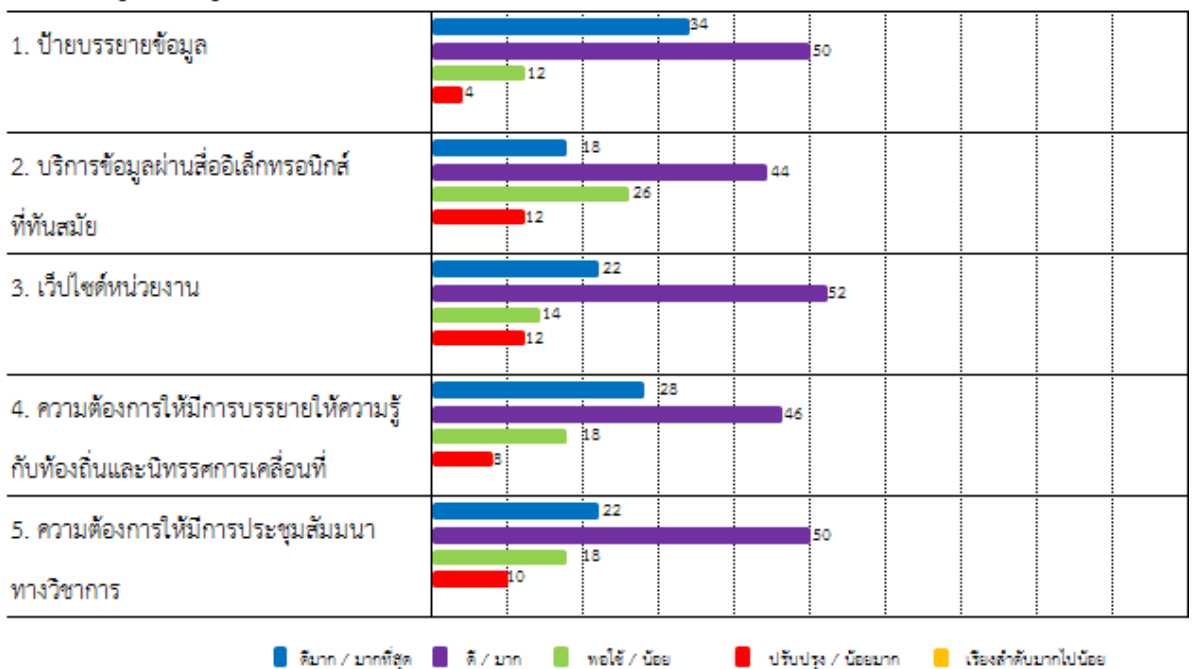
องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๑๐ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับป้ายบรรยายข้อมูลสูงสุดที่ร้อยละ ๖๔ รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๕๖ องค์ประกอบด้านอื่น ๆ อยู่ใน

ระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๘ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยและเว็บไซต์หน่วยงานเท่ากันที่ร้อยละ ๕๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

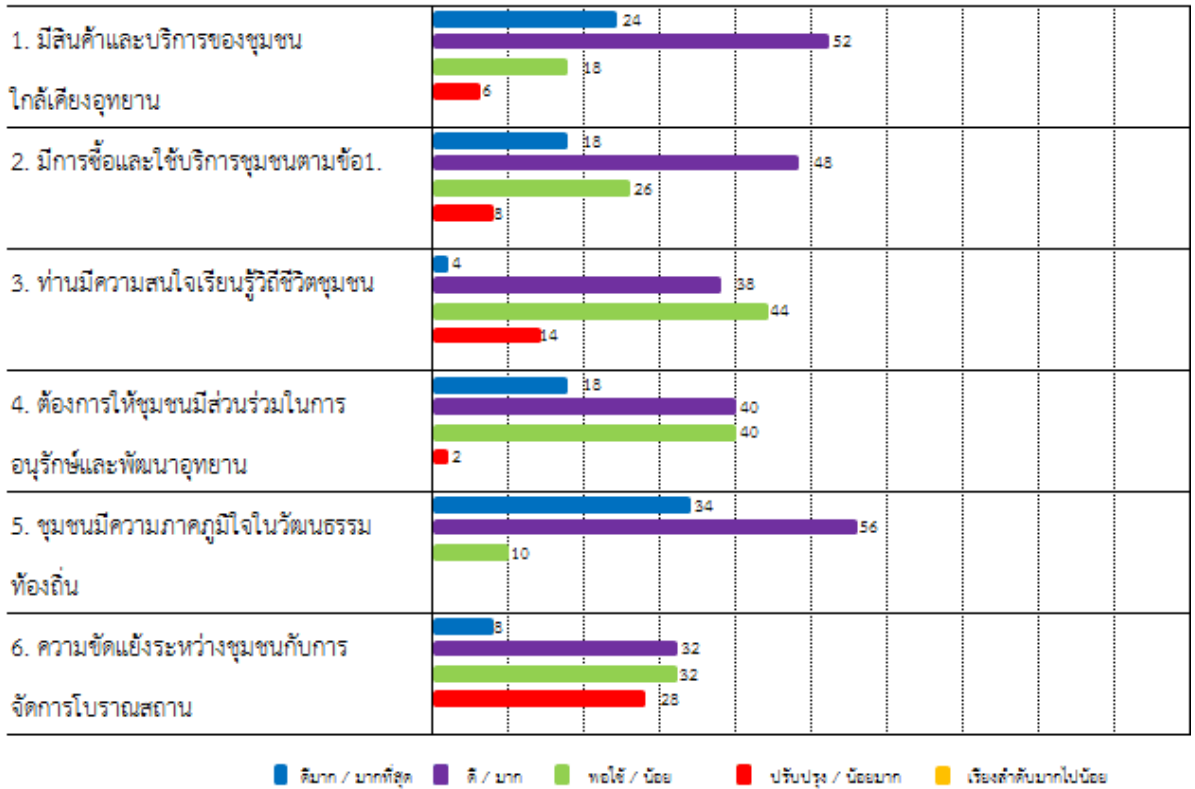
แผนภาพ ๓-๘๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๓๔ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกัน ป้ายบรรยายข้อมูล เว็บไซต์หน่วยงาน และการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่เท่ากันที่ร้อยละ ๖๘ รองลงมาเป็นความต้องการด้านอื่น ๆ ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๘ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

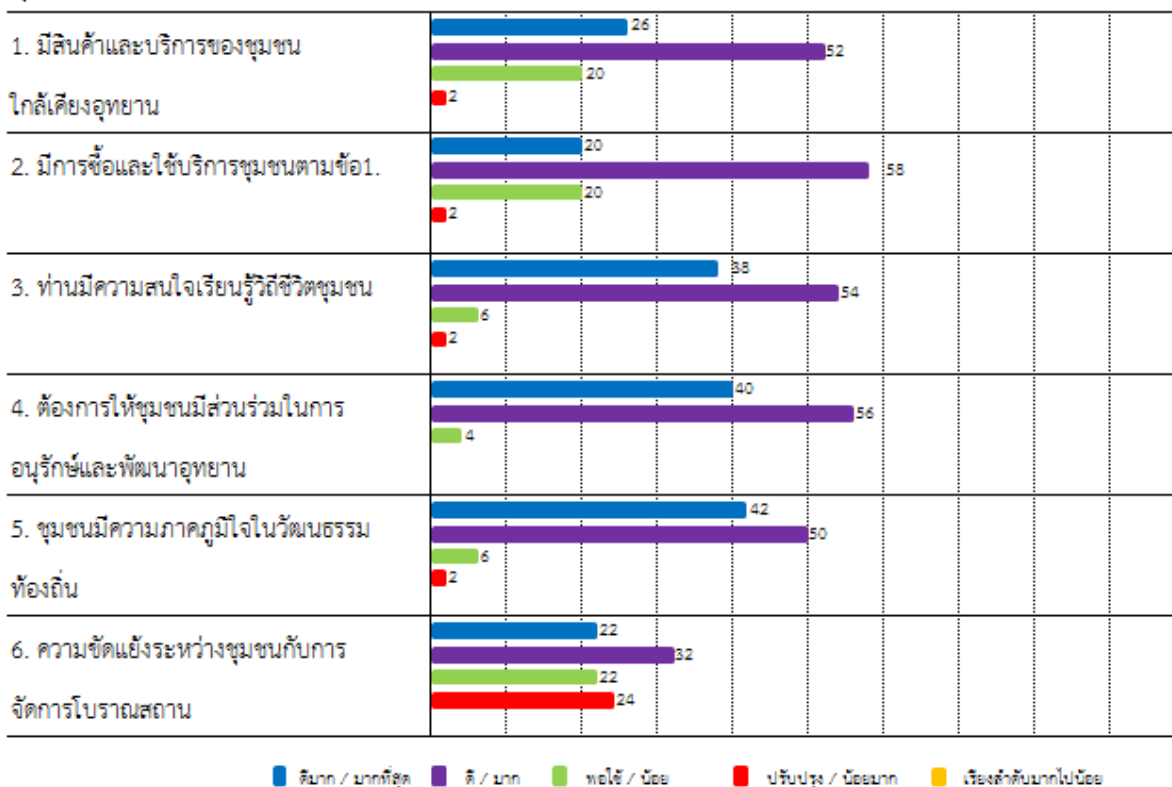
แผนภาพ ๓-๘๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๓๔ และเมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงปรากฏว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความสำคัญมากที่สุด ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานร้อยละ ๓๖ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ อยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่องความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการ โบราณสถานร้อยละ ๖๐ รองลงมาเป็นนักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

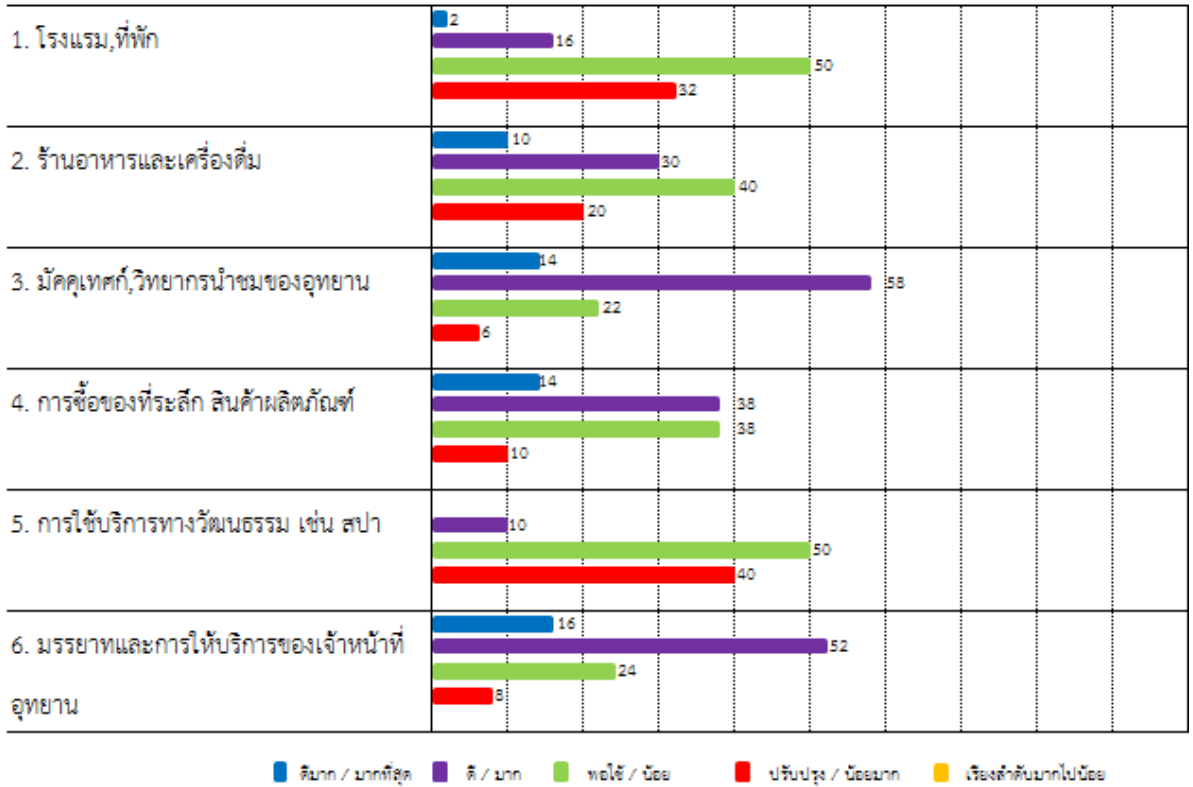
แผนภาพ ๓-๘๗ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจ
ในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๔๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน มีความต้องการ
ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๒ รองลงมา
นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน และชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น
เท่ากันที่ร้อยละ ๕๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยว
เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานมีมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๖ รองลงมาเป็น
มีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยาน และมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนที่ร้อยละ ๒๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

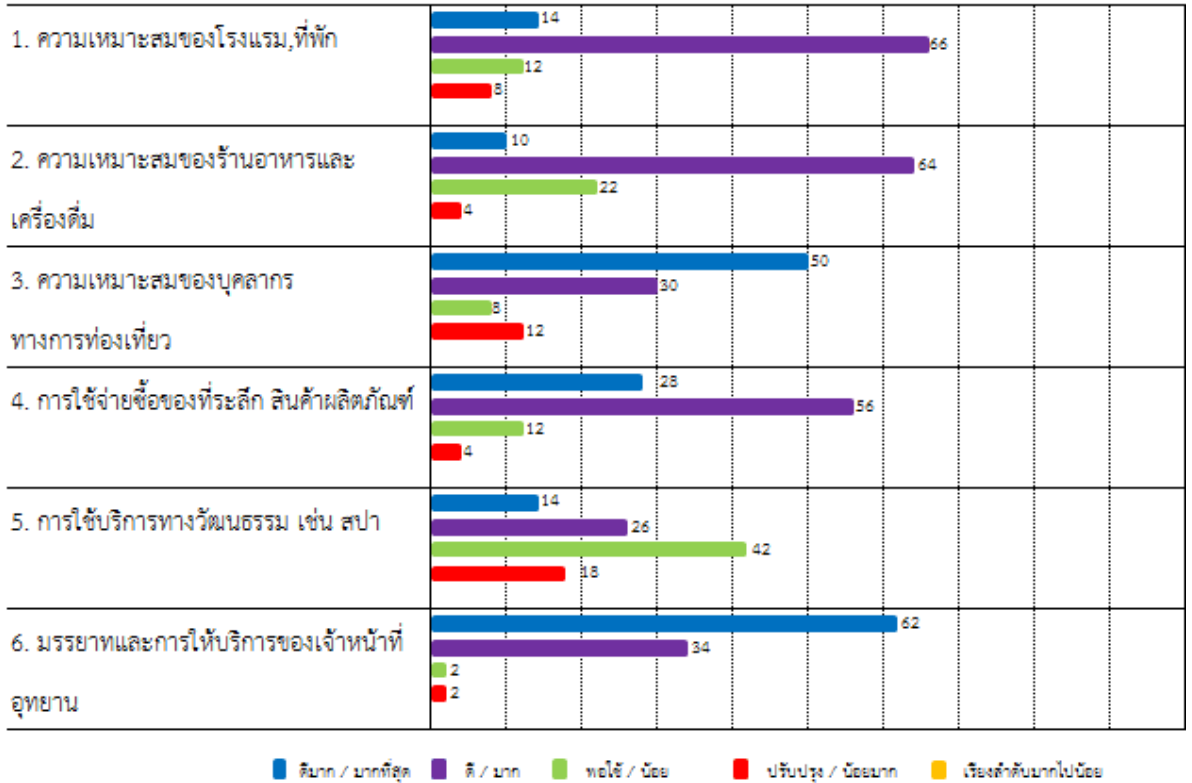
แผนภาพ ๑-๘๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ร้อยละ ๑๖ แต่เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ยังคงได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการบริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวด ปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็น โรงแรม ที่พัก อยู่ที่ร้อยละ ๘๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

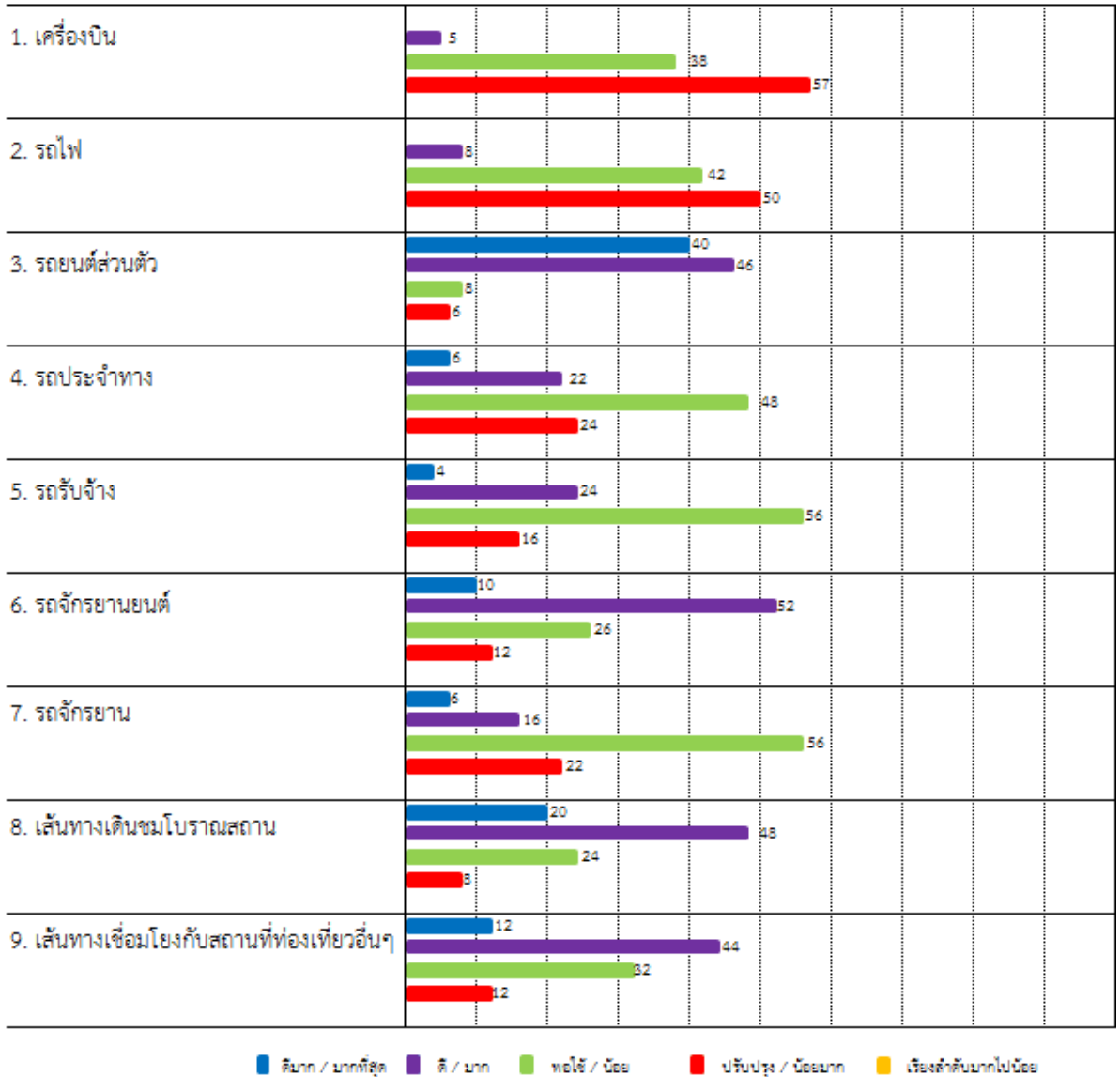
แผนภาพ ๓-๘๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๖๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ มีความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันองค์ประกอบด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวดแผนโบราณ ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๐ และรองลงไปเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่มร้อยละ ๒๖

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

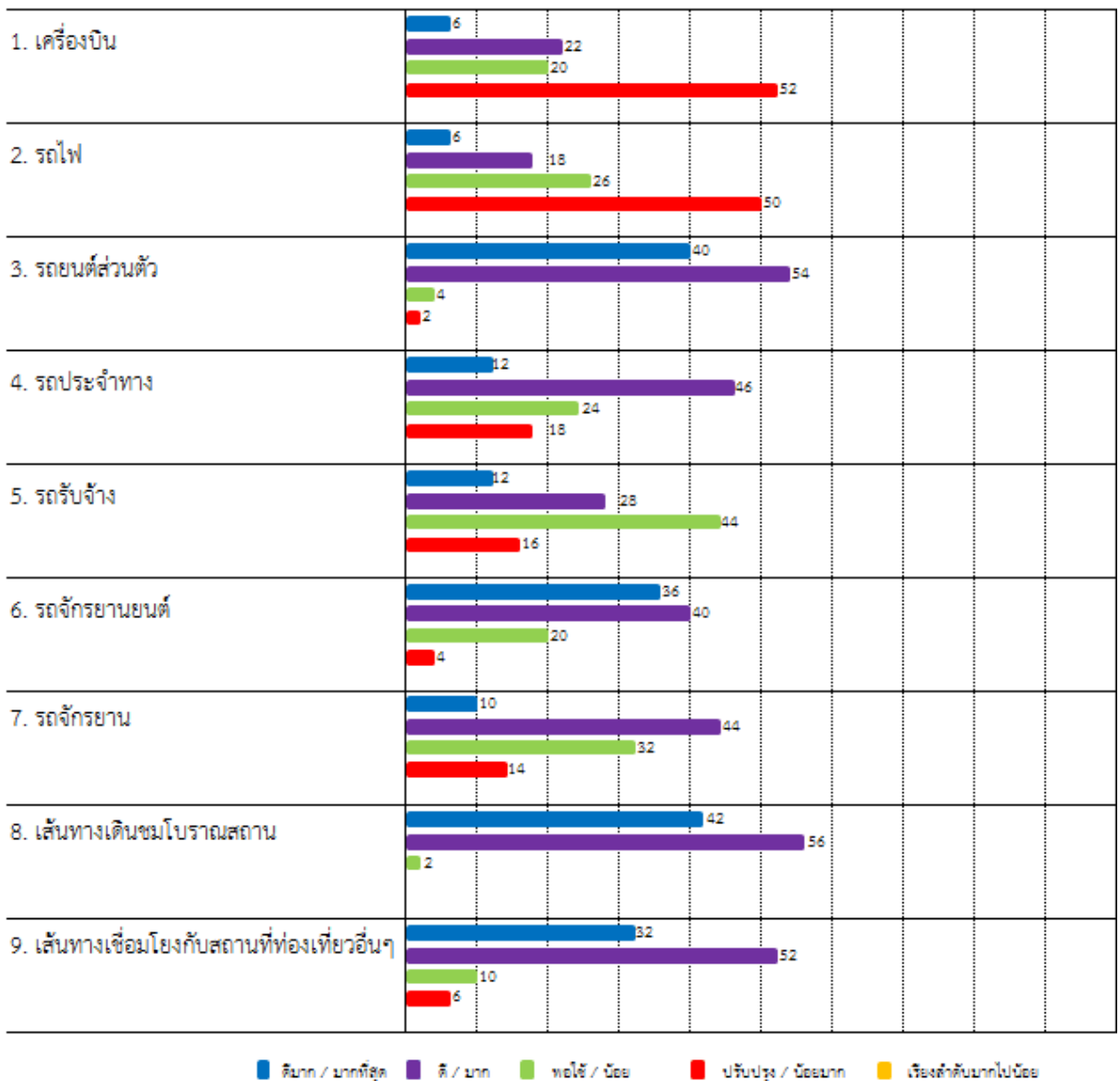
แผนภาพ ๓-๕๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๐ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน รถยนต์ส่วนตัวยังคงมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นรถจักรยานยนต์ที่ร้อยละ ๖๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่า เครื่องบินมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดถึงร้อยละ ๕๕ รองลงมาเป็นรถไฟที่ร้อยละ ๕๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

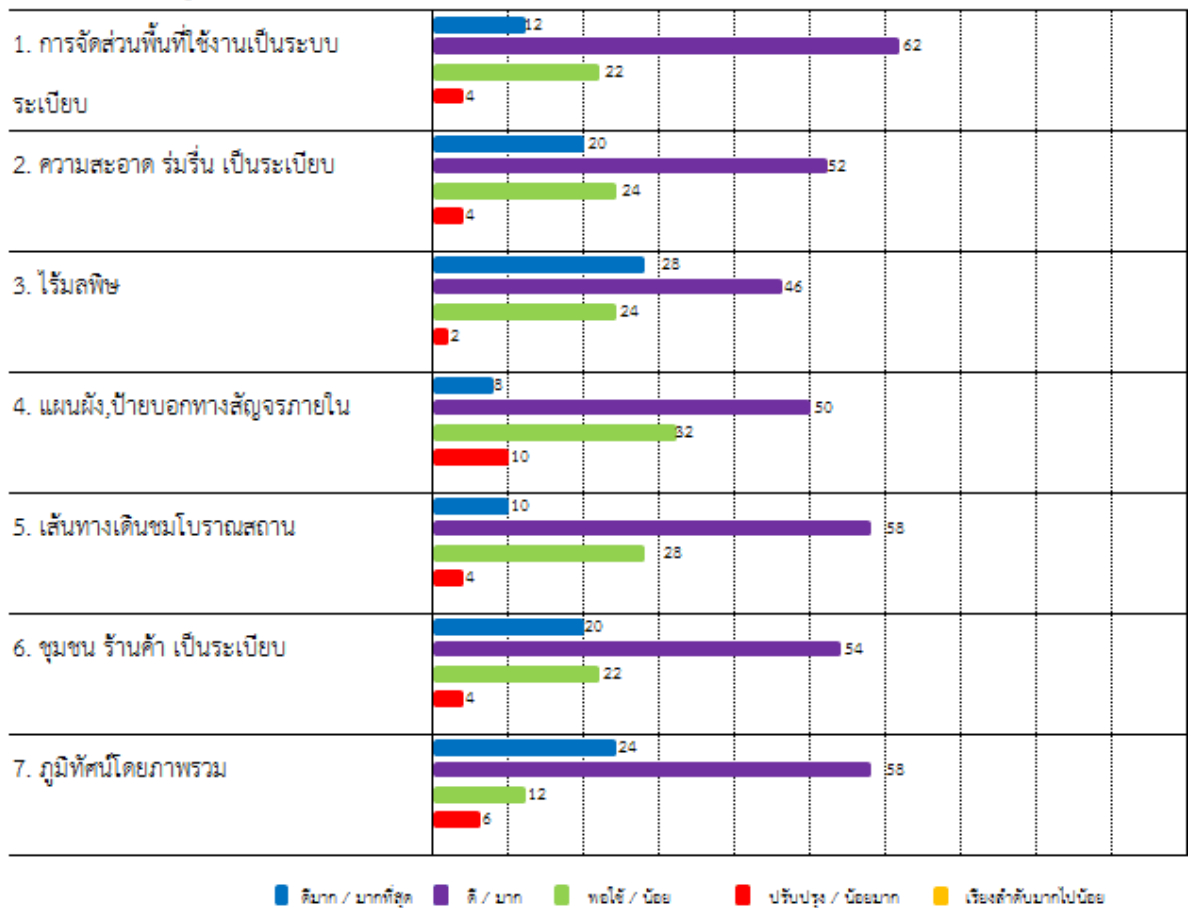
แผนภาพ ๑-๕๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๐ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๔ รองลงมาคือรถจักรยานยนต์ที่ร้อยละ ๓๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันการเข้าถึงด้วยรถไฟต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๓๖ รองลงมาเป็นเครื่องบินร้อยละ ๓๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

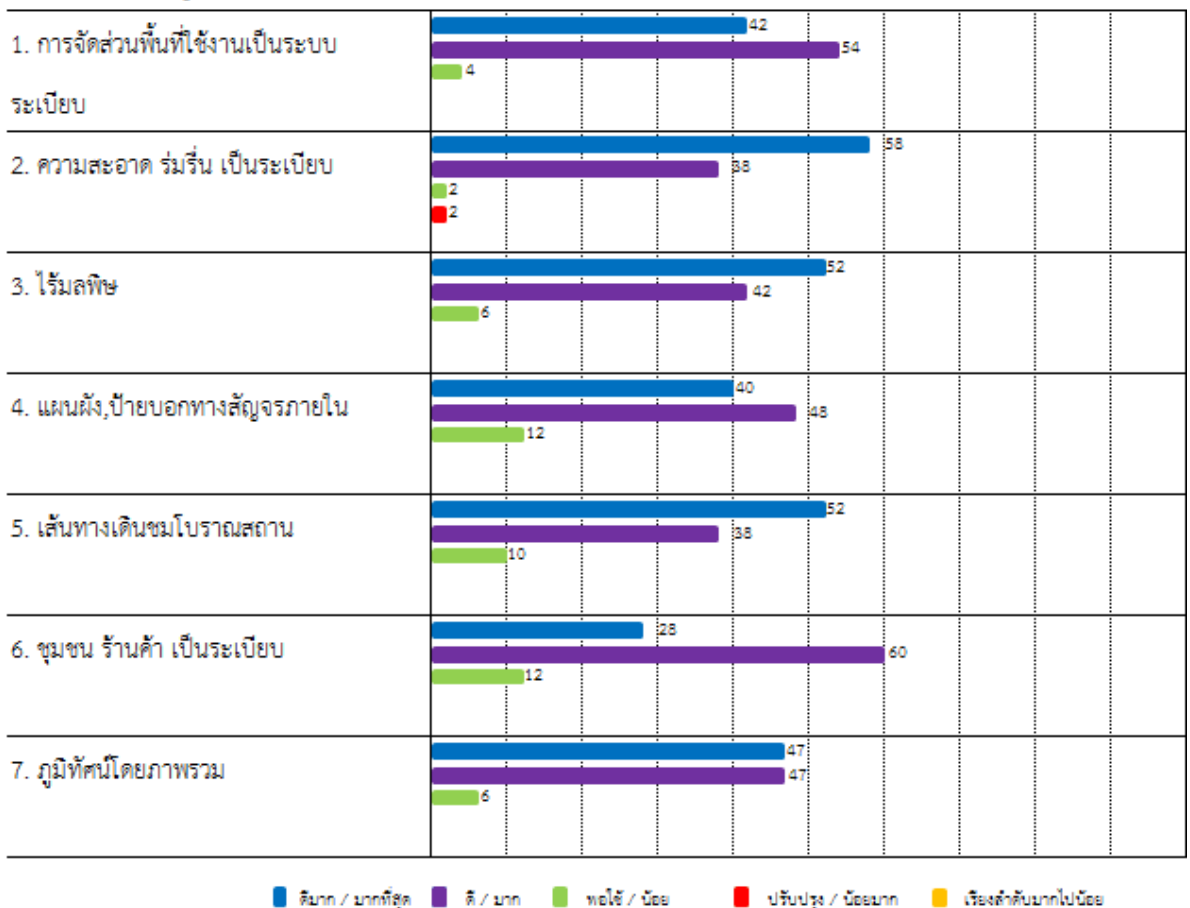
แผนภาพ ๑-๕๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร้มลพิษที่ร้อยละ ๒๘ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเป็น ภูมิทัศน์โดยภาพรวมมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อย และความสะอาด ร่มรื่น สวยงามเท่ากันที่ร้อยละ ๗๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๒ รองลงมาเป็นเส้นทางเดินชมโบราณสถานร้อยละ ๓๒ องค์กรประกอบอื่น ๆ ที่รองลงมามีระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

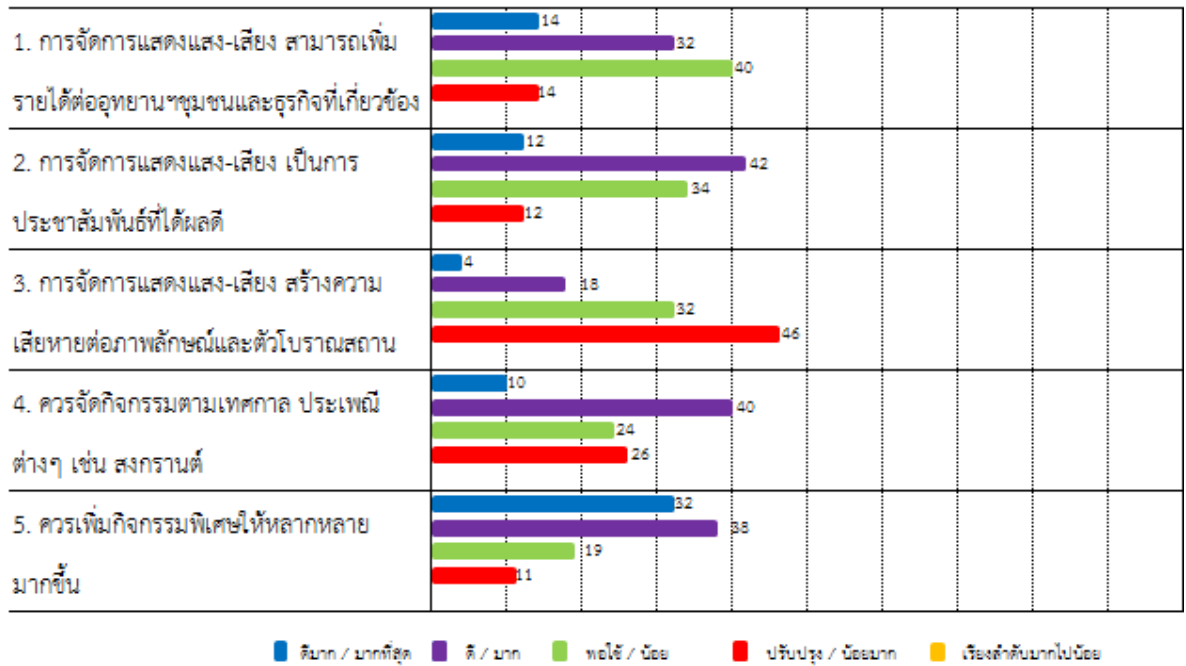
แผนภาพ ๓-๕๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

สิ่งแวดลอมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามที่ร้อยละ ๕๘ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามและการจัดตัดสวนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบมีความสำคัญสูงสุดเท่ากันที่ ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นไร้มลพิษ และภูมิทัศน์โดยภาพรวมที่ร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความ ต้องการให้ปรับปรุงด้าน แพนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายใน และชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

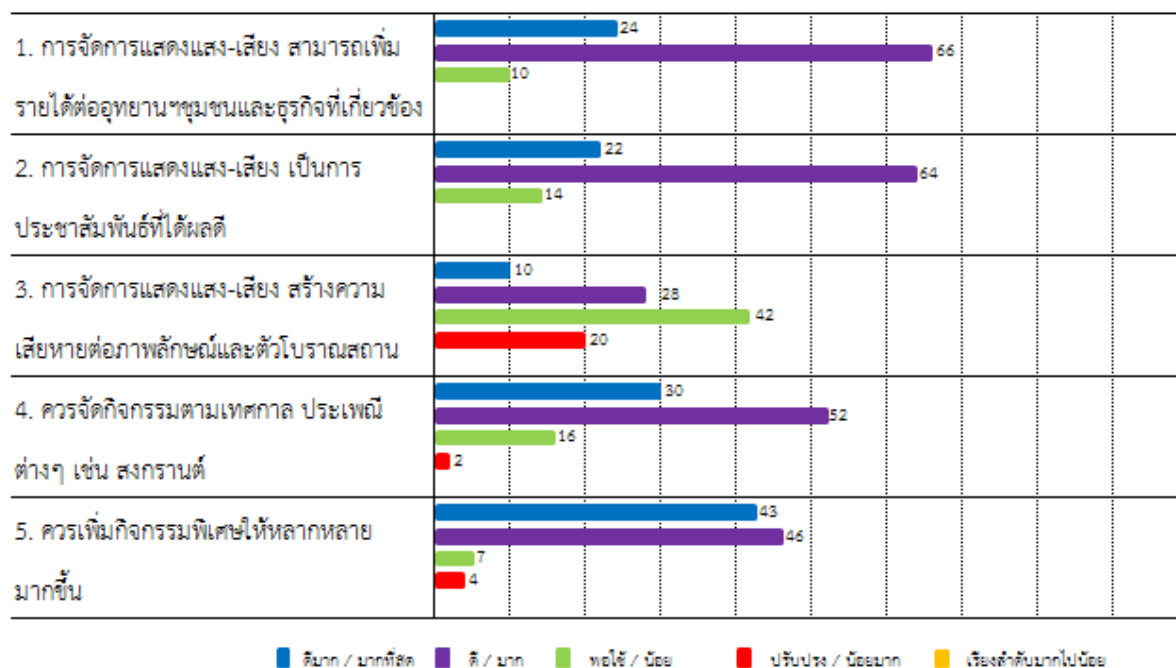
แผนภาพ ๓-๕๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่ม กิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๑๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลยังคงเป็นควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นร้อยละ ๘๐ การจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๕๔

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๘ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๕๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๔๓ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันผลคือการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๐ องค์กรประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับใกล้เคียงกันรอง ๆ ลงไป

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียง สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๘ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก และควรให้มีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

แผนภาพ ๓-๕๖ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพตั้งอยู่ที่บ้านบึงนาจาน ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

ศรีเทพ เป็นชื่อเรียกเมืองนี้ โดยอนุโลมตามพระวินิจฉัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ได้ทรงสันนิษฐานไว้ในคราวเสด็จตรวจราชการมณฑลเพชรบูรณ์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ พื้นที่บริเวณเมืองศรีเทพนั้น นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย เนื่องจากยังเป็นพื้นที่ที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมเขมรตามลำดับ ซึ่งรวมระยะเวลาที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงกว่า ๗๐๐ ปี ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปโดยไม่ทราบสาเหตุในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘- ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙

จากการดำเนินการทางโบราณคดีที่เมืองศรีเทพ พบว่าเมืองศรีเทพมีพัฒนาการมา ยาวนานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยก่อตัวขึ้นเป็นชุมชนขนาดเล็กตามที่ราบลุ่มแม่น้ำป่า สัก ต่อมาจึงได้รับแรงกระตุ้นจากวัฒนธรรมภายนอก รวมทั้งการขยายตัวทางระบบเศรษฐกิจและ ประชากร ทำให้เกิดเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนและหลากหลายทางวัฒนธรรมมาก ขึ้น จนกระทั่งถึงจุดสิ้นสุดทางวัฒนธรรมและทิ้งร้างไปในที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นช่วงใหญ่ๆ ได้ ดังนี้ (สถาพร เทียงธรรม, ๒๕๕๔ : ๑๐ – ๑๓)

สมัยที่ ๑ ตรงกับช่วงที่เรียกว่าก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยนี้ยังไม่พบการใช้ตัวอักษรใน การติดต่อสื่อสารกัน แต่พบว่ามี การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักจำนวนมาก รวมทั้งภายในเมืองศรีเทพก็พบร่องรอยของมนุษย์ในช่วงนี้เป็นอย่างมาก จากการพบวัตถุทาง วัฒนธรรมประเภทต่างๆ เช่น ขวานหินขัด กำไลหิน ลูกปัด เศษชนะดินเผา เป็นต้น ซึ่งสามารถเห็น ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนหรือภูมิภาคลุ่มน้ำป่าสักได้เป็นอย่างดี ทำให้สันนิษฐานว่าในช่วงเวลา นี้คงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนกันเป็นปกติ และจะเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายตัวทางเศรษฐกิจและ ส่งผลให้ชุมชนมีการขยายตัวจนกลายเป็นชุมชนเมืองในที่สุด

สมัยที่ ๒ เริ่มพบว่ามี การใช้ตัวอักษรภายในเมืองศรีเทพ โดยเป็นตัวอักษรที่รับมาจาก อินเดียภาคใต้ ซึ่งจัดเป็นยุคต้นประวัติศาสตร์ของเมืองศรีเทพประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๔ หลังจากที่ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจจนพร้อมที่จะเข้าสู่การพัฒนาเป็น ชุมชนเมืองแล้ว แรงกระตุ้นจากวัฒนธรรมภายนอก โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดียทำให้ชุมชนก่อน ประวัติศาสตร์ในภูมิภาคนี้มีระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น และตรงกับช่วงที่วัฒนธรรมที่เรียกว่า “ทวารวดี” เจริญขึ้นในภาคกลาง

ระบบศาสนาเป็นสิ่งที่โดดเด่นที่ปรากฏในเมืองศรีเทพ และอาจจะเป็นกลไกสำคัญ นอกจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ทำให้ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์กลายเป็นชุมชนเมืองขึ้น ศาสนา ที่สำคัญในช่วงนี้คือศาสนาพุทธ พบ โบราณวัตถุสถานเนื่องในศาสนาพุทธจำนวนมากและเป็น รูปแบบของพุทธศาสนาแบบหินยานหรือเถรวาท เช่น โบราณสถานเขาค้างใน จารึกหลักธรรม ธรรมจักร เป็นต้น ซึ่งคงได้รับความนิยมนับเป็นอย่างมาก อย่งไรก็ตามปรากฏร่องรอยของศาสนา พราหมณ์ในเมืองศรีเทพด้วย ซึ่งก็คงจะมีอยู่คู่กันไปในช่วงนี้ด้วย

การจัดระบบผังเมืองก็เป็นผลจากการขยายตัวของชุมชนในสมัยนี้ มีการขุดคูน้ำ-คัน ดิน เป็นขอบเขตของเมืองและรองรับการขยายตัวของประชากรและการทำเกษตรกรรม มีระบบ การจัดการน้ำที่ชัดเจนและถือว่าก้าวหน้ากว่าเมืองโบราณอื่น ๆ ที่ร่วมสมัยกัน

สมัยที่ ๓ รูปแบบของศาสนาพุทธมหายานเริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างมากในเมืองศรีเทพ ซึ่งพบโบราณวัตถุสถานเนื่องในพุทธศานามหายานจำนวนมาก เช่น โบราณสถานเขาค้างนอก

ถ้าหากมอริตัน ประติมากรรมพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ เป็นต้น ซึ่งกำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ซึ่งบ่งบอกถึงคติทางศาสนาที่เปลี่ยนแปลงหรือถูกแทนที่อย่างชัดเจนบริเวณเมืองศรีเทพ และแรงบันดาลใจทางทางวัฒนธรรมจากที่ราบสูง โคราชและเขมรโบราณ เริ่มปรากฏเพิ่มมากขึ้น ในสมัยนี้นอกจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย

สมัยที่ ๔ อิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรโบราณชัดเจนอย่างมากในช่วงนี้ การเข้ามาของวัฒนธรรมเขมรทำให้คติทางศาสนาในเมืองศรีเทพเปลี่ยนไปอีกครั้ง จากพุทธศาสนาที่โดดเด่นในช่วงแรก กลัปกกลายเป็นศาสนาฮินดูที่เจริญขึ้นอย่างมากแทน เกิดศาสนสถานสำคัญหลายแห่งเช่น ปรางค์ศรีเทพ ปรางค์สองพี่น้อง ปรางค์ฤๅษี อีกทั้งโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาฮินดูจำนวนมาก ซึ่งเป็นการผสมผสานทางศิลปะระหว่างศิลปะเขมรแบบบาปวน – นครวัดตอนต้นกับศิลปะในท้องถิ่นที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๗

สมัยที่ ๕ เป็นสมัยท้ายสุดของเมืองศรีเทพ มีร่องรอยการเข้ามาของวัฒนธรรมเขมร สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีการพยายามดัดแปลงศาสนสถานของพราหมณ์ให้เป็นพุทธสถานแต่ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร กระทั่งเมืองศรีเทพถูกทิ้งร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพครอบคลุมบริเวณเมืองโบราณศรีเทพ ซึ่งเป็นเมืองคูน้ำคันดินขนาดใหญ่มีพื้นที่ประมาณ ๒,๘๘๕ ไร่ ลักษณะคูน้ำคันดินแบ่งเมืองออกเป็นสองส่วน คือ เมืองในและเมืองนอก อีกทั้งยังมีกลุ่มโบราณสถานนอกเมืองหลายแห่งตั้งอยู่ด้วย

เมืองใน มีพื้นที่ประมาณ ๑,๓๐๐ ไร่ เป็นเมืองรูปเกือบกลมที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร มีโบราณสถานซึ่งได้รับการขุดแต่งและบูรณะแล้วทั้งหมดประมาณ ๔๐ แห่ง โดยมีโบราณสถานเขาค้างใน โบราณสถานปรางค์สองพี่น้อง และโบราณสถานปรางค์ศรีเทพเป็นกลุ่มโบราณสถานสำคัญ มีสระน้ำและหนองน้ำขนาดใหญ่ จนถึงเล็กกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปประมาณ ๓๐ สระ ในขณะที่เมืองนอก มีพื้นที่ประมาณ ๑,๕๘๕ ไร่ เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่อออกไปทางด้านทิศตะวันออกของเมืองใน มีโบราณสถานซึ่งส่วนใหญ่มีขนาดเล็กทั้งหมดประมาณ ๕๔ แห่ง มีสระน้ำขนาดใหญ่จนถึงเล็กกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปประมาณ ๓๐ แห่ง

พื้นที่บริเวณนอกเมืองโบราณศรีเทพ ยังมีโบราณสถานประมาณ ๕๐ แห่ง โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของเมืองโบราณศรีเทพ มีโบราณสถานเขาค้างนอกที่เป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในวัฒนธรรมทวารวดีเช่นเดียวกับโบราณสถานเขาค้างใน และโบราณสถานปรางค์ฤๅษี ที่เป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในวัฒนธรรมเขมรเช่นเดียวกับโบราณสถานปรางค์สองพี่น้องและโบราณสถานปรางค์ศรีเทพ เป็นโบราณสถานสำคัญ

นอกจากนั้น บริเวณนอกเมืองโบราณศรีเทพห่างไปทางด้านทิศตะวันตก ประมาณ

๒๐ กิโลเมตร ยังมีโบราณสถานที่ถ้าเขามอรัตน์เป็นภาพสลักบนผนังถ้ำ เป็นรูปพระพุทธรูป และพระโพธิ์สัตว์ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อของพุทธศาสนาลัทธิมหายานเนื่องในวัฒนธรรมทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ อันมีความเกี่ยวพันที่ใกล้ชิดกับคติความเชื่อของผู้คนในเมืองโบราณศรีเทพ ในช่วงเวลาเดียวกันอีกด้วย

โบราณสถานสำคัญ

๑. ปราสาทศรีเทพ เป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในวัฒนธรรมเขมร มีลักษณะเป็นปราสาทที่ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงขนาดใหญ่ หันหน้าไปทางด้านตะวันตกในแนวแกนเดียวกับปราสาทสองพี่น้อง จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุที่พบ โดยเฉพาะทับหลังทำให้อูมมานได้ว่าคงสร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวาลัยเนื่องในศาสนาฮินดู (พราหมณ์) ลัทธิไศวนิกายในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ต่อมากงมีการพยายามซ่อมแซมคัดแปลงแต่ยังไม่แล้วเสร็จเพื่อใช้เป็นศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนาลัทธิมหายานในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๐) เช่นเดียวกันกับปราสาทสองพี่น้อง เนื่องจากพบชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมที่เป็นเพียง โกลนอยู่เป็นจำนวนมาก

๒. ปราสาทสองพี่น้อง เป็นสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมเขมรก่อด้วยอิฐสององค์ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ทั้งสององค์ส่วนยอดพังทลายไปจนหมดสิ้นแล้ว แต่องค์เล็กยังหลงเหลือทับหลังศิลาทรายที่มีสภาพสมบูรณ์ประดับอยู่จำหลักเป็นรูปอุมาเมหศวร (พระอิศวรอุ้มนางปารพตี (อุมา) ประทับนั่งอยู่เหนือโคกศุภราชหรือนนทิ) ปราสาทสองพี่น้องนี้คงสร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวาลัยเนื่องในศาสนาฮินดู (พราหมณ์) ลัทธิไศวนิกายในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ แล้วต่อมาจึงได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็น ศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนาลัทธิมหายานในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

๓. เขาคลังไถ เป็นศาสนสถานสำคัญประจำเมืองในวัฒนธรรมทวารวดี ที่สร้างขึ้นพร้อมกับสมัยแรกสร้างเมืองในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เพื่อเป็นศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา ลัทธิหินยานหรือเถรวาท แล้วต่อมาจึงได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา ลัทธิมหายานในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ และคงใช้สอยตลอดมาจนกระทั่งเมืองถูกทิ้งร้างไปในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีลักษณะก่อด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออก บริเวณฐานด้านทิศใต้ และตะวันตกยังหลงเหลือประติมากรรมปูนปั้นรูปคนแคระที่มีศรัยะเป็นบุคคลหรือสัตว์ต่างๆ สลับกับรูปสัตว์ในท่าแบกประกอบลายพันธุ์พฤกษา

๔. เขาคลังนอก โบราณสถานเขาคลังนอก อยู่ทางด้านทิศเหนือของเมืองโบราณศรีเทพ ห่างออกไปราว ๒ กิโลเมตร ที่มาของชื่อเขาคลังนอก เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันมาแต่เดิม เพราะเหตุว่ามีรูปร่างลักษณะคล้ายภูเขาสูงใหญ่และเชื่อกันว่ามีทรัพย์สมบัติและอาวุธเก็บรักษาอยู่

ภายใน ประกอบกับในเขตเมืองโบราณศรีเทพ มีโบราณสถานที่มีลักษณะคล้ายภูเขาที่เรียกว่า “ เขากล้งใน ” จึงได้เรียกโบราณแห่งนี้ว่า “ เขากล้งนอก ” อาคารมีรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่มีการยกเก็จหรือเพิ่มมุมตามแบบแผนของศิลปะทวารวดี ฐานก่อด้วยศิลาแลงแบ่งเป็น ๒ ชั้นหลักๆ มีการประดับตกแต่งฐานอาคาร โดยการก่อเป็นซุ้มคล้ายอาคารจำลองหลายขนาดที่มีเสาประดับ วางซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปโดยรอบ แต่ไม่พบร่องรอยของการฉาบปูนและปูนปั้นประดับ มีบันไดทางขึ้นสู่ด้านบนทั้ง ๔ แห่ง แต่ละด้านมีซุ้มประตูตั้งอยู่ด้านบน เพื่อผ่านเข้าไปยังลานประทักษิณเพื่อประกอบศาสนพิธีที่ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว

องค์สถาปัตยกรรมก่อด้วยอิฐแบบทวารวดี ลักษณะสถาปัตยกรรมประกอบด้วยฐานเจียงที่ซ้อนกันตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง เหนือขึ้นไปพบว่ามียอดรอยการก่อลดชั้นและยกเก็จที่มุม ซึ่งอาจมีองค์สถาปัตยกรรมตั้งอยู่ด้านบน แต่ปัจจุบันพังทลายไปหมดแล้ว จุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้ อยู่ที่ฐานอาคาร ซึ่งยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ และมีรูปแบบศิลปะอินเดียผสมผสานอยู่มาก กล่าวได้ว่าในประเทศไทยยังไม่เคยพบโบราณสถานที่ยังคงสภาพและมีขนาดใหญ่เท่านี้มาก่อน แสดงคุณค่าทางรูปแบบศิลปกรรมอย่างชัดเจน โบราณสถานเขากล้งนอกมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่ มีการใช้พื้นที่ประกอบศาสนพิธีอยู่ด้านบน มีรูปแบบศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียอย่างชัดเจน อายุสมัยน่าจะอยู่ในช่วงราว ๑,๒๐๐ - ๑,๓๐๐ ปี มาแล้ว หรือในช่วงวัฒนธรรมทวารวดี และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับชุมชนที่เจริญขึ้นที่เมืองโบราณศรีเทพ และเขามอรัตน์อย่างใกล้ชิดเช่นกัน

๓. ประวัติการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

เมืองโบราณศรีเทพค้นพบโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๔๗ คราวเสด็จราชการหัวเมืองเพชรบูรณ์ และทรงตั้งชื่อเมืองแห่งนี้ว่าเมืองศรีเทพ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๔๖ : ๑๔๓ - ๑๔๗) กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๐๖ กรมศิลปากรได้สำรวจและขึ้นทะเบียนเมืองศรีเทพและโบราณสถานนอกตัวเมือง ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๐ ตอนที่ ๒๕ ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๖ ต่อมาจึงได้มีการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีเทพจากทั้งนักวิชาการไทยและต่างชาติจำนวนมาก

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กรมศิลปากรได้เล็งเห็นความสำคัญของเมืองโบราณแห่งนี้จึงได้จัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพและร่วมมือกับสถาบันและหน่วยงานต่างๆ ในการศึกษาข้อมูล ดำเนินการขุดค้นและบูรณะโบราณสถานต่าง ๆ และก่อสร้างอาคารสำนักงาน ศูนย์บริการข้อมูล จุฑารักษาคความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกขึ้นตามลำดับ

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภายใต้แผนแม่บท

นับตั้งแต่การก่อตั้งอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพขึ้น ในพุทธศักราช ๒๕๒๗ เป็นต้นมา มีการจัดทำแผนแม่บทฯ เป็นระยะ ๆ จำนวน ๓ ฉบับ คือ

๑. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ฉบับที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๒๖ – ๒๕๒๙

การดำเนินงานของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพและคณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทดังกล่าว ได้กำหนดระยะเวลาดำเนินงาน ๔ ปี ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๖ – ๒๕๒๙ ซึ่งสาระสำคัญของแผนแม่บทนี้คือการศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองศรีเทพ ผ่านการดำเนินการทางโบราณคดีทั้งการ ขุดค้นและขุดแต่งโบราณสถาน รวมทั้งศึกษาข้อมูลในด้านต่างๆ เช่น มานุษยวิทยา ชีววิทยา ผลกระทบต่อชุมชน เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลและองค์ความรู้ในการจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์ (กรมศิลปากร, ๒๕๒๖ : ๘-๑๐)

๒. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๓๔ – ๒๕๔๔

แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ พุทธศักราช ๒๕๓๔ - ๒๕๓๔ เกิดจากการประมวลผลการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๑ – ๒๕๒๙ ทั้งการสำรวจ ศึกษา ดำเนินงานทางโบราณคดี โดยแผนแม่บทฯ ฉบับนี้ มีทั้งแผนงานที่ดำเนินงานต่อเนื่องจากแผนแม่บทฯ เดิม และเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ และบริบทแวดล้อมในปัจจุบัน โดยกำหนดระยะเวลาของแผนแม่บทฯ ประมาณ ๑๐ ปี และมีเนื้อหาหลัก ประกอบด้วย (กรมศิลปากร, ๒๕๓๔ : ๑๑-๑๓)

๒.๑ การปรับโครงสร้างหน่วยงานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ คณะผู้จัดทำแผนแม่บทฯ ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาของการพัฒนางานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผนแม่บทฯ ที่ไม่ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องจากการปรับเปลี่ยนนโยบายการดำเนินงานต่าง ๆ ของภาครัฐที่ผ่านมามีการดำเนินงานฝ่ายเดียว ปรับปรุงโครงสร้างองค์กรให้เป็นหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ (Service Delivery Unit) เพื่อให้เป็นหน่วยงานบริการ (Service Provider) ที่มีความยืดหยุ่น มีความคล่องตัวสูง เพื่อยกระดับขีดความสามารถและมาตรฐานการทำงานให้อยู่ในระดับสูงเทียบเท่าสากล และสามารถตอบสนองความต้องการในกาพัฒนาระบบราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ การกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ และมาตรการควบคุมการใช้พื้นที่

๒.๓ การพัฒนาเพื่อรองรับด้านการท่องเที่ยว

๒.๔ แผนการดำเนินงานและงบประมาณในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ เพื่อบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานและมีความพร้อมสำหรับเตรียมการนำเสนอเข้าสู่บัญชีมรดกโลก

ผลจากการดำเนินการตามแผนแม่บทนี้ ทำให้อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพมีความสมบูรณ์พร้อมในการดำเนินงานของอุทยานประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวและบริการวิชาการมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งการบริหารทรัพยากรทางวัฒนธรรมและการจัดการพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน รวมทั้งสามารถบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจำนวนมากอีกด้วย

๓. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ฉบับที่ ๓ พุทธศักราช

๒๕๔๕ – ๒๕๕๔

วัตถุประสงค์หลักของการจัดทำแผนแม่บทฉบับนี้ (สรุปความจาก : อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ (เอกสารอัดสำเนา).) เพื่อปรับปรุงโครงสร้างองค์กรของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพให้เป็นหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ (Service Delivery Unit) คือ มีสถานะเป็นหน่วยงานให้บริการในระบบราชการที่มุ่งเน้นเรื่องของประสิทธิภาพและคุณภาพของการดำเนินงาน มีลักษณะกึ่งอิสระ แต่ไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคลแยกออกไปต่างหากจากหน่วยงานแม่ เช่น องค์กรมหาชน หรือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งยังคงเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงหรือกรม และอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของปลัดกระทรวงหรืออธิบดีเพื่อให้เป็นหน่วยงานบริการ (Service Provider) ที่มีความยืดหยุ่น มีความคล่องตัวสูง เพื่อยกระดับขีดความสามารถและมาตรฐานการทำงานให้อยู่ในระดับสูงเทียบเท่าสากล และสามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาระบบราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

หน่วยบริการรูปแบบพิเศษนี้ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ มุ่งเน้นให้อุทยานประวัติศาสตร์เป็นศูนย์กลางและมีความเป็นเลิศด้านการจัดการและบริการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และกำหนดยุทธศาสตร์ คือ การให้บริการด้านวิชาการ การเที่ยวชมอย่างเป็นระบบ เสริมสร้างการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบยั่งยืน ปรับปรุง พัฒนา การจัดการกิจกรรม และการสร้างรายได้โดยการคัดสรรให้เหมาะสมกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ระดมเงินทุนจากทั้งในและนอกประเทศ และส่งเสริมกลยุทธ์ทางการตลาดให้เป็นมาตรฐาน

การดำเนินงานแผนแม่บทฯ ของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพที่ผ่านมาทั้ง ๓ ระยะ เป็นการดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานสำคัญ ผลิตเป็นผลงานวิชาการ และการปรับปรุงจัดทำแผนแม่บทฯ แทนฉบับเดิมที่หมดอายุ การดำเนินงานตามแผนแม่บทที่กำหนดไว้ขาดความ

ต่อเนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ อาทิ งบประมาณ การดำเนินงานขาดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานในพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ โดยยังมีปัญหาสำคัญที่ยังไม่ได้ดำเนินการหลายเรื่อง เช่น

๓.๑ การจัดการพื้นที่ของอุทยานและพื้นที่รอบนอกที่ใช้ร่วมกันกับชุมชน อันเนื่องมาจากการประกาศพื้นที่เขตโบราณสถานให้ชัดเจนและการดำเนินงานอย่างเป็นทางการร่วมกันกับพื้นที่และชุมชน

๓.๒ การปรับปรุงภูมิทัศน์ที่ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

๓.๓ โครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ เช่น ระบบถนน ระบบประปา ระบบไฟฟ้า ไม่รองรับการปรับปรุงและพัฒนาหน่วยงาน

๓.๔ การศึกษาด้านวิชาการยังขาดความต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม

๓.๕ การพัฒนาด้านการบริการและการท่องเที่ยว เพื่อรองรับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

๔. ร่างแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ฉบับที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๕ – ๒๕๕๖ และแนวทางการบริหารจัดการของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพในปัจจุบัน

การจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพในครั้งนี้ เป็นการนำแผนแม่บทเดิมตั้งแต่เริ่มจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพที่ผ่านมาและการดำเนินงานของอุทยานในงบประมาณ ๒๕๕๕ – ๒๕๕๖ มาศึกษา วิเคราะห์และกำหนดแนวทางให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยศึกษาทั้งปัจจัยภายในและภายนอก นโยบายของรัฐบาล และสาระสำคัญในการเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียนในพุทธศักราช ๒๕๕๘ โดยดำเนินการจัดทำแผนให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ของกรมศิลปากร

การจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพมิได้ตอบรับแต่เพียงยุทธศาสตร์ของกรมศิลปากรเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงไปถึงยังแผนฯ กระทรวงวัฒนธรรม และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พุทธศักราช ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙)

จากนโยบายภาครัฐ ยุทธศาสตร์กระทรวงวัฒนธรรม และกรมศิลปากร ที่กล่าวมาข้างต้น การจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพครั้งนี้ ได้จัดทำขึ้นให้สอดคล้องและตรงตามนโยบาย เพื่อให้สามารถบูรณาการร่วมกันกับหน่วยงานอื่นภายใต้สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม และหน่วยงานภาครัฐอื่นในพื้นที่ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ได้อย่างยั่งยืน โดยต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์ โดยมีวิสัยทัศน์ ว่า Archaeology in Nature หมายถึง อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ดำเนินงานด้านโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติพร้อมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และเป็นศูนย์การบริการความรู้สำหรับประชาชน และการพัฒนาชุมชนให้อยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างยั่งยืนและมีมาตรฐาน โดยแบ่งออกเป็น ๕ แผนย่อย ได้แก่

๔.๑ แผนการจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

แผนการจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ การอนุรักษ์หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ การพัฒนาพื้นที่อุทยาน และพัฒนาชุมชนใกล้เคียงอุทยาน โดยแบ่งตามพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๔.๑.๑ การจัดการพื้นที่ภายใต้ความรับผิดชอบ และอำนาจหน้าที่ของอุทยาน การดำเนินงานต้องมีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอน และกำหนดการใช้ ระดับการพัฒนาและการศึกษาพื้นที่ต่าง ๆ ให้เด่นชัดเหมาะสมกับสภาพเมืองโบราณ และกิจกรรมของอุทยานทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อป้องกันการรุกรานพื้นที่ ป้องกันการทำลายสภาพแวดล้อมหรือกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการดำเนินงานของอุทยานฯ

๔.๑.๒ การจัดการพื้นที่ที่ใช้ร่วมกันกับชุมชน เพื่อการจัดการพื้นที่ที่ใช้ร่วมกันกับชุมชนให้เหมาะสม เช่น ถนนทางเข้าอุทยาน คลองคูเมือง การขยายตัวของชุมชน เป็นต้น การจัดการพื้นที่ชุมชนปัจจุบัน(ชุมชนโดยรอบอุทยานฯ) ที่แม้มิได้เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมดั้งเดิมของเมืองศรีเทพ แต่ก็เป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและโบราณสถานมาจนปัจจุบัน การจัดตั้งศูนย์ศิลปหัตถกรรมชุมชน เป็นทั้งสถานที่ประชุม ฝึกหัดอบรมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน จำหน่ายของที่ระลึก และศิลปหัตถกรรมชุมชน ชุมชนที่มีพื้นที่ใกล้เคียงโบราณสถานที่อยู่นอกแนวคูน้ำคันดินเมืองโบราณสถานศรีเทพ สามารถดำเนินกิจการร้านอาหาร เครื่องดื่มและร้านจำหน่ายของที่ระลึก โดยมีการประชุมหารือร่วมกัน เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติให้เหมาะสม และกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้คนในชุมชนเป็นทั้งผู้ได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจการและเป็นผู้ร่วมดูแลพื้นที่โบราณสถานไปพร้อมกัน ซึ่งจะยังประโยชน์ทั้งในส่วนการอนุรักษ์พื้นที่โบราณสถาน และได้พัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วย

๔.๒ แผนงานรักษาความปลอดภัยอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ มีพื้นที่รับผิดชอบ ประมาณ ๒,๕๐๒ ไร่ ๓ งาน ๒๒ ตารางวา นับเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีพื้นที่มาก และมีอาคารสำคัญต่าง ๆ กระจายอยู่หลายจุดในพื้นที่ รวมถึงโบราณสถานหลักและโบราณสถานอื่น ๆ ที่ปรากฏหลักฐานทั้งพื้นที่ส่วนในกำแพงเมือง และส่วนนอกกำแพงเมือง มีบุคลากรและมีผู้ใช้บริการจำนวนมากหลากหลายกลุ่ม การจัดการระบบรักษาความปลอดภัย จึงจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์ และวางแผนให้ครอบคลุม ชัดเจน

เหมาะสมกับทั้งบุคคล และสถานที่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน

๔.๓ แผนงานบริการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

การให้บริการของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ที่ประกอบไปด้วยโบราณสถาน สถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ และศูนย์ข้อมูล การให้บริการหลัก คือ การให้บริการการศึกษา และการอำนวยความสะดวก ดังนั้น การจัดแผนพัฒนาการให้บริการของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพื่อเตรียมความพร้อมในการให้บริการทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน บุคลากร และองค์ความรู้ ตรงตามกลุ่มเป้าหมาย และเพียงพอ ทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจในการใช้บริการ

๔.๔ แผนการประชาสัมพันธ์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

การประชาสัมพันธ์ (Public Relations) ในโลกยุคดิจิทัล อำนาจการควบคุมสังคมต้องอาศัยการสื่อสาร หรือเรียกกันว่า ยุคของข้อมูลข่าวสาร (Information) การประชาสัมพันธ์กลายเป็นสิ่งที่มีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในองค์กรต่าง ๆ ในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

การประชาสัมพันธ์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพที่ผ่านมา มีการประชาสัมพันธ์แบบทางเดียว (One-way Information) โดยหน่วยงานเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ออกไป โดยไม่ได้มีการติดตามประมวลผล หรือรับทราบผลการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น จึงต้องมีการจัดทำแผนประชาสัมพันธ์ขึ้น โดยเฉพาะแผนการประชาสัมพันธ์เชิงรุกและการประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤต

แผนการประชาสัมพันธ์ของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จึงต้องทำโครงการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ด้วยการสร้างเครือข่ายสัมพันธ์ (Network) หมายถึง การเชื่อมโยงกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ อาทิ ประชาชนในพื้นที่รอบอุทยาน โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงองค์กรอิสระอื่น เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกถึงความสำคัญของอุทยาน เพราะใคร ๆ ก็รู้จัก ใคร ๆ ก็สามารถประชาสัมพันธ์ได้ แสดงให้เห็นว่ามีปฏิสัมพันธ์ที่กับพื้นที่และชุมชน จึงต้องดำเนินการในส่วนทั้งสื่อต่าง ๆ และบุคคล องค์กรต่าง ๆ มาร่วมดำเนินการให้เกิดการบูรณาการ

เอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ อาจจะประกอบด้วยหนังสือนำชม (Guide book) ซึ่งจัดทำอย่างน้อย ๒ ภาษา คือ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเมืองโบราณศรีเทพ (Route map) เว็บไซต์ อุทยานประวัติศาสตร์เสมือนจริง (Virtual Historical Park) วิทยุทัศน์ สปอร์ตวิทยุ รายการวิทยุ การจัดทำโครงการ/กิจกรรมของหน่วยงานออกไปนอกสถานที่ อาทิ อุทยานประวัติศาสตร์สัญจร กิจกรรมจังหวัดพบประชาชน เป็นต้น

๔.๕ แผนงานวิชาการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

การประวัตินการศึกษาและการดำเนินงานทางโบราณคดีโดยกรมศิลปากร ตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๔๗๘ จวบถึงวันนี้ นับเป็นเวลากว่า ๗๕ ปีแล้ว ยังคงมีโบราณสถานอีกจำนวนมาก ในเมืองศรีเทพที่ยังไม่มีการดำเนินการทางโบราณคดี การจัดทำแผนวิชาการจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการ เพื่อให้เกิดความรู้ด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ในเมืองโบราณศรีเทพ และความรู้ทางวิชาการนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่ ได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ และทำการอนุรักษ์ไปพร้อมกับพัฒนาร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยนำแผนงานด้านวิชาการในแผนแม่บทฉบับที่ ๓ ฉบับ ปรับแผนงานด้านวิชาการโบราณคดี ประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ และบูรณาการการร่วมกับการศึกษาสาขาอื่น โดยมีวัตถุประสงค์คือ

๔.๕.๑ เพื่อให้อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเป็นศูนย์ปฏิบัติการในศึกษา วิจัย ด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แรกเริ่มประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นที่ร่วมสมัย ในดินแดนประเทศไทย กลุ่มประเทศอาเซียน

๔.๕.๒ เพื่อให้อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเป็นศูนย์ปฏิบัติการวิจัยด้าน วิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ในระดับนานาชาติ

๔.๕.๓ เพื่อให้อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเป็นศูนย์ปฏิบัติการและสถานีฝึก บุคลากรด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๕ – ๒๕๕๗ จากการเก็บข้อมูลและรวบรวมสถิติ มีดังนี้

๑. ปัญหาการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน

การดำเนินงานทางโบราณคดีที่เมืองศรีเทพ แม้ว่าการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดีจะมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทำให้พบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น แต่ปัญหาสำคัญคือ การเสื่อมสภาพของหลักฐานทาง โบราณคดีที่พบเหล่านั้น โดยเฉพาะโบราณสถาน ซึ่งตั้งอยู่กลางแจ้งทั้งหมด ทำให้ได้รับผลกระทบ จากสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น ลม ฝน ความชื้น แสงอาทิตย์ เป็นต้น และในปัจจุบันยังไม่มี วิธีการอนุรักษ์ที่ชัดเจน

การแก้ปัญหา ในเบื้องต้นทางอุทยานฯ จัดเจ้าหน้าที่ตรวจสอบและเก็บสถิติความ เสื่อมสภาพโดยวนเป็นวงรอบเดือนละหนึ่งครั้ง เพื่อบันทึกการเปลี่ยนแปลงของโบราณสถาน โดยเฉพาะโบราณสถานที่มีโครงสร้างผิวดินผุกรุด เช่น โบราณสถานปราสาทฤๅษี ปราสาทศรีเทพ เป็นต้น และโบราณสถานที่มีองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพได้ง่าย ดังเช่นปูนปั้นประดับ

ฐานโบราณสถานเขาค้างใน นอกจากนี้ยังประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฯ ได้แก่ ส่วนวิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฝ่ายอนุรักษ์ประติมากรรมติดที่เป็นต้น ในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ และขอรับฟังคำแนะนำเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการเองต่อไป

๒. ปัญหาด้านสาธารณูปโภค

เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพได้จัดตั้งมาเป็นระยะเวลากว่า ๓๐ ปีแล้ว โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นส่วนอำนวยความสะดวกและบริการได้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะระบบสาธารณูปโภค โภค เช่น ระบบไฟฟ้าไม่พอเพียงต่อการใช้สอยในระบบการใช้งานในปัจจุบัน และระบบสายส่งเสื่อมสภาพ ระบบประปาทั้งระบบกรองและระบบแจกจ่ายน้ำที่เสื่อมสภาพ เป็นต้น ทำให้ส่งผลกระทบต่อการใช้งานของเจ้าหน้าที่ และการให้บริการต่อนักท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุง

๓. ปัญหาด้านการรुकล้ำพื้นที่โบราณสถาน

ในปัจจุบันปัญหาการรुकล้ำพื้นที่โบราณสถานยังคงเกิดขึ้นอยู่ โดยเฉพาะโบราณสถานในเขตนอกเมือง ซึ่งอยู่ใกล้กับพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เกิดการรुकล้ำโดยง่าย แต่อย่างไรก็ตามการรुकล้ำที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเพียงการรुकล้ำเพื่อใช้ทำเกษตรกรรมในส่วนที่อุทยานฯ กั้นเขตไว้เท่านั้น ซึ่งยังไม่ทำความเสียหายให้แก่โบราณสถานโดยตรง อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาโดยการเจรจาชี้แจงสร้างความเข้าใจ และขอความร่วมมือให้หรือถอนสิ่งปลูกสร้างที่รुकล้ำเข้ามาในพื้นที่โบราณสถานเป็นสิ่งที่ต้องทำ และต้องดำเนินการตามแผนการจัดการพื้นที่อุทยานให้เหมาะสมต่อไป

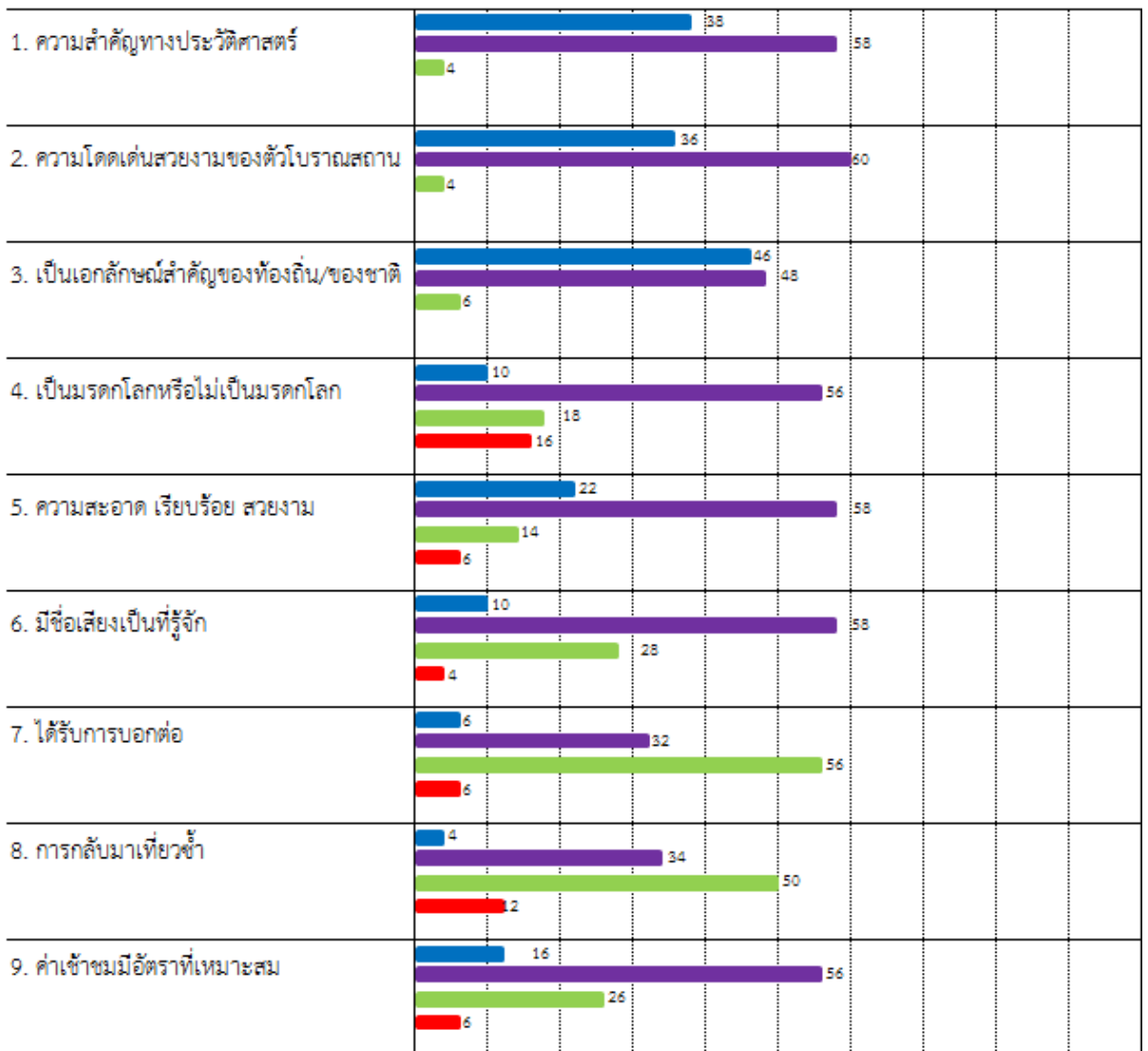
๔. ปัญหาด้านการลักลอบขุดโบราณวัตถุ

ปัญหาด้านการลักลอบขุดโบราณวัตถุ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ไกลออกไปจากอุทยานฯ แต่จะอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมักทำกันเป็นขบวนการขนาดใหญ่และเป็นกลุ่มคนที่มาจากพื้นที่อื่น ผลจากการลักลอบขุดทำให้แหล่งโบราณคดีในที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักถูกทำลายลงเสียมาก ก่อนที่จะมีการดำเนินการทางโบราณคดี ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง การแก้ปัญหาโดยการหาข่าว และเฝ้าระวังตลอดเวลา เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นก็พร้อมที่จะเข้าทำการดำเนินการตามข้อปฏิบัติทันที และประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปกครองในการปฏิบัติงานอยู่ตลอด ซึ่งผลจากการเข้มงวดกวาดขันนี้ ทำให้การลักลอบขุดโบราณวัตถุลดน้อยลง นอกจากการเฝ้าระวังและดำเนินการตามข้อบังคับแล้ว ยังมีการดำเนินการเชิงรุก โดยเข้าพื้นที่เสี่ยงเพื่อคัดค้นมวลชน โดยเจ้าหน้าที่ของอุทยานฯ และเสนอขึ้นเป็นวาระสำคัญในที่ประชุมระดับอำเภอและจังหวัดด้วย รวมทั้งทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ถึงเนื้อหาสาระของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณ

วัตถุฯ และชี้แจงถึงความผิดและการลงโทษอีกด้วย ซึ่งหวังว่าจะช่วยลดหรือขจัดปัญหาการลักลอบ
ขุดโบราณวัตถุไปได้อย่างสิ้นเชิง

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

■ ดีมาก / มากที่สุด ■ ดี / มาก ■ พอใช้ / น้อย ■ ปรับปรุง / น้อยมาก ■ เรียงลำดับมากไปน้อย

แผนภาพ ๓-๕๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล

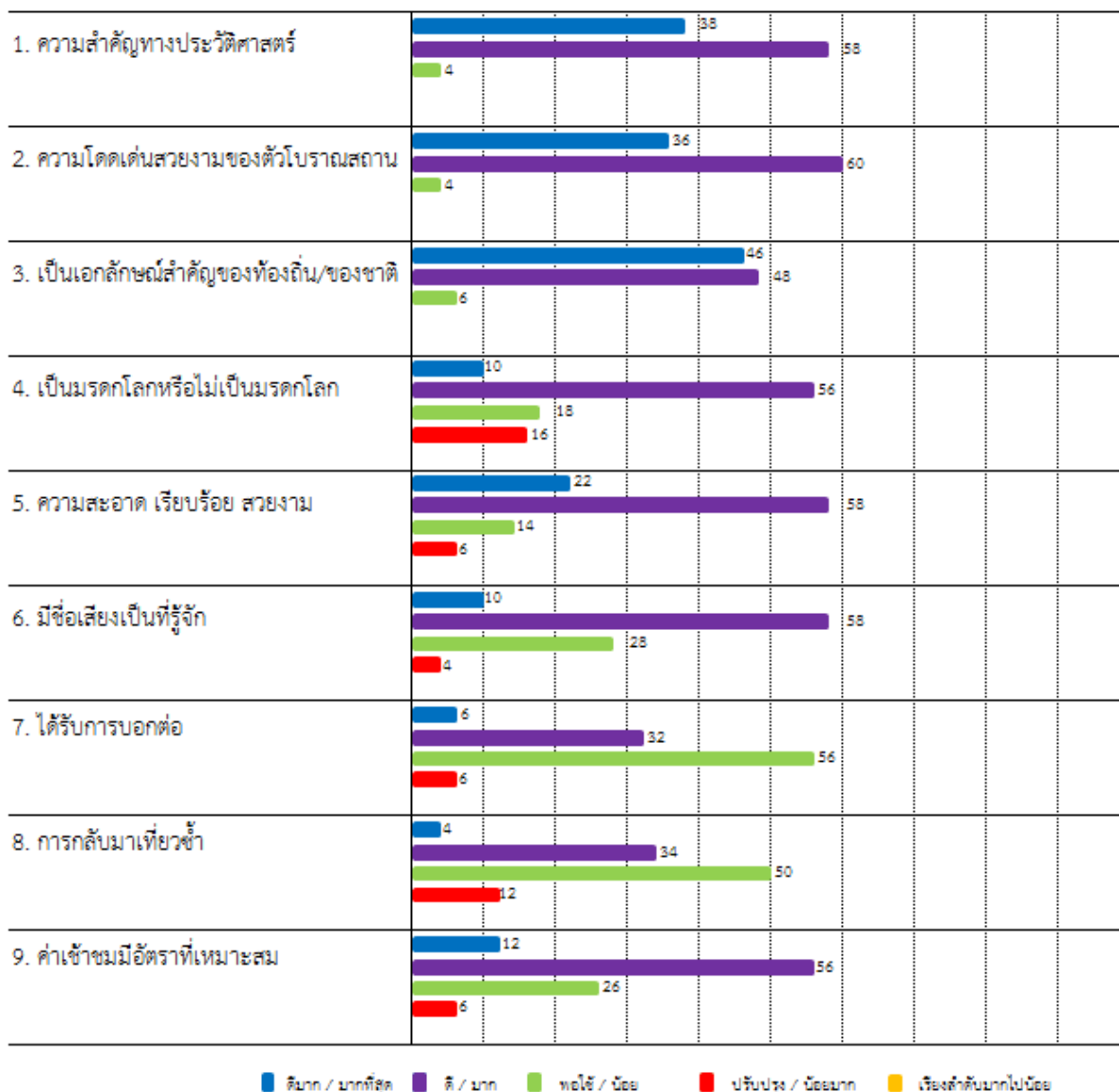
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๓๘ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานเท่ากันที่ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติที่ร้อยละ ๕๔

ส่วนในด้านที่น้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน เห็นว่าการได้รับการบอกต่อมีสูงถึงร้อยละ ๗๒ และการกลับมาเที่ยวซ้ำก็สูงถึงร้อยละ ๖๒ ดังนั้นต้องสร้างความประทับใจให้มากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๑-๕๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

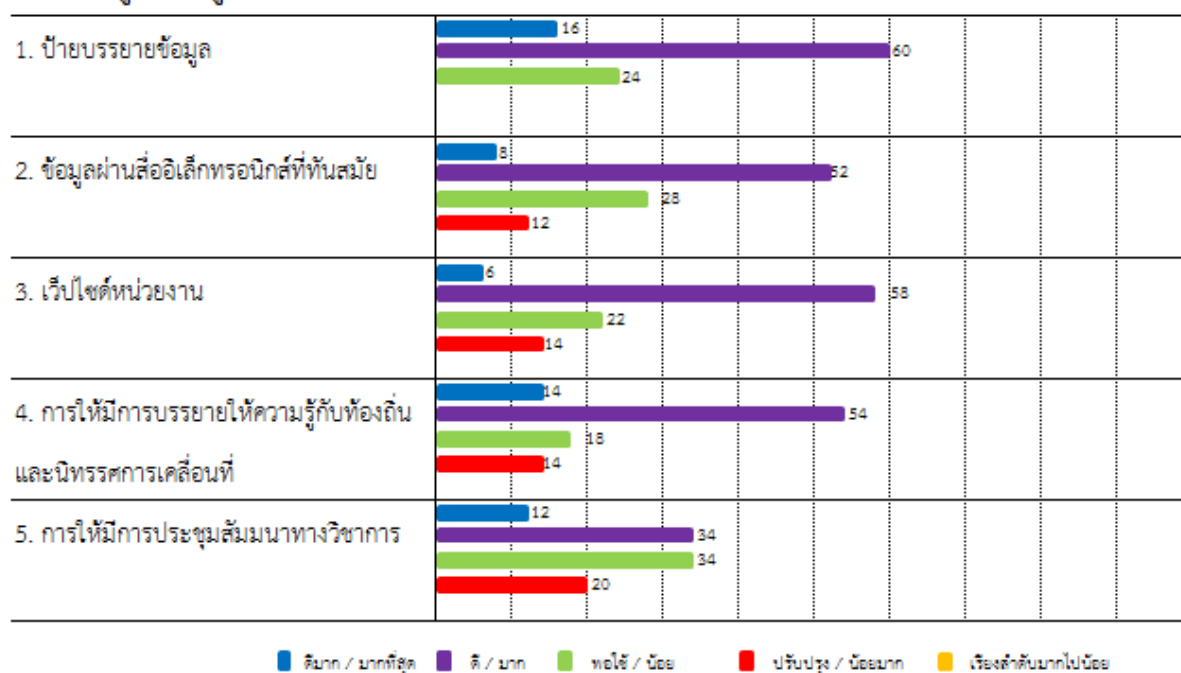
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดที่ร้อยละ ๓๕ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์

และความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติร้อยละ ๕๔

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าการได้รับการบอกต่อ และกลับมาเที่ยวซ้ำต้องปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๖๒

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล

ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๖๐ เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากที่สุดรวมกันผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังคงให้ความสำคัญกับป้ายบรรยายข้อมูลสูงสุดที่ร้อยละ ๖๐ รองลงมาเป็น การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๖๔

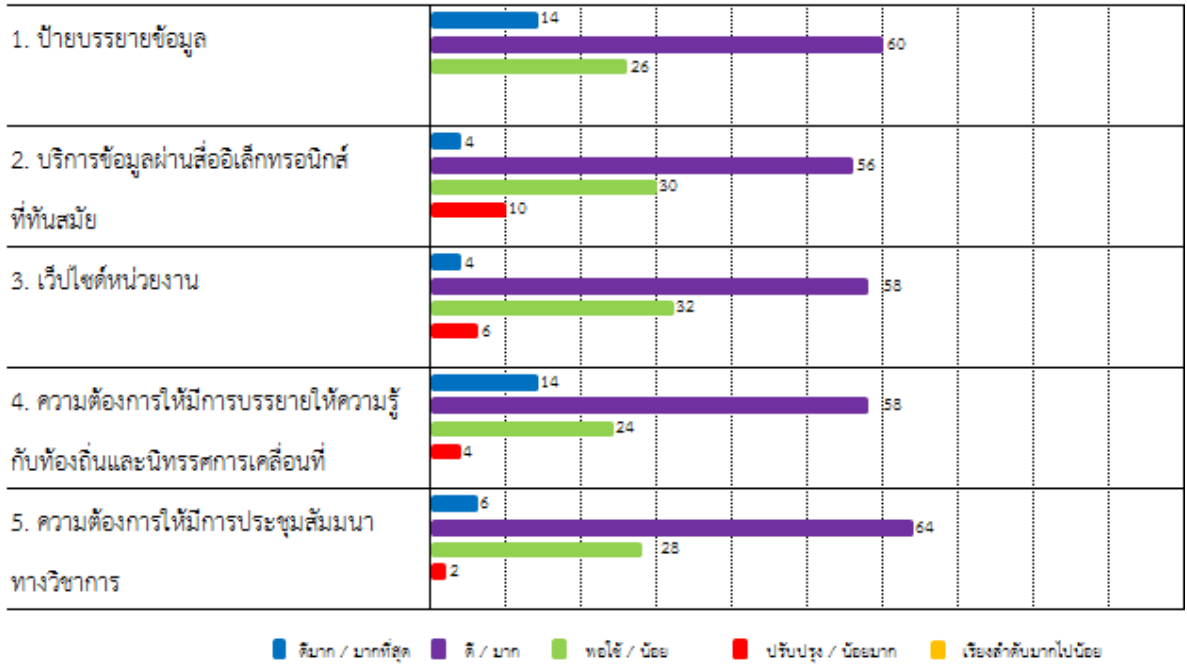
ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยร้อยละ ๔๐

แผนภาพ ๓-๑๐๐ การให้บริการข้อมูลทางวิชาการ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

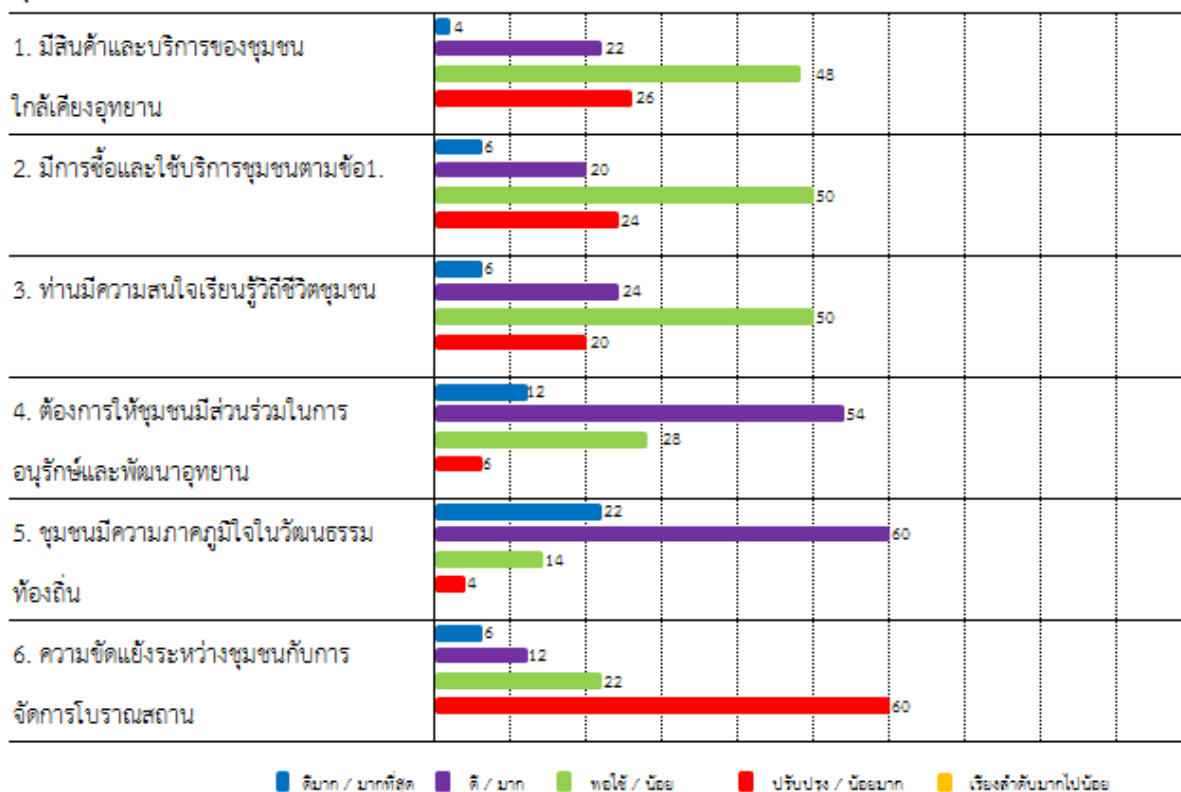
แผนภาพ ๓-๑๐๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูล และการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่เท่ากันที่ร้อยละ ๑๔ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกัน ป้ายบรรยายข้อมูล ได้รับความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๗๔ รองลงมาเป็นความต้องด้านอื่นๆ ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๐ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาอยู่ในระดับที่ไม่ต่างกันมากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

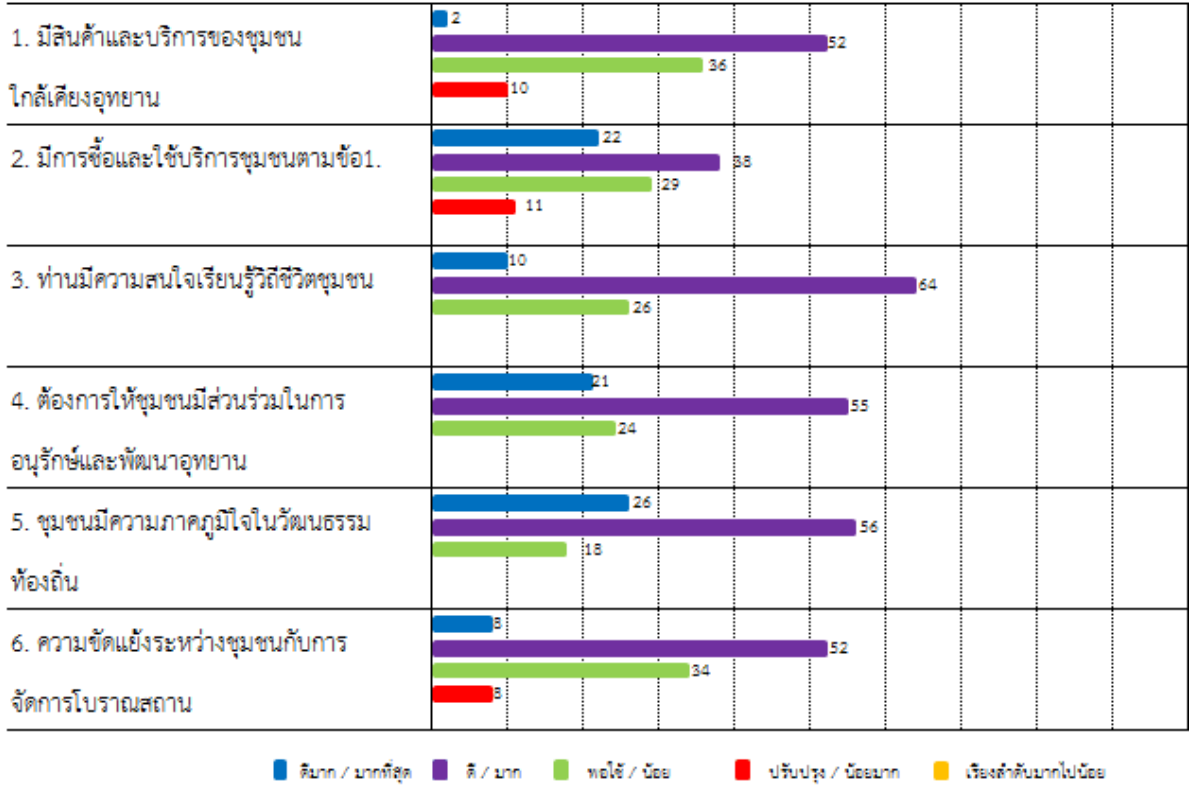
แผนภาพ ๓-๑๐๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๒๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงปรากฏว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนา ร้อยละ ๖๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงเรื่องความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานสูงถึงร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยาน และมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนเท่ากันที่ร้อยละ ๓๔

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

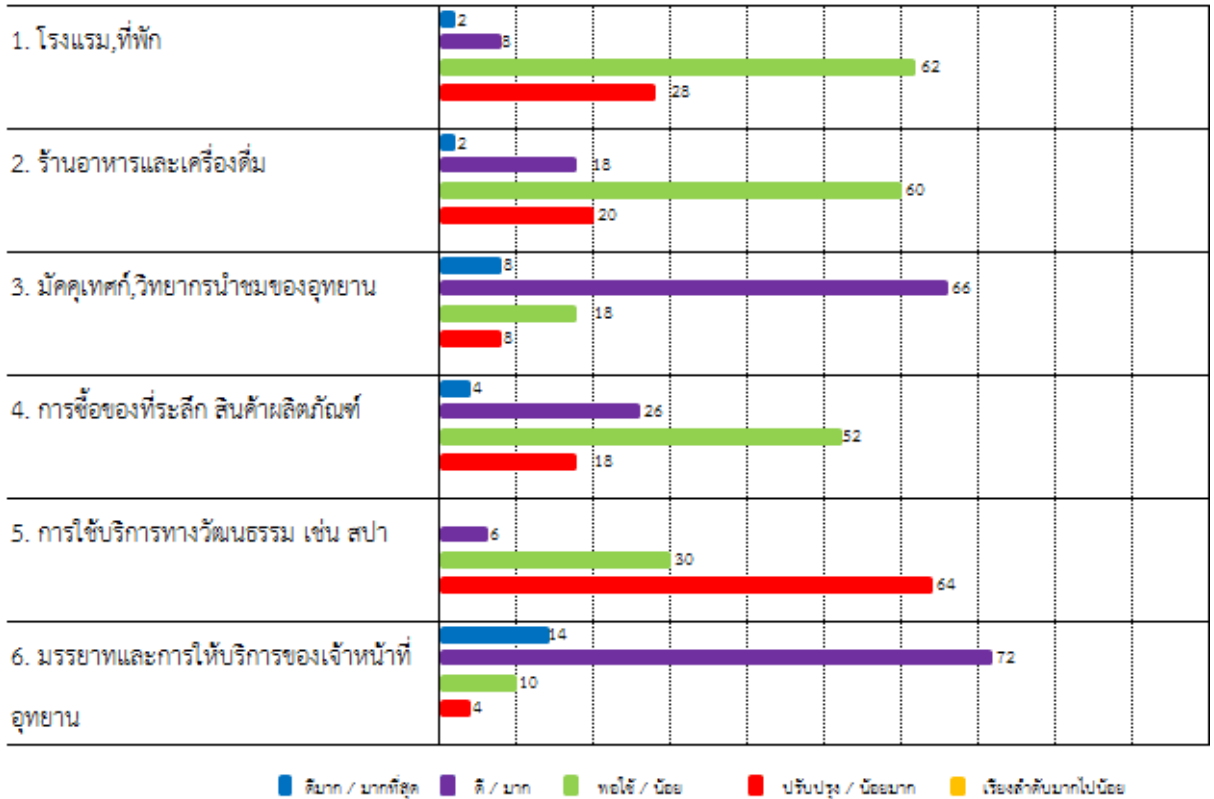
แผนภาพ ๓-๑๐๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๖๖ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาที่ร้อยละ ๓๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๖ รองลงมาเป็นการซื้อและใช้บริการของชุมชนที่ร้อยละ ๔๐

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

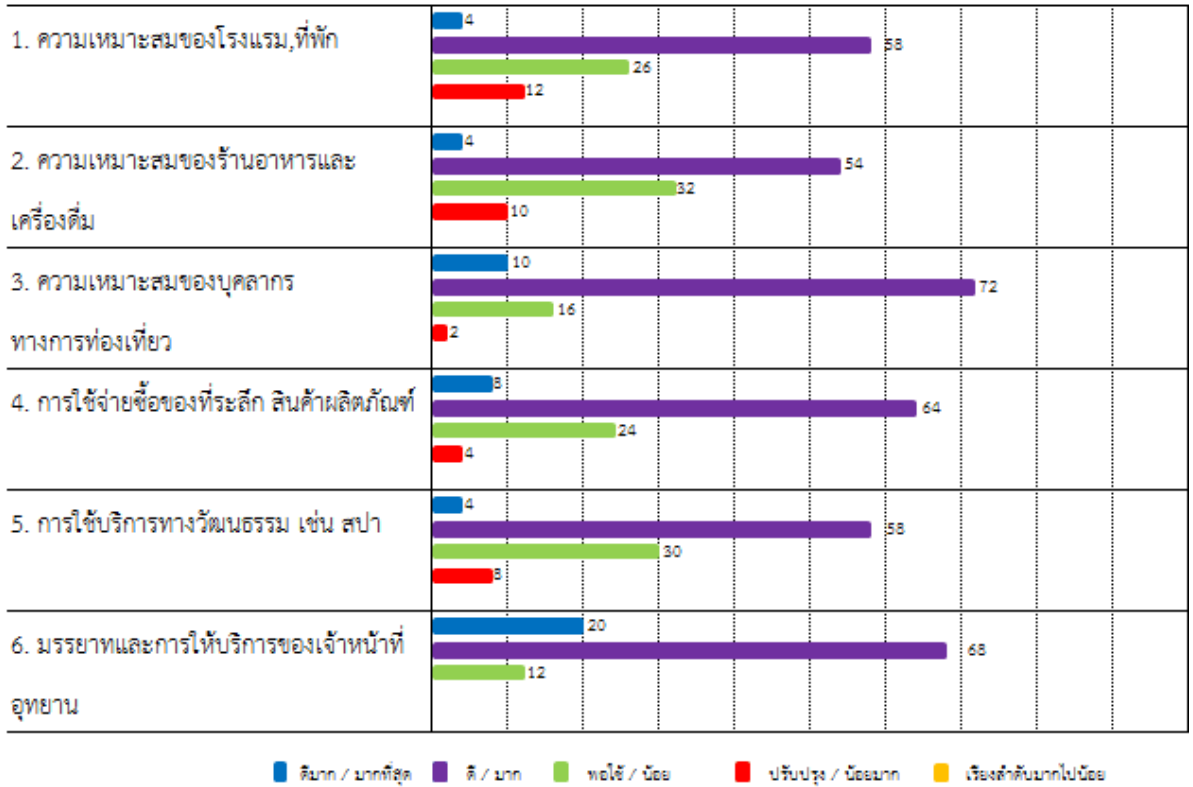
แผนภาพ ๓-๑๐๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ร้อยละ ๑๔ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ยังคงได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์, วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๑๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนาคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการบริการทางวัฒนธรรม เช่น สปา นวด ปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็น โรงแรม ที่พักอยู่ที่ร้อยละ ๘๒ หมายความว่าควรจัดให้มี หรือปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

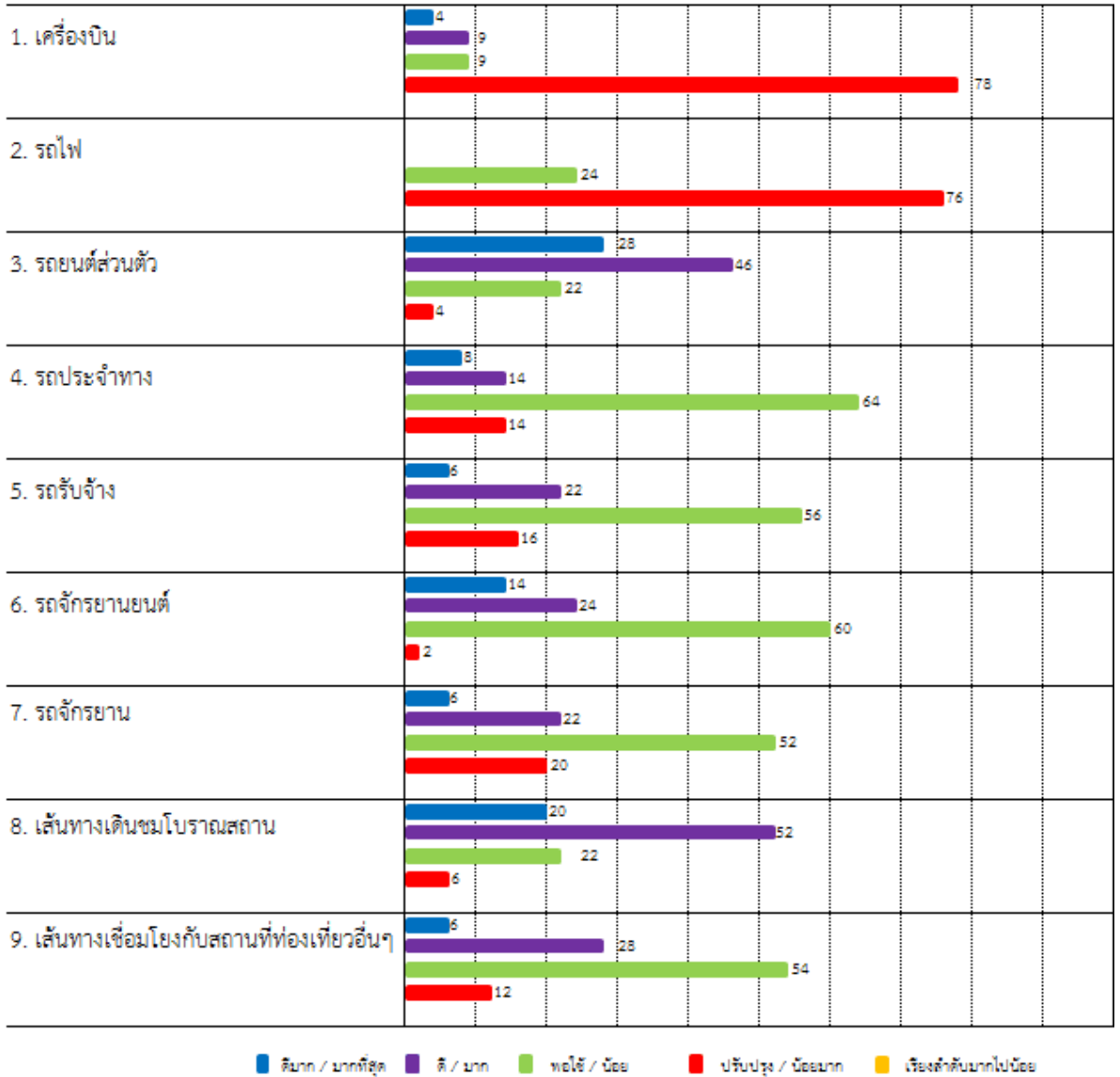
แผนภาพ ๓-๑๐๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การใช้บริการทางวัฒนธรรมเช่น นวดแผนโบราณ สปา ร้อยละ ๘๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา มีความสำคัญมากที่สุด ร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ร้อยละ ๘๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน องค์กรประกอบด้าน โรงแรม/ที่พัก ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๖ รองลงไปเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่มและมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานเท่ากันที่ร้อยละ ๔๐

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

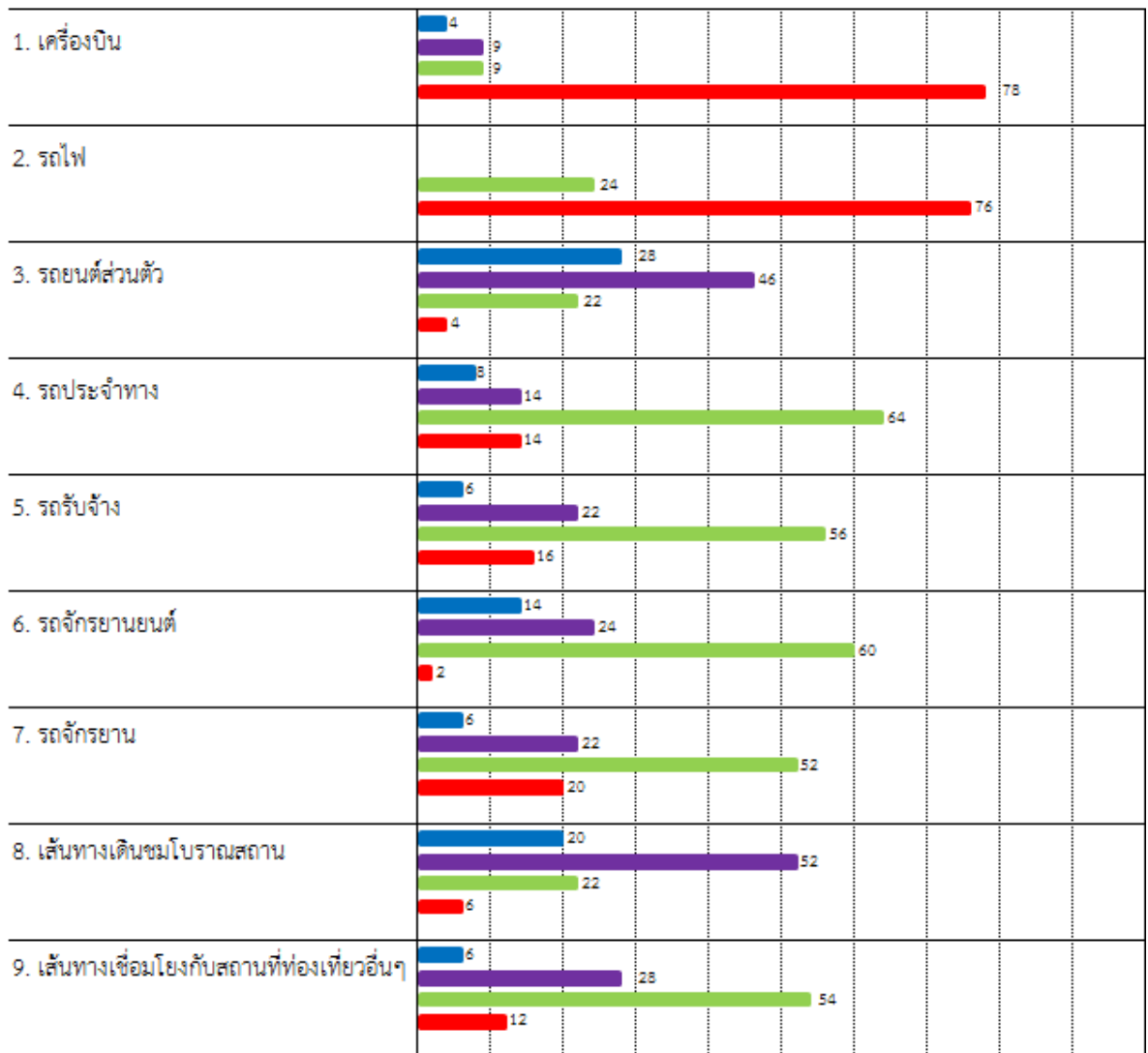
แผนภาพ ๓-๑๐๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๒๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน รถยนต์ส่วนตัวยังคงมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๔ รองลงมาเป็นรถจักรยานยนต์ที่ร้อยละ ๓๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถไฟมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดถึงร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นเครื่องบินที่ร้อยละ ๘๗ อาจจะหมายถึงไม่สามารถเข้าถึงทั้ง ๒ วิธีนี้ได้

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

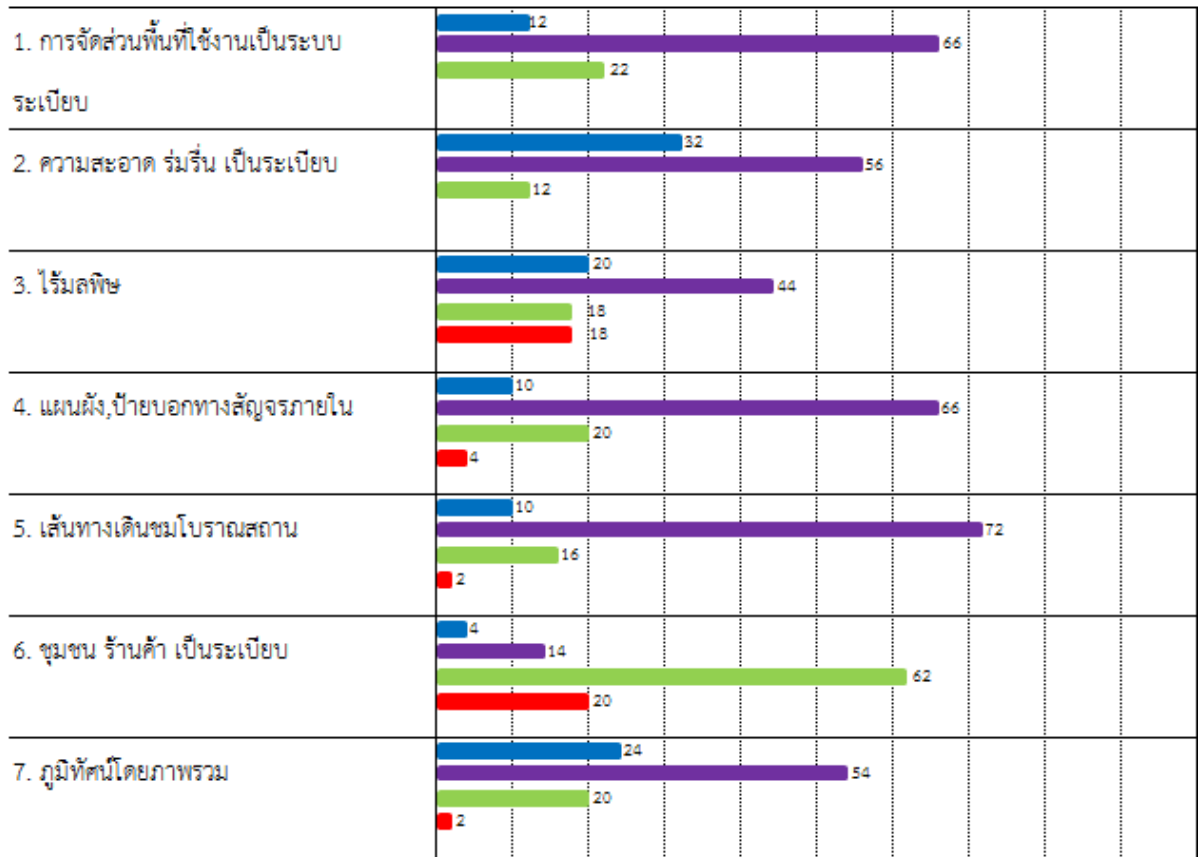
แผนภาพ ๓-๑๐๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๒๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงเป็นรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๔ รองลงมาคือรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๑๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึงด้วยรถไฟต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นเครื่องบินร้อยละ ๘๗ นั้นหมายถึงมีความต้องการการเข้าถึงด้วยรถไฟด้วย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

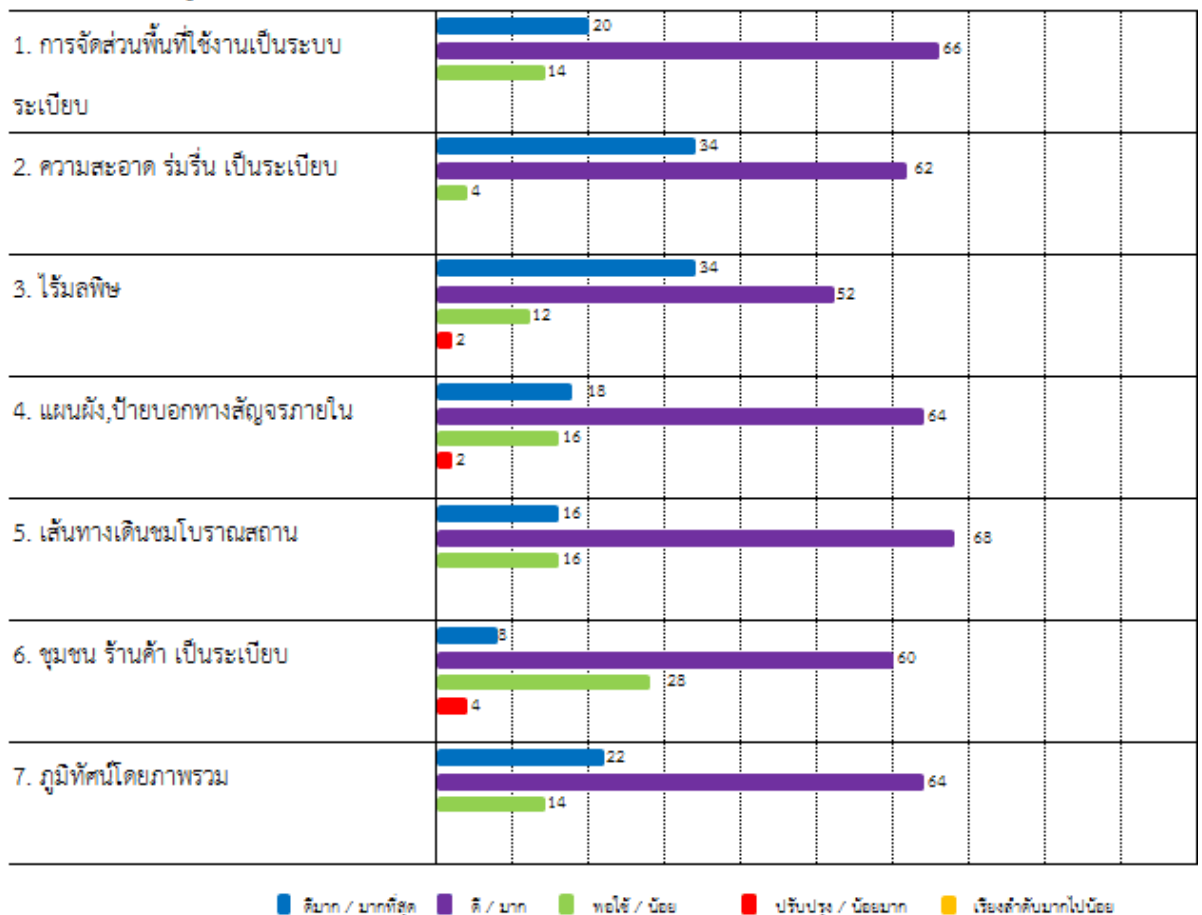
แผนภาพ ๓-๑๐๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามที่ร้อยละ ๓๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงเป็น ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๘ รองลงมาเป็นการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้ งานเป็นระเบียบเรียบร้อย และภูมิทัศน์โดยภาพรวมเท่ากันที่ร้อยละ ๓๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความ ต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นที่ร่มลพช ร้อยละ ๓๖

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๐๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

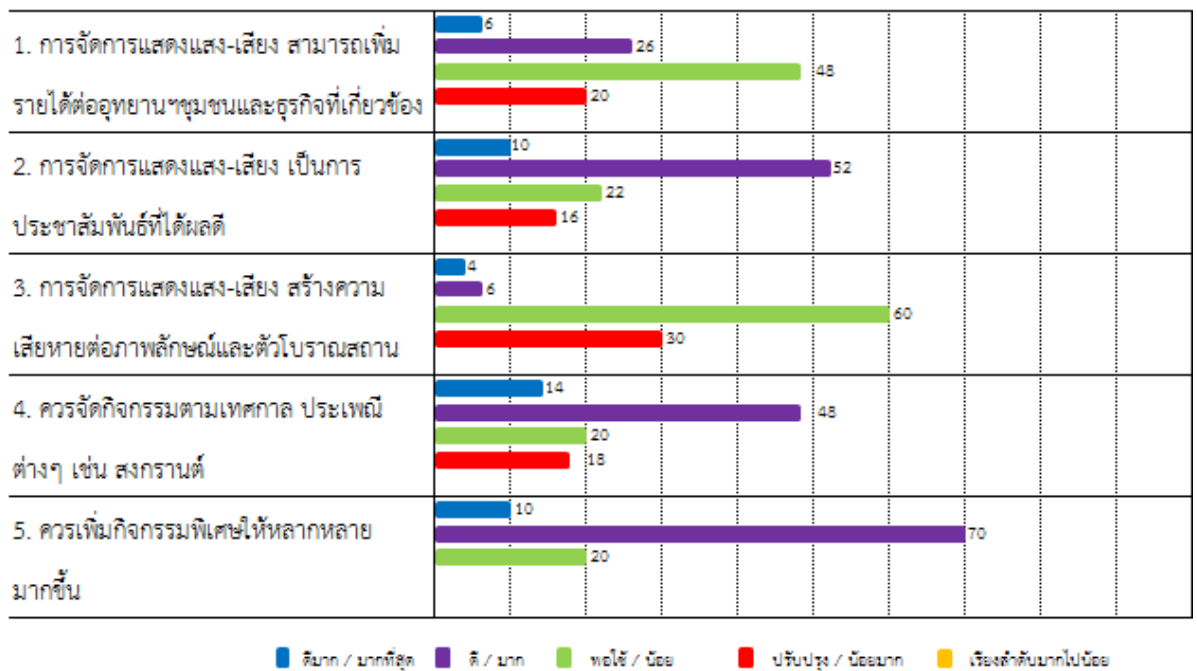
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และไร้มลพิษเท่ากันที่ร้อยละ ๓๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงามมีความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นไร้มลพิษ ภูมิทัศน์โดยภาพรวม และการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อยเท่ากันที่ร้อยละ ๔๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงด้านชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๓๒ รองมาเป็นการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อย ไร้มลพิษ และภูมิทัศน์โดยภาพรวมเท่ากันร้อยละ ๑๔

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

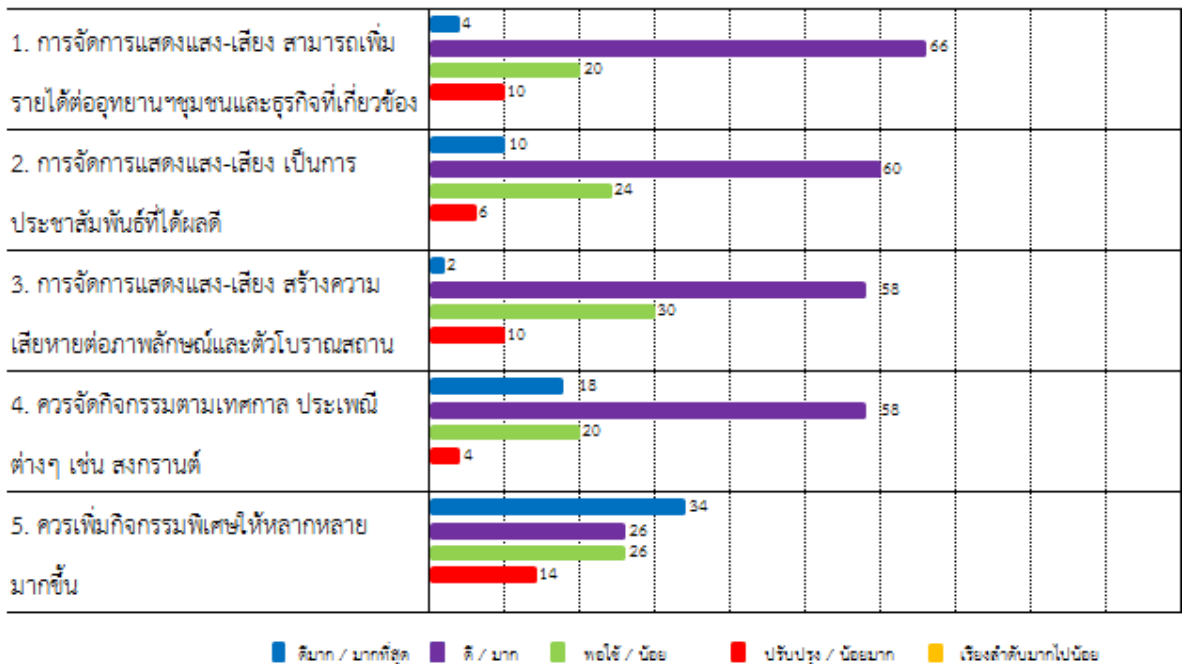
แผนภาพ ๓-๑๑๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล หรือกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ จัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ที่ร้อยละ ๑๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลเป็นควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นร้อยละ ๘๐ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียงเป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๖๒

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดถึงร้อยละ ๕๐ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๑๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นที่ร้อยละ ๓๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือจัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๗๖ องค์ประกอบอื่น ๆ มีความสำคัญในระดับใกล้เคียงกันรอง ๆ ลงไป

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก และควรให้มีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี

แผนภาพ ๓-๑๑๒ ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำแควน้อยทางทิศเหนือในเขตตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

เมืองสิงห์ มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กำแพงเมืองชั้นใน กว้างประมาณ ๘๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๘๕๐ เมตร และกำแพงสูง ๗ เมตร มีประตูเข้าออก ๔ ด้าน

เมืองสิงห์สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนา นิกายมหายาน กรมศิลปากรเริ่มดำเนินการขุดแต่งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่มาเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ แล้วเสร็จเป็นอุทยานประวัติศาสตร์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ภายในเมืองสิงห์พบหลักฐานทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสมัยข่าน น่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ตรงกับสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๘๐) จากการขุดแต่งของกรมศิลปากร พบประติมากรรมที่สำคัญ ได้แก่ พระพุทธรูปนาคปรก พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และ นางปรัชญาปารมิตา ในจำนวนนี้พบรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมีองค์หนึ่ง รูปลักษณะคล้ายกับที่พบในประเทศกัมพูชา ปัจจุบันกรมศิลปากรได้นำไปเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร คงเหลือแต่องค์จำลองไว้

จากศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ ในประเทศกัมพูชาทำขึ้นโดยเจ้าชายวิรกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เพื่อสรรเสริญความกล้าหาญและการบุญของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้กล่าวถึงชื่อเมือง ๒๓ เมือง ในจำนวนนี้มีเมืองชื่อ ศรีชัยสิงหบุรี ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในทางวิชาการว่าเป็นเมืองสิงห์แห่งนี้นั่นเอง

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

๒.๑ โบราณสถานหมายเลข ๑ ประกอบด้วยสิ่งสำคัญคือ ปราสาทประธาน ระเบียงคด โคปุระ บรรณศาลา และกำแพงแก้วสร้างด้วยศิลาแลง ปราสาทประธานเป็นศูนย์กลางของโบราณสถานตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีมุขยื่นทั้งสี่ด้าน โดยมีมุขด้านหน้ายาวกว่าด้านอื่น มีระเบียงคดที่ล้อมรอบปราสาทประธานมีปราสาททิศอยู่ทั้งสี่มุม มีโคปุระเป็นซุ้มประตูอยู่ระหว่างระเบียงคด ทั้ง ๔ ด้าน แต่มีเพียงโคปุระด้านทิศตะวันออกเท่านั้นที่เป็นประตูทางเข้า บรรณศาลาหรือบรรณาลัยเป็นอาคารเล็กๆ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง ๔.๕๐ เมตร ยาว ๕.๕๐ เมตร ตั้งอยู่ที่มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์ปราสาทประธาน สันนิษฐานว่าบรรณาลัยนี้เป็นที่เก็บตำราหรือคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา

๒.๒ โบราณสถานหมายเลข ๒ เป็นกลุ่มโบราณสถานสร้างด้วยศิลาแลงคล้ายกับโบราณสถานหมายเลข ๑ ตั้งอยู่บนฐานสูง ประกอบด้วยปราสาทประธาน ระเบียงคด และโคปุระสภาพชำรุดพังลงมามาก เป็นสถานที่ขุดพบประติมากรรม สันนิษฐานว่าโบราณสถานกลุ่มนี้ยังสร้างไม่เสร็จ

๒.๓ โบราณสถานหมายเลข ๓ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของโบราณสถานหมายเลข ๑ เป็นโบราณสถานขนาดเล็กสร้างด้วยอิฐ และศิลาแลง ซึ่งอาจจะเป็นฐานของเจดีย์

๒.๔ โบราณสถานหมายเลข ๔ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสร้างด้วยศิลาแลง

๒.๕ หลุมขุดค้นทางโบราณคดี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งขุดค้นพบทั้งโครงกระดูก เครื่องมือเครื่องใช้ ภาชนะสำริด ดินเผา เครื่องมือเหล็ก สร้อยคอทำด้วยลูกปัดหินและลูกปัดแก้ว ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ อายุราว ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว

๒.๖ กำแพงเมือง มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างให้มีความสูงลดหลั่นกันออกไปโดยกำแพงชั้นในสูงที่สุด กล่าวกันว่าน่าจะมีถึง ๗ ชั้น (ปัจจุบันยังปรากฏหลักฐาน ๔ ชั้น ส่วนที่เหลือถูกทำลายเนื่องจากการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม) โดยกำแพงเมืองทุกชั้นสร้างด้วยดินบดอัดแน่น เฉพาะกำแพงชั้นในเท่านั้นที่ก่อด้วยศิลาแลงป้องกันดินพังทลายโดยก่อเฉพาะผนังด้านนอกเท่านั้น

๓. ประวัติการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตโบราณสถานปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ ๖๐ เล่มที่ ๗๗ วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๓

พ.ศ. ๒๕๑๗ กรมศิลปากร ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานหมายเลข ๑ ด้านทิศตะวันตกพบเศียร ลำตัว พระหัตถ์ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหินสีเขียว ด้านทิศเหนือพบลวดลายปูนปั้นสตรีถือดอกบัว ด้านทิศใต้ พบลวดลายปูนปั้น เศียรปูนปั้น

พ.ศ. ๒๕๑๘ ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานหมายเลข ๑ ด้านทิศเหนือ พบลวดลายปูนปั้นและเศียรปูนปั้นบริเวณซุ้มปรางค์ ด้านทิศตะวันตก พบรูปเคารพหินสีเขียว หัก ๓ ท่อน

พ.ศ. ๒๕๒๐ ขุดแต่งปราสาทประธาน บรรณาลัย พบประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมี รูปเคารพหินสีเขียว และชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นอื่น ๆ

พ.ศ. ๒๕๒๑ ขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข ๒ พบพระพุทธรูปปางนาคปรกหินทรายแดง โกลนหินทรายแดง แหวนทองคำ ประติมากรรมนางปรัชญาปารมิตาหินทรายแดง แท่นฐานตั้งประติมากรรม คานหามสำริดหัวนาคปรกแบบ5เศียร เศียรศิลาทรายแดง ยอดปรางค์หินทราย ภาชนะดินเผาแบบเคลือบสีน้ำตาลอมดำทั้งด้านในและด้านนอก สร้างอาคารเก็บโบราณวัตถุ

พ.ศ. ๒๕๒๒ ปรับพื้นที่บริเวณตัวเมือง บูรณะพื้นที่ลาดสูง ขุดแต่งแนวกำแพงและบูรณะ สร้างบ้านพักข้าราชการและลูกจ้าง

พ.ศ. ๒๕๒๓ ขุดแต่งกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออก ขุดแต่งเนินศิลาแลงนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้

พ.ศ. ๒๕๒๔ ขุดแต่งกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ เข้าเฝ้าฯ ชุมประดูด้านทิศตะวันตก บูรณะกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก ขุดตรวจชั้นดินภายในกำแพงเมือง ๕ หลุม ปรับพื้นที่ภายในกำแพงเมือง

พ.ศ. ๒๕๒๕ ตัดถนนและปรับพื้นที่ภายในกำแพงเมือง บูรณะโบราณสถานด้านทิศตะวันตกนอกกำแพงแก้ว เข้าเฝ้าฯ ชุมประดู จัดปลูกไม้ดอกและหญ้าภายในกำแพงเมือง

พ.ศ. ๒๕๒๖ บูรณะโบราณสถานหมายเลข ๒ ตัดถนนภายในอุทยาน จัดปลูกดอกไม้ภายในกำแพงเมือง สร้างเรือนเพาะชำและสุขา บูรณะประตูเมืองด้านทิศตะวันออก ขุดลอกสระและลำราง

พ.ศ. ๒๕๒๙ บูรณะโบราณสถานหมายเลข ๑ บูรณะโบราณสถานหมายเลข ๒ จำลองประติมากรรมจำนวน ๒๒ ชิ้น

พ.ศ. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ มาเป็นองค์
ประธานเปิดอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๐

พ.ศ. ๒๕๕๑ ขุดแต่ง บำรุงปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์กำแพงเมืองด้านทิศ
ตะวันออกยาว ๓๐๐ เมตร

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ตามแผนแม่บท

แม้ว่าอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์จะได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ
ในระดับหนึ่งจนมีความพร้อม และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการแล้ว แต่ก็ยังต้องมีการดำเนินการ
พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน เนื่องจากยังมีสภาพ
ปัญหาในพื้นที่อีกหลายด้าน เช่น

ในการดำเนินการบูรณะโบราณสถานโดยเฉพาะ โบราณสถานหมายเลข ๑, ๒ นั้น
ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ค่อนข้างมากในเรื่องรูปแบบที่อาจจะผิดพลาดในบางจุด และเทคนิคการ
บูรณะ โดยเฉพาะการวางศิลาแลงจนเป็นผิวเรียบจนเหมือน โบราณสถานที่ทำขึ้นใหม่ จำเป็นที่
จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ใหม่

ด้านชุมชนและการจัดการพื้นที่ แต่เดิมก่อนที่กรมศิลปากรจะเข้ามาดำเนินอนุรักษ์
และพัฒนาจนเป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งแรก มีราษฎรอยู่อาศัยและทำกินอยู่ในพื้นที่เมืองสิงห์
ดังนั้นจึงมีการจัดการโดยเวนคืนที่ดินที่ราษฎรถือครองอยู่ แล้วจัดสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินใน
พื้นที่ตัวเมืองใหม่โดยให้ราษฎรมาอยู่รวมกันแล้วหาตำแหน่งงานให้ ทำให้ราษฎรส่วนใหญ่ที่เคยทำ
กินในพื้นที่อุทยานเปลี่ยนแปลงการเกษตรกรกลายเป็นคนงานของกรมศิลปากร

ด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันสภาพถนนมีผิวจราจรที่ไม่เรียบร้อย และ
ลานจอดรถเป็นหินคลุกทำให้มีฝุ่น ในขณะที่ฤดูฝนและจะไม่เรียบร้อยสวยงาม นอกจากนี้สภาพ
ร้านค้ายังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามได้มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องดำเนินการ
ปรับปรุง

ด้านกิจกรรม แต่เดิมมีการแสดงแสง-เสียงเหมือนอุทยานประวัติศาสตร์อื่น ๆ
ส่วนใหญ่ แต่ได้งดจัดงานไปประมาณ ๑๐ ปีแล้ว หากริ้วฟื้นการจัดการขึ้นมาใหม่อาจจะช่วย
กระตุ้นการท่องเที่ยวได้ ในส่วนกิจกรรมทางวิชาการมี ๒ กิจกรรมที่จัดทุกปีได้แก่ บรรยายให้
ความรู้แก่นักเรียนในพื้นที่ และนิทรรศการเคลื่อนที่ไปยังโรงเรียนห่างไกล โดยเฉพาะ โรงเรียนที่
ขาดโอกาสเดินทางมาทัศนศึกษาในสถานที่จริง

ดังนั้นอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จึงได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์
และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยมี ๗ แผนงาน มีระยะ
ปฏิบัติงานตามแผน ๕ ปี

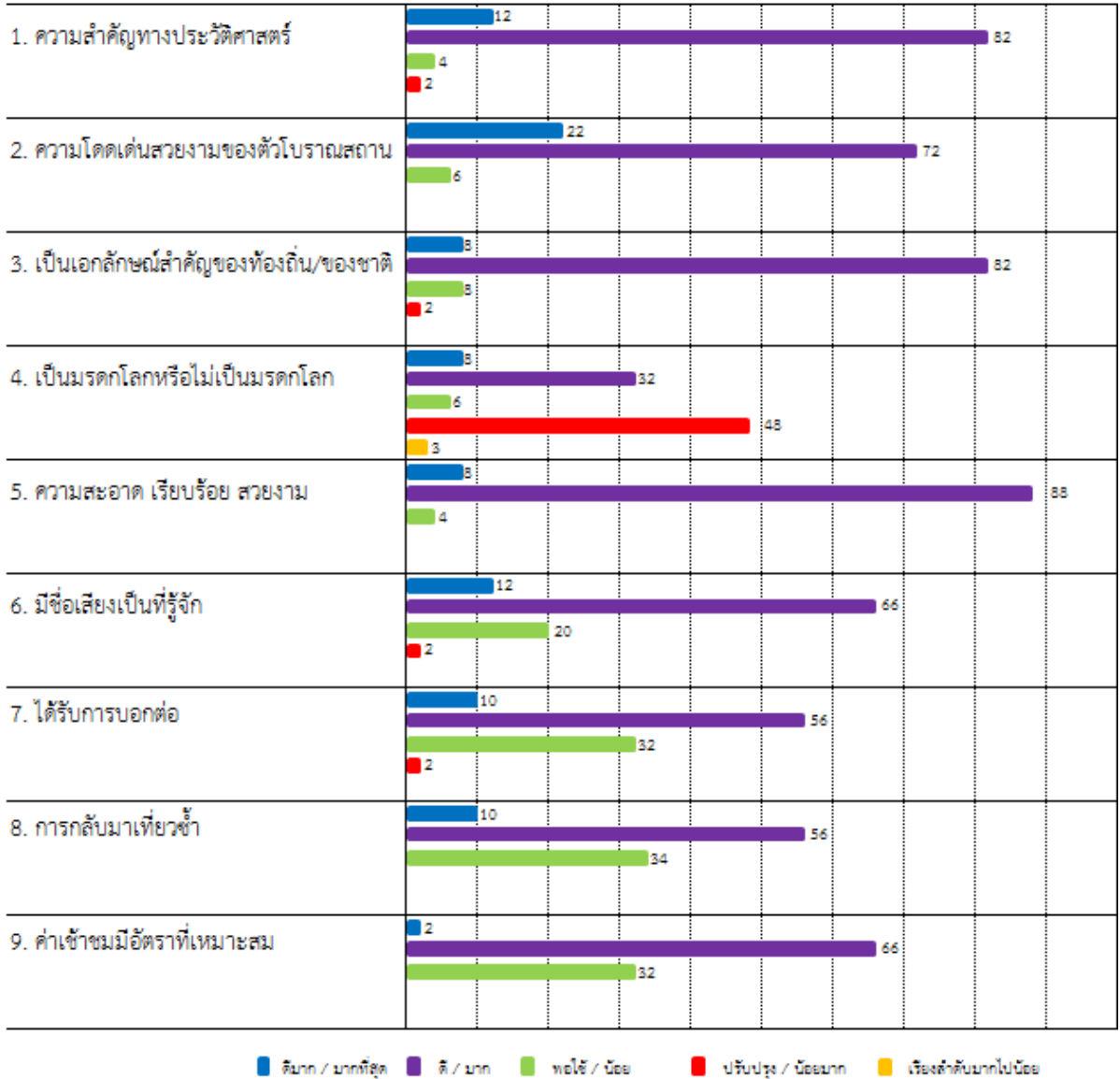
๑. แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน
๒. แผนงานการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดระเบียบชุมชน
๓. แผนงานสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
๔. แผนงานปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์
๕. แผนงานประชาสัมพันธ์ และบริการการศึกษา
๖. แผนงานพัฒนาและบริการการท่องเที่ยว
๗. แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ยังไม่เป็นไปตามแผน เนื่องจากกรมศิลปากรยังไม่สามารถจัดสรรงบประมาณให้ได้ตามที่กำหนดไว้ ดังนั้นการพัฒนาจึงเลือกดำเนินการบางกิจกรรมที่จำเป็นเร่งด่วนก่อน เช่นในปีงบประมาณ ๒๕๕๗ นี้ ดำเนินการขุดแต่งบูรณะปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นด้านประตูทางเข้านักท่องเที่ยวเห็นได้ชัดที่สุด และการปรับปรุงผิวจราจรและลานจอดรถเพื่อให้มีสภาพที่เป็นระเบียบสวยงามและอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์มีสิ่งที่จะต้องดำเนินการพัฒนาในลำดับแรก ๆ คือ การจัดภูมิทัศน์ใหม่ด้วยการจัดระเบียบร้านค้าใหม่ให้มีรูปแบบสวยงามได้มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งรื้อถอนหรือปรับปรุงร้านค้าเดิมที่ไม่ได้ใช้งานปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ การจัดทำอาคารคลุมหลุมขุดค้น โครงกระดูกใหม่ การจัดภูมิทัศน์โดยรอบเพื่อเปิดมุมมองชมทัศนียภาพริมแม่น้ำแควน้อยให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ การปรับปรุงศูนย์บริการข้อมูล โดยการสร้างอาคารจัดแสดงโบราณวัตถุเพิ่มเติม แล้วนำโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเก่า นำกลับมาจัดแสดงไว้ที่อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๑๑๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานสูงสุดร้อยละ ๒๒ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับ

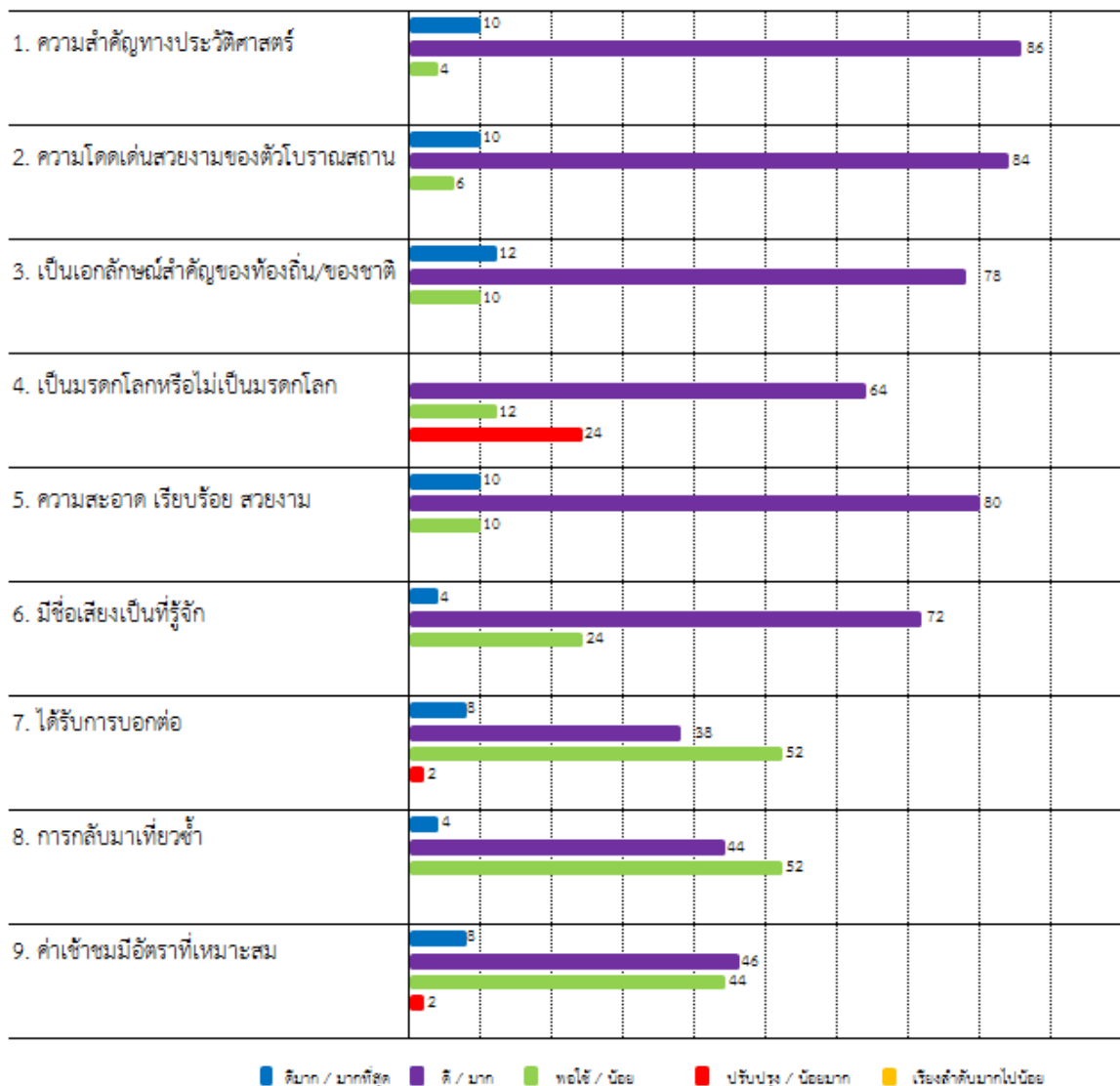
ความสะอาด เรียบร้อย สวยงามที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านที่น้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน เห็นว่าการเป็นมรดกโลก หรือไม่เป็นมรดกโลกมีความสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าชมร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำและได้รับการบอกต่อร้อยละ ๓๔

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

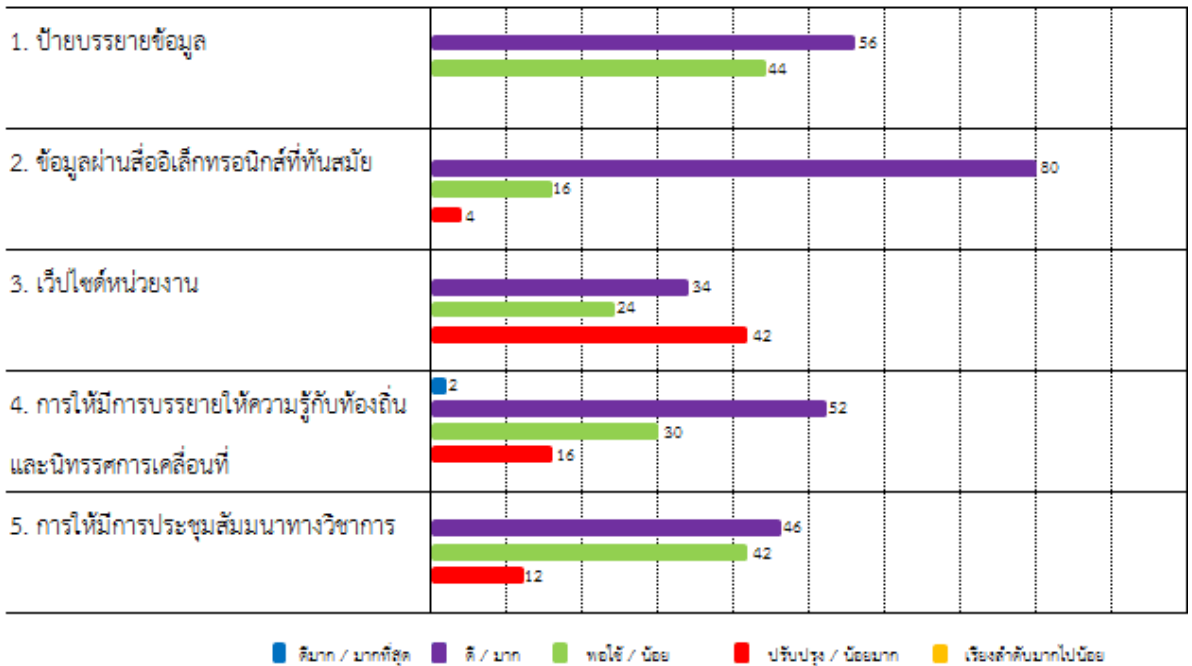
แผนภาพ ๓-๑๑๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติมากที่สุดที่ร้อยละ ๑๒ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดร้อยละ ๕๖ รองลงเป็นความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานร้อยละ ๔๔

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่าการได้รับการบอกต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๕๔ รองลงมาเป็นกลับมาเที่ยวซ้ำร้อยละ ๕๒ ดังนั้นต้องทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจให้มากขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๑๑๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

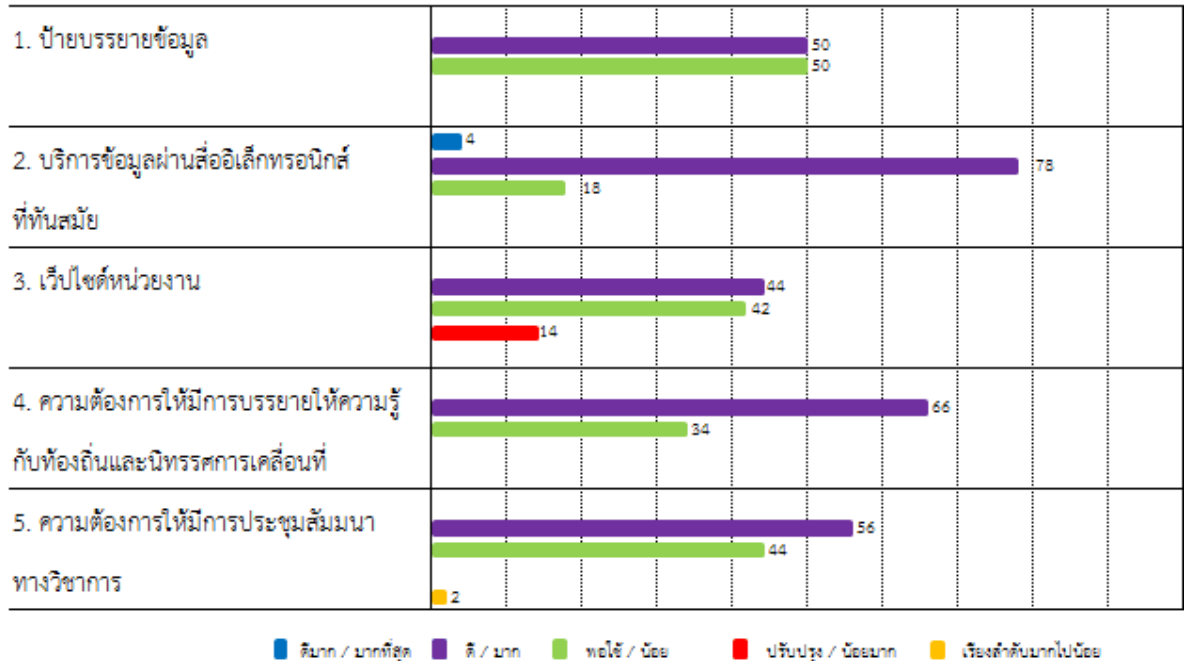
องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๒ เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ที่ทันสมัยสูงสุดที่ร้อยละ ๘๐ รองลงมาเป็นป้ายบรรยายข้อมูลร้อยละ ๕๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๖ รองลงมาเป็นการประชุมสัมมนาทางวิชาการร้อยละ ๕๔

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

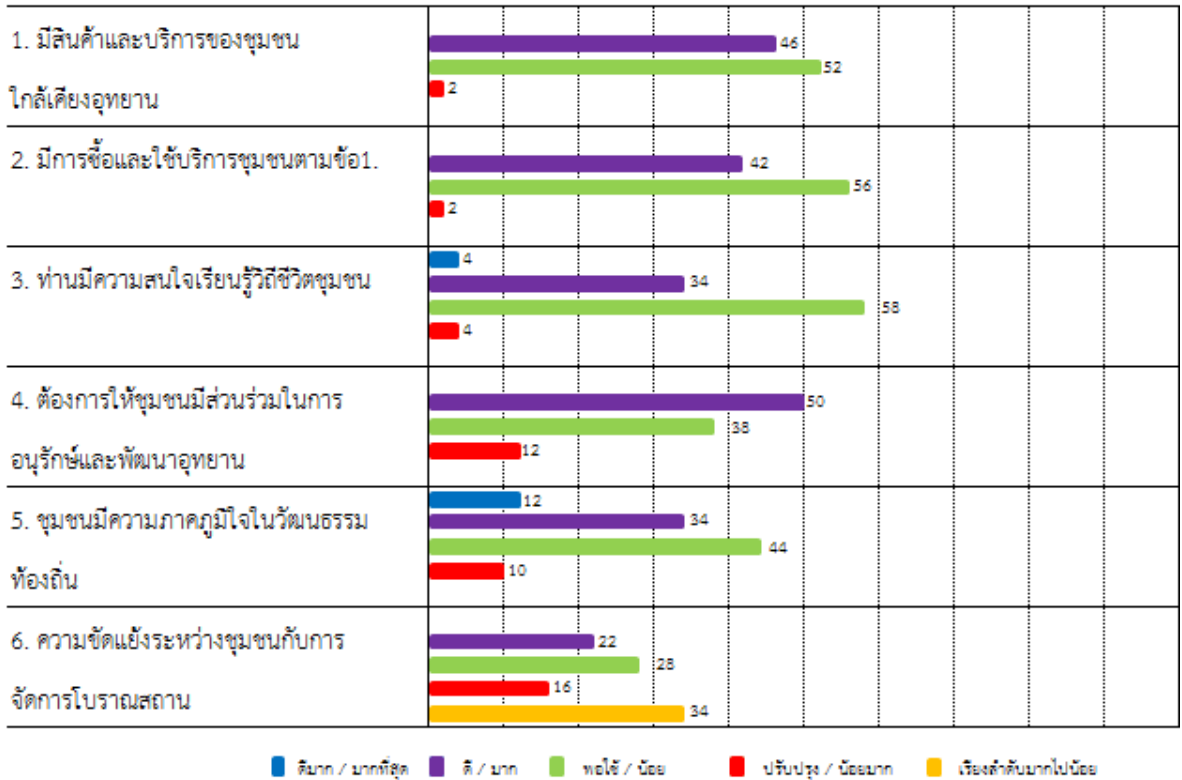
แผนภาพ ๓-๑๑๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยร้อยละ ๘ เมื่อทำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยได้รับความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นป้ายบรรยายข้อมูลร้อยละ ๕๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นป้ายบรรยายข้อมูลร้อยละ ๕๐

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

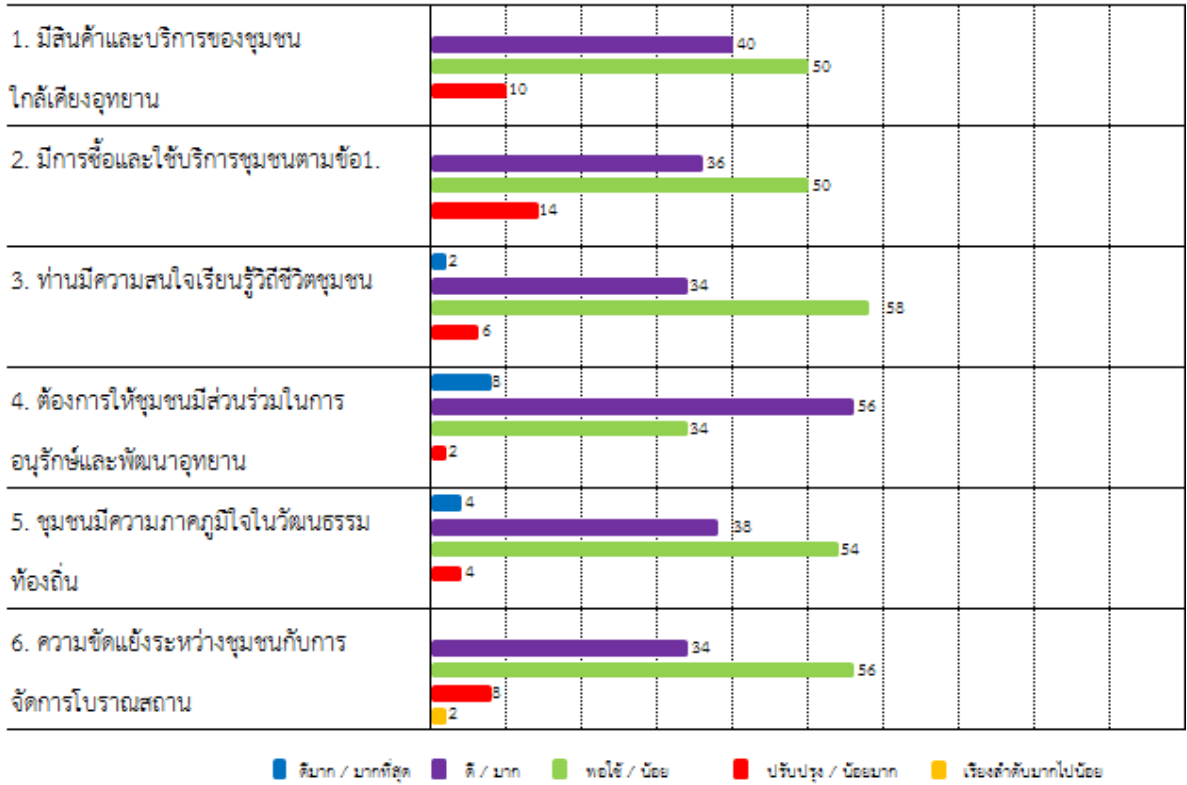
แผนภาพ ๓-๑๑๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๑๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงปรากฏว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๕๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงนักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนสูงถึงร้อยละ ๖๒ รองลงมาเป็นการซื้อและใช้บริการของชุมชนร้อยละ ๕๔

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

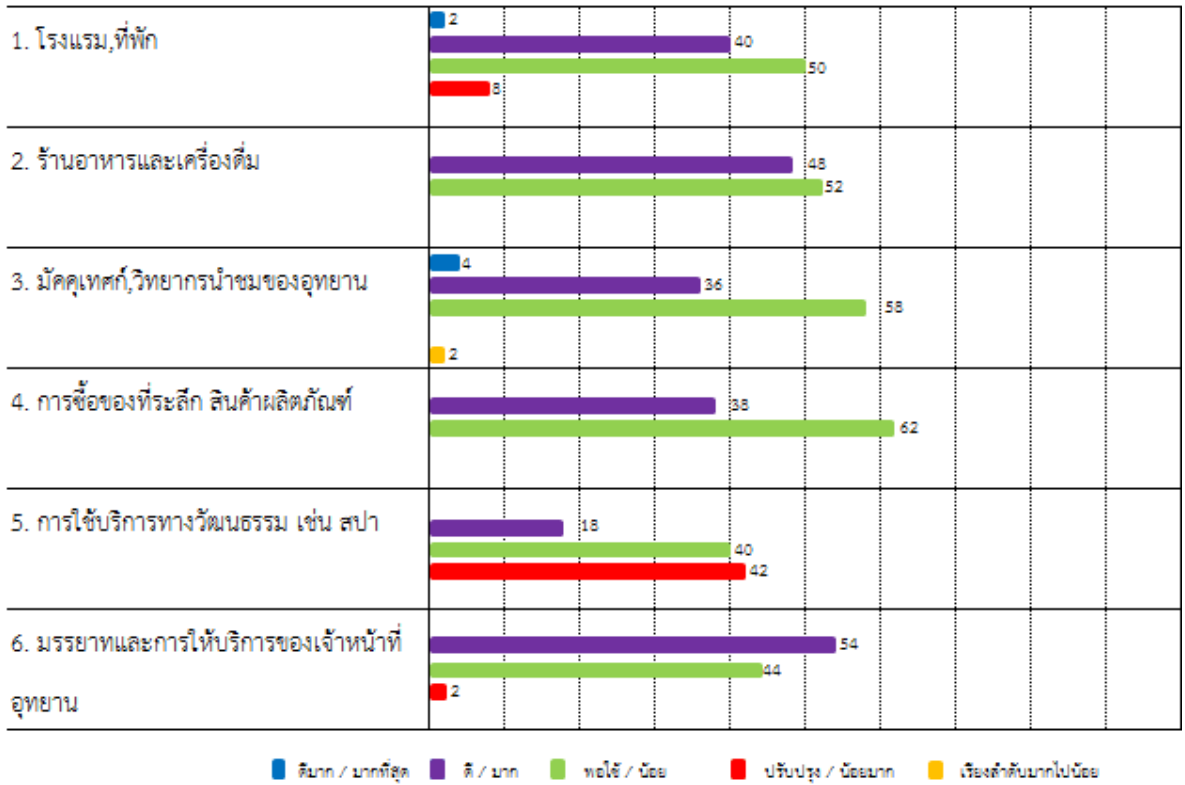
แผนภาพ ๓-๑๑๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็น ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนามากที่สุดที่ร้อยละ ๖๔ รองลงมาเป็นชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นร้อยละ ๔๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าการซื้อและใช้บริการของชุมชน และนักท่องเที่ยวมีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๖๔

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

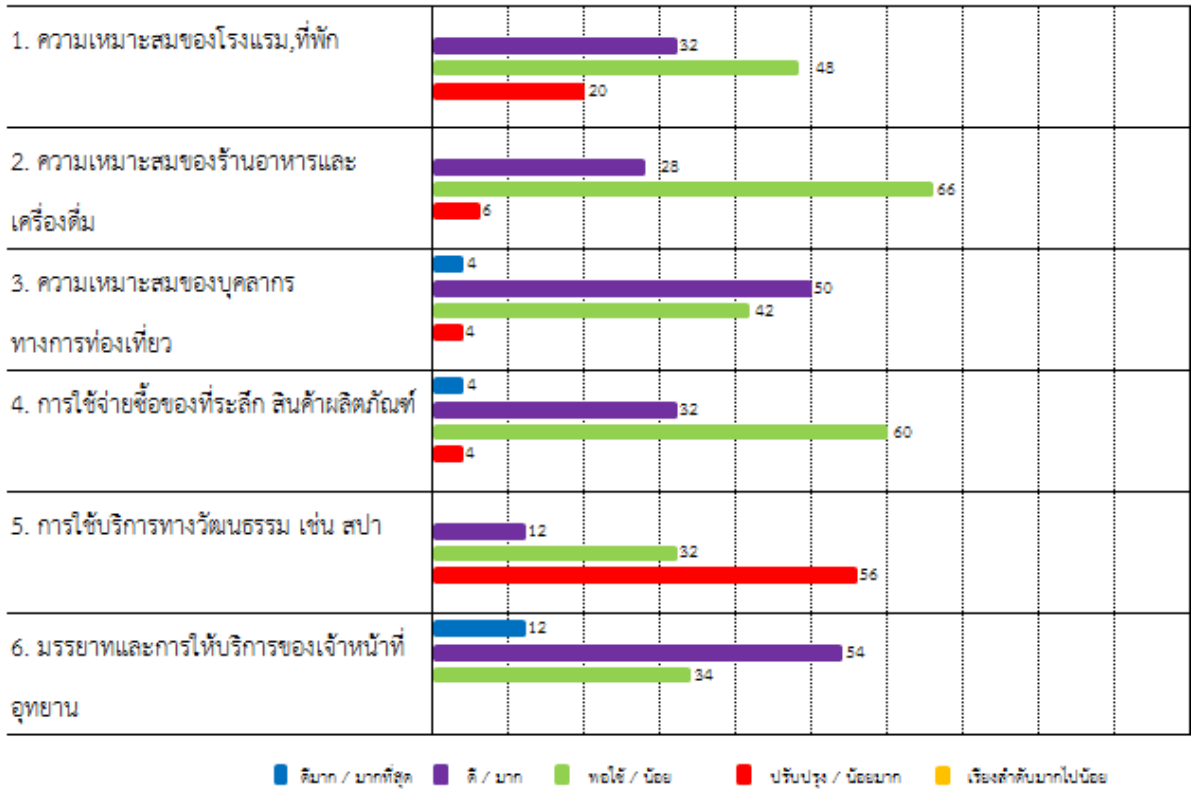
แผนภาพ ๓-๑๑๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๔ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา สำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็น มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๕๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ ปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๒ รองลงมาเป็น โรงแรม ที่พัก และการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา เท่ากันร้อยละ ๔๘

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

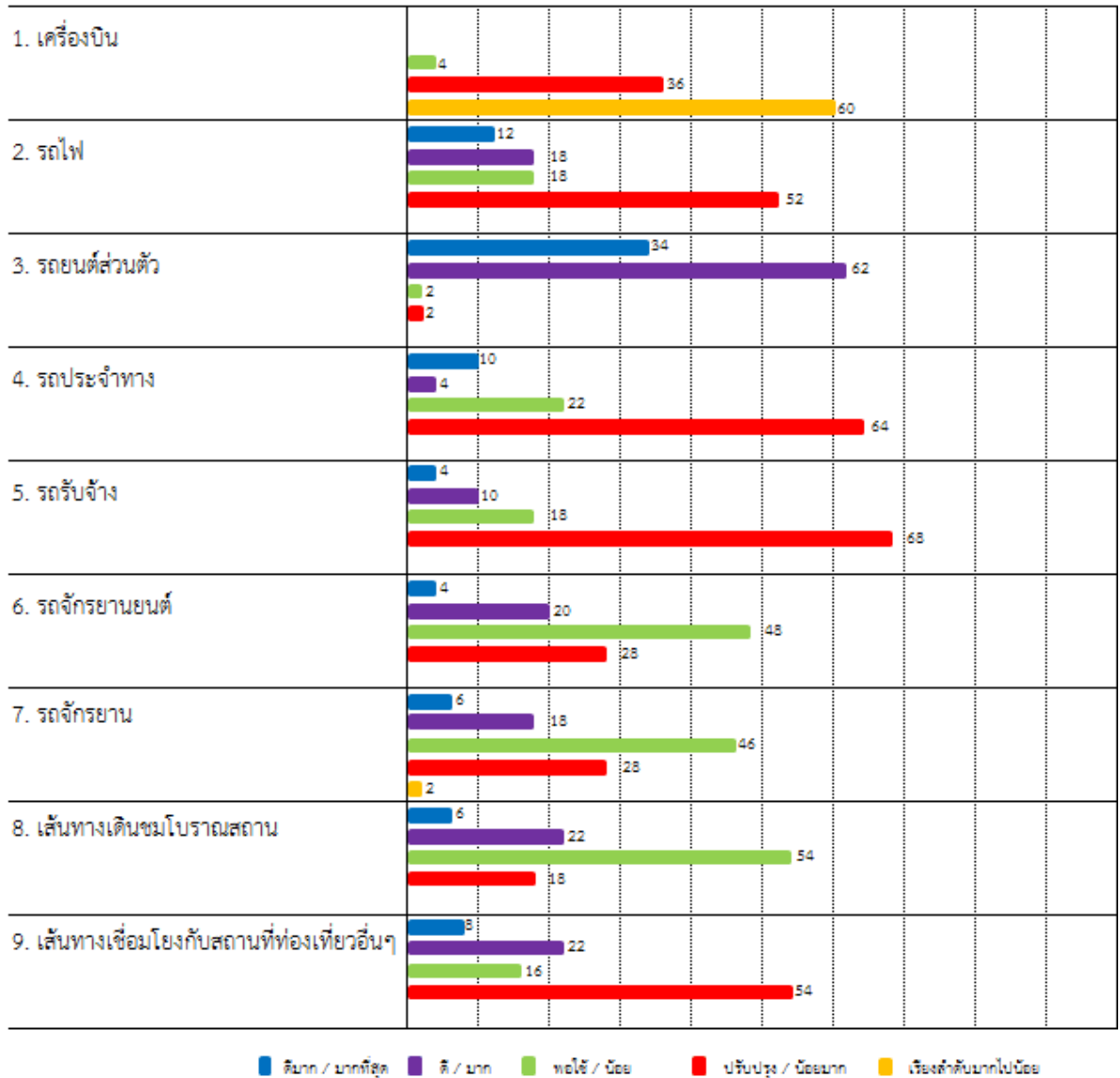
แผนภาพ ๓-๑๒๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๑๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ มีความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๖๖ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๑๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันองค์ประกอบด้านการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๘ รองลงไปเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่มที่ร้อยละ ๑๒

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

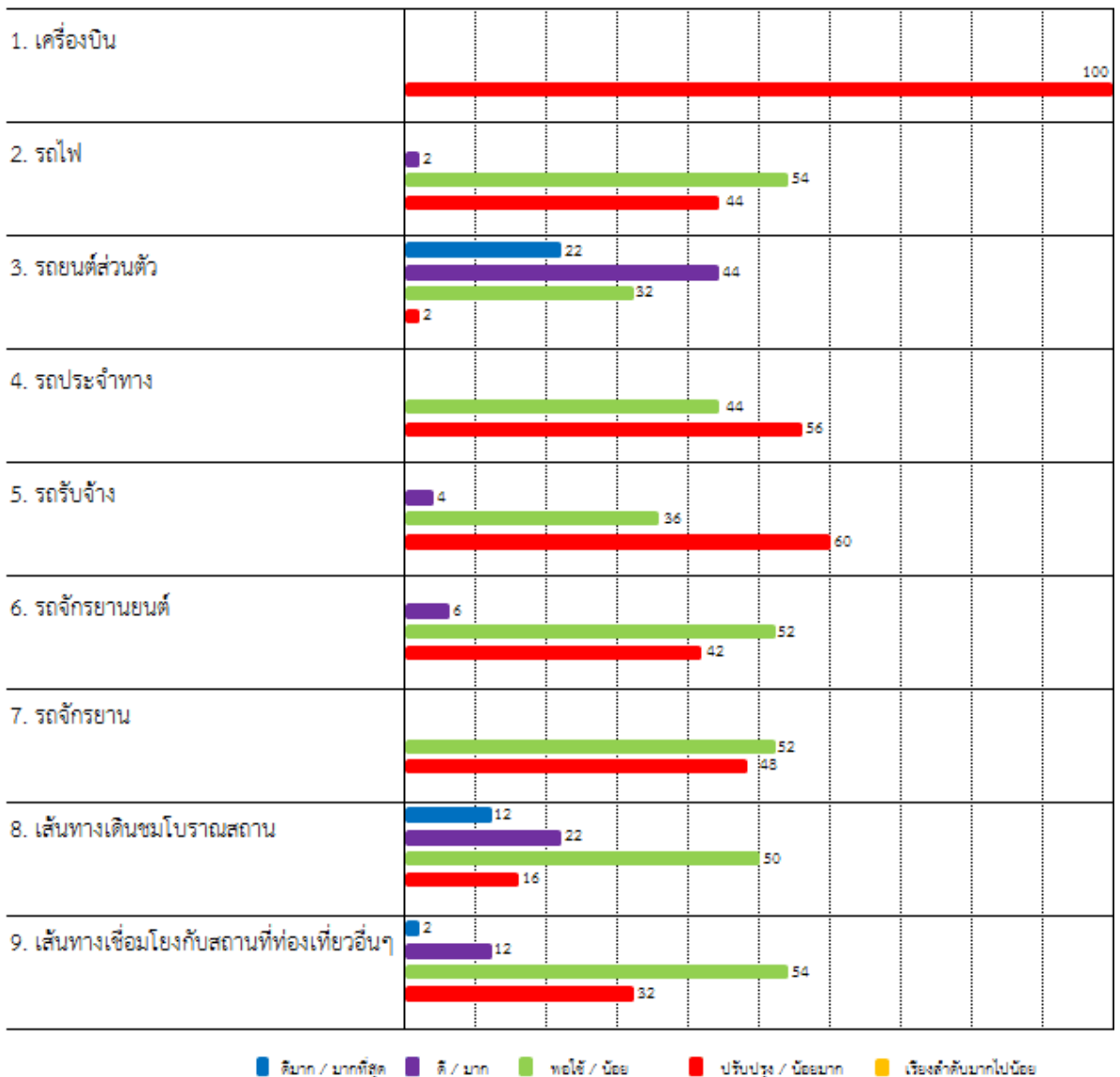
แผนภาพ ๓-๑๒๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๓๔ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน รถยนต์ส่วนตัวยังคงมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นรถไฟร้อยละ ๓๐

ส่วนในด้านพอใจและต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถประจำทาง และรถรับจ้างมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๘๖

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

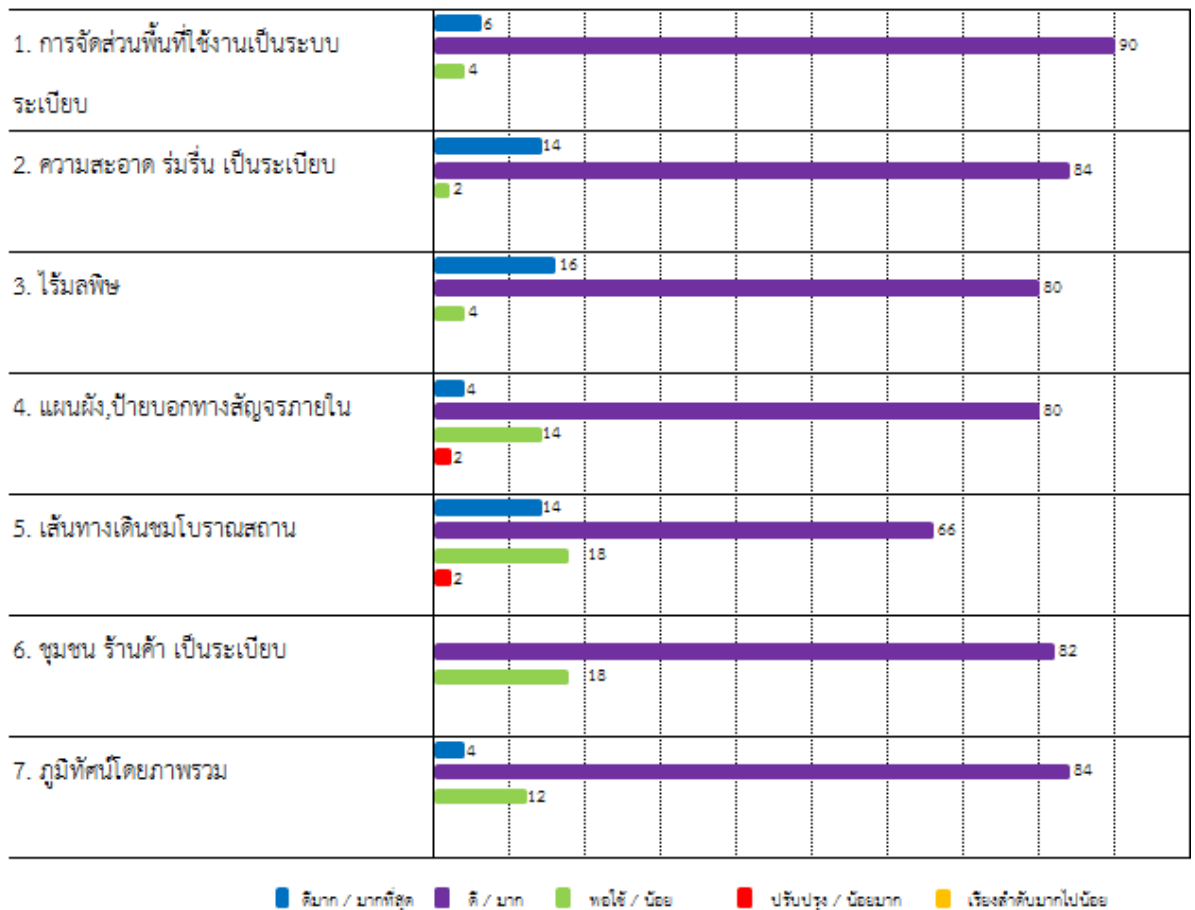
แผนภาพ ๓-๑๒๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๒๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงเป็นรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๖ รองลงมาคือรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึงด้วยรถประจำทาง รถจักรยานต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๑๐๐ รองลงมารถไฟร้อยละ ๕๘

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๒๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร้มลพิษ ร้อยละ ๑๖ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน เป็นความสะอาด ร่มรื่น

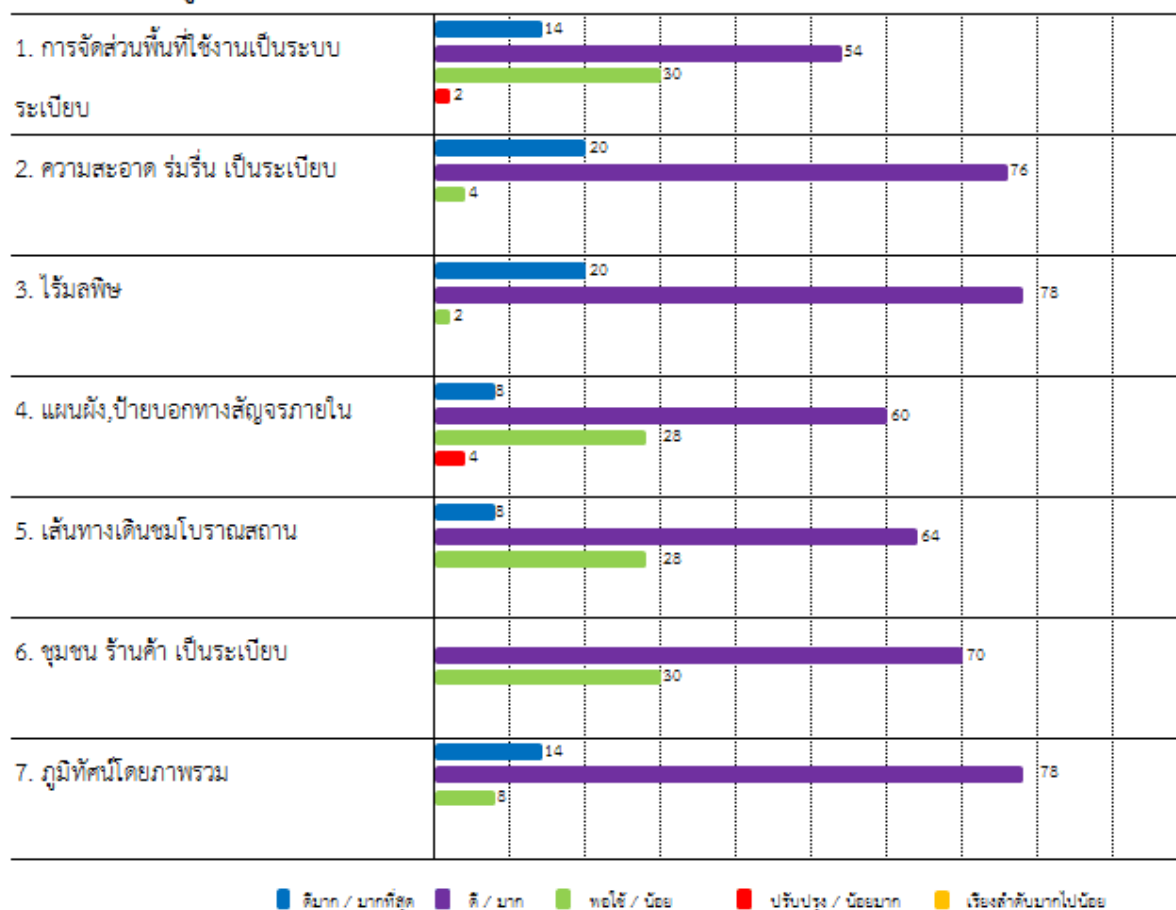
สวยงาม สำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็น ไร่ล้มพิษ และการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อยเท่ากันที่ร้อยละ ๑๖

ส่วนในด้านพอใจและต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงเส้นทางเดินชมโบราณสถานมากที่สุดสูงถึงร้อยละ ๒๐ รองลงมาเป็นชุมชนร้านค้า เป็นระเบียบร้อยละ ๑๘

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๒๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ

ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

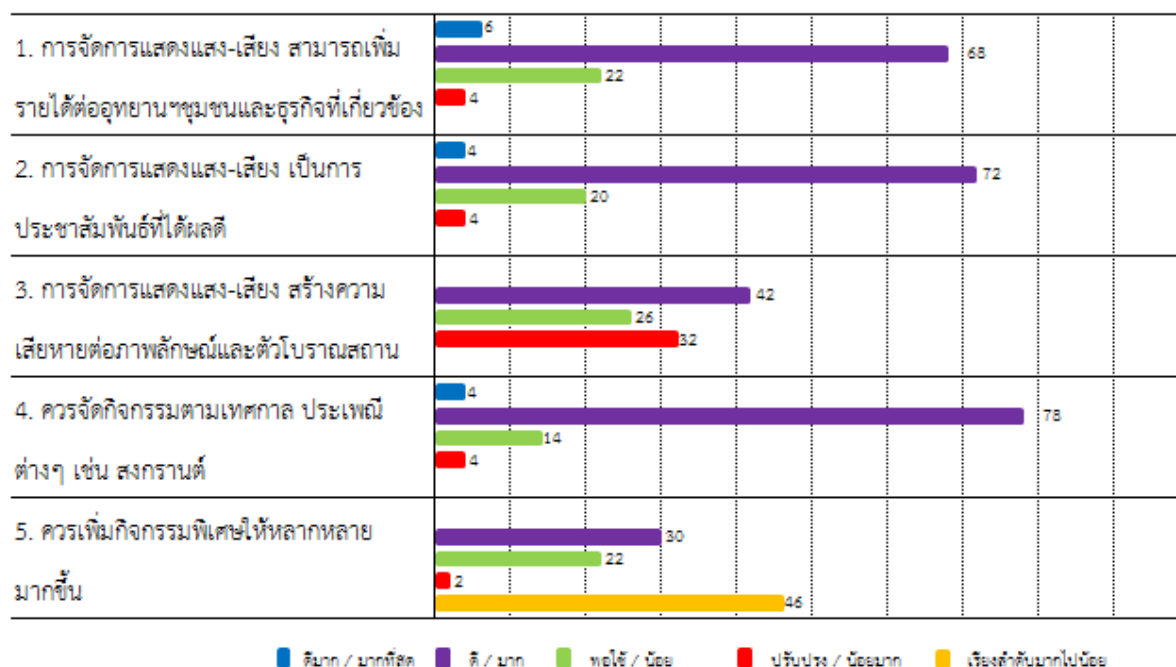
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม และไร่ล้มพิษเท่ากันที่ร้อยละ ๒๐ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุด

และมากรวมกัน ผลคือ ไร่่มลพิษมีความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นความสะดวก ร่มรื่น สวยงามร้อยละ ๕๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อย และแผนผัง ป้ายบอกทาง สัญจรภายในเท่ากันมากที่สุดร้อยละ ๑๒ รองมาเป็นชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบร้อยละ ๓๐

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๒๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

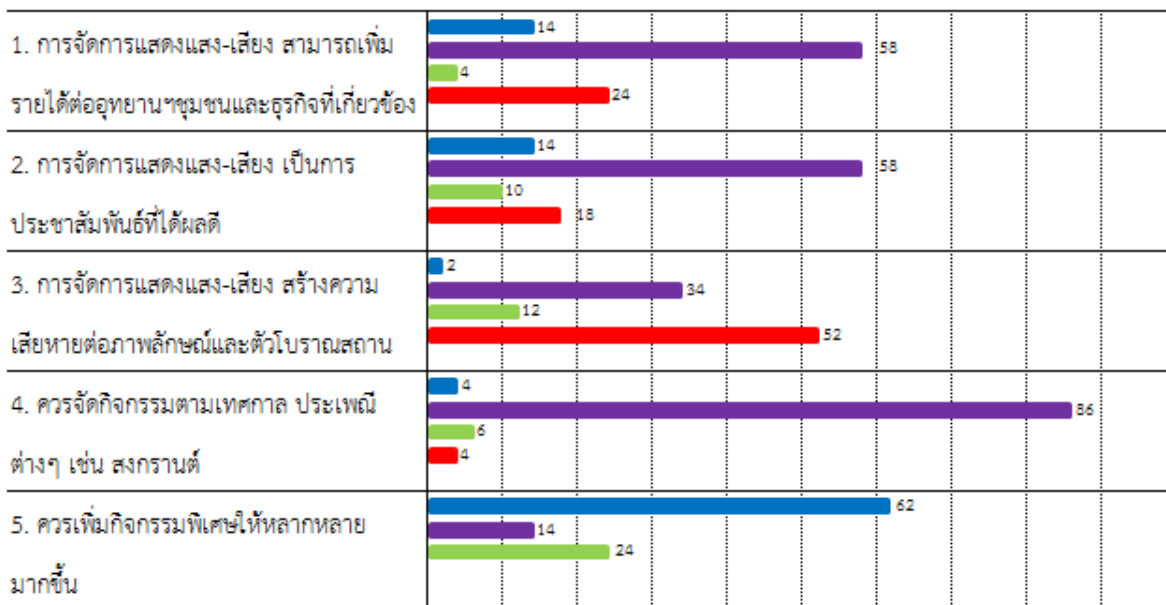
กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การจัดการแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่องร้อยละ ๖ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน เป็นจัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นการจัดการแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๗๖

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียง สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยร้อยละ ๕๘ ดังนั้นส่วนใหญ่

จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ (นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

■ ดีมาก / มากที่สุด ■ ดี / มาก ■ พอใช้ / น้อย ■ ปรับปรุง / น้อยมาก ■ เรื่องลำดับมากไปน้อย

แผนภาพ ๓-๑๒๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และการจัดแสดงแสง-เสียงเป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีเท่ากันที่ร้อยละ ๑๒ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลคือ จัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นการเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้นร้อยละ ๑๖

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อสภาพลักษณะและตัวโบราณน้อยร้อยละ ๖๔ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก และควรให้มีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี

แผนภาพ ๓-๑๒๓ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เป็นหน่วยงานของกรมศิลปากรที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ดูแลโบราณสถานภูพระบาท มีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๔๓๐ ไร่ ตั้งอยู่บนภูพระบาทซึ่งเป็นภูเขาหินทรายเดี่ยวๆในแนวเทือกเขาภูพานตอนที่พาดผ่านทางทิศตะวันตกของอำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี ห่างจากอำเภอบ้านฝ่อมาทางทิศตะวันตก ๑๒ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดอุดรธานีราว ๖๔ กิโลเมตร ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ยประมาณ ๓๒๐ – ๓๕๐ เมตร สูงจากพื้นราบประมาณ ๑๒๐ – ๑๖๐ เมตร พื้นที่ปกคลุมด้วยป่าโปร่ง มีพืชพันธุ์ธรรมชาติประเภทไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้ชิงชัน ไม้เต็งรัง ไม้ประดู่ เป็นต้น ภูพระบาทตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขื่อนน้ำ และพื้นที่ซ้อนทับอยู่ในบริเวณเดียวกับวนอุทยานภูพระบาทบัวบก ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ดูแลทางด้านป่าไม้ ที่มีทั้งน้ำตกและลำธารหลายสายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม

ภูมิประเทศภูพระบาทเป็นพื้นที่ป่าเขาที่มีก้อนหิน เฟิงหิน รูปร่างแปลกประหลาด สวยงามอยู่เป็นจำนวนมาก ความงดงามแปลกประหลาดอย่างไม่น่าเชื่อว่าจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติคงจะเป็นแรงบัลดาลใจให้ศิลปินจากชุมชนที่อยู่บนพื้นที่ราบรอบๆภูพระบาทเมื่อหลายพันปีก่อนที่แควเวียนขึ้นมาหาของป่าและล่าสัตว์เป็นครั้งคราว ได้สร้างสรรค์งานศิลปะโดยการทำภาพเขียนสีขึ้นบนผนังเพิงผาเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อเจ้าป่าเจ้าเขาผู้เป็นเจ้าของสถานที่ นักวิชาการสันนิษฐานว่าภาพเขียนสีที่ปรากฏบนภูพระบาทนี้ อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมเพื่อขอโชคลาภในการล่าสัตว์ หรือการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่งตามความเชื่อของคนสมัยนั้น

ภาพเขียนสีที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเกือบทั้งหมดเป็นภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย อายุราว ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ภาพที่มีคนรู้จักและเข้าถึงมากที่สุดคือภาพเขียนสีที่ถ้ำวัว - ถ้ำคน ซึ่งเป็นภาพเขียนแบบเงาที่สีแดงเป็นรูปฝูงวัว และกลุ่มคน ซึ่งภาพเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมหรืออาจเป็นการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับการล่าสัตว์หรือการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นวิถีการดำรงชีพของคนในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังมีภาพเขียนสีรูปอื่นๆอีกมากมาย ทั้งรูปมือ รูปสัตว์ และรูปลายเส้น สัญลักษณ์ที่ยังไม่ทราบความหมาย นอกจากนี้ยังมีภาพเขียนสีสมัยประวัติศาสตร์ที่ถ้ำช้างซึ่งเขียนเป็นรูปช้างแสดงรายละเอียดอย่างงดงาม วาดไว้ใกล้ๆกับภาพเขียนสีลายเส้นสัญลักษณ์สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ล่วงมาในสมัยประวัติศาสตร์ คือสมัยที่มนุษย์รู้จักใช้ตัวหนังสือแล้วก็ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการใช้พื้นที่บนภูพระบาทอยู่อีกเป็นจำนวนมาก โดยได้พบหลักฐานในวัฒนธรรมทวารวดี - ลพบุรี ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕ คือพบการสกัดดัดแปลงเพิงหินทรายเพื่อใช้เป็นปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีกรรมในพุทธศาสนา มีการปักโบสถ์หินทรายล้อมรอบเพิงหินและแกะสลักพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ลงบนเพิงหินทราย

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ ซึ่งเป็นสมัยที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมลาว หรือเรียกโดยทั่วไปว่า วัฒนธรรมล้านช้าง ก็พบว่ามีการสร้างอาคารขนาดเล็กเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป รอยพระพุทธรบาท และพระบรมสารีริกธาตุไว้บนภูพระบาทด้วย

จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าพื้นที่บนภูพระบาทแห่งนี้มีใช้สถานที่อยู่อาศัยของชุมชนหากแต่เขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สืบเนื่องมา โดยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นเขตอรัญวาสีหรือวัดป่าในพระพุทธศาสนาในสมัยประวัติศาสตร์ โดย ชุมชนที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ราบโดยรอบอาจแควเวียนขึ้นมาเป็นครั้งคราว พื้นที่บนภูพระบาททั้งร้างไว้ระยะหนึ่ง จนกระทั่งในราว พ.ศ.๒๔๖๓ - ๒๔๗๕ ได้มีพระครูคงคุรูปหนึ่งชื่อพระอาจารย์ศรีทัตย์ สุวรรณมาโจ ได้เป็นผู้นำชาวบ้านมาฟื้นฟูบูรณะพระพุทธรบาทบวบกโดยการปฏิสังขรณ์

องค์พระธาตุเจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปที่ขึ้นมาใหม่

รอยพระพุทธรูปที่รู้จักและเคารพนับถือศรัทธาของประชาชนในท้องถิ่น ประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างสูง และด้วยบรรยากาศและความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ จึงทำให้มีพระสาย วิปัสสนาธุระซึ่งเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือหลายรูปแวะเวียนขึ้นมาธุดงค์และปฏิบัติธรรมบนภูพระบาท เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นต้น

ด้วยความสำคัญของพื้นที่ที่มีโบราณสถานอยู่เป็นจำนวนมากแสดงให้เห็นถึง พัฒนาการของชุมชนและความเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภูมิภาคอีสานตอนบนมาแต่สมัย โบราณ กรมศิลปากรจึงได้อนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและพื้นที่บริเวณนี้ในรูปแบบของ อุทยานประวัติศาสตร์เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว การให้บริการทางการศึกษา แต่ยังคงรักษาสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติเอาไว้ได้อย่างดีเยี่ยม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๕ และในปัจจุบันกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

๒. โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

โบราณสถานบนภูพระบาทมีทั้งหมด ๖๓ แห่ง เป็นภาพเขียนสีสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ ๔๕ แห่ง อีก ๒๓ แห่งเป็นอาคารขนาดเล็ก และเพิงหิน โขดหินที่มีการดัดแปลงให้เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนารวมทั้งบ่อน้ำซึ่งอยู่ในสมัยประวัติศาสตร์ โดยมีโบราณสถานที่ สำคัญ เช่น

๒.๑ ถ้ำวัว – ถ้ำคน เป็นเพิงหินที่ปรากฏภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ กำหนดราว ๒,๐๐๐- ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ผนังด้านทิศตะวันออกเป็นรูปฝูงวัวเขียนด้วยสีแดงแบบเงา ทึบเรียกว่าถ้ำวัว ถัดมาราว ๑๐ เมตร บนเพิงผาเดียวกันเป็นรูปกลุ่มคนแบบเงาทึบ ๗ คน และบน เพดานอีก ๓ คน เรียกว่า ถ้ำคน ภาพเขียนกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะและการมีอยู่ร่วมทั้งวิถี ชีวิตของคนและสัตว์ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

๒.๒ หอนางอุสา ถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระ บาท มีลักษณะเป็นโขดหินรูปคล้ายเห็ดอยู่บนลานหินสูงประมาณ ๑๐ เมตร ลักษณะของโขดหิน เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่เนื่องจากมีรูปทรงที่แปลกตา มนุษย์ในสมัยก่อนจึงได้ดัดแปลงโดยการก่อ หินล้อมเป็นห้องบริเวณใต้เพิงหินด้านบน มีประตูหน้าต่าง และมีพื้นที่สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรม หรือบำเพ็ญเพียรภาวนาหรือประดิษฐานพระพุทธรูป และมีการปักใบเสมาล้อมรอบหอนางอุสาไว้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ชื่อหอนางอุสาเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นตามตำนานปรัมปรา เรื่อง อุสา บารส

๒.๓ รอยพุทธบาทบัวบก เป็นรอยพระพุทธบาทหนึ่งในสี่รอยที่ตำนานอุรังคธาตุ และตำนาน พระเจ้าเลียบโลกกล่าวไว้ว่า พระพุทธองค์ได้ประทับรอยพระบาทไว้ให้เป็นที่เคารพบูชาของพญานาคสองพี่น้องซึ่งเคยเป็นใหญ่และเกะกะเกรอยู่ในละแวกนี้และภายหลังได้กลับใจหันมาเคารพนับถือพระพุทธศาสนา รอยพระพุทธบาทแต่เดิมมีอาคารคลุมแต่ได้ถูกทิ้งร้างและพังทลายลง ภายหลังพระธุดงค์ได้นำชาวบ้านปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ โดยการสร้างธาตุเจดีย์รูปทรงเลียนแบบพระธาตุพนมครอบแทนของเดิม

๓. ประวัติการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มีการสำรวจศึกษาแหล่งภาพเขียนสีบนภูพระบาทเป็นหลัก จนต่อมาได้พบหลักฐานทางโบราณคดี ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อด้วยวัฒนธรรมแรกเริ่มประวัติศาสตร์ที่เรียกกันว่า สมัยทวารวดี สืบต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา

กรมศิลปากรประกาศให้ภูพระบาทเป็นเขตโบราณสถาน โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๘ ตอนที่ ๖๓ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๒๔

กรมศิลปากรขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าสงวน (ป่าเขื่อน้ำ) จำนวน ๓,๔๙๐ ไร่ จากกรมป่าไม้ เพื่อพัฒนาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๕

๔. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

กรมศิลปากร ยังไม่มีการจัดทำแผนแม่บทเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท การดำเนินงานพัฒนาในระยะที่ผ่านมาจึงเป็นในลักษณะของการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี และการตั้งแผนปฏิบัติงานที่ต่อเนื่อง การปฏิบัติงานในปัจจุบันจึงเป็นลักษณะงานที่มุ่งเน้นการดูแลรักษา และการอำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยว เป็นหลัก

อุทยานภูพระบาทมีจุดเด่นในเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย และมีสภาพแวดล้อมยังอยู่ในสภาพดี ทั้งในด้านของตัวงานศิลปกรรม พื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์มีการควบคุมการก่อสร้างอาคารได้อย่างเหมาะสม การบุกรุกพื้นที่ที่มีค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีกฎหมายหลายฉบับที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาพื้นที่ ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ และ พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม

ส่วนปัญหาที่ต้องมีการเร่งพัฒนา คือ ในเรื่องของเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว (Connectivity) เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทอยู่ห่างจากจังหวัดอุดรธานีกว่า ๖๐ กิโลเมตร และห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงกว่า ๑๐๐ กิโลเมตร

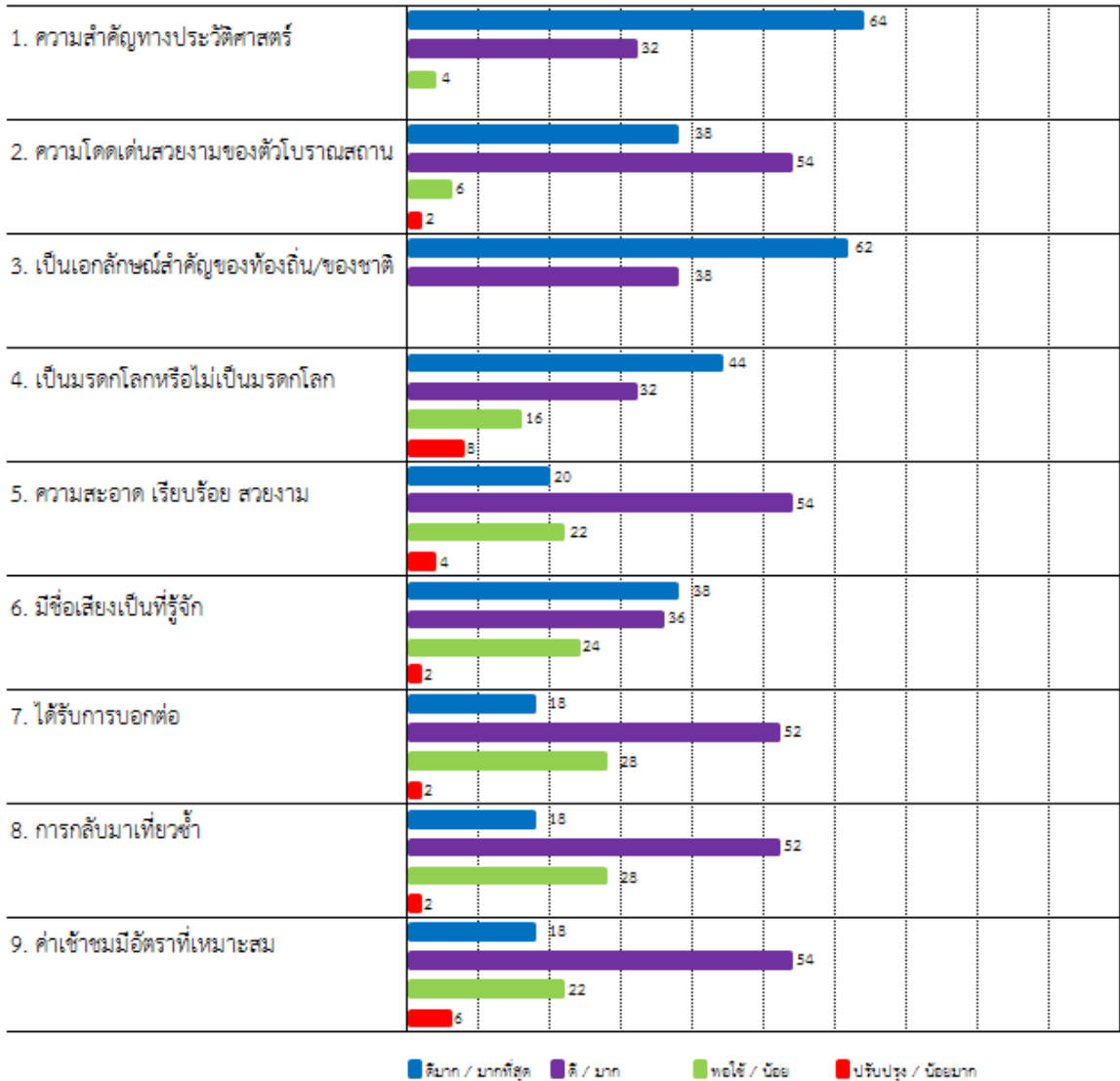
อีกทั้งเส้นทางคมนาคมยังอยู่ในสภาพที่ไม่สะดวกสบาย นักท่องเที่ยวจึงมีค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องที่พักที่มีมาตรฐานที่ดีสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ยังไม่มีในเขตใกล้เคียง

ในส่วนประเด็นของชุมชน (Community) ในบริเวณใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ก็ยังเป็นปัญหา เนื่องจากชุมชนในพื้นที่มิได้มีรายได้ อันเกิดจากการท่องเที่ยวที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมากนัก ดังนั้นชุมชนจึงยังไม่เห็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และพัฒนามากนัก ด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมยังมีน้อย ชุมชนจึงยังไม่เห็นความคุ้มค่าที่จะผลิตสินค้าหรือบริการอื่นใดเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

แนวทางที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในระยะเร่งด่วนก็คือ ควรมีการจัดทำแผนแม่บทสำหรับเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ โดยเป็นการประสานความร่วมมือทั้งจากทางส่วนราชการ และชุมชน รวมถึงการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวไปในแหล่งใกล้เคียงให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกด้วย

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

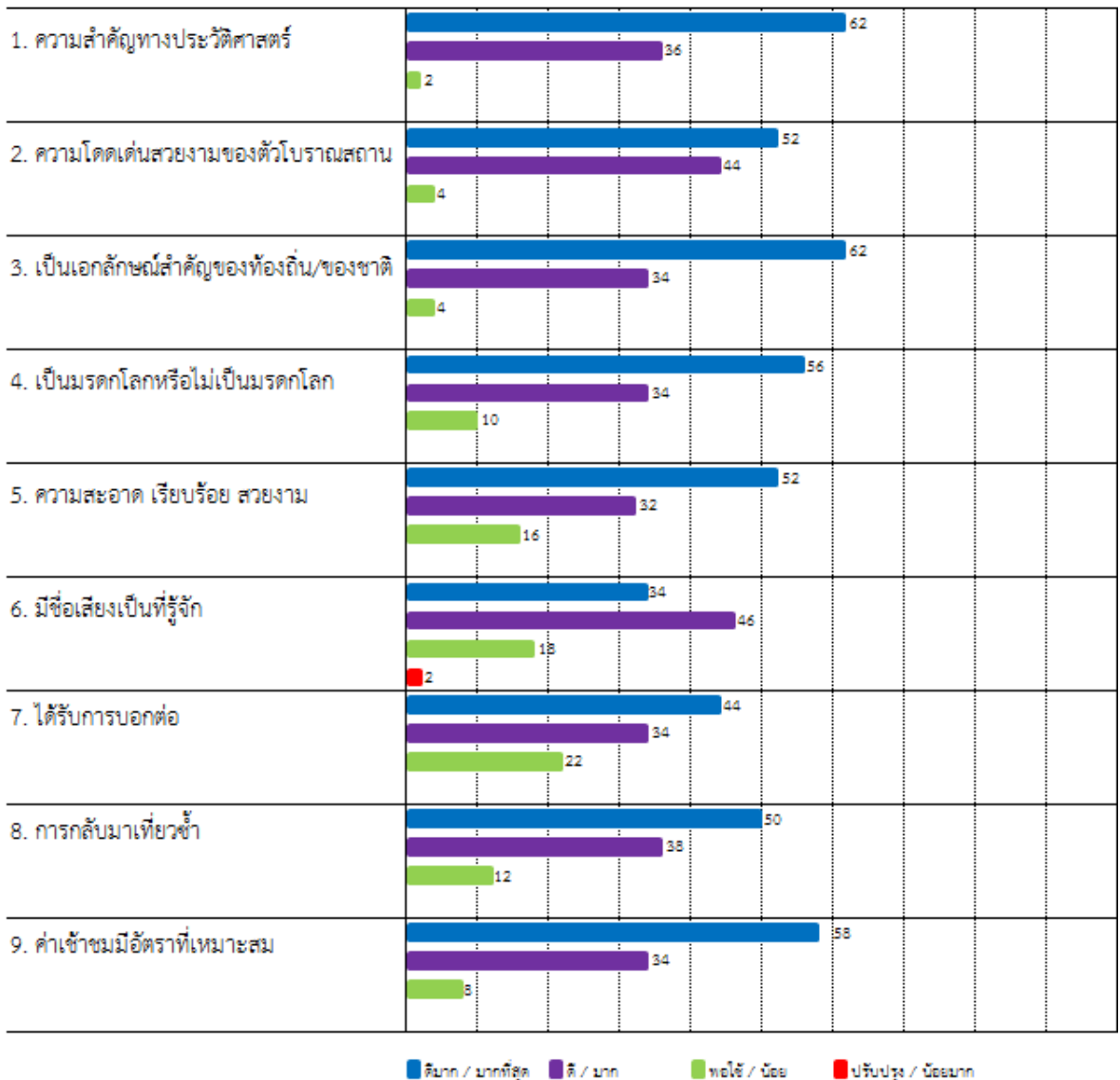
แผนภาพ ๓-๑๒๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๖๔ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติมากที่สุดถึงร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ร้อยละ ๘๖

ส่วนในด้านที่น้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การได้รับการบอกต่อ และการกลับมาเที่ยวซ้ำต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๓๐ รองลงมาเป็นรองลงมาเป็นค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสมร้อยละ ๒๘

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

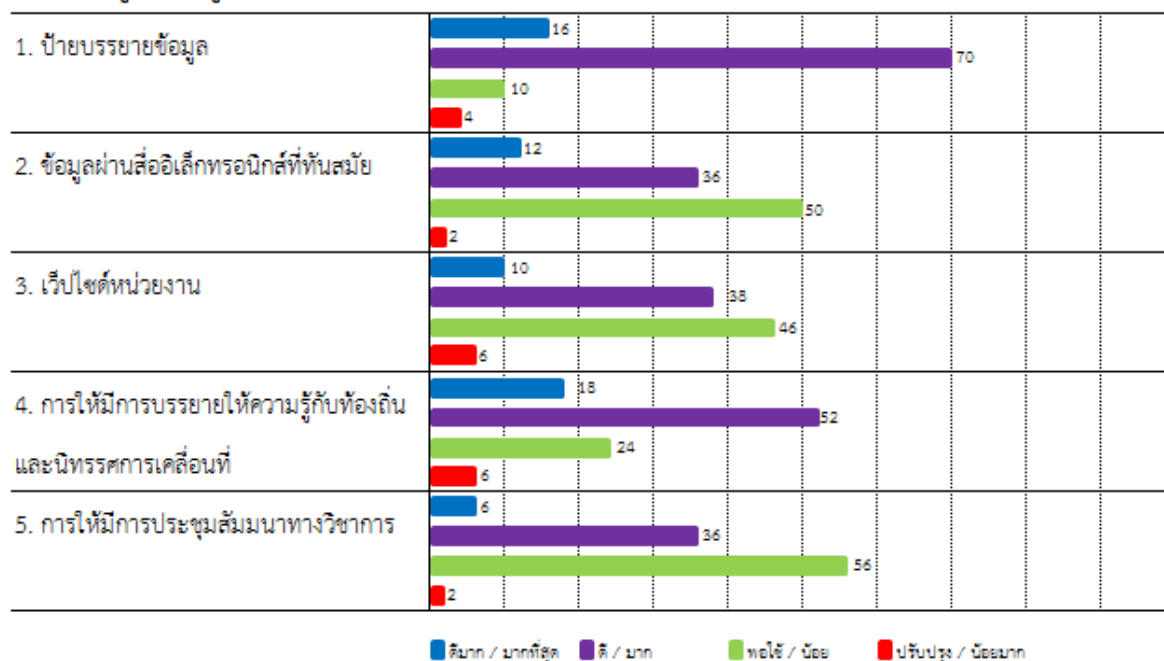
แผนภาพ ๓-๑๒๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๖๒ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานและเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติร้อยละ ๕๖

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่า การได้รับการบอกต่อและกลับมาเที่ยวซ้ำต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๒๐ รองลงมาเป็นความสะดวก เรียบร้อย สวยงาม ร้อยละ ๑๖

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๑๓๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล

ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๑๘ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับป้ายสูงสุดที่ร้อยละ ๘๖

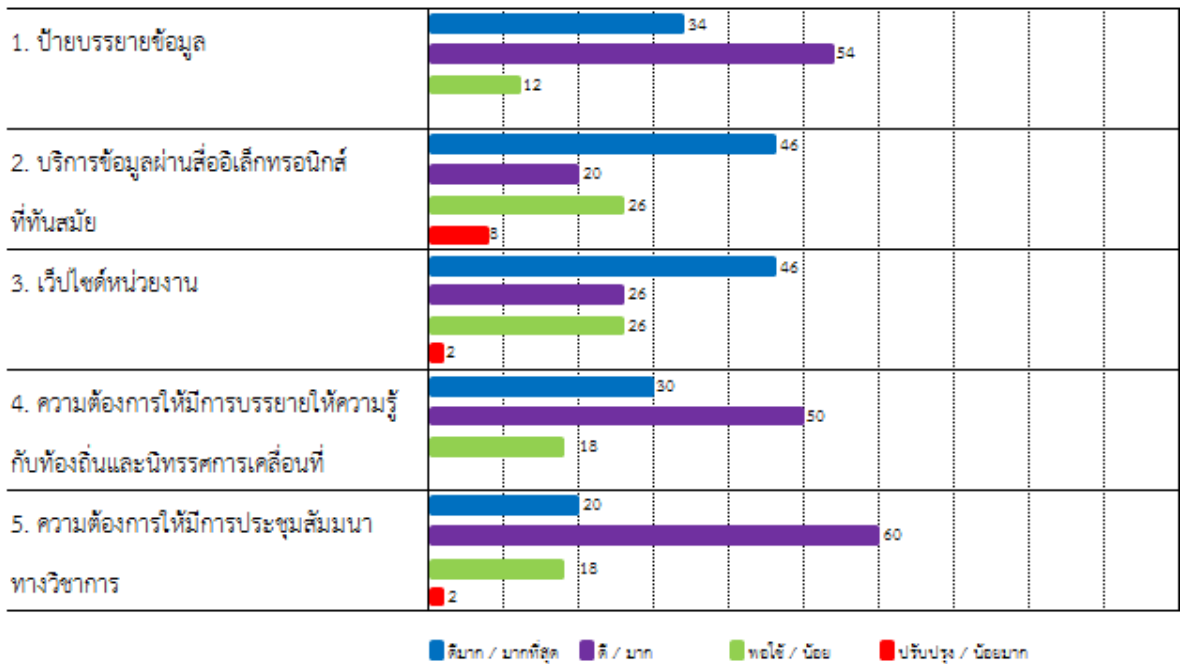
รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๑๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย และเว็บไซต์หน่วยงานร้อยละ ๕๒

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๑๓๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ

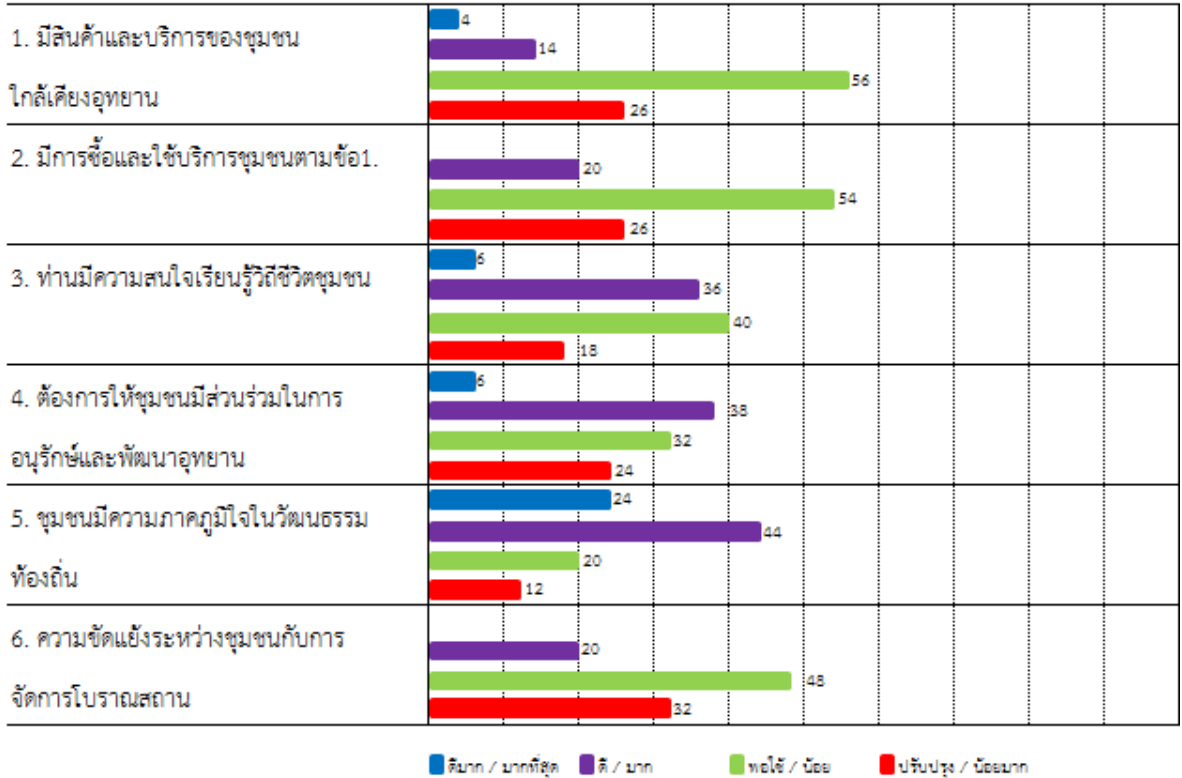
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย และเว็บไซต์หน่วยงานเท่ากันที่ร้อยละ ๔๖ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นป้ายบรรยายข้อมูลได้รับความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๘ รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ และการประชุมสัมมนาทางวิชาการเท่ากันที่ร้อยละ ๘๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๔ รองลงมาเป็นเว็บไซต์หน่วยงานร้อยละ ๒๘

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

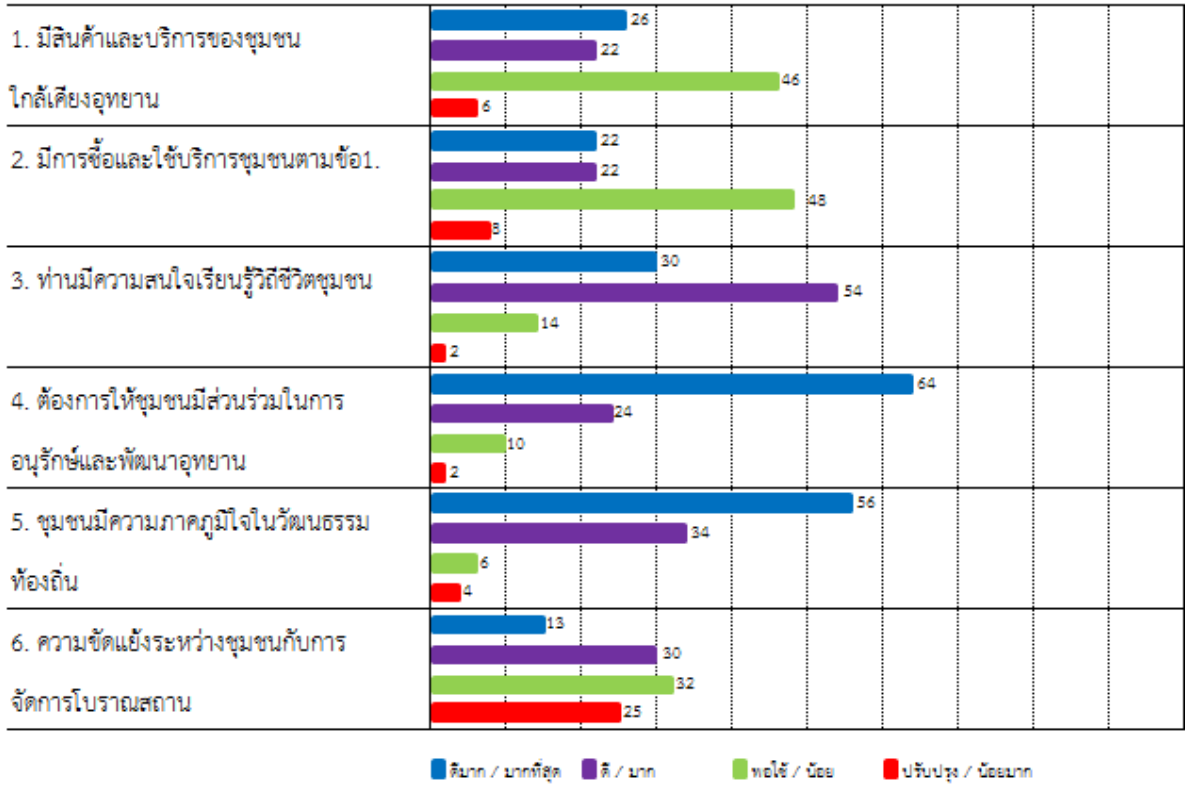
แผนภาพ ๓-๑๓๒ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๒๔ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงปรากฏว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๖๘ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนา ร้อยละ ๔๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงการมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานสูงถึงร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นมีการซื้อและใช้บริการของชุมชน ร้อยละ ๘๐

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

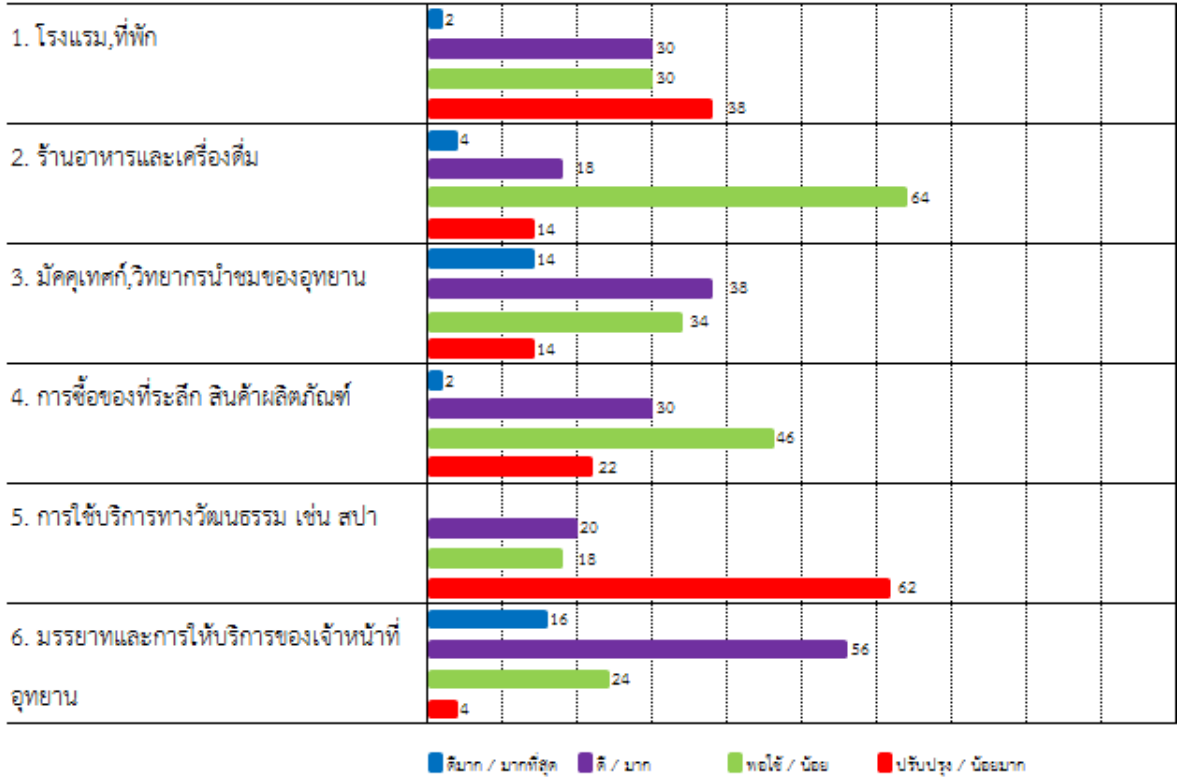
แผนภาพ ๓-๑๓๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๖๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเป็น ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการ โบราณสถานต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๕๗ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานร้อยละ ๕๒

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

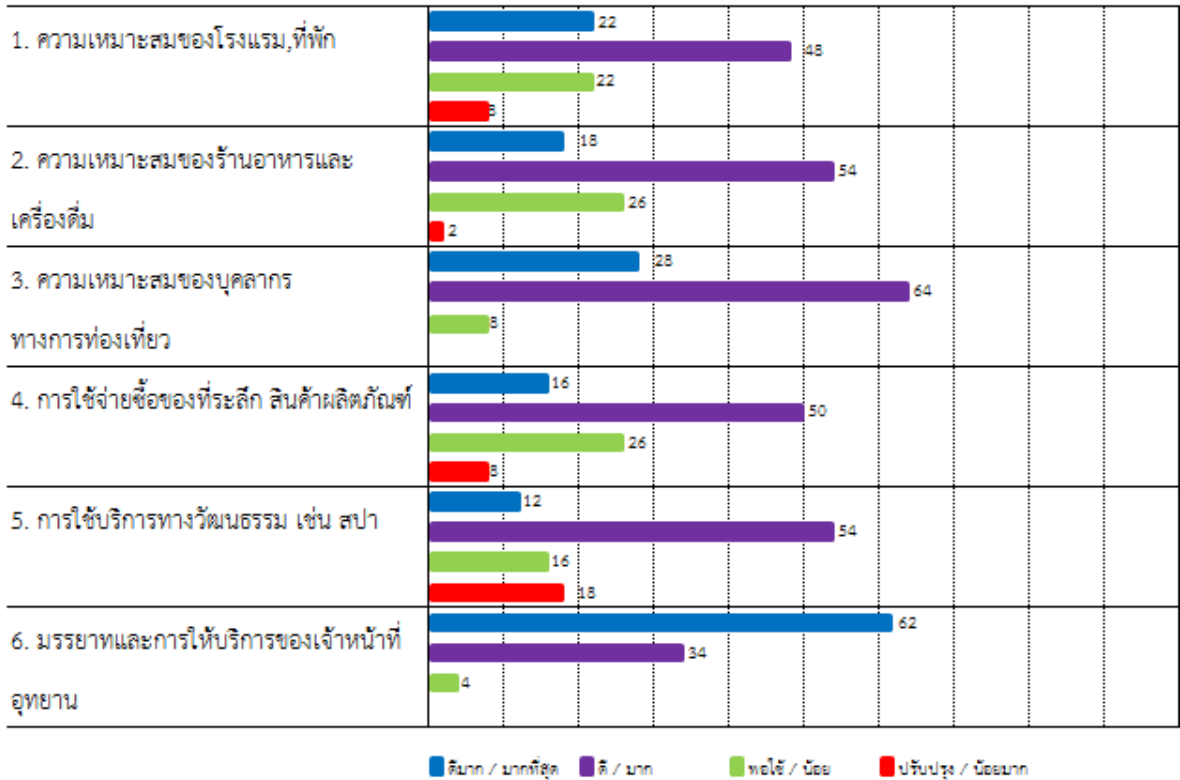
แผนภาพ ๓-๑๓๔ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๑๖ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ สำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๗๒ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์, วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๕๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๐ รองลงมาเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้อยละ ๗๘

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

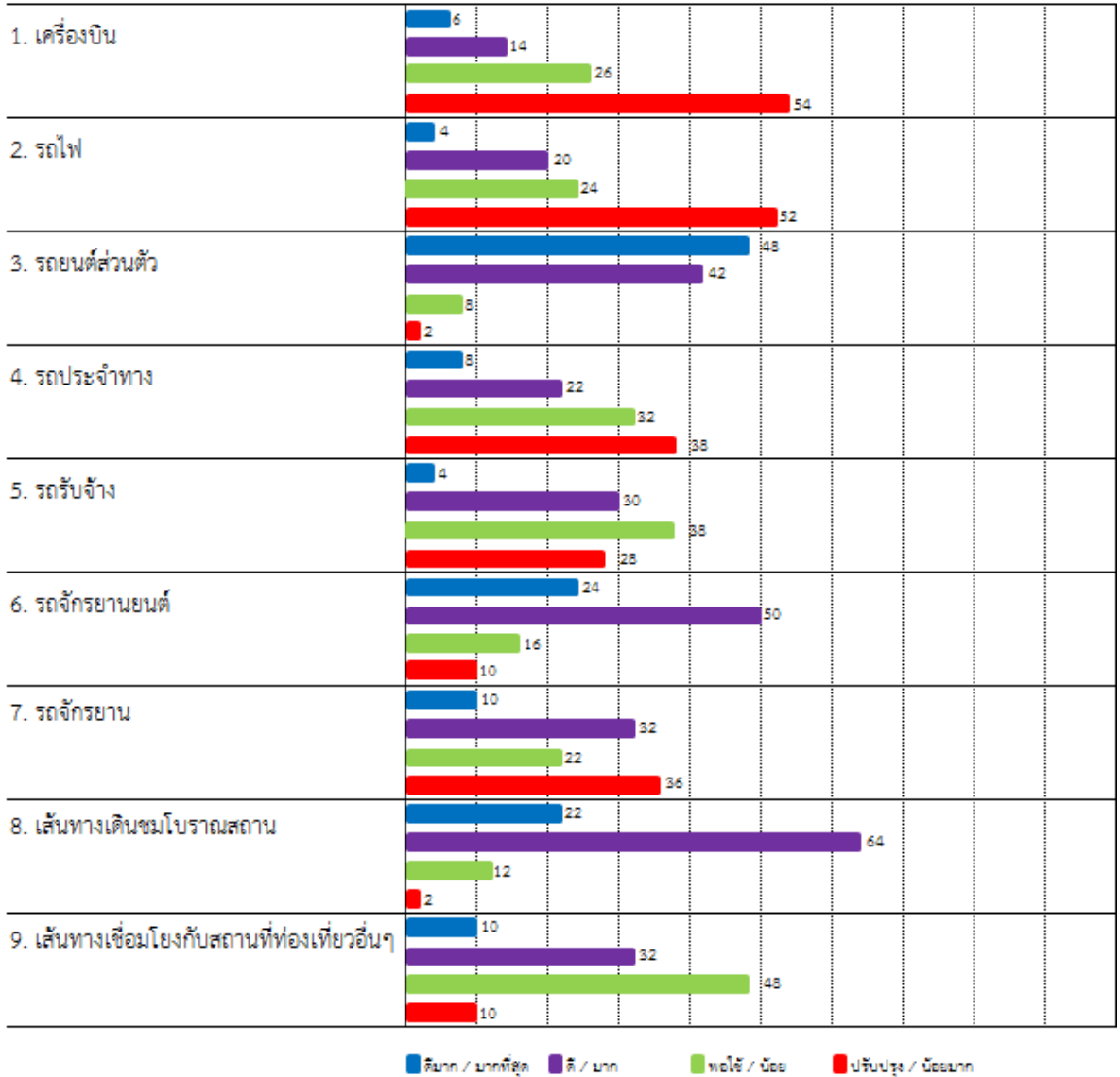
แผนภาพ ๓-๑๓๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๖๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ มีความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์, วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๕๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน องค์ประกอบด้านการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ และการใช้บริการทางวัฒนธรรมเช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๔ รองลงไปเป็นโรงแรม/ที่พักร้อยละ ๓๐

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

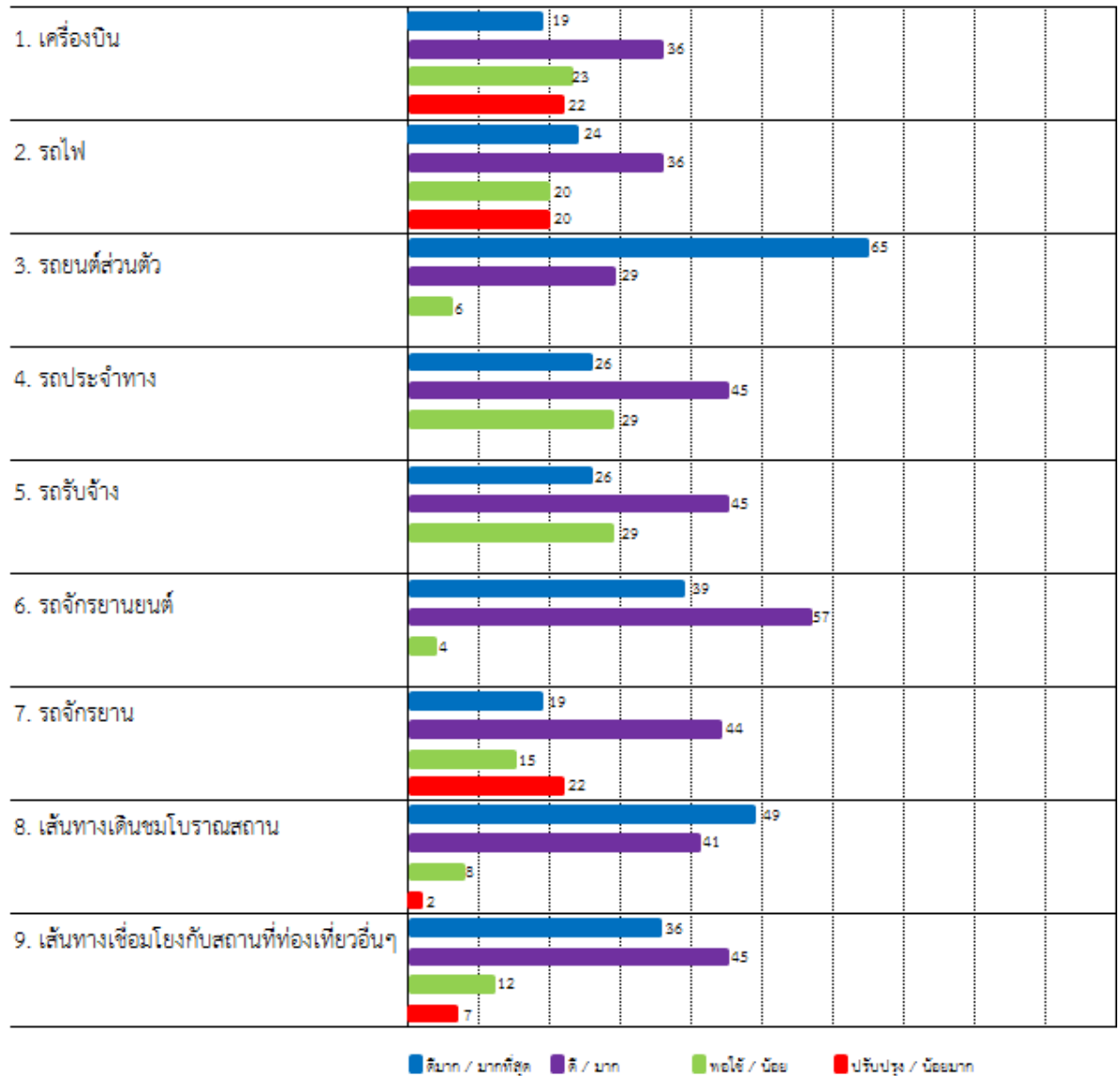
แผนภาพ ๓-๑๓๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน รถยนต์ส่วนตัวยังคงมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๓๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถไฟมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๓๖ รองลงมาเป็นประจำทางร้อยละ ๓๐

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

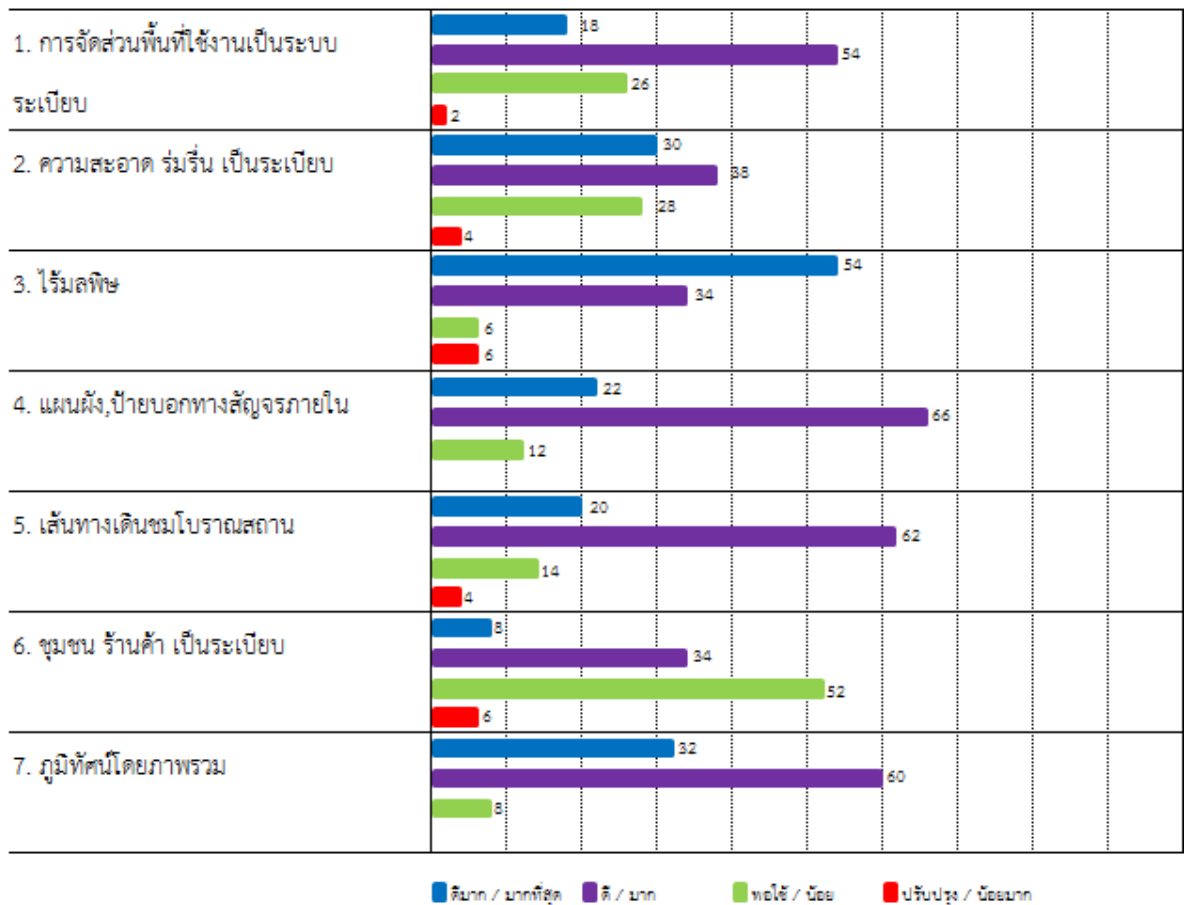
แผนภาพ๓-๑๓๓ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวร้อยละ ๖๕ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน เป็นรถจักรยานยนต์มากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาคือรถยนต์ส่วนตัวร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึงด้วยรถไฟ ต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๔๐ รองลงมาเป็นรถจักรยานร้อยละ ๓๗

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๓๘ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

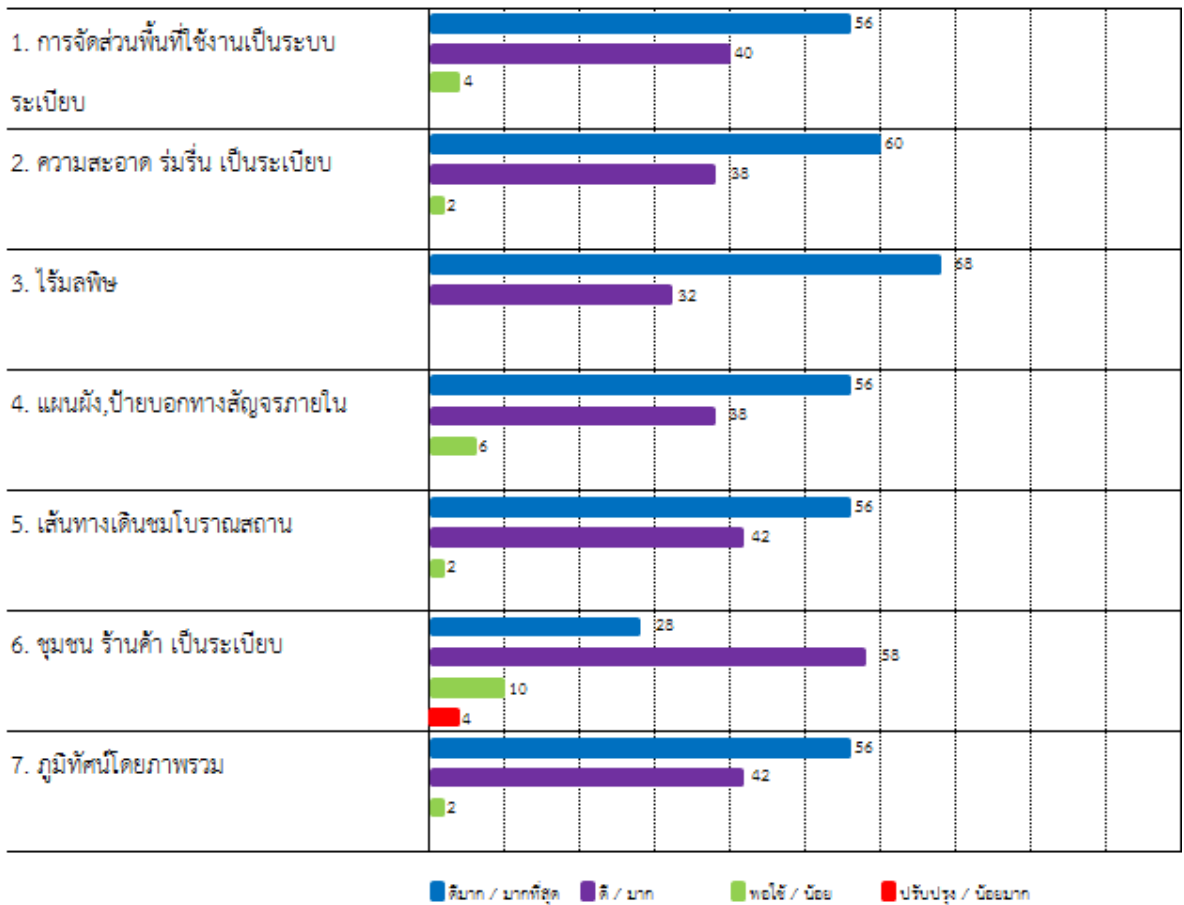
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร้มลพิษร้อยละ ๕๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นภูมิทัศน์โดย

ภาพรวมมีความสำคัญสูงสุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๒ รองลงมาเป็น ไร่มลพิษ และแผนผัง ป้ายบอกทาง สัญจรภายในร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นความสะดวก ร่มรื่น สวยงามร้อยละ ๑๘

อุทยานประวัติศาสตร์พระบาท
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๓๕ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระบาท

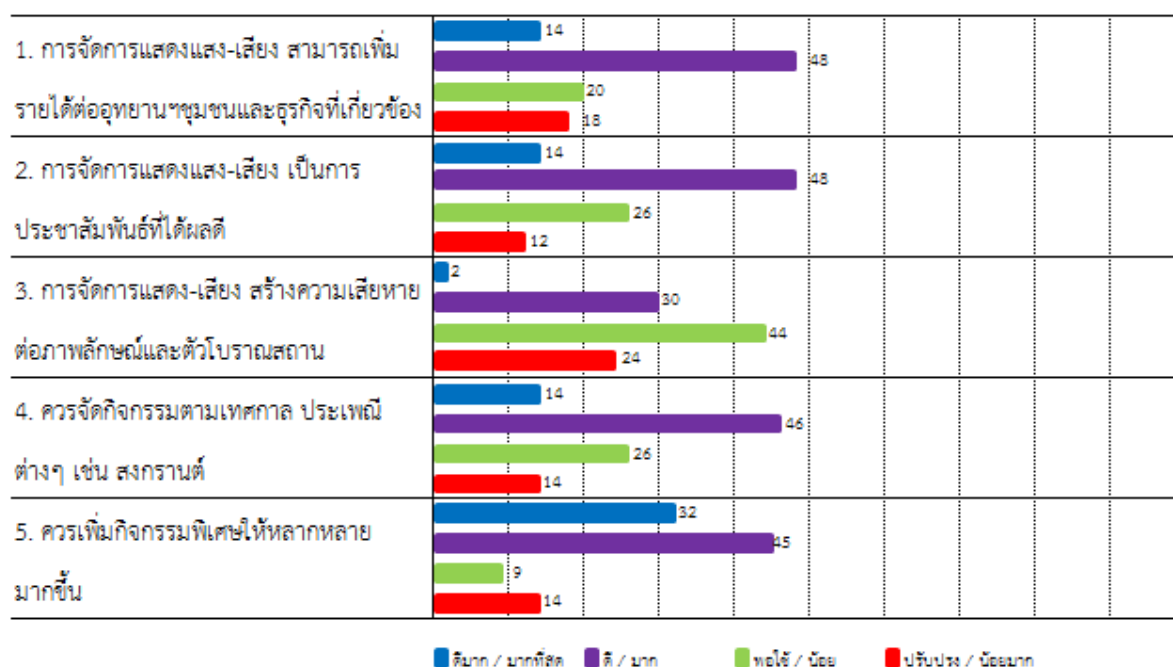
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร่มลพิษ ร้อยละ ๖๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันผลยังคงเป็น ไร่มลพิษมีความสำคัญสูงสุด

ที่ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นความสะดวก ร่มรื่น สวยงาม เส้นทางเดินชมโบราณสถาน และภูมิทัศน์ โดยภาพรวมเท่ากันที่ร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๑๔ รองมาเป็นแผนผัง ป้ายบอกทาง ตั้ญจรภายในร้อยละ ๖

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

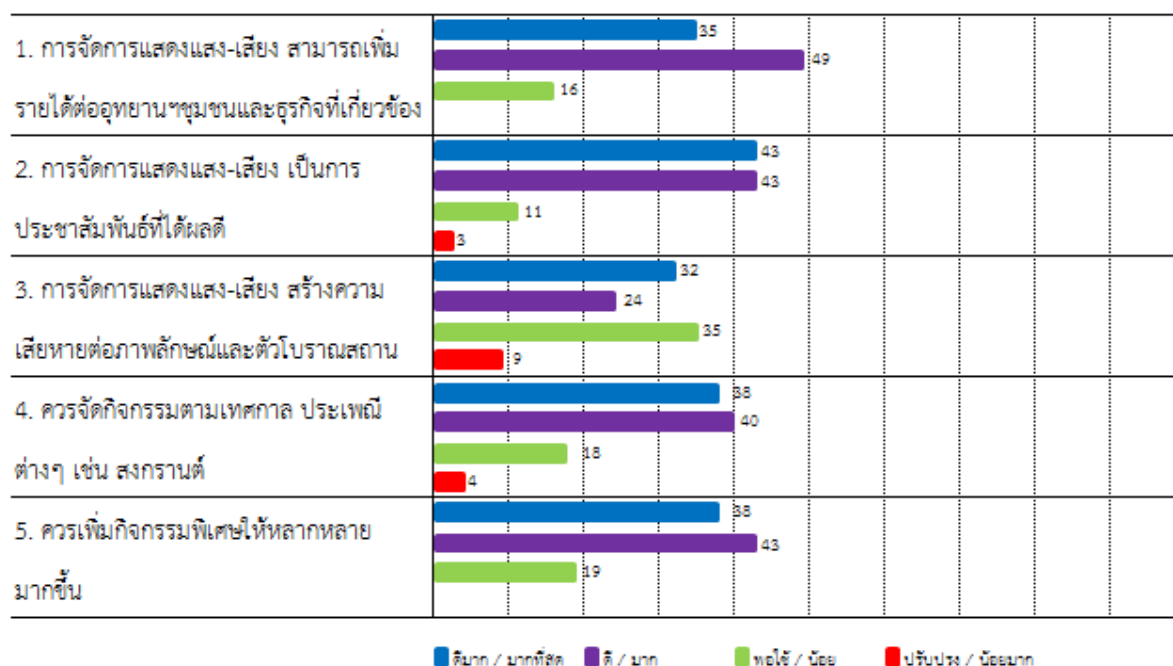
แผนภาพ ๓-๑๔๐ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้นร้อยละ ๓๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้นมีความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๗ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๖๒

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียง สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยร้อยละ ๖๘ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๔๑ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๔๓ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลยังคงเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดี มีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่องร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยร้อยละ ๔๖ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก และควรมีกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

แผนภาพ ๓-๑๔๒ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองกระซัง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

๑. ความสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์

พระนครคีรี หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า เขาวัง นั้นเป็นพระราชวังนอกกำแพงเมืองแห่งที่ ๒ รองจากวังสระปทุม โดยเป็นพระราชฐานที่รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒ เพื่อใช้เป็นที่ประทับแปรพระราชฐานในช่วงฤดูร้อน เป็น ๑ ใน ๗ แห่ง ที่ทรงสร้างตามหัวเมือง นอกเหนือจากพระราชวังที่สร้างในกรุงเทพมหานคร ๓ แห่ง โดยเริ่มก่อสร้างพระฤกษ์พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์อันเป็นพระที่นั่งองค์ใหญ่ในวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะแม เอกศก จ.ศ. ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๒ เวลาเช้า เป็นปีที่ ๘ แห่งรัชกาล

พระนครคีรี เป็นพระราชวังแห่งแรกที่สร้างบนภูเขาสูงซึ่งมียอดเขาใหญ่ ๓ ยอด ติดต่อกัน ยอดสูงที่สุดมีความสูง ๕๕ เมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๖๐๐ ไร่ เดิมเรียกว่า เขาคีรี ต่อมาในสมัยอยุธยาเป็นผู้สร้างวัดขึ้นที่ไหล่เขาด้านทิศตะวันออกและตั้งชื่อว่า “วัดสมณ” ในสมัยรับตั้งรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๑ เรียกเขาลูกนี้ว่า เขามหาสมณ แต่ชาวบ้านเรียกว่า เขาสมน (เขาสะหมน)

สันนิษฐานว่าคงมาจากคำว่า “สมณ” ด้วยเคยมีพระภิกษุขึ้นไปจำพรรษาเพราะเป็นที่วิเวกเหมาะแก่การวิปัสสนาธุระ ครั้นเมื่อสร้างพระนครคีรีแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนนามเขาลูกนี้ใหม่ว่า เขามหาสวรรค์

ยอดเขาด้านทิศตะวันออก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างวัดประจำพระราชวังบนพระนครคีรีบนยอดเขาทางด้านทิศตะวันออกทำนองเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่เป็นวัดประจำพระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานคร พระราชทานนามวัดที่สร้างนั้นว่า “วัดพระแก้ว” ประกอบด้วยพระอุโบสถ พระสุทนต์เสลเจดีย์ ศาลาและพระปรางค์แดง ยอดกลางของเขามหาสวรรค์เดิมมีพระเจดีย์โบราณของวัดอิทรคีรีองค์หนึ่ง ซึ่งชำรุดทรุดโทรม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระเจดีย์ใหม่ทับองค์เดิม ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในเจดีย์พระราชทานนามว่า “พระธาตุจอมเพชร”

ยอดเขาด้านทิศตะวันตก เป็นส่วนที่ใช้ก่อสร้างพระที่นั่งที่ประทับ พระที่นั่งและอาคารต่างๆ รวมทั้งสิ่งก่อสร้างทั้งหลายบนพระนครคีรีนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามไว้คล้องจองกันทั้งหมดคือ พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ พระที่นั่งปราโมทย์มไหสวรรย์ พระที่นั่งเวษยัศวินเขียรปราสาท พระที่นั่งราชธรรมสภา หอชัชวาลเวียงชัย หอพิมานเพชรมเหศวร์ พระตำหนักสันถาคารสถาน ฯลฯ

ส่วนป้อมปราการนั้น ตั้งอยู่บนไหล่เขาทั้ง ๔ ทิศ ก่อสร้างไว้อย่างแข็งแรงในชัยภูมิอันเหมาะสมต้องตามตำราพิชัยสงคราม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำนามท้าวจตุมหาราชหรือท้าวจตุโลกบาล มาตั้งเป็นชื่อป้อมทั้งสิ้น และเติมสร้อยให้สัมผัสคล้องจองกันดังนี้ ป้อมมทรฐป้อมปก (ทิศตะวันออก) ป้อมวิรุพหกบริรักษ์ (ทิศใต้) ป้อมวิรุบักษ์ป้องกัน (ทิศตะวันตก) และป้อมเวสสุวรรณรักษา (ทิศเหนือ)

ปัจจุบันทางกรมศิลปากรได้เข้ามาปรับปรุงพื้นที่ และเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครคีรี

๒. ประวัติการอนุรักษ์ และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี

พ.ศ. ๒๔๒๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณะพระนครคีรีทั่วทั้งบริเวณ ด้วยทรงมีพระราชประสงค์จะใช้เป็นที่ประทับแปรพระราชฐานพักผ่อนพระอิริยาบถ และเพื่อทรงใช้รับรองแขกเมือง

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานพระนครคีรี โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๘ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยกำหนดเป็นเขตโบราณสถานไว้ทั้งภูเขารวมสามยอด และกันเขตบริเวณโดยรอบพระนครคีรีนี้ออกไปจากดินเขาอีก ๒๐ เมตร

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทอดพระเนตรพระนครคีรี ทรงเห็นความชำรุดทรุดโทรมของอาคาร จึงมีพระราชปรารภโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมรักษาให้คงสภาพไว้

พ.ศ. ๒๕๒๔ กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี ไว้ในแผนทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ โดยมีเป้าหมาย ดังนี้

๑. บูรณะปรับปรุงพระที่นั่ง อาคารสถานที่ต่างๆ ทั้งหมดรวมทั้งโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สิ่งตกค้างต่างๆ ให้มีความมั่นคงแข็งแรงและสวยงามตามแบบอย่างเดิม

๒. ปรับปรุงสภาพภูมิสถาปัตยกรรม ให้มีความร่มรื่นทั้งด้านการปลูกพันธุ์ไม้ประดับเพิ่มเติม และการปรับตกแต่งบริเวณ และพันธุ์ไม้ที่มีอยู่เดิมให้มีสภาพสวยงามและเหมาะสม

๓. จัดประโยชน์ใช้สอยของอาคารให้เกิดมีกิจกรรมอันเหมาะสม นอกจากความเป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่จัดไว้แต่เดิม เช่นการจัดห้องสมุดเฉพาะด้าน การจัดอาคารสำหรับแสดงกิจกรรม ท้องถิ่น การจัดบริเวณจอดรถและการรักษาความปลอดภัย

ในการดำเนินงานพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี ตามแผนดังกล่าวได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ แล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐

เนื่องในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงประกอบพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๒

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กรมศิลปากรได้ประกาศขอบเขตพื้นที่โบราณสถานพระนครคีรี โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ครั้งที่ ๒ เล่มที่ ๑๐๕ ตอนที่ ๕๔ วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยกำหนดพื้นที่อุทยานฯ ทั้งหมด ๑๘๘ ไร่ มีโบราณสถานอยู่ในความรับผิดชอบจำนวน ๓๔ แห่ง โบราณวัตถุที่จัดแสดงจำนวน ๕๔๐ ชิ้น และโบราณวัตถุที่เก็บรักษาในคลังจำนวน ๑,๑๒๐ ชิ้น

๓. การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรีตามแผนแม่บท

ด้วยลักษณะทางกายภาพของพระนครคีรีที่ยังคงความงดงาม มีความเหมาะสมในการเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ซึ่งมีความสำคัญในฐานะของพระราชวังในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และความสำคัญในฐานะแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมของประเทศ อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครคีรีจึงถือเป็นหน่วยงานสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง กล่าวคือ เป็นผู้รับผิดชอบแหล่งประวัติศาสตร์ที่มีพื้นที่ครอบคลุม

มากถึง ๑๘๘ ไร่ และต้องอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่มีความงดงามด้านศิลปสถาปัตยกรรม อีกทั้งต้องรับผิดชอบการให้บริการองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแก่ผู้เยี่ยมชมในแต่ละปีอีกเป็นจำนวนมาก โดยปัจจุบันได้มีผู้เยี่ยมชมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าเยี่ยมชมปีละมากกว่า ๔๔๐,๐๐๐ คน หากเทียบเคียงปริมาณผู้เยี่ยมชมพระนครคีรีกับอุทยานประวัติศาสตร์แห่งอื่นแล้วจะพบว่า พระนครคีรีมีผู้เยี่ยมชมมากเป็นอันดับ ๔ รองจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรีอยุธยาตามลำดับ

ปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี มีภารกิจเป็นหน่วยการจัดแสดงในฐานะพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งยังคงลักษณะการเป็นอนุสรณ์สถานที่ดำเนินภายใต้พันธกิจ ๓ ประการ ได้แก่ การอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิม การอนุรักษ์และพัฒนาอาคารสถาปัตยกรรมให้คงสภาพแบบดั้งเดิม และ การจัดแสดงโบราณวัตถุภายในอาคารพระที่นั่งโดยคงตำแหน่งที่จัดวางตามแบบดั้งเดิม เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมได้ศึกษาเรียนรู้และชื่นชมความงดงามของพระราชวังโบราณแห่งนี้

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี ได้ดำเนินจัดทำแผนแม่บทไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๒ ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่

๑. แผนการปรับปรุงทางกายภาพและสภาพแวดล้อม

๒. แผนการปรับปรุงการจัดแสดง

ในส่วนของพัฒนาตามแผนแม่บทฯ มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ การปรับปรุงการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เนื่องจากวัสดุประกอบนิทรรศการอยู่ในสภาพทรุดโทรม และมีความจำเป็นต้องปรับปรุงการจัดแสดงให้มีความทันสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เยี่ยมชม

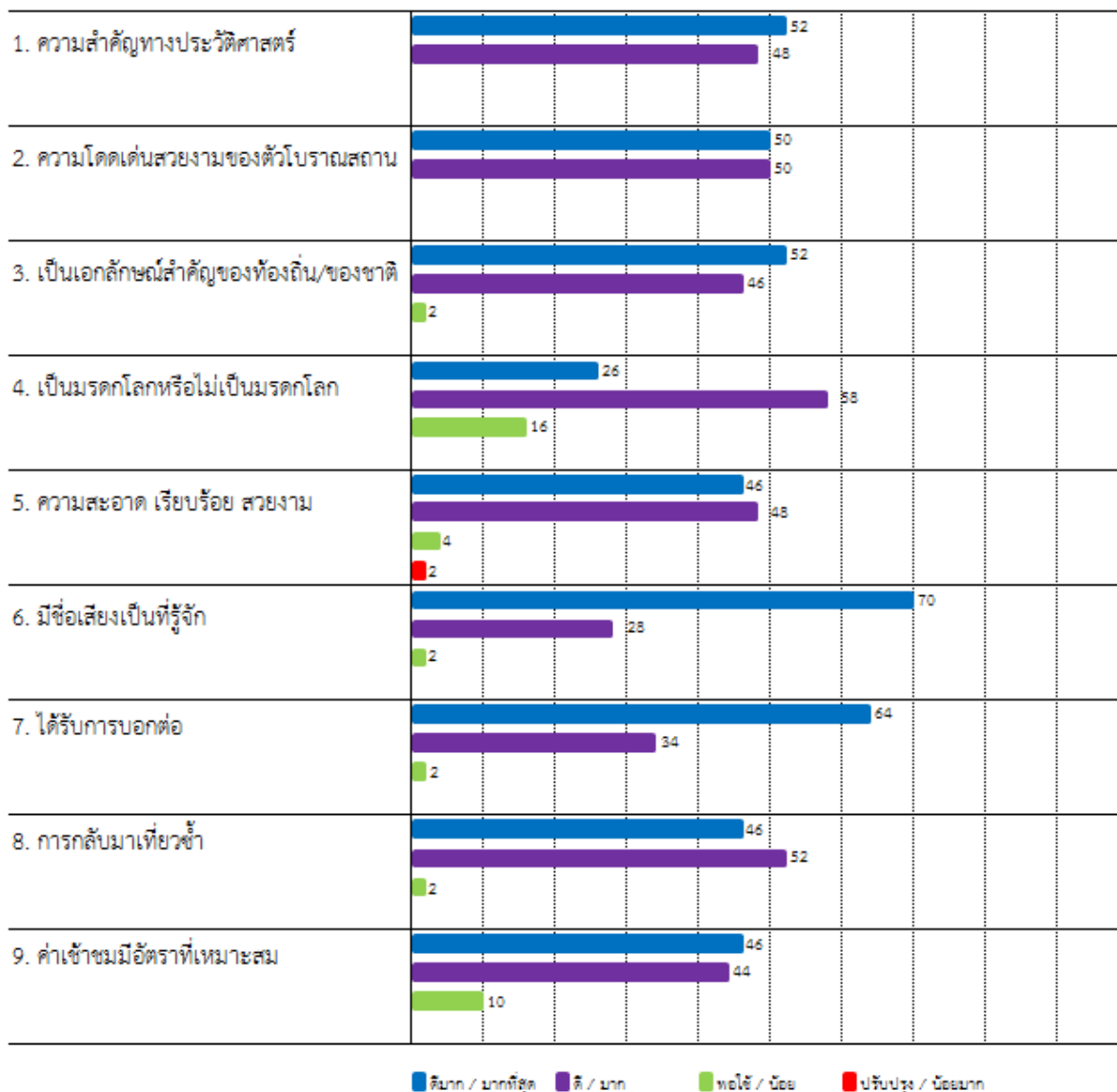
การบูรณะโบราณสถาน ได้แก่ การบูรณะอาคารต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนประกอบอาคารประเภทวงกบ บานประตูหน้าต่าง แผ่นฝ้า หลังคา รางน้ำฝน และสีภายนอก ซึ่งหลุดร่อนเป็นส่วนใหญ่

การปรับปรุงภูมิทัศน์ จะมีการดำเนินการปรับปรุงเฉพาะบางพื้นที่เพื่อเสริมคุณค่าของโบราณสถาน

การปรับปรุงสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ต้องปรับปรุงระบบการสูบน้ำจากพื้นที่ด้านล่างมาเก็บไว้ใช้บนภูเขา รวมทั้งระบบไฟฟ้า และ โทรศัพท์ ซึ่งระบบการสาย ท่อ อุปกรณ์ต่อพ่วงและระบบการสูบน้ำพร้อมทั้งระบบควบคุมบางส่วนเริ่มชำรุด และอุปกรณ์บางส่วนติดตั้งไม่เป็นไปตามมาตรฐานต้องดำเนินการปรับปรุง

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ 3-๑๔๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

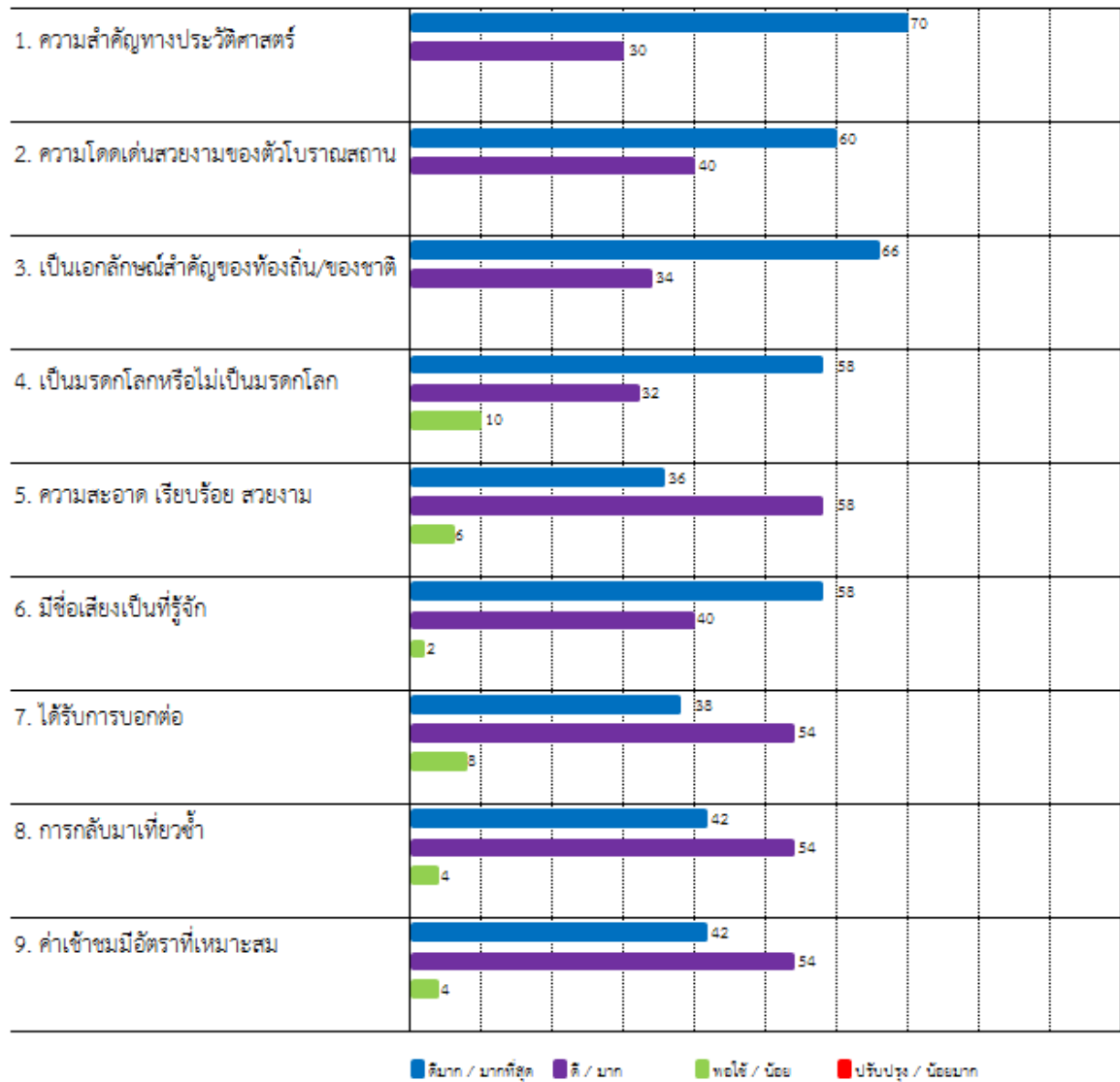
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๖๔ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับเป็นเอกลักษณ์

สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติมากที่สุดถึงร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ร้อยละ ๘๖

ส่วนในด้านที่น้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การได้รับการบอกต่อ และการกลับมาเที่ยวซ้ำต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๓๐ รองลงมาเป็นรองลงมาเป็นค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสมร้อยละ ๒๘

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

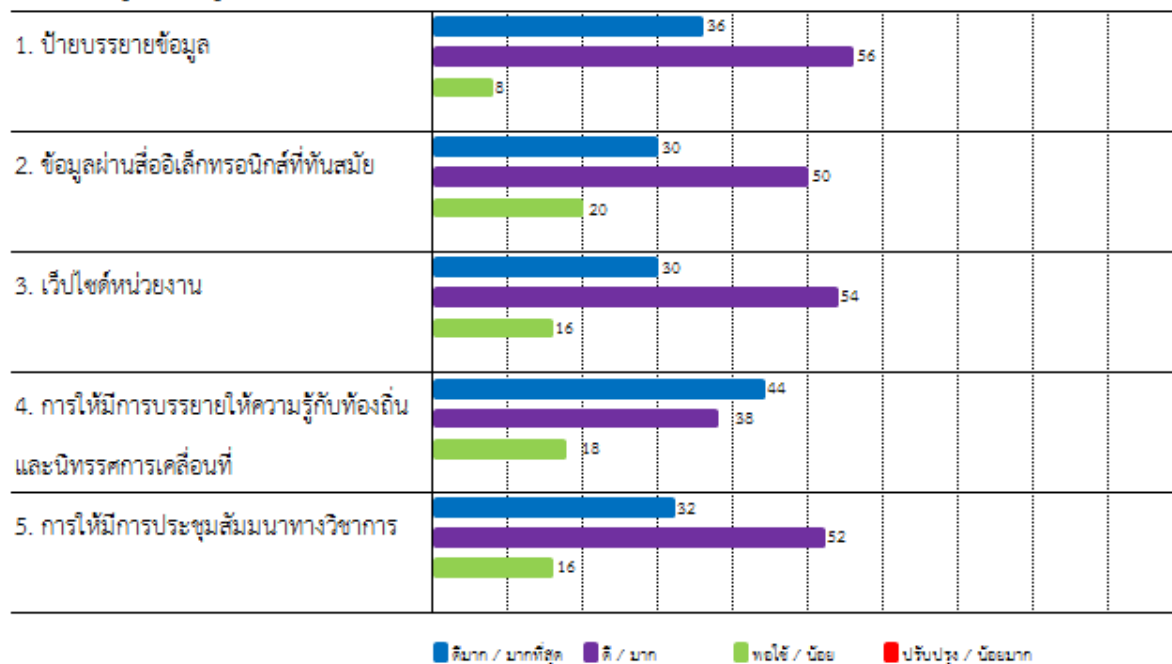
แผนภาพ ๓-๑๔๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๖๒ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดร้อยละ ๕๘ รองลงเป็นความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานและเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติร้อยละ ๕๖

ส่วนในด้านที่พอใช้หรือต้องปรับปรุงนักท่องเที่ยวเห็นว่า การได้รับการบอกต่อและกลับมาเที่ยวซ้ำต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๒๐ รองลงมาเป็นความสะดวก เรียบร้อย สวยงาม ร้อยละ ๑๖

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

แผนภาพ ๓-๑๔๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี

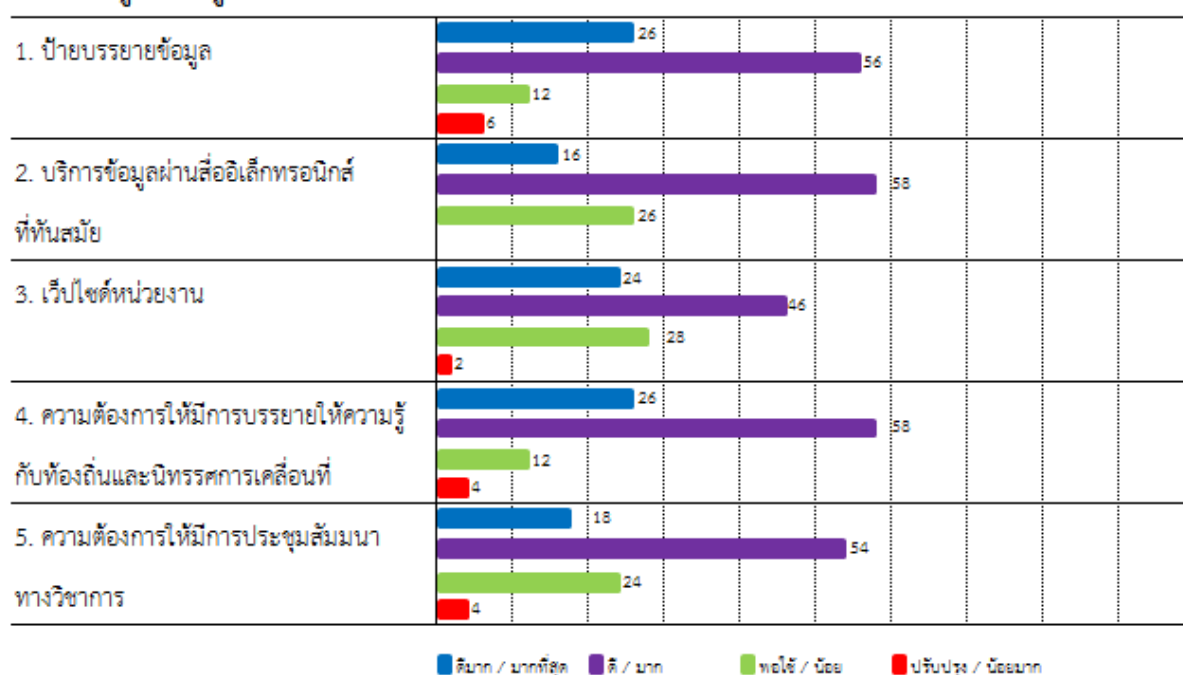
องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๑๘ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับป้ายสูงสุดที่ร้อยละ ๕๖

รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ ๓๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย และเว็บไซต์หน่วยงานร้อยละ ๕๒

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

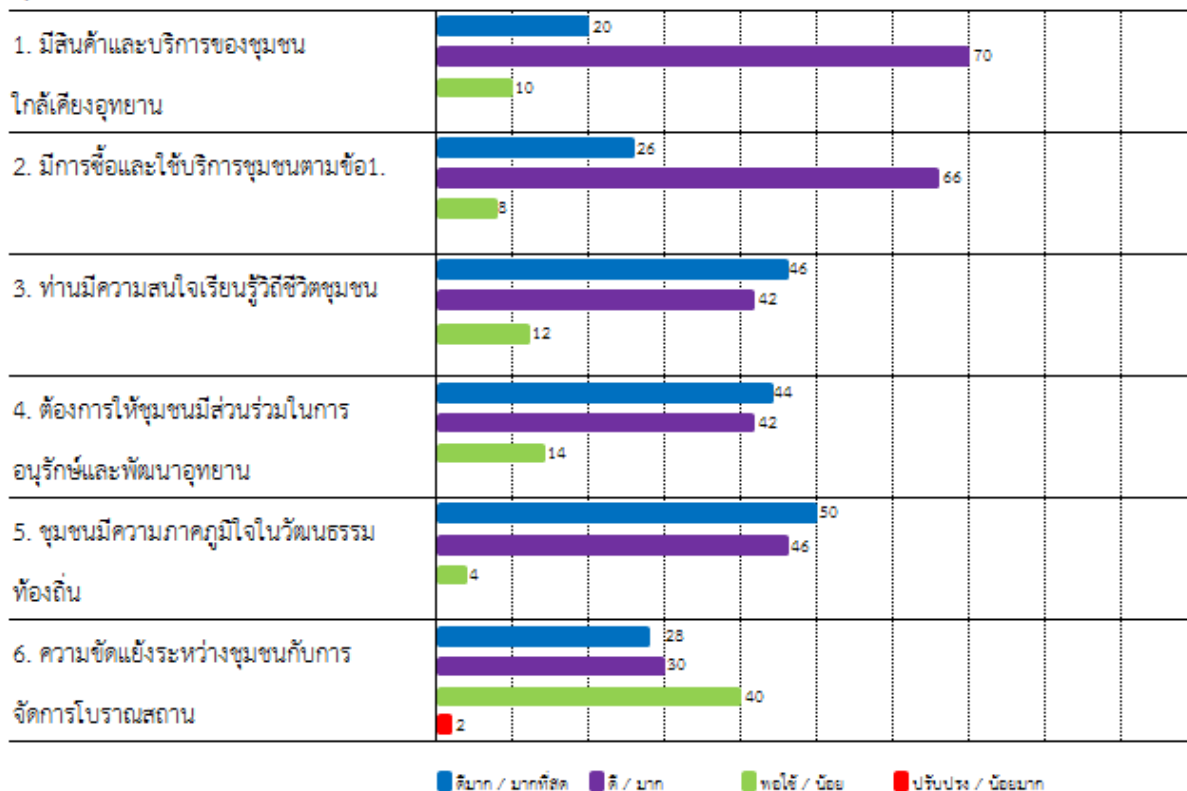
แผนภาพ ๓-๑๔๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย และเว็บไซต์หน่วยงานเท่ากันที่ร้อยละ ๕๖ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นป้ายบรรยายข้อมูลได้รับความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๘ รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ และการประชุมสัมมนาทางวิชาการเท่ากันที่ร้อยละ ๘๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๔ รองลงมาเป็นเว็บไซต์หน่วยงานร้อยละ ๒๘

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

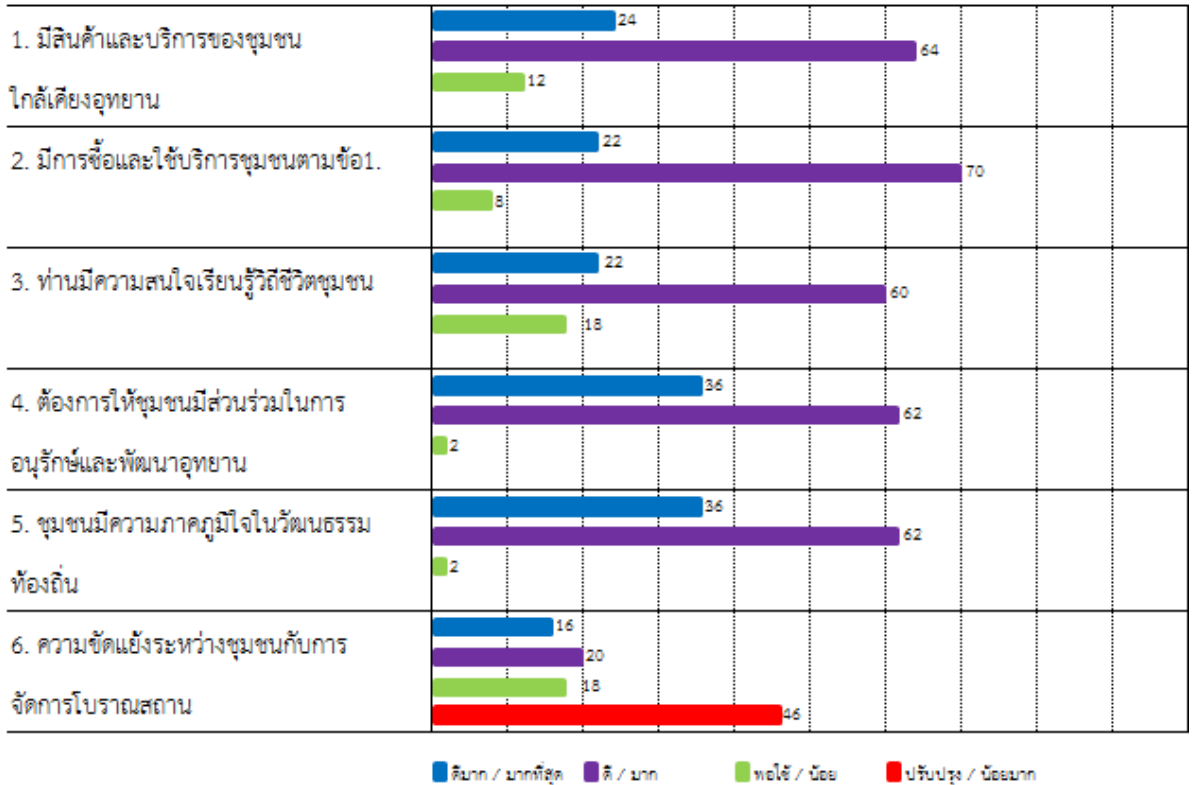
แผนภาพ ๓-๑๔๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุดได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๒๔ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงปรากฏว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๖๘ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาที่ร้อยละ ๔๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้ปรับปรุงการมีสินค้าและบริการของชุมชน ใกล้เคียงอุทยานสูงถึงร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นมีการซื้อและใช้บริการของชุมชนร้อยละ ๘๐

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ชุมชนท้องถิ่น

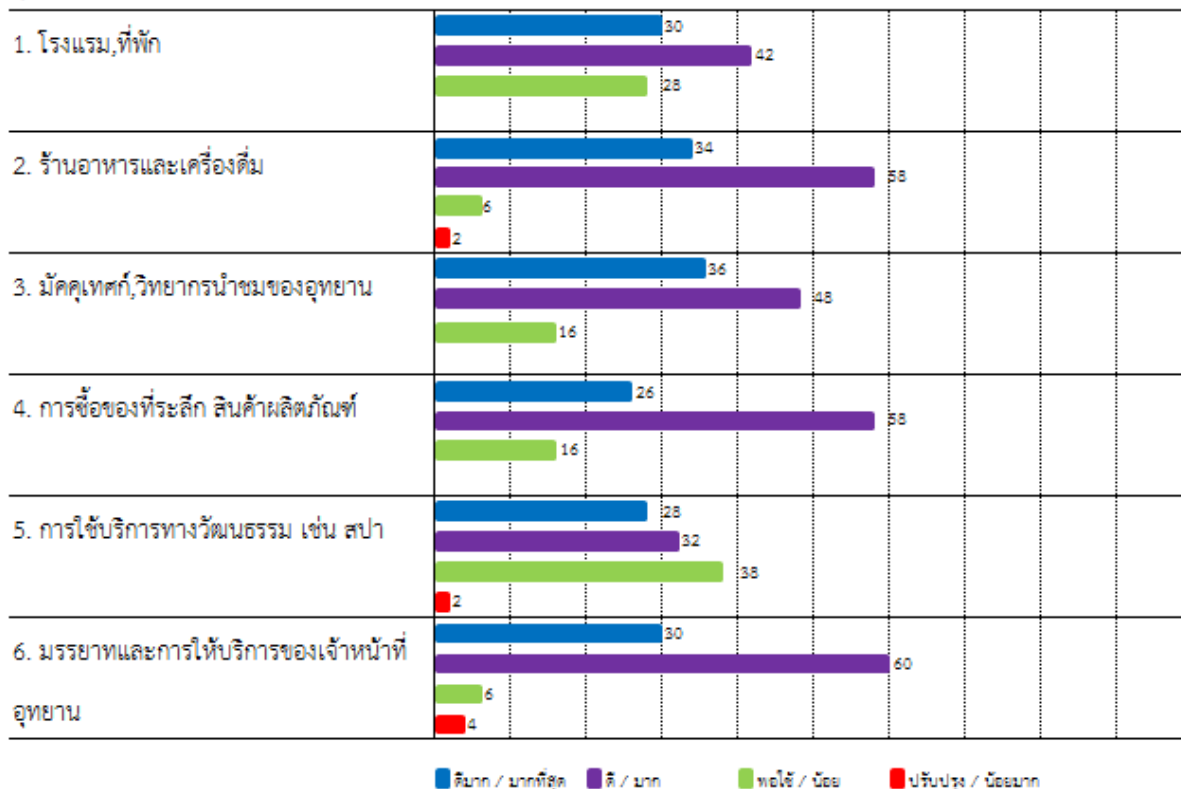
แผนภาพ ๓-๑๔๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๖๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเป็น ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๔๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานร้อยละ ๕๒

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

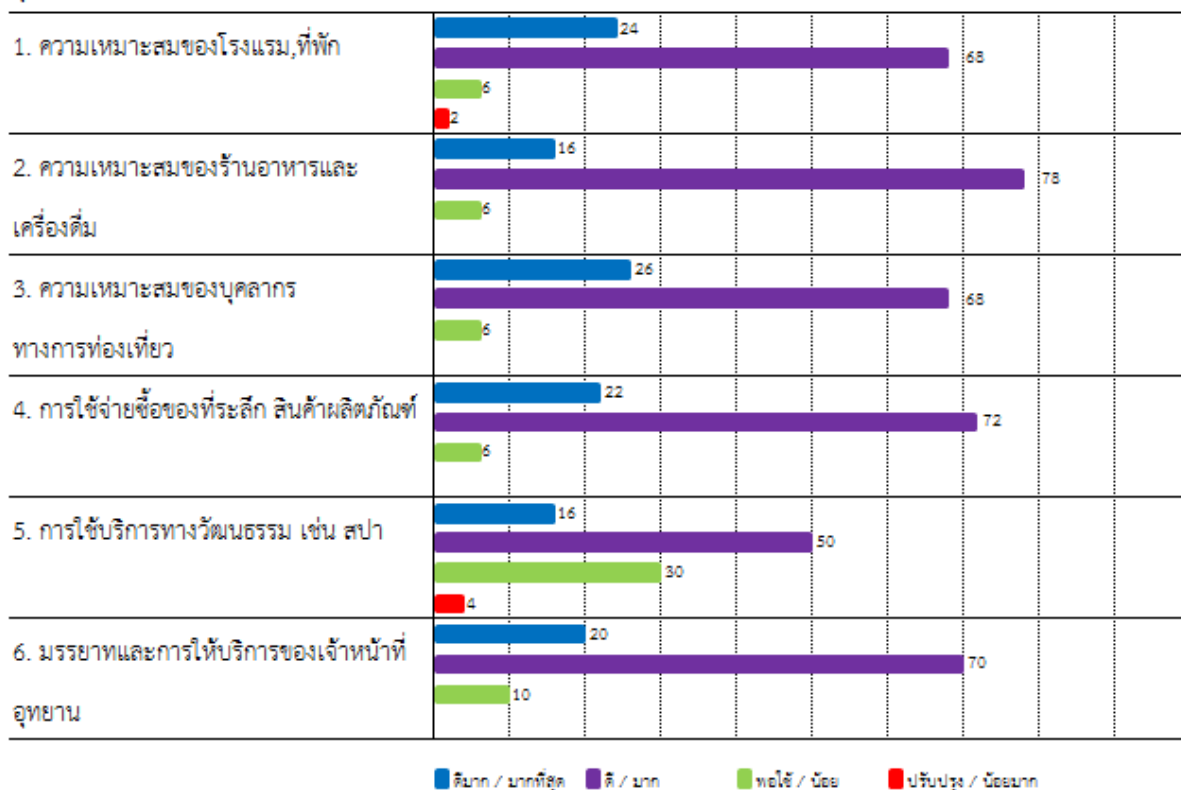
แผนภาพ ๓-๑๔๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๖๐ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ สำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๖๒ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์, วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๕๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๐ รองลงมาเป็นร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้อยละ ๓๘

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

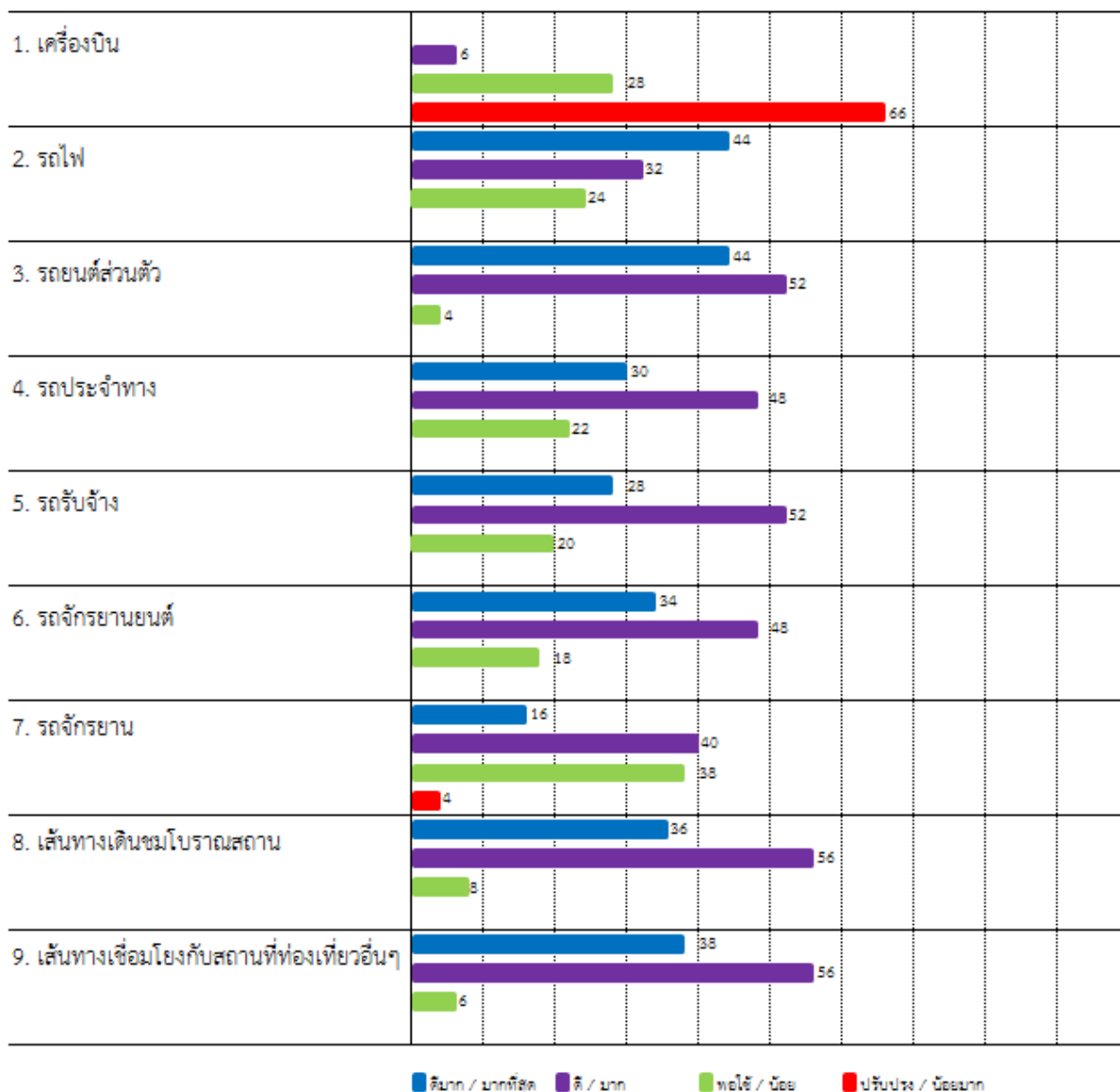
แผนภาพ ๓-๑๕๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๖๒ เมื่อประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ มีความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๕๖ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๕๒

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน องค์กรประกอบด้านการซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์ และการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๔ รองลงไปเป็นโรงแรม/ที่พักร้อยละ ๓๐

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

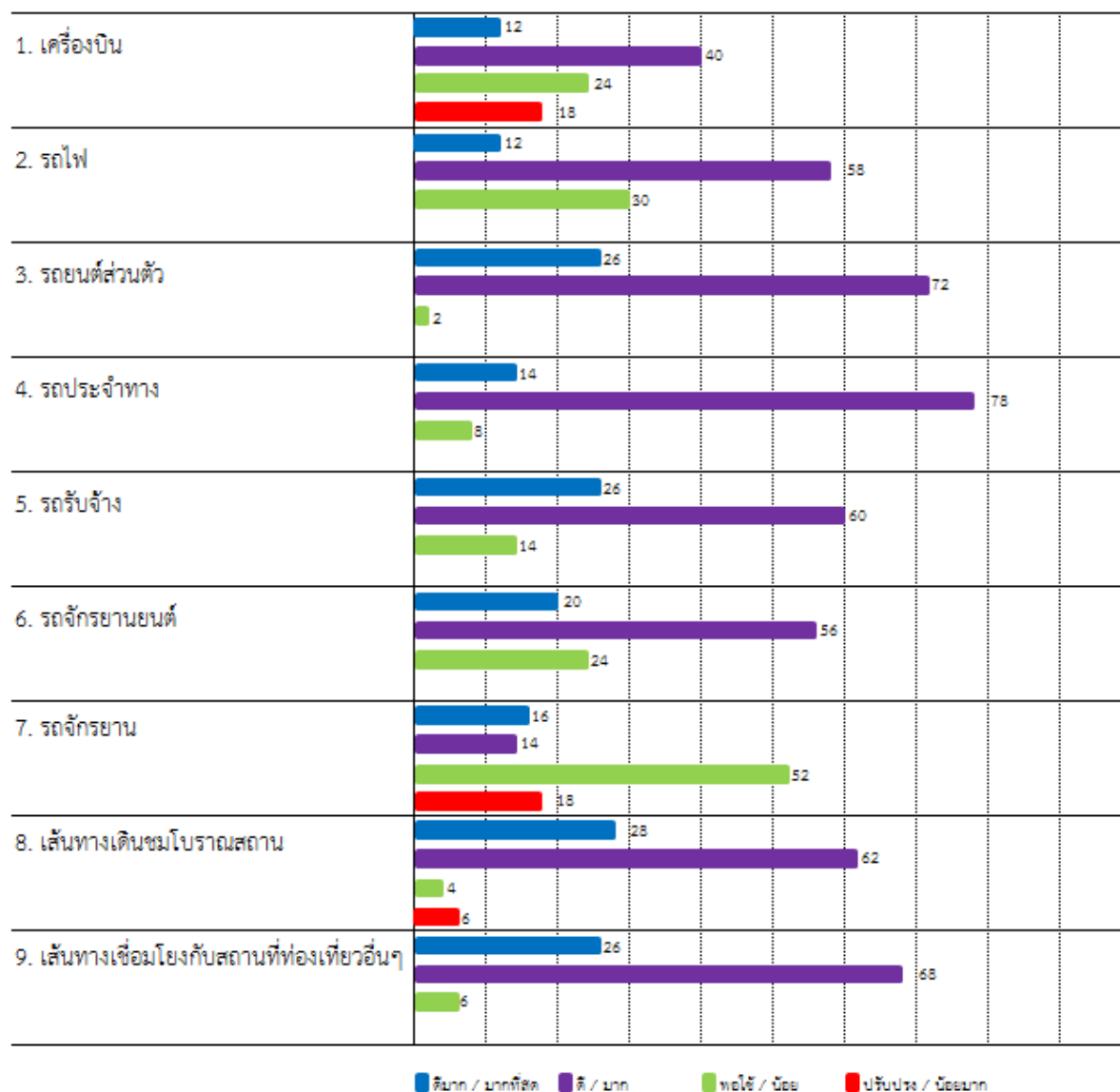
แผนภาพ ๓-๑๕๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน รถยนต์ส่วนตัวยังคงมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๓๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ารถไฟมีความต้องปรับปรุงมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๗๖ รองลงมาเป็นประจำทางร้อยละ ๗๐

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

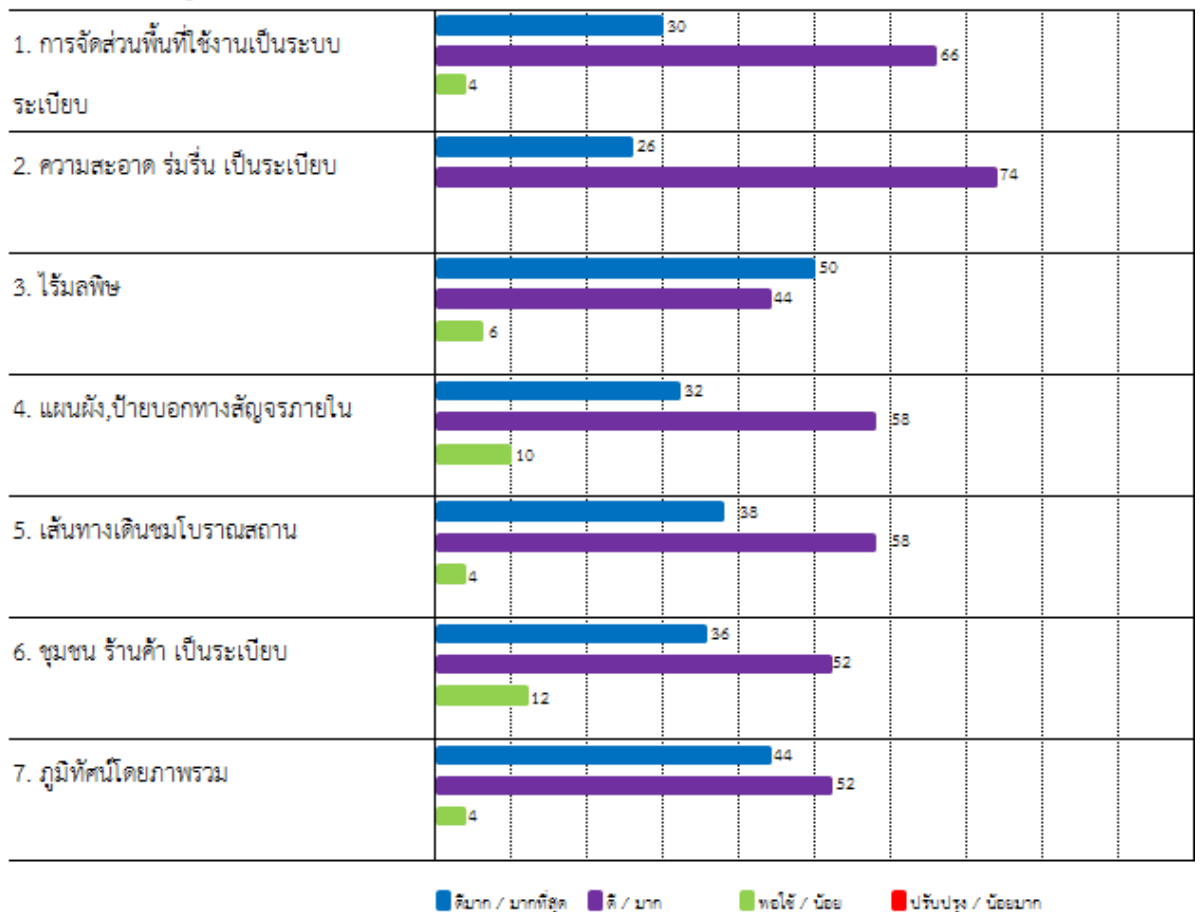
แผนภาพ ๓-๑๕๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ ส่วนตัวที่ร้อยละ ๖๕ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน เป็นรถจักรยานยนต์มากที่สุด ที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาคือรถยนต์ส่วนตัวร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึง ด้วยรถไฟ ต้องการให้ปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๔๐ รองลงมาเป็นรถจักรยานร้อยละ ๓๗

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

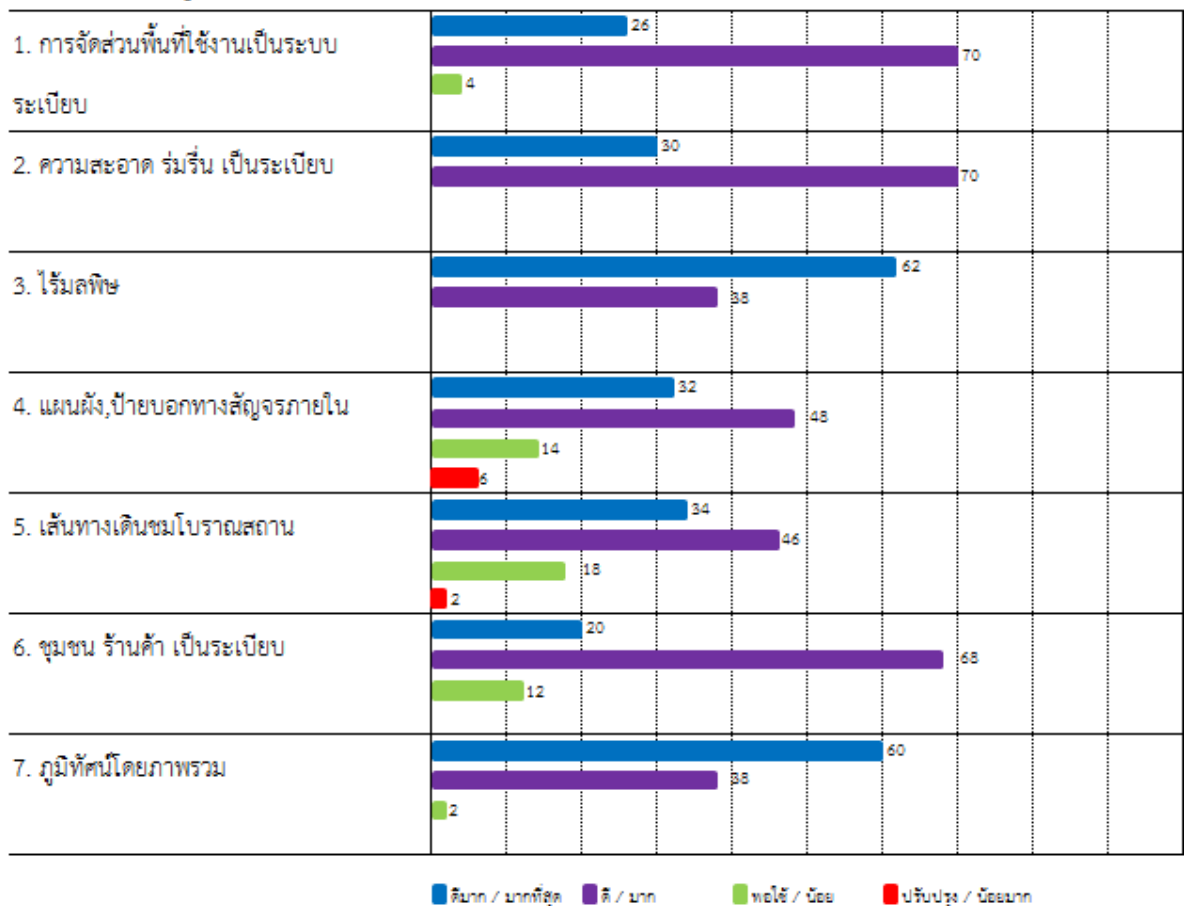
แผนภาพ ๓-๑๕๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร้มลพิษร้อยละ ๕๔ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน เป็นภูมิทัศน์โดยภาพรวมมีความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๘๒ รองลงมาเป็นไร้มลพิษ และแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายใน ร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นความสะดวก ร่มรื่น สวยงามร้อยละ ๑๘

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

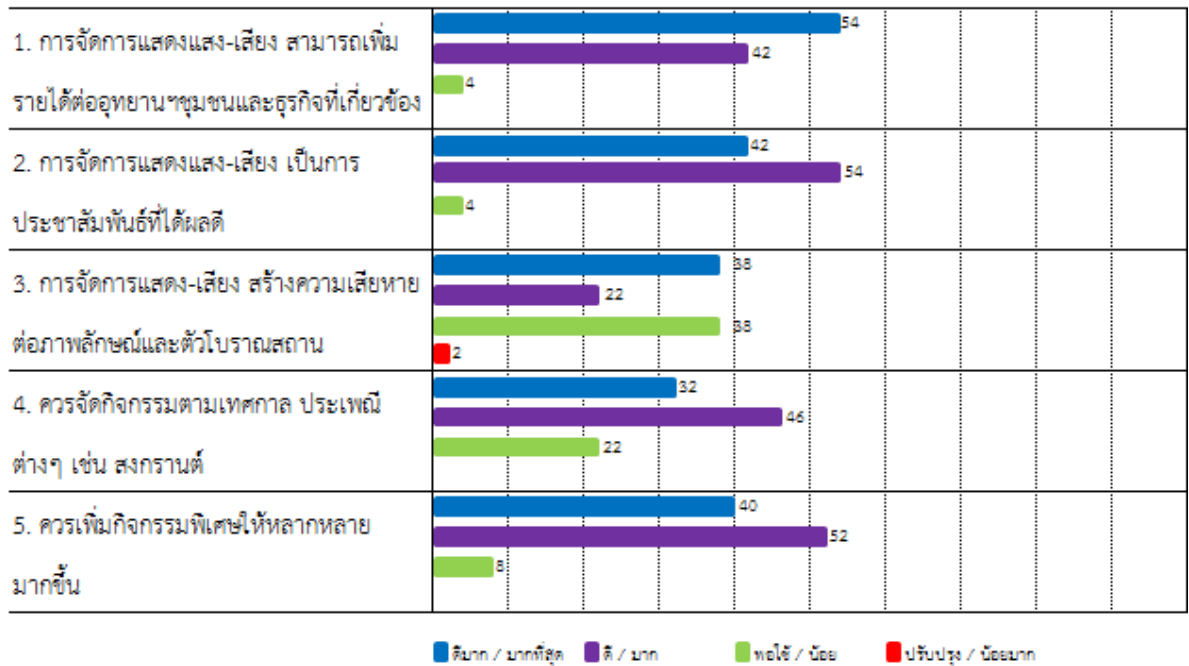
แผนภาพ ๓-๑๕๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร่เมล็ช ร้อยละ ๖๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลยังคงเป็น ไร่เมล็ชมีความสำคัญสูงสุดที่ ร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาเป็นความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม เส้นทางเดินชมโบราณสถาน และภูมิทัศน์ โดยภาพรวมเท่ากันที่ร้อยละ ๘๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๑๔ รองมาเป็นแผนผัง ป้ายบอกทางสัญญาณภายในร้อยละ ๖

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

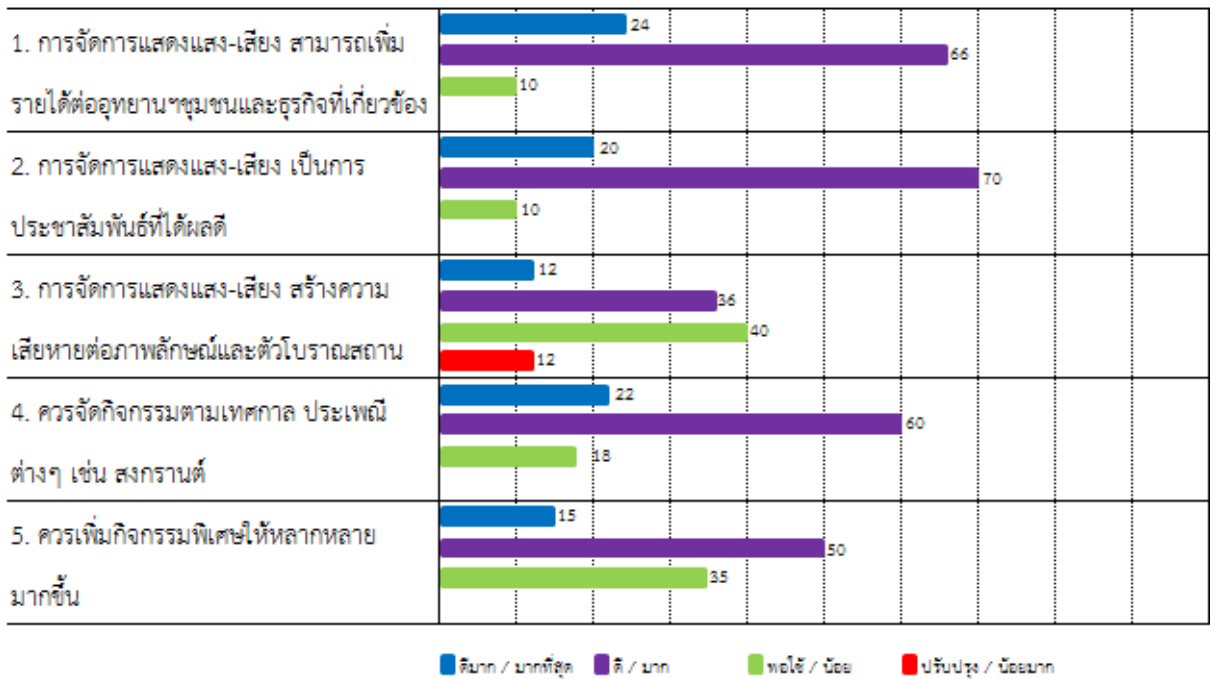
แผนภาพ ๓-๑๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี

กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้นร้อยละ ๓๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ยังคงเป็นควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้นมีความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๗ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๖๒

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดง
แสง-เสียง สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยร้อยละ ๖๘ ดังนั้นส่วนใหญ่
จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

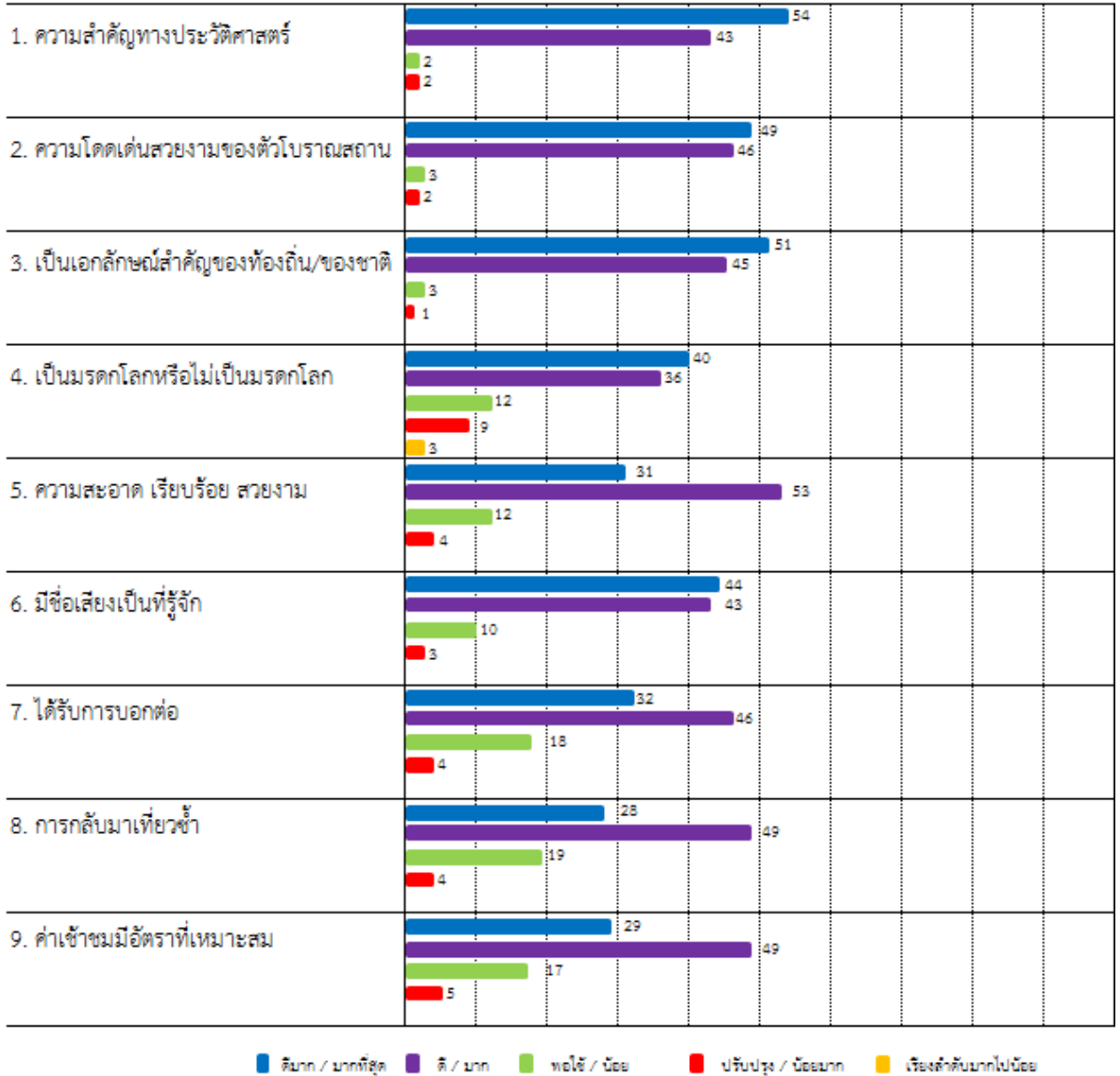
แผนภาพ ๓-๑๕๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านกิจกรรมพิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ การจัดแสดง
แสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๔๓ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมา
รวมกันผลยังคงเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดี มีความสำคัญสูงสุด
ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจ
เกี่ยวเนื่องร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดง
แสง-เสียงสร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยร้อยละ ๔๖ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่
การแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก และควรให้มีกิจกรรมพิเศษ
ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

แผนภาพ ๓-๑๕๖ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

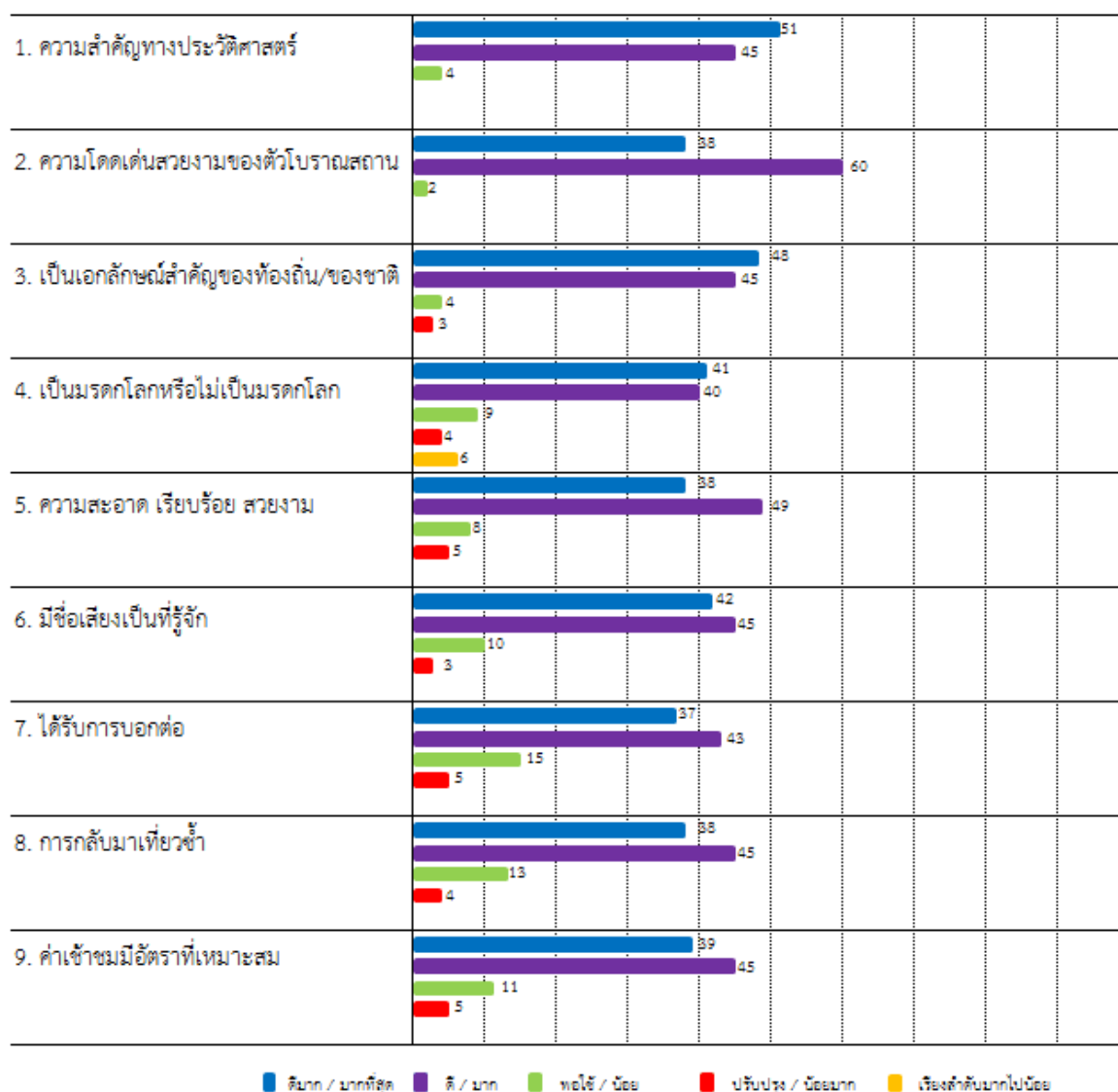
ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์สูงสุดร้อยละ ๕๔ เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน ความสำคัญกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ยังคง

ได้รับความสำคัญสูงสุดมากที่สุดร้อยละ ๕๗ รองลงมาเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติ ร้อยละ ๕๖

ส่วนในด้านที่น้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การกลับมาเที่ยวซ้ำมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๓ รองลงเป็นการบอกต่อได้รับการบอกต่อและค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

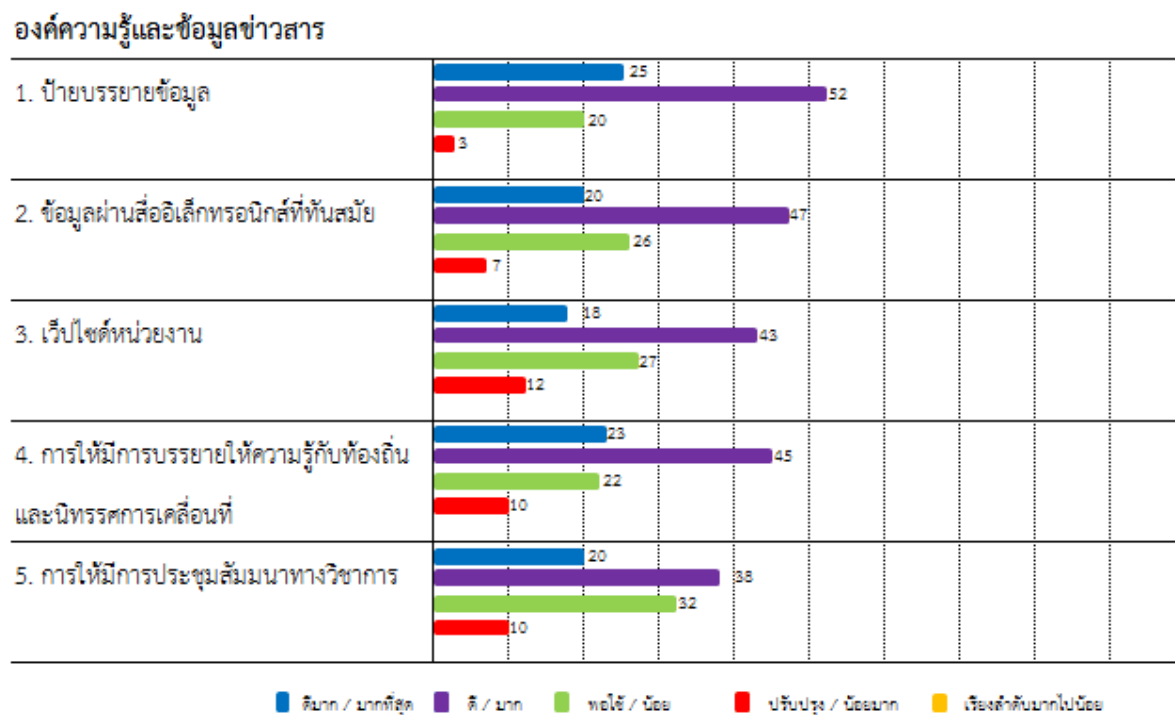

แผนภาพ ๓-๑๕๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชม โดยให้ความสำคัญกับมากที่สุดร้อยละ ๕๑ แต่เมื่อนำคะแนนที่ประเมินมากที่สุดและมากรวมกัน นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถานมากที่สุดสูงร้อยละ ๕๘ รองลงเป็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ร้อยละ ๕๖

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมานักท่องเที่ยวเห็นว่า การได้รับการบอกต่อมีน้อยร้อยละ ๒๐ รองลงมาเป็นการกลับมาเที่ยวซ้ำร้อยละ ๑๗

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

แผนภาพ ๓-๑๕๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

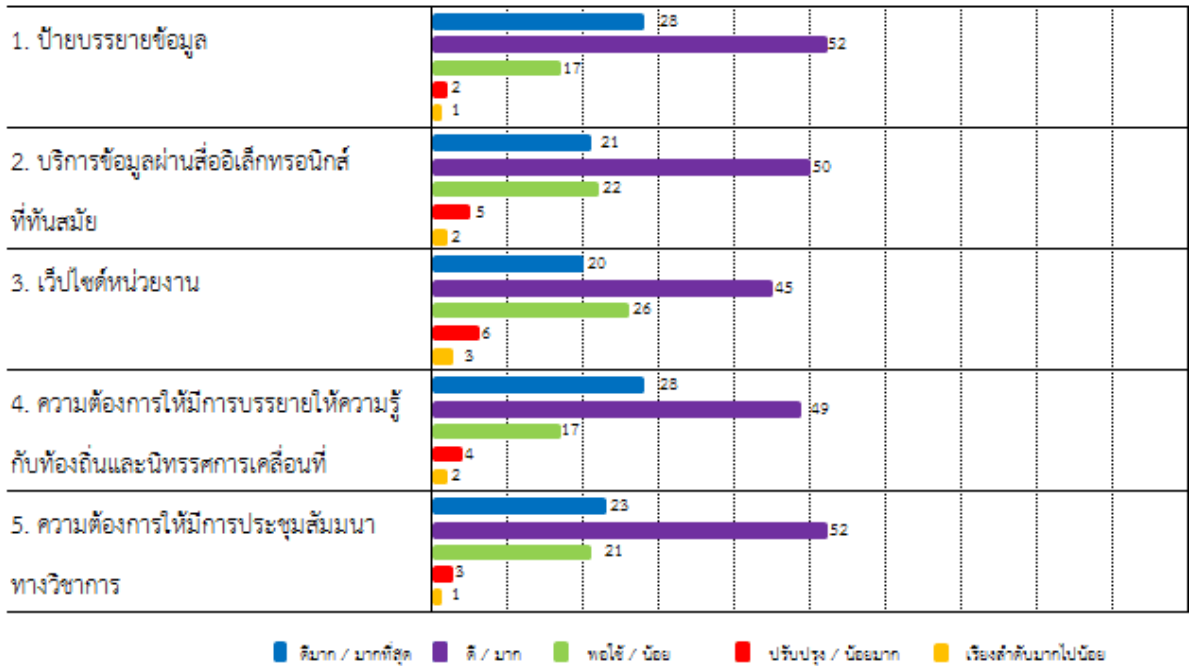
องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ป้ายบรรยายข้อมูลที่ร้อยละ ๒๕ เมื่อนำการประเมินความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ความสำคัญกับป้ายยังคงได้รับความสำคัญสูงสุดที่ร้อยละ ๗๗ รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่ที่ร้อยละ ๖๘

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความ

ต้องการให้ปรับปรุงการประชุมสัมมนาทางวิชาการมากที่สุดที่ร้อยละ ๔๒ รองลงมาเป็นเว็บไซต์
หน่วยงานร้อยละ ๑๘

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร

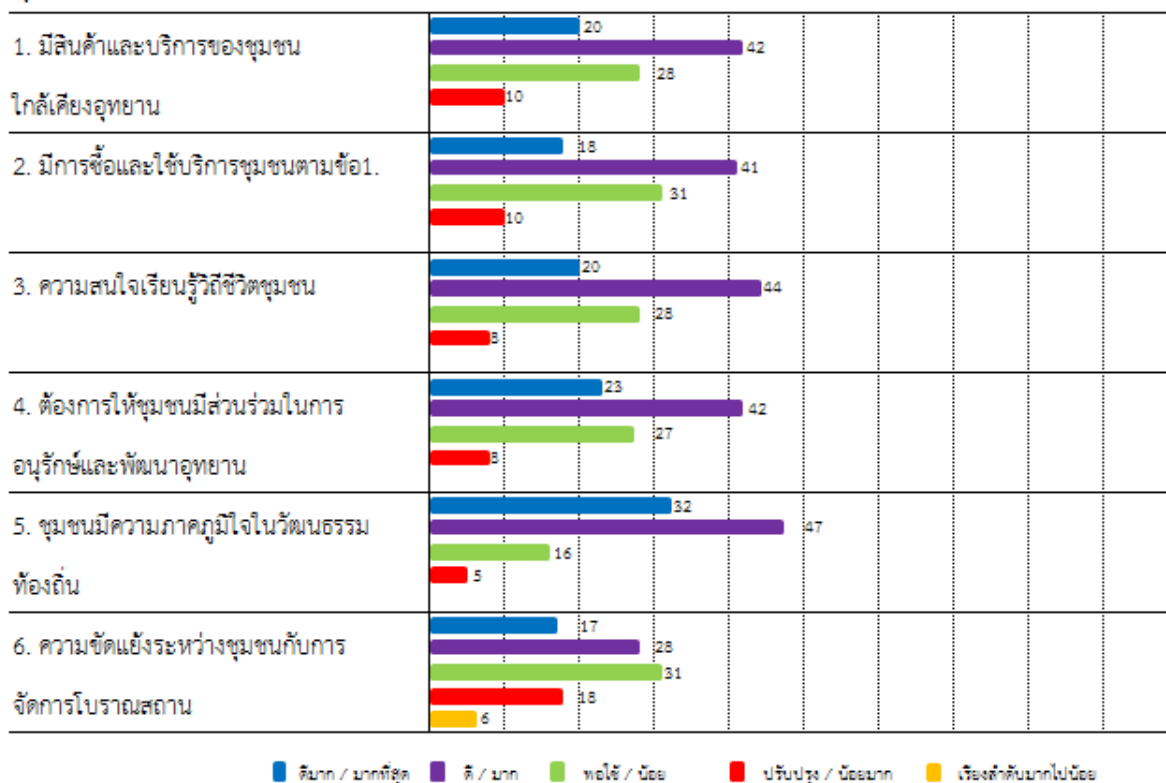
แผนภาพ ๓-๑๖๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่
ป้ายบรรยายข้อมูล และการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่เท่ากันที่
ร้อยละ ๒๘ แต่เมื่อนำการประเมินความต้องมากที่สุดและมารวมกัน เป็นป้ายบรรยายข้อมูล
ได้รับความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๐ รองลงมาเป็นการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการ
เคลื่อนที่ร้อยละ ๗๗

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความ
ต้องการให้ปรับปรุงเว็บไซต์หน่วยงานมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๒ รองลงมาเป็นข้อมูลผ่านสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยร้อยละ ๒๗

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ชุมชนท้องถิ่น

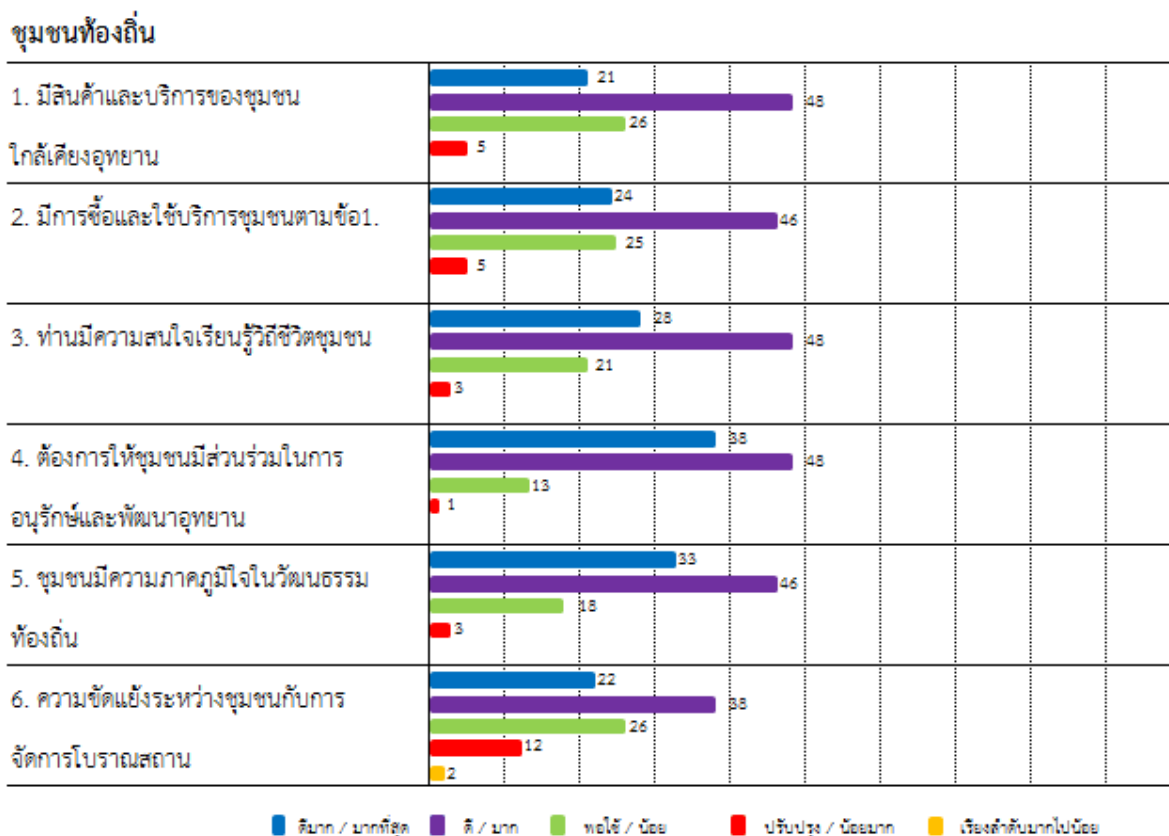

แผนภาพ ๓-๑๖๑ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านชุมชนท้องถิ่น สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ชุมชนท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร้อยละ ๓๒ เมื่อนำประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันปรากฏว่าชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังคงได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๓๕ รองลงมาเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๒๕

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานมากที่สุดร้อยละ ๔๕ รองลงมาเป็นปรับปรุงด้านการซื้อและใช้บริการของชุมชนร้อยละ ๑๔

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

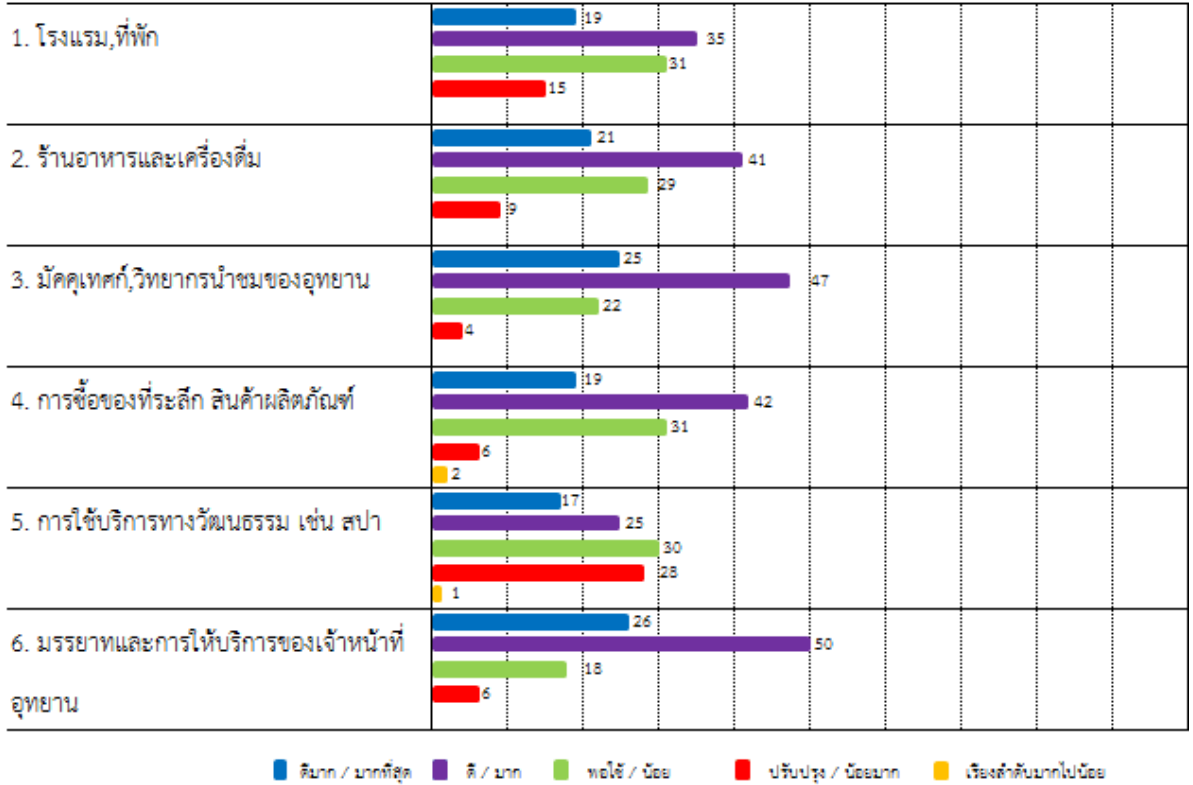
แผนภาพ ๓-๑๖๒ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านชุมชนท้องถิ่น สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาร้อยละ ๓๘ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน ยังคงเป็นชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนามากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นร้อยละ ๓๕

ส่วนในด้านพอใช้และปรับปรุงโดยนาคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน นักท่องเที่ยวเห็นว่าควรปรับปรุงเรื่องความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับการจัดการโบราณสถานต้องปรับปรุงมากที่สุดร้อยละ ๓๘ รองลงมาเป็นมีสินค้าและบริการของชุมชนใกล้เคียงอุทยานร้อยละ ๓๑

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ธุรกิจท่องเที่ยว

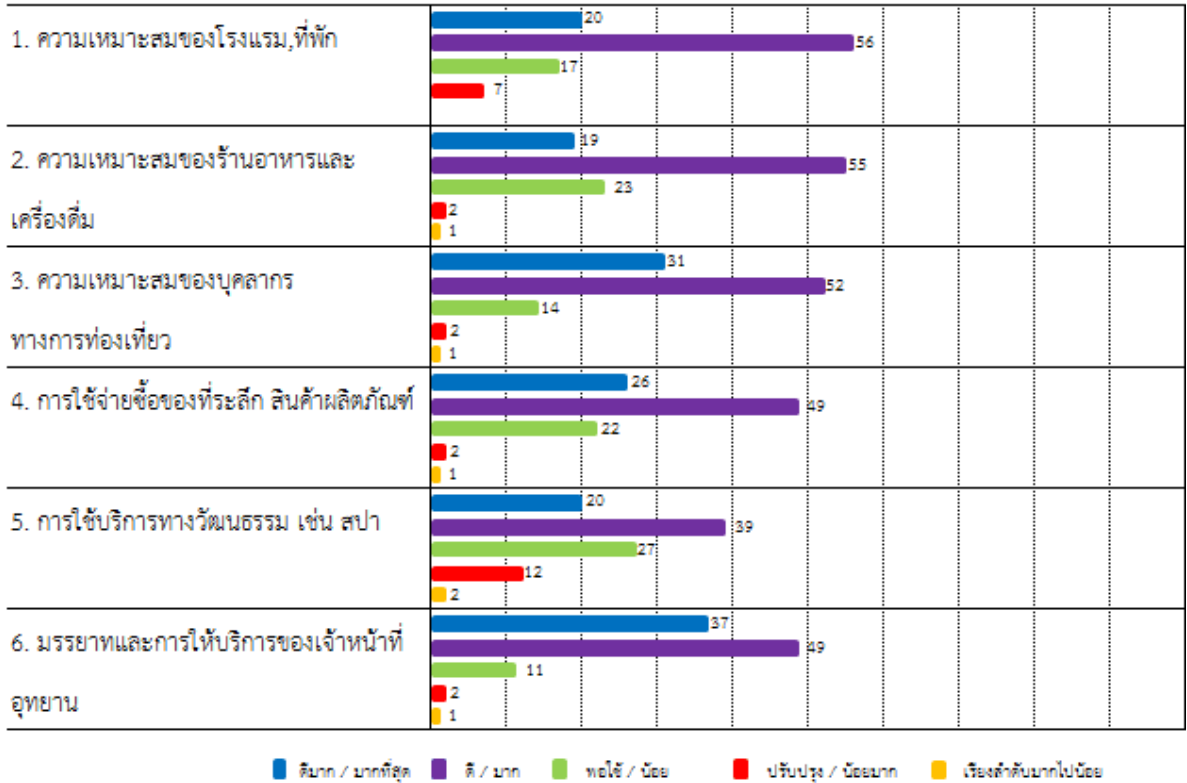
แผนภาพ ๓-๑๖๓ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๕๐ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้รับความสำคัญมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๖ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๔๖

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๕๘ รองลงมาเป็นโรงแรม/ที่พัก ร้อยละ ๒๘

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ธุรกิจท่องเที่ยว

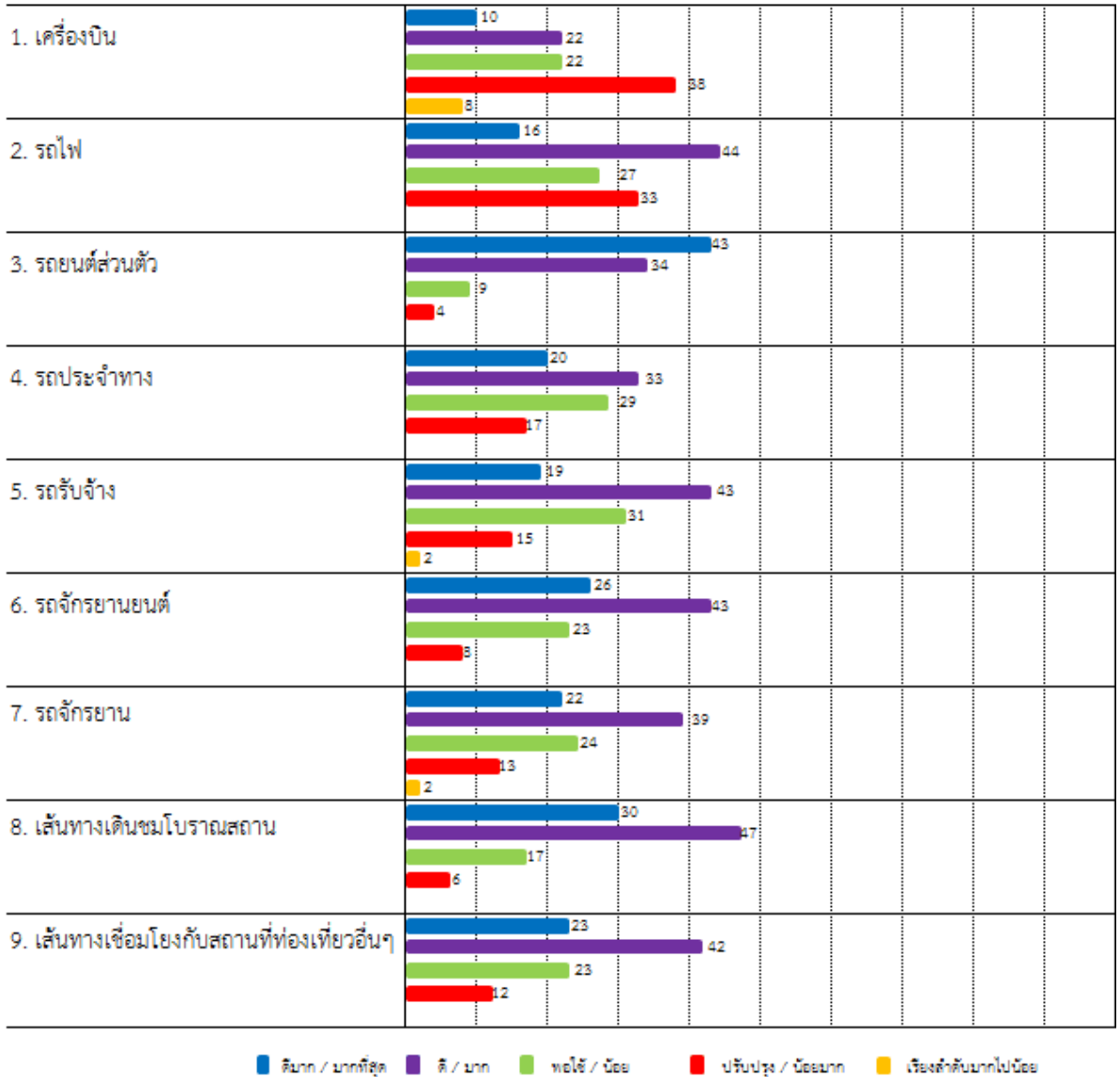
แผนภาพ ๓-๑๖๔ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านธุรกิจท่องเที่ยว สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวประเมินความต้องมากที่สุด ได้แก่ มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ร้อยละ ๓๗ เมื่อประเมินความต้องการมากที่สุดและมารวมกันยังคงเป็นมรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๔๖ รองลงมาเป็นมัคคุเทศก์ วิทยากรนำชมของอุทยานฯ ร้อยละ ๔๓

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน องค์กรประกอบด้านการให้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ สปา ต้องปรับปรุงมากที่สุดที่ร้อยละ ๓๕ รองลงไปร้านอาหาร เครื่องดื่มร้อยละ ๒๕

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

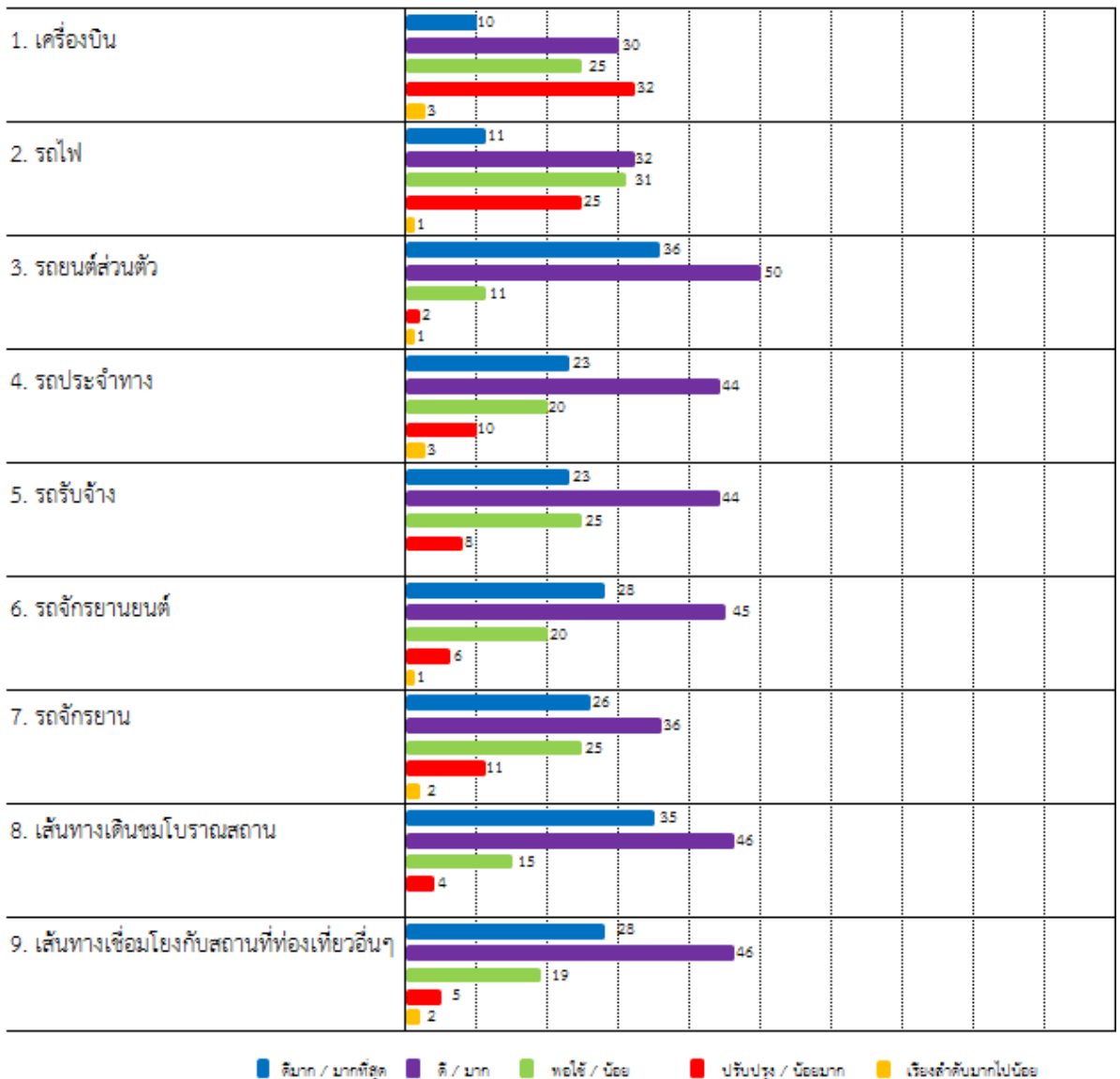
แผนภาพ ๓-๑๖๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ความเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินวิธีการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ร้อยละ ๔๓ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน รถยนต์ส่วนตัวยังคงมีความต้องการเข้าถึงมากที่สุดที่ร้อยละ ๘๗ รองลงมาเป็นรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๑๕

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าเครื่องบินและรถไฟมีมีการเข้าถึงน้อยมากที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นรถประจำทางและรถรับจ้างเท่ากันที่ร้อยละ ๔๖

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

ความเชื่อมโยงพื้นที่

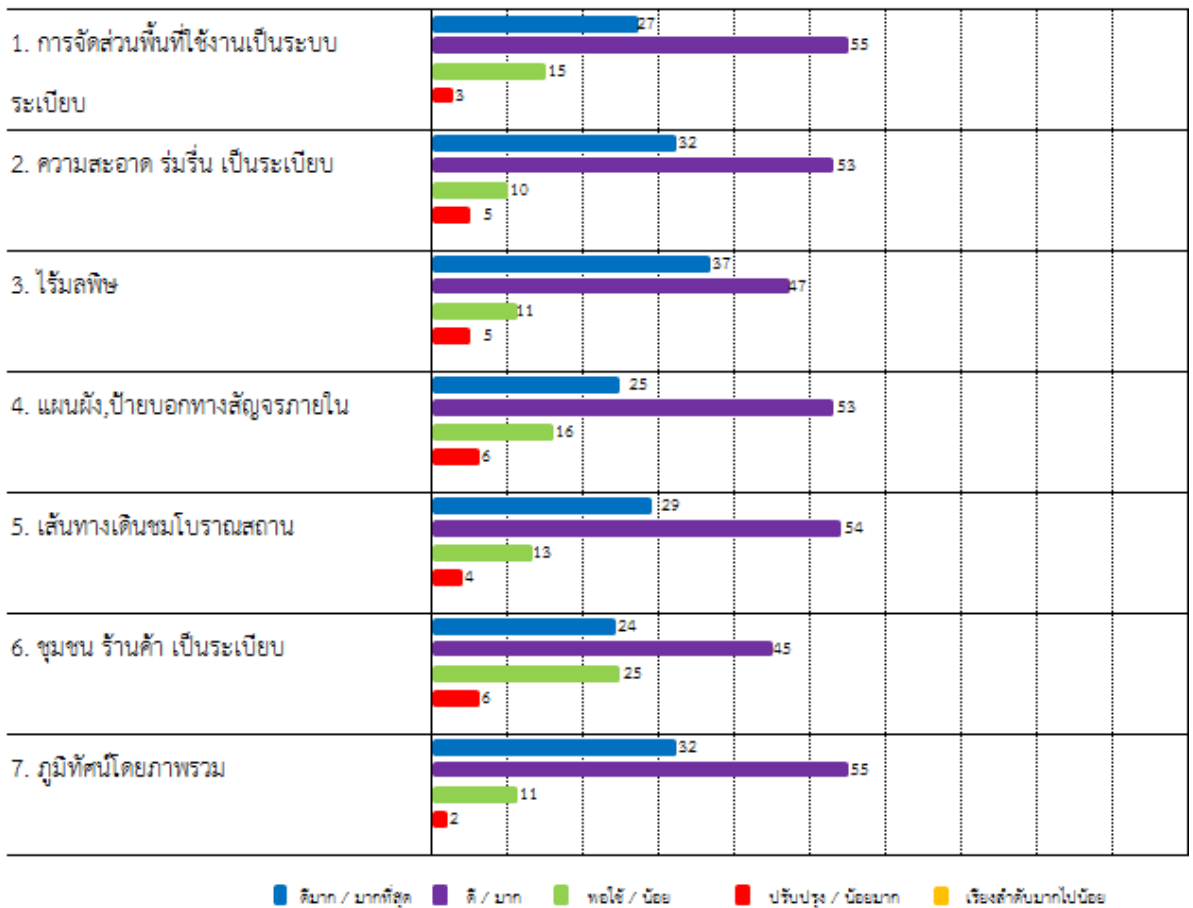
แผนภาพ ๓-๑๖๖ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านความเชื่อมโยงพื้นที่ สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

ความเชื่อมโยง นักท่องเที่ยวประเมินวิธีการเข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ รถยนต์ส่วนตัวที่ ร้อยละ ๓๖ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน เป็นรถยนต์ส่วนตัวยังคงมากที่สุดที่ ร้อยละ ๓๖ รองลงมาคือรถจักรยานยนต์ร้อยละ ๓๑

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน การเข้าถึงด้วย เครื่องบินน้อยมากที่สุดร้อยละ ๕๓ รองลงมาเป็นรถไฟร้อยละ ๕๖

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๖๗ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

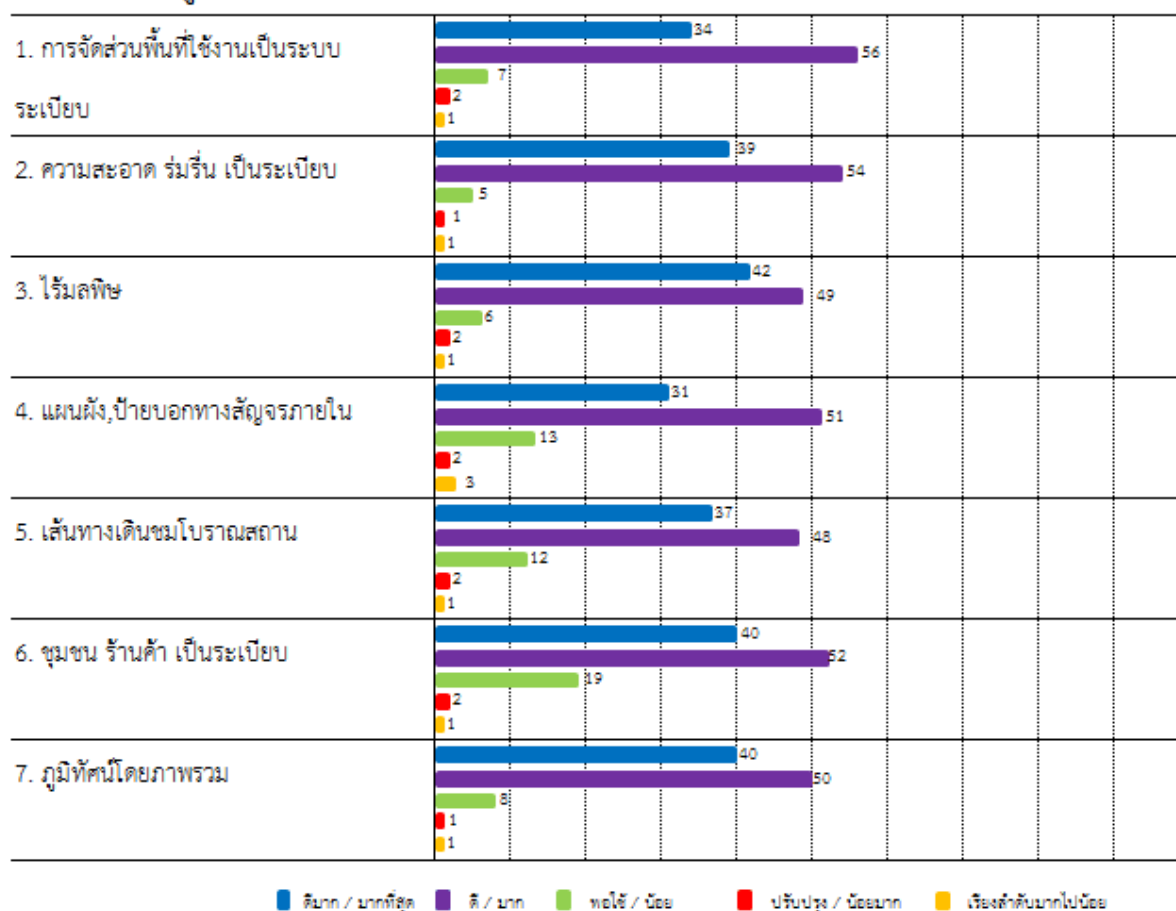
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไร้มลพิษร้อยละ ๓๗ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกัน เป็นภูมิทัศน์โดยภาพรวมมี

ความสำคัญสูงสุดถึงร้อยละ ๘๓ รองลงมาเป็นไว้รมลพิษร้อยละ ๘๔

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยน่าจะเน้นทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบมากที่สุดร้อยละ ๓๑ รองลงมาเป็นแผนผัง ป้ายบอกทางสัญจรภายในร้อยละ ๒๒

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์

แผนภาพ ๓-๑๖๘ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ
ด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

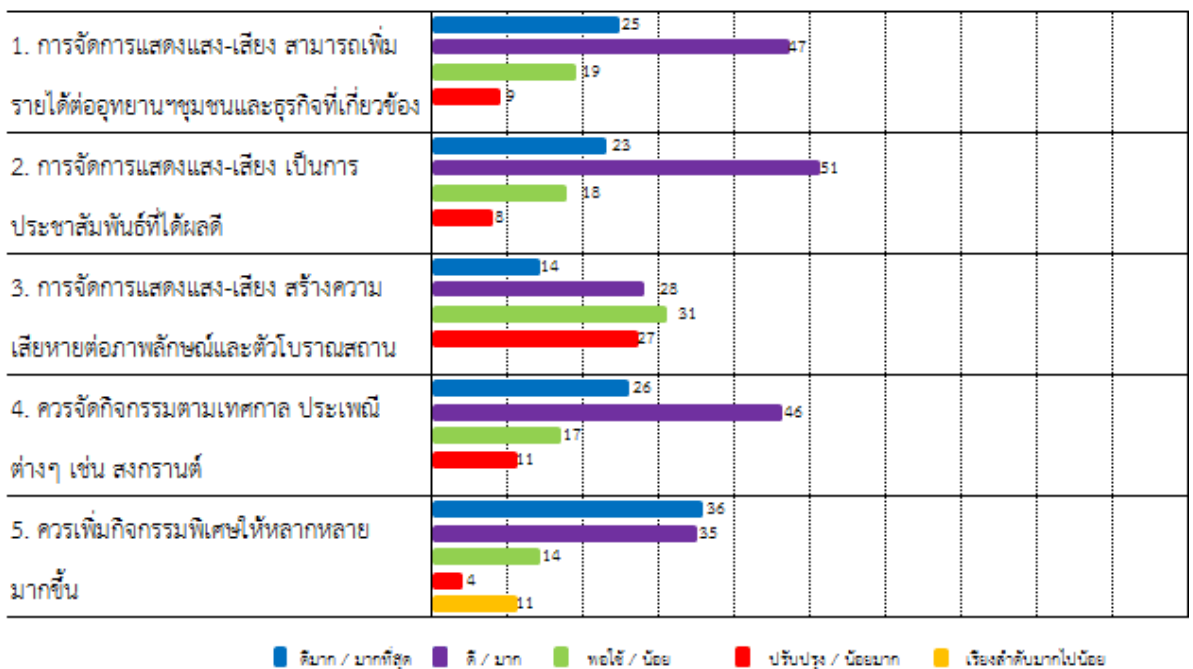
สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ไว้รมลพิษ ร้อยละ ๔๒ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกัน ผลเป็นความสะอาด ร่มรื่น สวยงามมีความสำคัญมากที่สุดสูงร้อยละ ๘๓ รองลงมาเป็นการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็นระเบียบเรียบร้อย

และภูมิทัศน์โดยภาพรวมที่เท่ากันที่ร้อยละ ๕๐

ส่วนในด้านพอใช้และต้องปรับปรุงโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่ามีความต้องการให้ปรับปรุงชุมชน ร้านค้า เป็นระเบียบเรียบร้อยมากที่สุดที่ร้อยละ ๒๑ รองมาเป็นแผนผังป้ายบอกทางสัญญาณภายในร้อยละ ๑๕

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน
(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๖๕ แสดงความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล
ด้านกิจกรรมพิเศษ สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

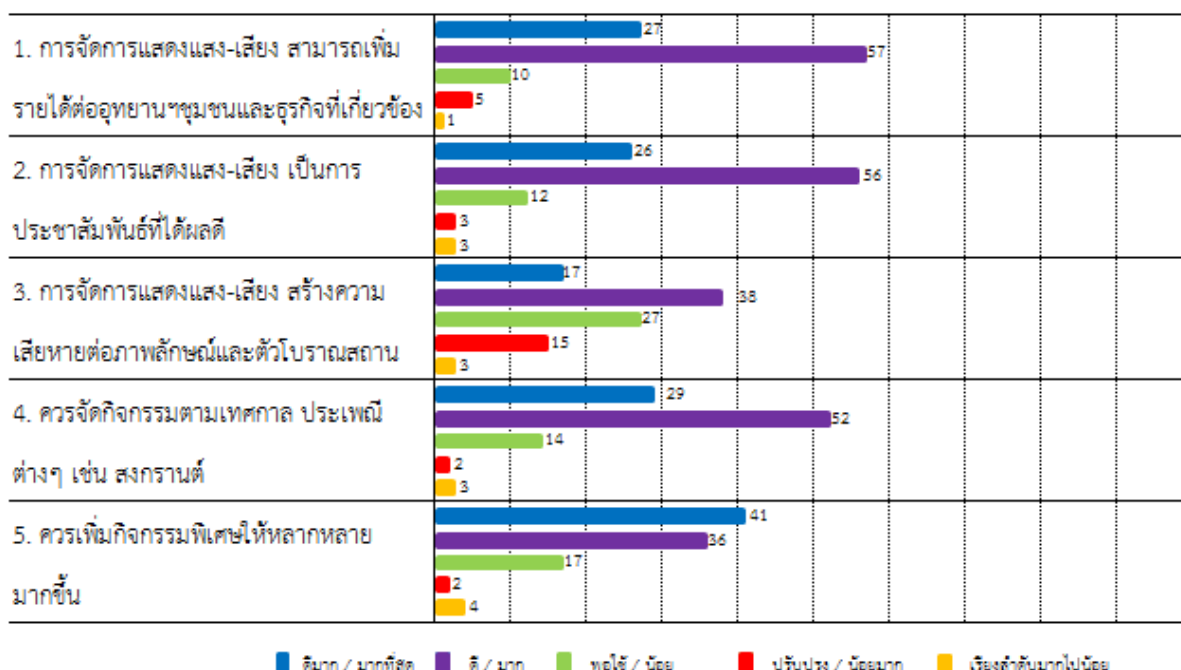
กิจกรรมพิเศษ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้นร้อยละ ๓๖ แต่เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมารวมกันเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีได้รับความสำคัญมากที่สุดร้อยละ ๗๔ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และจัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เท่ากันที่ร้อยละ ๑๒

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียงสร้าง ความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัว โบราณน้อยร้อยละ ๕๘ ดังนั้นส่วนใหญ่

จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียงไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน รองมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่องและจัดกิจกรรมตามเทศกาล ประเพณีต่าง ๆ เท่ากันที่ร้อยละ ๒๘

ตารางสรุปทั้ง 10 อุทยาน (นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

กิจกรรมพิเศษ

แผนภาพ ๓-๑๗๐ แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ ด้านกิจกรรมพิเศษ สรุปทั้ง ๑๐ อุทยาน

กิจกรรมพิเศษ นักท่องเที่ยวประเมินความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษให้หลากหลายมากขึ้นร้อยละ ๔๑ เมื่อนำความต้องการมากที่สุดและมากรวมกันผลเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่องมีความสำคัญสูงสุดร้อยละ ๘๔ รองลงมาเป็นการจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดีร้อยละ ๘๒

ส่วนในด้านน้อยและน้อยมากโดยนำคะแนนทั้ง ๒ ส่วนมารวมกัน พบว่าการแสดงแสง-เสียง สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์และตัวโบราณน้อยร้อยละ ๔๒ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการแสดงแสง-เสียง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานมากนัก

บทที่ ๔

แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากขึ้น ทั้งในส่วนของโบราณสถาน ศิลปะ วัฒนธรรม เทศกาล รวมถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่ เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังจะเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้กลายเป็นสิ่งสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในยุโรป อีกทั้งประเทศอื่น ๆ ได้พยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง นอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศ และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สำหรับประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ และการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามกลางการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยวที่สูงขึ้น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้มีการถ่ายทอมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน

องค์การ UNESCO ได้จัดตั้งคณะกรรมการมรดกโลก (The World Heritage Committee) ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เพื่อทำหน้าที่สร้างความร่วมมือในกลุ่มประเทศภาคีสมาชิกในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการดูแลแหล่งวัฒนธรรมที่มีความสำคัญมวลมนุษยชาติให้คงอยู่พร้อมกันนี้ได้ตั้งกองทุนมรดกโลกขึ้นเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์ แหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว

ปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งมรดกวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกแล้ว ๓ แห่ง (กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕) ได้แก่ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร (เมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย และเมืองกำแพงเพชร) นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง โดยมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชี

รายชื่อเบื้องต้นรอกการนำเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลกเพื่อพิจารณาอีก ๓ แห่ง ได้แก่ เส้นทางวัฒนธรรมขอม ปราสาทหินพิมาย ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท และวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ทั้งนี้การประกาศสถานที่ดังกล่าวเป็นมรดกโลกนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจของประเทศไทยแล้ว การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมยังจะนำไปสู่การพัฒนายกระดับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีอาชีพที่หลากหลาย เกี่ยวกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยว โดยในประเทศไทยมีการจ้างงานซึ่งเป็นผลจากการท่องเที่ยวประมาณ ๑.๘๔ ล้านคน หรือประมาณร้อยละ ๕.๓ ของอัตราการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓) สามารถเพิ่มรายได้ในหมู่ประชากรของประเทศ นำมาซึ่งรายได้เข้าประเทศจากการท่องเที่ยว และอันนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ

อย่างไรก็ดีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไม่เหมาะสมอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อชุมชนอันได้แก่ค่าครองชีพที่สูงขึ้นของคนในชุมชน อัตราการเกิดอาชญากรรมที่สูงขึ้นการเพิ่มขึ้นของมลพิษ และการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองและวิถีชีวิตที่เคยมีอยู่ รวมทั้งความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น มีความพิเศษตรงที่นักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งนอกเหนือจากสถานที่แล้ว เทศกาล และงานฉลอง รวมไปถึงสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรม เช่นเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์ และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องสำคัญเพราะนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจของประเทศไทยแล้ว ยังมีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และ

มานุษยวิทยา อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศผ่านทางการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ดีการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นอาจนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และการสูญเสียคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างเหมาะสม โดยมีแนวคิดในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวหลายแนวทาง เช่น แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น

จากการศึกษา เรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีอุทยานประวัติศาสตร์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร จำนวน ๑๐ แห่ง เป็นกรณีศึกษา พบว่าการจะพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน ต้องยึดหลักการสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ต้องยึดหลักสมดุลย์ กล่าวคือต้องรักษาความสมดุลย์ระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมต้องรักษาคุณค่าความเป็นของแท้ดั้งเดิม โดยปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎบัตรสากลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ก็จะต้องมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเยือนอย่างสม่ำเสมอ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก มีการให้บริการที่ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว แต่การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่โบราณสถานนั้นจะต้องไม่ขัดต่อหลักการอนุรักษ์ จะต้องทำเท่าที่จำเป็น การก่อสร้างต้องไม่ชิงเด่นจนทำลายคุณค่าโบราณสถาน โดยต้องเคารพต่อโบราณสถาน ความศักดิ์สิทธิ์ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนวิถีชีวิตของท้องถิ่น คำนึงถึงมิติทางด้านสุนทรียภาพ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ลักษณะเฉพาะแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสายตาในภาพรวมที่กว้างที่สุดของมรดกทางวัฒนธรรม ควรคิดถึงการใช่วัสดุในท้องถิ่นเป็นอันดับแรก และคำนึงถึงลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นด้วย

๒. ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วม เนื่องจากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมไม่สามารถดำเนินการสำเร็จโดยหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงลำพัง ต้องบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชน

ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด มาร่วมดำเนินการตั้งแต่ต้น โดยร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์อย่างมีเหตุผลและเป็นธรรม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น รวดเร็ว และลดปัญหาการขัดแย้ง โดยผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการพัฒนาแหล่ง วัฒนธรรมควรจะตกกับท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

จากผลการที่มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความต้องการด้านการมีส่วนร่วมที่ผ่านมาก็ได้ข้อมูล ที่มีแนวโน้มว่า ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีความเข้าใจ มีความพร้อม และต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการงานด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วยตนเองโดยนักวิชาการ และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องเป็นฝ่ายสนับสนุน อย่างไรก็ตาม ทัศนคติลักษณะการมีส่วนร่วมที่ดีต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ตามขีดความสามารถของแต่ละบุคคล และเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่

โดยในกระบวนการมีส่วนร่วมน่าจะมีผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. ชุมชนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น หรือบุคคล ที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน

๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยตรง หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลแหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งมีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมเป็น หน่วยงานหลัก

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด โรงเรียน วัด กระทรวง การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวง แรงงาน เป็นต้น

๔. ภาคธุรกิจเอกชนด้านการท่องเที่ยว เช่น บริษัทนำเที่ยว โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก รถเช่า เป็นต้น

เพื่อให้การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน บังเกิดผลในทาง ปฏิบัติ จึงควรมีการจัดทำแผนแม่บท เพื่อเป็นกรอบแนวทางให้แต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้รู้ บทบาทหน้าที่ และนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกัน โดยมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบในการ บริหารจัดการ เพื่อกำกับ ติดตาม ประสาน เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้

โดยในแผนแม่บทที่เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติ จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ ๗ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural asset)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด เนื่องจากเป็นจุดขายหลักของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กิจกรรมทางการท่องเที่ยวยังคงดำเนินต่อไปตราบเท่าที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมยังคงอยู่ ดังนั้นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิมของโบราณสถานถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นข้อแม้สำคัญที่ทำให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสินค้าที่ขายได้ตลอดเวลา ไม่มีวันหมด แต่โบราณสถานเป็นสิ่งที่เสื่อมโทรมได้ง่าย จึงจำเป็นต้องดูแลรักษาอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน และประเทศชาติ ในขณะที่เดียวกันรายได้เหล่านี้ส่วนหนึ่งต้องย้อนกลับมาใช้ทำนุบำรุงทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปด้วย ดังนั้นการจัดการจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานจะต้องรักษาคุณค่าความเป็นของแท้ดั้งเดิม โดยปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎบัตรสากลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในกรณีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย ต้องดำเนินการตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม เพื่อการปกป้องคุ้มครอง ด้วยกฎหมายโดยการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ควบคุมการอนุรักษ์โบราณสถาน ควบคุมสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามหลักวิชาการ ตลอดจนการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยว

ในการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปตามมาตรฐานทางวิชาการ มีระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการเพื่อการป้องกันการดูแลรักษา การสงวนรักษา การบูรณะ และการปฏิสังขรณ์โบราณสถานไว้ให้คงคุณค่าความเป็นของแท้ดั้งเดิมสืบไป นอกจากนี้ยังมีแนวทางที่ปรากฏในกฎบัตรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องอีกหลายฉบับที่สามารถนำแนวทางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย ได้ตามความเหมาะสม

โดยทั่วไปการจัดการแหล่งวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานนั้น สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหรือพื้นที่โดยรอบโบราณสถานจะต้องได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมด้วย โดยพื้นที่

โบราณสถานไม่ควรจะมีสิ่งก่อสร้างอื่นสร้างอยู่ในพื้นที่ยกเว้นที่จำเป็น เช่น ป้ายประวัติ โบราณสถาน ทางเท้า ถังขยะ เป็นต้น ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว เช่น อาคาร ศูนย์ข้อมูล อาคารจำหน่ายบัตร และของที่ระลึก ห้องสุขา ควรสร้างอยู่ในพื้นที่สิ่งแวดลอม ศิลปกรรม โดยต้องได้รับการจัดการให้สอดคล้องกลมกลืนกับบรรยากาศของโบราณสถาน เช่น สี รูปทรง วัสดุ เป็นต้น ส่วนชุมชนปัจจุบันในพื้นที่โบราณสถานที่ยังสร้างทับซ้อน หรือเบียดชิดกับ โบราณสถาน อย่างไม่เหมาะสมควรมีการชดเชยโยกย้ายออกมาสร้างในพื้นที่ห่างออกมาจาก โบราณสถาน ให้เป็นสัดส่วน หรือมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้อยู่กับโบราณสถานได้อย่างกลมกลืน ไม่เกิดทัศนะจุดที่เกิดจากกิจกรรมการอยู่อาศัย และการใช้ชีวิตประจำวันของชุมชนในปัจจุบัน

แผนภาพ ๔-๑ หลักการจัดการสิ่งแวดลอมทางวัฒนธรรม

โดยข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามแสดงให้เห็นว่าเมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งวัฒนธรรมซึ่งในที่นี้หมายถึงอุทยานประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวต้องการเห็นความสวยงามโดดเด่นของโบราณสถานมากที่สุด เมื่อเกิดความประทับใจกับโบราณสถานแล้วนักท่องเที่ยวอยากรู้ข้อมูลทางวิชาการในการอธิบายถึงความสำคัญความเป็นมาของโบราณสถานนั้น ๆ โดยทั้งหมดจะต้องสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติและท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวก็ยังคงต้องการความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามของพื้นที่ เมื่อมีการจัดการได้ตามหลักการนี้

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมจะสามารถสนองประโยชน์ต่อสังคมอย่างสูงสุดทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตราบเท่าที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงเส้นหน้ทางการท่องเที่ยวเอาไว้ อย่างมีเสถียรภาพ

แผนภาพ ๔-๒ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกวัฒนธรรม

๒. ด้านองค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสาร (Knowledge and Information)

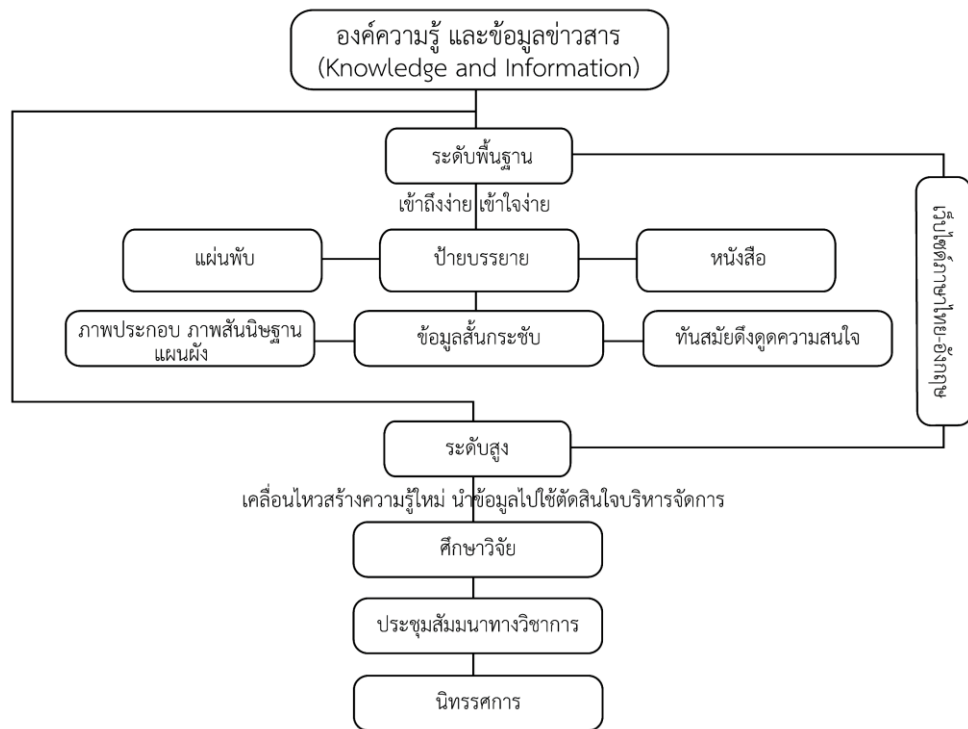
ในขั้นตอนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมที่เป็น โบราณสถานนั้น การศึกษาทางวิชาการเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะว่าการดำเนินการใด ๆ ทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์โบราณสถาน การปรับปรุงภูมิทัศน์ การพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว หรือการดำเนินการใด ๆ ในพื้นที่โบราณสถานนั้น จะต้องมีข้อมูลทางวิชาการที่เพียงพอในการตัดสินใจ เช่น ในกระบวนการบูรณะโบราณสถานก็ต้องการศึกษาทางโบราณคดีโดยการสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในวิเคราะห์และออกแบบเพื่อการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ เป็นต้น

องค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงความสำคัญของแหล่งวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวที่มาเยือนมีความต้องการได้รับข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง ข้อมูลองค์ความรู้สำหรับ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในแหล่งจะต้องเป็นข้อมูลที่เข้าถึงสะดวก เข้าใจง่าย ข้อมูลในป้าย บรรยายเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการมากที่สุด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเห็นป้ายบรรยายพร้อมกับ โบราณสถานในคราวเดียวกัน ดังนั้นป้ายบรรยายควรมีข้อมูลทางวิชาการที่สั้นกระชับ อาจมี ภาพประกอบแผนผัง หรือภาพสันนิษฐานในกรณี โบราณสถานเป็นซากปรักหักพังยากต่อความ เข้าใจ การสื่อสารผ่านป้ายบรรยายข้อมูลควรดึงดูดความน่าสนใจด้วยวัสดุ สี และรูปร่าง การเติม เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้าไปที่เข้าถึงได้ง่ายเช่น QR CODE ที่สามารถเชื่อมต่อข้อมูลที่เห็นภาพ และเสียงนับเป็นสิ่งจำเป็นในยุคสมัยปัจจุบัน

ข้อมูลองค์ความรู้ที่นอกจากจะมีความสำคัญต่อนักวิชาการ และนักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ต้องแบ่งปันให้กับชุมชนผู้ที่ผูกพันอยู่กับแหล่งวัฒนธรรมเหล่านั้น เพื่อที่จะให้ชุมชน ได้รับรู้ถึงภูมิหลัง ประวัติความเป็นมาของตนเอง เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความรู้สึกร่วมเป็น อันหนึ่งอันเดียวกับแหล่งวัฒนธรรมมากขึ้น เพื่อให้ทุกคนในชุมชนสามารถอธิบายความสำคัญของ แหล่งวัฒนธรรมของตนเองได้ ดังนั้นชุมชนที่อยู่ในแหล่งมรดกวัฒนธรรมต้องได้รับข้อมูล องค์ความรู้และข่าวสารที่ถูกต้อง การแบ่งปันความรู้ให้แก่ชุมชนในลักษณะของการบรรยาย การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ออกสู่ชุมชน และสถานศึกษาต่าง ๆ ตามเทศกาล หรือโอกาสที่ต่าง ๆ ที่มีคนในชุมชนเข้าไปรวมตัวกันมาก ๆ อย่างสม่ำเสมอจะทำให้องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสารเข้าถึง ชุมชนอย่างทั่วถึง และเพียงพอ

การแบ่งปันข้อมูลองค์ความรู้และข่าวสารนอกจากจะดำเนินการในระดับชุมชนแล้ว ยังจำเป็นที่จะแบ่งปันสู่สังคมสาธารณะ จึงจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าหา องค์ความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติม ตลอดเวลา มีการสร้างความเคลื่อนไหวทางวิชาการโดยการ จัด ประชุมสัมมนาทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับแหล่งวัฒนธรรมนั้น และข้อมูล องค์ความรู้ทางวิชาการที่ได้ยังสามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม หรือสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ทาง วัฒนธรรม สำหรับข้อมูลองค์ความรู้ที่ต้องการได้รับการเผยแพร่ในวงกว้างซึ่งปัจจุบันการเข้าถึง อินเทอร์เน็ตทำได้ง่าย และรวดเร็ว ใช้ต้นทุนต่ำ ดังนั้นการเผยแพร่ความรู้ทางเว็บไซต์ เช่น เฟสบุ๊ก

(Facebook) ยูทูป (You tube) หรือทางสื่อสังคมออนไลน์ อย่างเป็นทางการ เป็นช่องทางเผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้ที่ตรงใจให้มีความสำคัญเช่นกัน

แผนภาพ ๔-๓ กระบวนการให้ข้อมูลและการจัดการข้อมูล

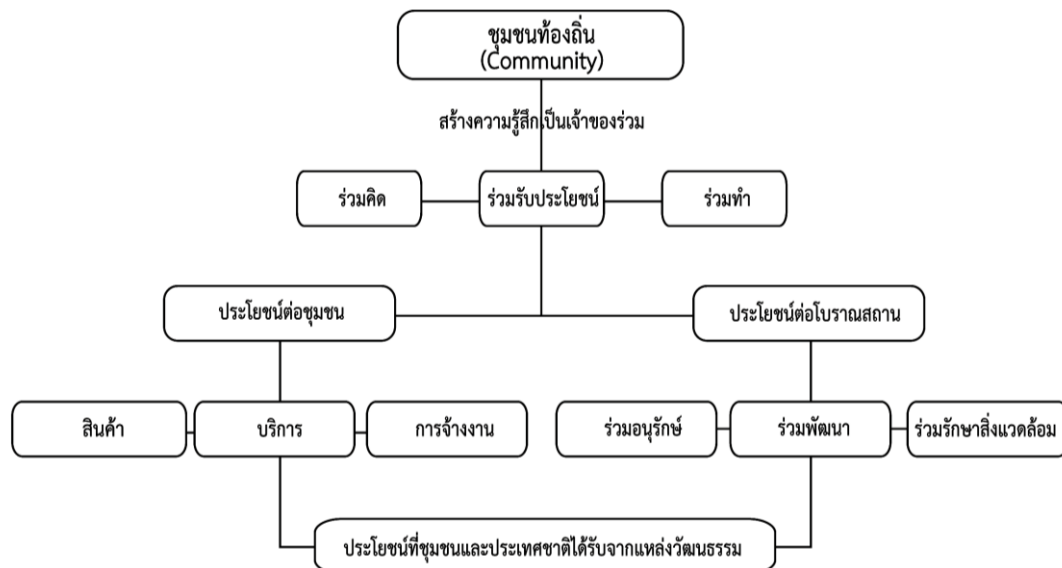
๓. ด้านชุมชนท้องถิ่น (Community)

การบริหารจัดการแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญกับชุมชน เพราะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากการพัฒนานั้น ดังนั้น การดำเนินการในการอนุรักษ์และพัฒนาจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวชุมชนนับเป็นตัวแปรที่สำคัญ การดำเนินการใด ๆ จึงจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบ และการมีส่วนร่วมจากชุมชน รวมทั้งหน่วยงานในพื้นที่ได้แก่องค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น โรงเรียน วัด เป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกที่มีความเข้มแข็งอย่างมากในปัจจุบันดูเหมือนว่าการดำเนินการใด ๆ ก็ตามหากไม่ได้รับความเห็นชอบจากท้องถิ่นก็ยากที่จะเดินต่อไปได้ ในกรณีของแหล่งวัฒนธรรมที่เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ และโบราณสถานอื่นก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น

การดำเนินการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจึงต้องสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้เกิดขึ้นให้ได้ก่อน โดยหลักการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์ ซึ่งในการดำเนินการพัฒนาใด ๆ ก็ตาม ประโยชน์ตกอยู่กับชุมชนอย่างเสมอภาค และมีเหตุผลแล้ว ชุมชนก็จะเห็นว่าการอนุรักษ์โบราณสถานมีประโยชน์กับตนเองและชุมชน ซึ่งก็จะส่งผลมาถึงการร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาโบราณสถานในที่สุด

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามชี้ได้อย่างชัดเจนว่า ทุกชุมชนล้วนมีความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง และต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรมภายในชุมชนท้องถิ่นของตนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้นการต่อยอดด้วยการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานด้วยการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์จากการจ้างงาน การค้าขาย และการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ดีขึ้น ก็จะทำให้ชุมชนหันมาร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์ พัฒนา และรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้แหล่งมรดกวัฒนธรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนท้องถิ่นของตน เพราะสิ่งเหล่านี้หมายถึงผลประโยชน์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับได้โดยตรง

แผนภาพ ๔-๔ กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

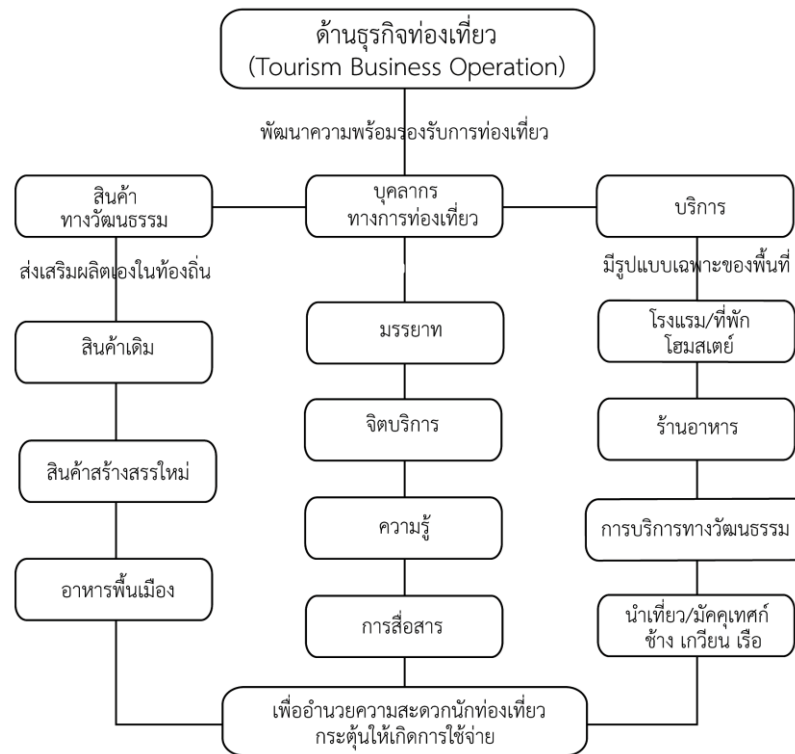
๔. ด้านธุรกิจท่องเที่ยว (Tourism Business Operation)

ในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวต้องเตรียมความพร้อมในเชิงธุรกิจเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จำเป็น ได้แก่ สินค้า บริการ และบุคลากรทางการท่องเที่ยว ในด้านของสินค้าทางวัฒนธรรมในแหล่งวัฒนธรรมแต่ละแหล่ง ควรมีสินค้าที่สอดคล้องกับแหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ สินค้าเดิมที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้วก็ควรจะรักษาสืบทอดต่อไป เช่น ที่อุทยานมีการสานปลาตะเพียน หรือเรือจำลอง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันจำเป็นจะต้องสร้างสรรค์สินค้าใหม่ ๆ ให้หลากหลาย ตอบสนองรสนิยมความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมให้ชุมชนในท้องถิ่นตั้งเป็นกลุ่มผลิตขึ้น นอกจากนี้การมีอาหารพื้นเมืองขึ้นชื่อในแต่ละแหล่งวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสำคัญต้องสร้างค่านิยมให้ได้ว่าเมื่อไปท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรมนั้น ต้องกินอาหารชนิดนั้นด้วย เช่น หากมาเที่ยวอุทยานแล้วไม่ได้กินกล้วยเด็ยเรือเหมือนมาไม่ถึงอุทยาน เป็นต้น ทั้งหมดนี้เพื่อโอกาสให้นักท่องเที่ยวให้ใช้จ่ายในพื้นที่มากขึ้น เพื่อเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวลงไปสู่ชุมชน

ด้านบริการไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ควรต้องมีอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น โรงแรม ที่พัก โฮมสเตย์ ร้านอาหาร นอกจากควรมีความหลากหลายเพื่อเป็นทางเลือก แต่ต้องได้มาตรฐานเพื่อตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวในระดับและกลุ่มต่าง ๆ ในด้านรูปแบบสิ่งก่อสร้างก็ควรสอดคล้องกลมกลืนกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมของแหล่งวัฒนธรรมนั้นด้วย เช่น โรงแรมสะท้อนสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา หรือสุโขทัย เป็นต้น การบริการทางวัฒนธรรมทั้งในตัวบุคคล และรูปแบบการจัดการทั้งหมดควรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น มัคคุเทศก์นำชมด้วยภาษาพื้นถิ่น และการแต่งกายพื้นเมือง การนำเที่ยวที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ เช่น ด้วยช้าง เกวียน รถม้า เรือ หรือรถสามล้อ เป็นต้น

ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับมรรยาท และการให้บริการของบุคลากรทางการท่องเที่ยวมากที่สุด มากกว่าความต้องการความสะดวกสบายด้านอาหารและที่พัก ดังนั้นบุคลากรทางการท่องเที่ยวถือเป็นหัวใจสำคัญในด้านการธุรกิจท่องเที่ยว เนื่องจากต้องติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวโดยตรง จึงสามารถสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวได้ง่าย บุคลากรทางการเที่ยวนอกเหนือจากจะต้องมีจิตบริการอยู่เสมอแล้ว ควรได้รับการฝึกอบรมด้วยทั้งในเรื่องมรรยาท ความรู้ความเข้าใจในแหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อให้คำแนะนำ

นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งความสามารถในการสื่อสารที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

แผนภาพ ๔-๕ กระบวนการจัดการด้านธุรกิจท่องเที่ยว

๕. ด้านความเชื่อมโยงของพื้นที่ (Connectivity of Locality)

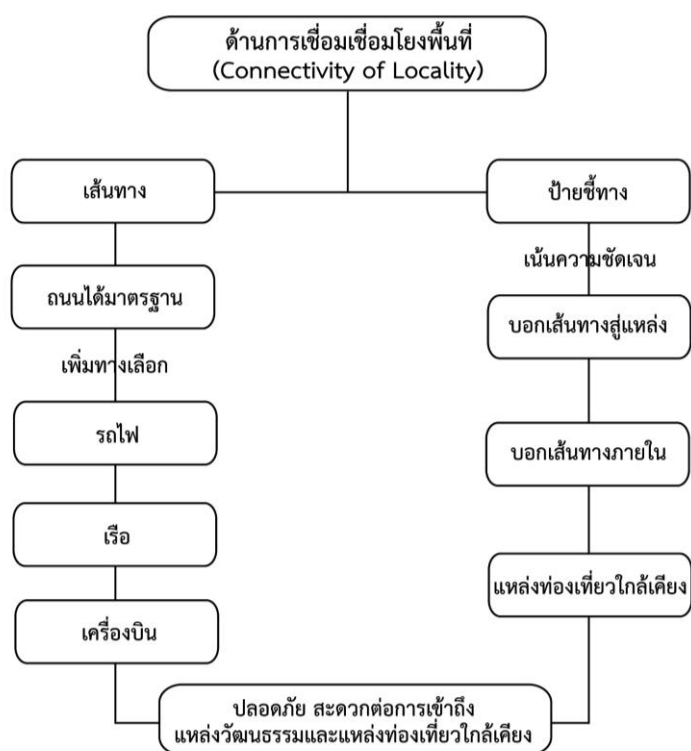
แหล่งท่องเที่ยวที่ยากต่อการเข้าถึง มีเส้นทางที่ไม่สะดวกสบาย ขาดเส้นทางเชื่อมต่อไปยังสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง ก็ยากที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ หากแหล่งท่องเที่ยวนั้นไม่มีพลังดึงดูดเพียงพอ และนักท่องเที่ยวรู้สึกว่าจะไม่คุ้มต่อความพยายามและเวลาที่เสียไป ดังนั้นการเชื่อมโยงพื้นที่จึงกลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การเชื่อมโยงพื้นที่ที่มีใน ๒ มิติ ได้แก่ ภายนอก และภายใน แหล่งวัฒนธรรมด้านภายนอกแหล่งวัฒนธรรมเรื่องเส้นทางในการเดินทางเข้ามาสู่แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางที่เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งเส้นทางต้องมีความสะดวก ปลอดภัย มีป้าย

บอกทางที่ชัดเจนง่ายต่อการเข้าถึง นอกจากนี้การออกแบบควรคำนึงถึงหลักอารยสถาปัตย์ เพื่อให้ผู้พิการสามารถใช้งานได้ด้วย

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวนิยมเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว และรถจักรยานยนต์มากที่สุด ดังนั้นต้องให้ความสำคัญกับการปรับปรุงถนนให้มีคุณภาพดีตลอดเวลา ขณะเดียวกันต้องไม่มองข้ามการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ไว้เป็นทางเลือกด้วย เช่น ทางรถไฟ ทางเรือ และทางเครื่องบิน ทั้งนี้ตามความพร้อม และศักยภาพของแต่ละพื้นที่

การเชื่อมโยงภายในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรม ได้แก่ ป้ายชี้ทาง เส้นทางเดินชม หรือถนนภายใน ควรมีรูปแบบ และวัสดุที่สอดคล้องกับแหล่งวัฒนธรรมด้วย ในด้านข้อมูลป้ายที่จะสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต้องมีความชัดเจน ขนาดที่เหมาะสม โดยเฉพาะจุดที่เป็นทางแยกต่าง ๆ

แผนภาพ ๔-๖ กระบวนการจัดการด้านการเชื่อมโยงพื้นที่

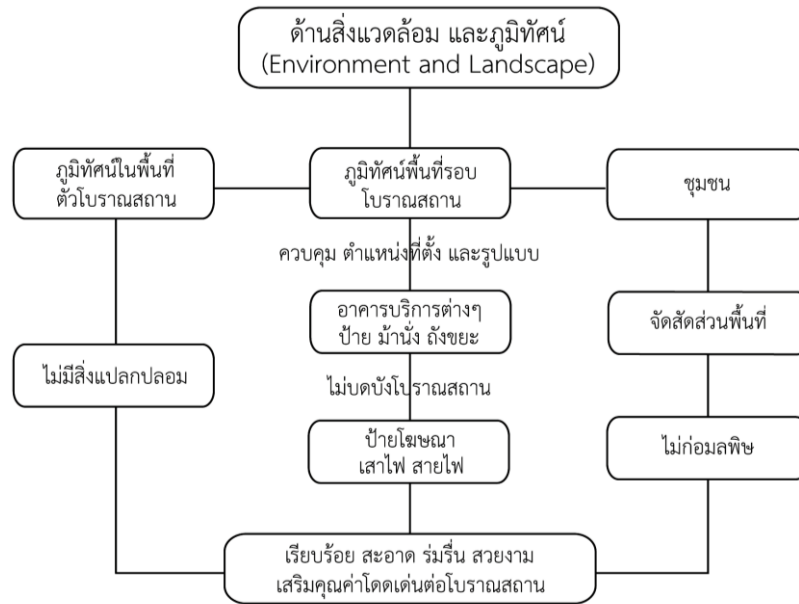
๖. ด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ (Environment and Landscape)

สิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรมแบ่งเป็น ๓ พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ตัวแหล่งวัฒนธรรมหรือ โบราณสถาน พื้นที่โดยรอบ และพื้นที่ชุมชนรอบโบราณสถาน พื้นที่ตัวโบราณสถานนั้นไม่ควรมีสิ่งแปลกปลอมเข้าไปเบียดชิดติดตัวโบราณสถาน หากจำเป็นต้องไม่บดบัง หรือชิงเด่นกับโบราณสถาน ป้ายบรรยายต้องมีตำแหน่ง รูปแบบ และขนาดที่เหมาะสมกับโบราณสถาน ไม่ควรปลูกไม้ดอกไม้ประดับเข้าไปติดตัวโบราณสถาน

พื้นที่โดยรอบตัวโบราณสถานทั้งหมดต้องได้รับการควบคุมทั้งตำแหน่ง รูปแบบ วัสดุ สี และขนาด เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นอาคารบริการต่างๆ เช่น ศาลา ห้องน้ำ ต้องได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกลมกลืนกับโบราณสถาน รวมถึงม้านั่ง ถังขยะ เสาไฟ และป้ายต่างๆ ด้วย

ส่วนชุมชนรอบโบราณสถานจำเป็นต้องได้รับการจัดการเช่นกัน หากเป็นเมืองเก่าที่อยู่ชั้นชุมชนปัจจุบัน ส่วนมักมีปัญหาที่ชุมชนสร้างความเสื่อมโทรมเสียหายต่อโบราณสถาน ทั้งในแง่ทัศนียภาพ และการก่อมลพิษในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ขยะ เสียง ฝุ่นควัน เป็นต้น ดังนั้น จำเป็นจะต้องมีความจัดสัดส่วนการใช้พื้นที่ที่เหมาะสม (Zoning) อาจจะเป็นในรูปของการโยกย้ายบ้านเรือนต่าง ๆ ที่กระจกระบายไม่เป็นระเบียบย้ายมาอยู่รวมกันให้เป็นสัดส่วน เช่น กรณีที่ดำเนินการที่อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นต้น

ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวให้ความเห็นด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ โดยให้ความสำคัญด้านความสะอาด ร่มรื่น สวยงามของพื้นที่โบราณสถานมากที่สุด รองลงมาเป็นภูมิทัศน์ในภาพรวม ดังนั้นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรจะเน้นเรื่องความสะอาด เรียบร้อย สวยงามของพื้นที่เป็นอันดับแรก

แผนภาพ ๔-๗ กระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์

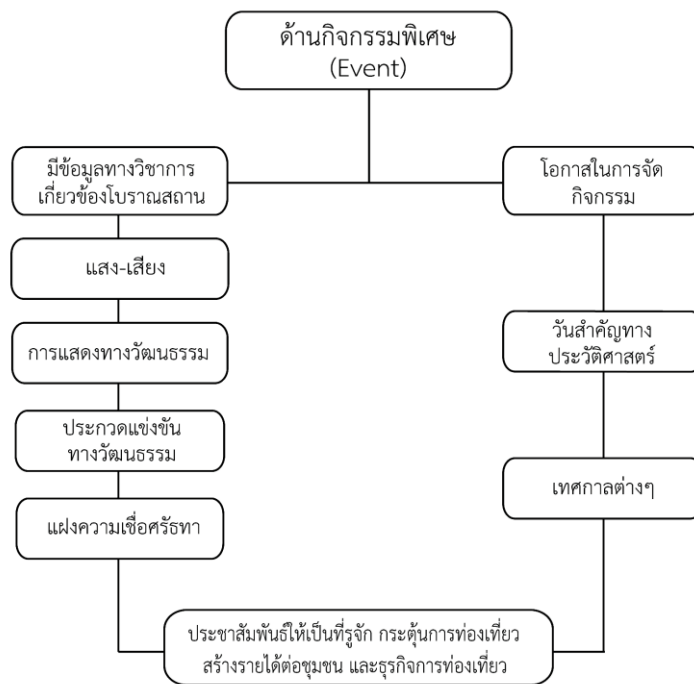
๗. ด้านกิจกรรมพิเศษ (Event)

การจัดกิจกรรมพิเศษในพื้นที่โบราณสถาน หรือแหล่งวัฒนธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้น และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทั้งนี้การจัดกิจกรรมในพื้นที่โบราณสถานควรจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีความสอดคล้องกับโบราณสถานนั้น ๆ เช่น การแสดงโขน การแสดงดนตรีไทย การแสดงแสง-สี-เสียง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เป็นต้น

อุทยานประวัติศาสตร์เกือบทุกแห่งจะมีการจัดงานแสง-เสียงประจำปี จากผลการสำรวจนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต่างเห็นว่าการจัดแสง-สี-เสียง สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้วย เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก กิจกรรมเกี่ยวกับการขนส่ง เป็นต้น และส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการแสดงแสง-สี-เสียง มีผลกระทบต่อโบราณสถานน้อยมาก และมีความต้องการให้เพิ่มกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

กิจกรรมพิเศษที่จัดขึ้นนั้น อาจจะนำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อของคนเข้ามาเป็นจุดขาย เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคลในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวโบราณสถาน หรือรูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำในสถานทีนั้น เพราะหากดึงความเชื่อมาผูกโยงเข้ากับแหล่ง

วัฒนธรรมหรือโบราณสถานได้แล้ว ผลที่ตามมาคือ สามารถดึงความรู้สึกให้นักท่องเที่ยวอยากกลับมาเยือนสถานที่นั้น ๆ ได้อีกอย่างไม่รู้จบ เพราะถ้าหากแหล่งวัฒนธรรมไม่สามารถสร้างความประทับใจจนอยากกลับมาเยือนอีกได้ การมาเที่ยวเพียงครั้งเดียวก็อาจจะเพียงพอ หรือหมดความท้าทายต่อการอยากกลับมาเยือนอีก

แผนภาพ ๔-๘ กระบวนการจัดการด้านกิจกรรมพิเศษ

การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญที่นานาอารยประเทศนำมาใช้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือน เพื่อสร้างผลดีทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ เช่นเดียวกับประเทศไทยที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้สร้างรายได้หลักสามารถนำเงินตราเข้ามาสู่ประเทศไทย การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม การให้บริการด้านต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ดีเนื่องจากสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมเป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้วจำนวน ๕ แห่งด้วยกันได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร สุดท้ายคือแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง และรอการขึ้นทะเบียน จำนวน ๓ แห่ง นอกจากนี้ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมอีกจำนวนมาก เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต ทั้งนี้หัวใจสำคัญของการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน คือการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งจะสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐภาคเอกชน องค์กรอิสระ และชุมชน

ปัจจุบันชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุก ๆ เรื่อง รวมถึงการจัดการแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวด้วย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจะต้องสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ในการร่วมกันอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในทุกมิติทุกด้าน ทั้งนี้เพราะการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างมีความเปราะบาง การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องมีการอนุรักษ์ มีการบำรุงรักษา และมีการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อมิให้ผลจากการพัฒนากลับกลายเป็นการทำลายแหล่งวัฒนธรรม และก่อให้เกิดความขัดแย้งจากผลประโยชน์ในชุมชน ดังนั้นชุมชนควรตระหนักว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น เป็นผลมาจากการอนุรักษ์ สืบทอดรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ถูกนำมาแปลงเป็นกิจกรรมที่เพื่อสร้างรายได้กลับมาสู่ชุมชน ดังนั้นการช่วยกันดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมหรือโบราณสถานจึงเท่ากับเป็นการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนเองด้วย

১০৫

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุป

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บรรพชนได้คิดค้น สร้างสรรค์ สั่งสม และสืบทอดมาเป็นมรดกสำคัญให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ความเป็นมาของชาติ และชาวซึ่งในสุนทรียะแห่งความงามอันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยอย่างไม่ขาดสาย ทำให้แหล่งวัฒนธรรมกลายเป็นต้นทุนสำคัญของชาติในการสร้างโอกาสในการแข่งขันทางธุรกิจการท่องเที่ยว จนสร้างรายได้ให้แก่ประเทศได้อย่างมหาศาล สร้างการกินคืออยู่ดีมีความสุขให้คนในชาติ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของความมั่นคงแห่งรัฐ

ประเทศไทยมีแหล่งวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี การละเล่น อาหารการกิน เป็นต้น ที่เห็นเป็นรูปธรรมอีกอย่างหนึ่งได้แก่ โบราณสถาน ที่มีอยู่หลายพันแห่งกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ ซึ่งบางแห่งได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของท้องถิ่น และประเทศชาติ แต่ยังคงมีโบราณสถานอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาวิจัย เรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม (โบราณสถาน) ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และอย่างยั่งยืน โดยใช้อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ แห่ง ที่อยู่ในกำกับดูแลรับผิดชอบของกรมศิลปากรเป็นกรณีศึกษา ซึ่งผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับทุกภาคส่วน ทั้งกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่มีอำนาจหน้าที่ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานของชาติ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีอำนาจและหน้าที่ในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี และวัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น ตลอดจนภาครัฐ และเอกชนที่มีโบราณสถานอยู่ในการครอบครอง ก็สามารถนำแนวทางนี้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโบราณสถาน เพื่อเพิ่มศักยภาพให้โบราณสถานให้สามารถสนองประโยชน์สูงสุดทั้งด้านทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่หรือ

ภูมิภาค ซึ่งก็คือขบวนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสนับสนุนยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศ ในด้านการเสริมสร้างความสามารถด้านการแข่งขันของประเทศเพื่อหลุดพ้นจากประเทศรายได้ปานกลาง อีกด้วย

จากผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม (โบราณสถาน) เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าต้องดำเนินการภายใต้หลักการสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่

๑. ต้องยึดหลักสมดุลย์ กล่าวคือต้องรักษาความสมดุลย์ระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม กับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมต้องรักษาคุณค่าความเป็นของแท้ดั้งเดิม โดยปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎบัตรสากลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวจะยั่งยืนได้นั้นจะต้องมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ จึงจำเป็นต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก มีการให้บริการที่ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว แต่การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่โบราณสถานนั้นจะต้องไม่ขัดต่อหลักการอนุรักษ์ จะต้องทำเท่าที่จำเป็น ไม่ชิงเด่นจนทำลายคุณค่าโบราณสถาน

๒. ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วม เนื่องจากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมไม่สามารถดำเนินการสำเร็จโดยหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงลำพัง ต้องบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชน ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดมาร่วมดำเนินการตั้งแต่ต้น โดยร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์อย่างมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น รวดเร็ว และลดปัญหาการขัดแย้ง โดยผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมควรจะตกกับท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม (โบราณสถาน) เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ ๗ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Asset) ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนั้นสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงคือการรักษาให้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมีคุณค่า ซึ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการศึกษาคั้งนี้คือโบราณสถานต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยมีระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ และต้องสอดคล้องกับกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โบราณสถานต่าง ๆ ด้วย โดยมีขั้นตอนการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานอย่าง

กว้าง ๆ ประกอบด้วย การศึกษาทางโบราณคดี การบูรณะ และการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสม

ผลการสำรวจจากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวต้องการความสวยงามโดดเด่นของโบราณสถานเป็นลำดับแรก ถัดมาต้องสื่อถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้ได้อย่างชัดเจน เพื่อให้เห็นถึงการเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติ

๒. ด้านองค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสาร (Knowledge and Information) องค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าให้มีความถูกต้อง และชัดเจน ซึ่งองค์ความรู้ในที่นี้อาจจะแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ ได้แก่

๒.๑ องค์ความรู้ในระดับสูง ควรให้มีการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในตัวชุมชน และในแวดวงนักวิชาการ ทั้งนี้เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ควรมีแผนศึกษาการวิจัยในเชิงลึก เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้เป็นฐานสำหรับการอนุรักษ์ และพัฒนาวางแผนจัดการในเรื่องต่าง ๆ เพราะการดำเนินการจัดการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรมนั้น จะมีคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงที่มีผลการศึกษาทางวิชาการรองรับ

ส่วนราชการที่รับผิดชอบมีหน้าที่แบ่งปันองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่กับโบราณสถาน ถ้าชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ในระดับสูงได้ก็นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และการพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างดี ยิ่ง เพราะเมื่อชุมชนลึกซึ้งถึงประวัติความสำคัญของโบราณสถาน ย่อมเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความรัก ความหวงแหน ซึ่งนำมาซึ่งการเห็นถึงประโยชน์จนเกิดความร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ๆ เมื่อชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาสมบัติของตนเองนับเป็นความยั่งยืนที่แท้จริง

๒.๒ องค์ความรู้ในระดับพื้นฐาน เป็นข้อมูลข่าวสารที่นำมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และชุมชน กลุ่มนี้ไม่ต้องการข้อมูลความรู้ที่ละเอียดมากนัก ข้อมูลเหล่านี้สามารถจัดให้มีไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยว เช่น หนังสือนำชม แผนที่ท่องเที่ยว แผ่นพับนำชม ซีดี วีดีโอ และป้าย เป็นต้น ชุมชนเองก็ควรทราบ และจดจำข้อมูลเหล่านี้ให้ได้เพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้

องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสาร ควรมีการเผยแพร่สู่ชุมชน และท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง เช่น ควรมีนิทรรศการเคลื่อนที่ไปยังวัด โรงเรียน ชุมชน สถานที่สาธารณะ ฯลฯ ในช่วงเทศกาลสำคัญ หรือโอกาสที่เหมาะสม สำหรับองค์ความรู้ในระดับสูงควรจัดให้มีการบรรยาย การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคลากรทางการท่องเที่ยว ในปัจจุบันการเข้าถึงข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตทำได้ง่าย และมีค่าใช้จ่ายต่ำ ดังนั้นจึงควรมีเว็บไซต์ ภาษาไทย-อังกฤษ ให้มีองค์ความรู้ทั้งระดับพื้นฐาน และระดับสูง ตลอดจนสาระสำคัญที่จำเป็นต่อ

นักท่องเที่ยว เช่น แผนที่แสดงที่ตั้ง วิธีการเดินทาง เวลาเปิดให้บริการ ที่ครบถ้วนทันสมัยไว้บริการแก่ผู้ที่สนใจด้วย

ผลการสำรวจจากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาในพื้นที่โบราณสถานให้ความสำคัญกับป้ายบรรยายมากที่สุด เนื่องจากเข้าถึงได้ทันทีขณะที่ท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่โบราณสถาน ดังนั้นข้อมูลที่ป้ายต้องสั้นกระชับได้สาระสำคัญ ควรมีแผนที่ แผนที่ ภาพสนับสนุนประกอบให้ง่ายต่อความเข้าใจ มีความทันสมัย การให้บริการด้วยเทคโนโลยีทันสมัย เช่น QR CODE ควรจะจัดให้มีไว้เป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยว เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลภาพ เสียง หรือข้อมูลเชิงลึกที่มากกว่าได้

๓. ด้านชุมชนท้องถิ่น (Tourism Business Operation) แต่เดิมการอนุรักษ์และพัฒนา มักมีปัญหาขัดแย้งกับชุมชนที่อยู่ร่วมกับโบราณสถาน เนื่องจากชุมชนมองไม่เห็นประโยชน์จากการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ดังนั้นต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมพัฒนา และร่วมรับประโยชน์อย่างเท่าเทียม เป็นธรรม และมีเหตุผล จากการทำงานรายได้จากสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผลที่ตามมาคือชุมชนจะร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์โบราณสถานให้ยั่งยืนสืบไป

ผลการสำรวจจากแบบสอบถาม พบว่าชุมชนที่อยู่ร่วมกับโบราณสถานมีความภาคภูมิใจในแหล่งวัฒนธรรมของตนเองในระดับที่สูงอยู่แล้ว จึงเป็นอีกจุดร่วมหนึ่งที่สามารถดึงมาใช้ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการวิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้สอดคล้องและเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวให้กับโบราณสถานต่อไป

๔. ด้านธุรกิจท่องเที่ยว (Commercial) เป้าหมายสำคัญคือการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งต้องมีการพิจารณาใน ๓ เรื่อง ได้แก่ สินค้าทางวัฒนธรรม การให้บริการ และบุคลากรทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อการอำนวยความสะดวก และกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

สินค้าทางวัฒนธรรม ควรจะส่งเสริมให้มีการพัฒนางานศิลปและหัตถกรรมในส่วนที่มีอยู่เดิมเพราะแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น เครื่องจักสาน งานฝีมือ หรืออาหารพื้นเมืองที่โดดเด่น ฯลฯ มีการสนับสนุนให้มีการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ทั้งประเภทของใช้และของที่ระลึก โดยที่สำคัญต้องเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ หรือสะท้อนเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของโบราณสถาน หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น โบราณสถานจำลอง การสร้างสินค้าเลียนแบบโบราณวัตถุที่พบจากโบราณสถาน เช่น เครื่องประดับแหวน กำไล ต่างหู ฯลฯ เครื่องใช้ด้วย ชามจาน ฯลฯ การนำลวดลายประดับโบราณสถานมาสร้างสรรค์ประกอบบนเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ อุปกรณ์การเรียน เป็นต้น

การให้บริการ ซึ่งควรจัดให้มีทางเลือกที่หลากหลาย เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การนำเที่ยว ฯลฯ ซึ่งต้องเป็นบริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน ยุติธรรม และเพียงพอ สามารถอำนวยความสะดวก และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดความพึงพอใจได้ โดยบริการต่าง ๆ อาจจะเน้นให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น เช่น ที่พักแบบชนบทแบบโฮมสเตย์ อาหารแบบพื้นถิ่นพื้นเมือง วิธีการเดินทางชมโบราณสถานด้วยวิถีท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น นั่งช้าง เหยียน เรือ หรือการนำชมด้วยภาษาถิ่น เป็นต้น

บุคลากรทางการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศน์ พนักงานบริการในที่พัก ร้านอาหาร และบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนให้มีความรู้ ความสามารถ มีกิริยามารยาท มีความรับผิดชอบ มีทักษะในงานบริการสามารถแก้ปัญหาทางานที่รับผิดชอบได้เป็นอย่างดี

ผลการสำรวจจากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวมีความอ่อนไหว และคาดหวังกับบุคลากรทางการท่องเที่ยวมากที่สุด ดังนั้นบุคลากรทางท่องเที่ยวจะต้องได้รับการฝึกอบรมเรื่องกิริยามารยาท การมีจิตบริการ มีความรู้ รวมถึงการมีทักษะในการให้บริการ และสื่อสารกับนักท่องเที่ยว ทั้งกับคนไทย และต่างชาติด้วย

๕. ด้านการเชื่อมโยงพื้นที่ (Connectivity of Locality) การมีแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นส่วนหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียงด้วย ดังนั้นการพัฒนาเส้นทางสัญจร เอกสารนำเที่ยว และการจัดให้มีป้ายบอกทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเป็นเรื่องสำคัญ

เส้นทางสัญจรภายในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมก็ควรให้ความสำคัญควบคู่กันไปด้วย ทั้งถนนและป้ายบอกทาง ผลจากการสำรวจจากแบบสอบถาม พบว่าในพื้นที่โบราณสถาน นักท่องเที่ยวมีความต้องการใช้รถจักรยานในปริมาณที่สูง ดังนั้นในโบราณสถานที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ หรือมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ในพื้นที่เดียวกับอีกหลายจุด เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ หรือเมืองโบราณ ก็ควรจะจัดให้มีเส้นทางจักรยานไว้อำนวยความสะดวกเป็นทางเลือกแก่นักท่องเที่ยวด้วย

ผลการสำรวจจากแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด ดังนั้นถนนไปสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องสะดวกปลอดภัยได้มาตรฐาน มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้วยวิธีอื่น เช่น เครื่องบิน รถไฟ เรือ ที่มีอยู่แล้วก็ควรพิจารณาปรับปรุงตามศักยภาพ และความพร้อมของแต่ละพื้นที่ให้ไว้เป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยว

๖. **ด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ (Environment and Landscape)** สิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ เป็นสิ่งเสริมความโดดเด่นสวยงามของโบราณสถาน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์โบราณสถานควรเน้นเรื่องการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green) โดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์โบราณสถาน สามารถแบ่งพื้นที่ดำเนินการออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ภูมิทัศน์ในพื้นที่โบราณสถาน ภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบโบราณสถาน และบริเวณชุมชน

ภูมิทัศน์ในพื้นที่โบราณสถาน โดยปกติควรเน้นให้เป็นพื้นที่สีเขียว หลีกเลียงสิ่งก่อสร้างแปลกปลอม แต่หากมีความจำเป็นก็ต้องสร้างให้กลมกลืนกับโบราณสถานทั้ง ขนาดวัสดุ สี และรูปทรง ทั้งนี้ต้องไม่โดดเด่นเกินโบราณสถาน เช่น ป้ายบรรยาย ทางเท้า ถังขยะ ป้อมจำหน่ายบัตร ฯลฯ ตำแหน่งที่ตั้งต้องไม่บดบังมุมมองโบราณสถาน ในพื้นที่โบราณสถานไม่ควรปลูกไม้ดอก ไม้พุ่มตัดแต่งไปติดกับตัวโบราณสถาน การปลูกไม้ยืนต้นควรให้อยู่ห่างจากตัวโบราณสถานพอสมควร เพื่อลดความเสี่ยงกรณีต้นไม้ล้มสร้างความเสียหายแก่โบราณสถาน

ภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบโบราณสถาน ปกติขอมให้มีสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นต่องานบริการต่าง ๆ ได้ เช่น อาคารศูนย์ข้อมูล ศาลาที่พัก ห้องน้ำ รวมถึงป้าย ม้านั่ง ถังขยะ ฯลฯ ต้องได้รับการออกแบบ และจัดวางในตำแหน่งที่เหมาะสม กลมกลืนไม่บดบังโบราณสถาน

ภูมิทัศน์บริเวณชุมชน ปกติโบราณสถานที่ถูกปล่อยทิ้งร้างมักจะมีปัญหาการบุกรุกมีการก่อสร้างอาคาร หรือการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่สอดคล้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งในการพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวมีความจำเป็นต้องแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการปรับปรุงชุมชนให้อยู่กับโบราณสถานอย่างเหมาะสม ในกรณีที่มีพื้นที่ว่างเพียงพอควรจะทำแบบสร้างชุมชนใหม่ให้ห่างออกมาจากโบราณสถานตามสมควร กรณีที่มีพื้นที่ว่างจำกัดก็มีความจำเป็นที่จะต้องให้ชุมชนอยู่ใกล้โบราณสถานได้มากกว่า อย่างไรก็ตามอาคารที่สร้างทับโบราณสถาน หรือเบียดชิดกับโบราณสถาน จำเป็นต้องย้ายออกมาสร้างในพื้นที่แห่งใหม่เป็นอันดับแรก ๆ ชุมชนที่สร้างใหม่ต้องได้รับการออกแบบและจัดสัดส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม มีการควบคุมอาคาร และสิ่งปลูกสร้างเพื่อไม่ให้เกิดทัศนะอูจาด ให้มีสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการด้านสาธารณสุขที่ดี การอยู่อาศัย และวิถีชีวิตชุมชนต้องไม่ขัดต่อศีลธรรม และประเพณีอันดีงาม

ผลจากการสำรวจโดยแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวต้องการโบราณสถานที่มีความสะอาด ความเรียบร้อย ความร่มรื่น และความสวยงาม ที่ส่งเสริมให้โบราณสถานมีความโดดเด่น ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์โบราณสถานนอกจากจะต้องคำนึงถึงการสนองตอบความต้องการ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวแล้ว ยังต้องเห็นภาพรวมของการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมด้วย

๗. ด้านกิจกรรมพิเศษ (Event) การสร้างความเคลื่อนไหวด้วยการจัดกิจกรรมพิเศษในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรม โดยเฉพาะกับโบราณสถานเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยว กิจกรรมพิเศษจะทำให้รู้สึกว้าโบราณสถานนั้นมีชีวิตชีวามากขึ้น ดังนั้นจึงควรจะมีการจัดกิจกรรมพิเศษตามโอกาสต่าง ๆ ที่เหมาะสมด้วย แต่การจัดกิจกรรมในพื้นที่โบราณสถานมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอ คือต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน และควรจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือเป็นกิจกรรมที่มีเนื้อหาเรื่องราวที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับโบราณสถานนั้น ๆ ยิ่งหากเป็นเรื่องราวที่มาจากข้อมูลทางวิชาการของโบราณสถานแห่งนั้นด้วยแล้ว ก็จะต้องยิ่งเพิ่มเสน่ห์คุณค่าให้กับกิจกรรมนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น รูปแบบการจัดกิจกรรมมีได้หลายรูปแบบ ทั้งแสดงแสง-เสียงเกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโบราณสถาน และการแสดงทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น โขน ดนตรี การประกวดแข่งขันทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น ในส่วนของการจัดกิจกรรมเหล่านี้ อาจมีการสอดแทรกเนื้อหาที่แฝงในเรื่องศรัทธาความเชื่อเข้าไปได้ด้วย เช่น ความศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นสิริมงคล เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลทางจิตวิทยาอย่างสำคัญต่อนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ทำให้สามารถสร้างความทรงจำ การอยากกลับมาเที่ยวซ้ำ และการบอกต่อได้เป็นอย่างดี ส่วนโอกาสในการจัดกิจกรรมพิเศษนั้น อาจเป็นวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติของโบราณสถาน ช่วงเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น

ผลการสำรวจโดยแบบสอบถาม พบว่านักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่โบราณสถาน มีความเห็นว่ากิจกรรมพิเศษมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการประชาสัมพันธ์ กระตุ้นการท่องเที่ยว และยังมีส่วนในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และวงจรที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวทั้งหมดอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

๑. โบราณสถาน เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ ต้องดำเนินการอนุรักษ์ตามหลัก และมาตรฐานทางวิชาการให้โบราณสถานคงอยู่โดยไม่เสียคุณค่า เพื่อเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติ กรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ด้านนี้จะต้องประชาสัมพันธ์แบ่งปันความรู้ให้ประชาชนในชาติได้ตระหนักรู้ และร่วมกันรักษาโบราณสถานให้มั่นคงสืบไป

๒. การพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวเป็นภารกิจของหลายภาคส่วน จึงควรจะดำเนินการตามแนวทางการมีส่วนร่วม โดยทำแผนแม่บทเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติควรจะต้องมีหน่วยงานหลักทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงาน และ

ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน และกระตุ้นให้มีการดำเนินการตามแผนอย่างต่อเนื่องจนบรรลุภารกิจ

๓. การพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวควรจะดำเนินการควบคู่ไปกับการประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการอนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถานต้องตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่นอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชมชาติ เทพไชย. “มิติทางวัฒนธรรมกับการแก้ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้”.

เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๐, ๒๕๕๑.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. นิทานโบราณคดี. กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งแรก, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ปาฐกถา เรื่อง สงวนรักษาของโบราณ.
กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๑๘.

นิคม มุสิกคามะ, (บรรณาธิการ). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานแหล่งโบราณคดี.
กรุงเทพฯ: บริษัทหิรัญพัฒน์ จำกัด, ๒๕๓๓.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. กำแพงเพชรมรดกโลกทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาพริ้ว ,
๒๕๔๑.

พิรพน พิสนุพงศ์. กำแพงเพชรในอดีต : หนังสือเนื่องในพิธีวางศิลาฤกษ์พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
ประจำเมืองกำแพงเพชร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุรวัฒน์, ๒๕๓๘.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เที่ยวเมืองพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภา, ๒๕๒๖.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สำนัก. ราชกิจจานุเบกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราช
กิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๕๓ ตอนที่ ๓๔ วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๗๕.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สำนัก. ราชกิจจานุเบกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราช
กิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๐๕ ตอนที่ ๕๗, ๒๕๓๑.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๕๒๑.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

ศิลปากร, กรม. ปราสาทพนมรุ้ง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , ๒๕๓๑.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาพันธ์, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. จดหมายเหตุการอนุรักษ์เมืองโบราณศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. ทำเนียบโบราณสถานศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. รายงานทางวิชาการเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำแผนแม่บท โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ. กรุงเทพฯ : ไพศาลการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ศิลปากร, กรม. กองโบราณคดี, แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในอีสานล่าง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๓๗.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สารรังสรรค์, ๒๕๔๐.

ศิลปากร, กรม. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัด กำแพงเพชร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพนมรุ้งบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ วินัย, ๒๕๔๘.

ศิลปากร, กรม. ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.

ศิลปากร, กรม. ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.

ศิลปากร, กรม. สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย, นำชมอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาพันธ์, ๒๕๕๒.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์. ๒๕๕๒
(เอกสารอัดสำเนา)

ศิลปากร, กรม. หนังสือนำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
๒๕๕๔.

ศิลปากร, กรม. หนังสือนำชมอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์. กรุงเทพฯ: บริษัท คัมปาย อิมเมจจิ่ง
จำกัด, ไม่ปรากฏปีพิมพ์.

สถาปัตยกรรมศาสตร์, คณะ, มหาวิทยาลัยธนเรศวร. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย.
ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๕๔๘.

สถาปัตยกรรมศาสตร์, คณะ, มหาวิทยาลัยธนเรศวร. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร.
ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๕๔๘.

สถาพร เทียงธรรม. ศรีเทพ : เมืองศูนย์กลางความเจริญแห่งลุ่มน้ำป่าสัก. เพชรบูรณ์ : อุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีเทพ กรมศิลปากร, ๒๕๕๔.

สด แดงเอียด. “โบราณสถานกับความมั่นคงของชาติ”. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกัน
ราชอาณาจักร รุ่นที่ ๔๗, ๒๕๔๗.

สายันต์ ไพรชาญจิตต์. โบราณคดีชุมชน : การจัดการอดีตของชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน.
กรุงเทพฯ : โครงการโบราณคดีชุมชน, ๒๕๔๖ .

สายันต์ ไพรชาญจิตต์. การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, ๒๕๕๐ .

แสง มนวิฑูร,แปล . ชินกาลมาลีปกรณ์. จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะ โบราณสถานอำเภอเชียงแสน
จังหวัดเชียงราย, ๒๕๐๑.

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ. แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ(เอกสารอัดสำเนา).
เพชรบูรณ์ : อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ, ๒๕๔๕.

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ. ร่างแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ(เอกสารอัดสำเนา).
เพชรบูรณ์ : อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ, ๒๕๕๕.

ภาษาอังกฤษ

John Swarbrooke. Sustainable Tourism Management. CABI Publishing Series :1999

Paul Lansing . Sustainable Tourism: Ethical Alternative or Marketing Ploy : 2007

อ้างอิงเว็บไซต์

http://www.sara-dd.com/index.php?option=com_content&view=article&id=219:sustainable-tourism&catid=25:the-project&Itemid=72

<http://www.dasta.or.th/th/sustain.html>

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK27/chapter3/t27-3-11.htm>

<http://www.chumphon2.mju.ac.th/E-learning/Elearning/E-learning/E-Learning>

<http://th.wikibooks.org/wiki>

ภาคผนวก

ผนวก ก

แบบสอบถามโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาโบราณสถาน

เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงาน หรือบุคคล)

๑. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

หน่วยงาน:

ที่อยู่.....

บุคคล ชื่อ :.....นามสกุล.....อายุ.....

เพศ.....ระดับการศึกษา.....

อุทยานประวัติศาสตร์ที่ท่านประเมิน

พระนครศรีอยุธยา

สุโขทัย

ศรีสัชนาลัย

กำแพงเพชร

เมืองสิงห์

พิมาย

พนมรุ้ง

ศรีเทพ

ภูพระบาท

พระนครศรี

๒. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Culture) ประเมินปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าชมอุทยานฯ

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	* เรียงลำดับความ สำคัญมากไปน้อย
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์					
๒. ความโดดเด่นสวยงามของตัว โบราณสถาน					
๓. เป็นเอกลักษณ์สำคัญของ ท้องถิ่น/ของชาติ					
๔. เป็นมรดกโลก หรือไม่เป็น มรดกโลก					
๕. ความสะอาด เรียบร้อย สวยงาม					
๖. มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก					

๗. ได้รับการบอกต่อ					
๘. การกลับมาเที่ยวซ้ำ					
๘. ค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๓. ความเชื่อมโยง (Connectivity) ประเมินระบบการคมนาคมเพื่อการเข้าถึง การหมุนเวียนภายในพื้นที่อย่างสะดวกสบาย ปลอดภัยของอุทยานฯ

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. เครื่องบิน (มีสนามบินใกล้เคียง)					
๒. รถไฟ					
๓. รถยนต์ส่วนตัว					
๔. รถประจำทาง					
๕. รถรับจ้าง					
๖. รถจักรยานยนต์					
๗. รถจักรยาน					
๘. เส้นทางเดินชมโบราณสถาน					
๙. เส้นทางเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๔. ชุมชน (Community) ประเมินรายได้จากสินค้าและบริการ และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ชุมชนมีความภาคภูมิใจในรากวัฒนธรรมของท้องถิ่น ควบคู่กับการพัฒนา

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. มีสินค้าและบริการของชุมชน ใกล้เคียงอุทยาน					
๒. มีการซื้อและใช้บริการของ ชุมชนตามข้อ ๑					
๓. นักท่องเที่ยวมีความสนใจใน การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน					
๔. ชุมชนมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และ พัฒนา					
๕. ชุมชนมีความภาคภูมิใจใน วัฒนธรรมท้องถิ่น					
๕. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับ การจัดการโบราณสถาน					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๕. อุตสาหกรรมและธุรกิจท่องเที่ยว (Commercial) ประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยว
ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ธุรกิจได้รับผลตอบแทนที่ดี เกิดการจ้างงานในพื้นที่ ธุรกิจมี
ความยั่งยืน

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. โรงแรม/ที่พัก					
๒. ร้านอาหาร เครื่องดื่ม					
๓. มัคคุเทศก์, วิทยากรนำชมของ อุทยานฯ					
๔. การซื้อของที่ระลึก สินค้า ผลิตภัณฑ์					
๕. การใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น นวดแผนโบราณ, สปา					
๖. มรรยาทและการให้บริการของ เจ้าหน้าที่อุทยานฯ					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๖. สิ่งแวดล้อมรอบโบราณสถาน (Green) ประเมินความเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมของอุทยานฯ

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. การจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งานเป็น ระเบียบเรียบร้อย					
๒. ความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม					
๓. ไร้มลพิษ					
๔. แพนผัง, ป้ายบอกทางสัญจร ภายใน					
๕. เส้นทางเดินชมโบราณสถาน					
๖. ชุมชม ร้านค้า เป็นระเบียบ					
๗. ภูมิทัศน์โดยภาพรวม					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๗. ข้อมูลความรู้ (Information) ประเมินขบวนการให้หรือการเข้าถึงข้อมูลความรู้อย่างสะดวก น่าสนใจ และเผยแพร่ออกสู่วงกว้างอย่างทั่วถึง

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. ป้ายบรรยายข้อมูล					
๒. ข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย					
๓. เว็บไซต์หน่วยงาน					
๔. การบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่					
๕. การประชุมสัมมนาทางวิชาการ					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๘. กิจกรรมพิเศษ (Event) ประเมินผลเกี่ยวเนื่องกับประชาสัมพันธ์ กระตุ้นการท่องเที่ยว สร้าง รายได้ต่อชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และค่าเข้าชมที่จะตามมา

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. การจัดแสดงแสง-เสียง สามารถ เพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และ ธุรกิจเกี่ยวเนื่อง					
๒. การจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการ ประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดี					
๓. การแสดงแสง-เสียง <u>สร้างความ</u> <u>เสียหายต่อภาพลักษณ์</u> และตัว โบราณสถาน					
๔. จัดกิจกรรมตามเทศกาล ประเพณีต่างๆ เช่นสงกรานต์ ลอย กระทง เป็นต้น					
๕. ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้ หลากหลายมากขึ้น					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ โปรดระบุ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผนวก ข

แบบสอบถามโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาโบราณสถาน
เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
(นักท่องเที่ยว ผู้รับบริการ)

๑. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....

เพศ.....ระดับการศึกษา.....อาชีพ.....

อุทยานประวัติศาสตร์ที่ท่านเข้าชม พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย
 ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร
 เมืองสิงห์ พิมาย
 พนมรุ้ง ศรีเทพ
 ภูพระบาท พระนครศรี

๒. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Culture) ปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้ามาเที่ยวชมอุทยานฯ

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	* เรียงลำดับความ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	สำคัญมากไปน้อย
๑. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์					
๒. ความโดดเด่นสวยงามของตัวโบราณสถาน					
๓. เป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น/ของชาติ					
๔. เป็นมรดกโลก หรือไม่เป็นมรดกโลก					
๕. ความสะอาด เรียบร้อย สวยงาม					
๖. มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก					
๗. ได้รับการบอกต่อ					
๘. การกลับมาเที่ยวซ้ำ					
๙. ค่าเข้าชมมีอัตราที่เหมาะสม					

จุดเด่น :

.....

.....

จุดด้อย :

.....

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๓. ความเชื่อมโยง (Connectivity) ประเมินระบบการคมนาคมเพื่อการเข้าถึง การหมุนเวียนภายในพื้นที่เป็นไปอย่างสะดวกสบายของอุทยานฯ

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. เครื่องบิน (มีสนามบินใกล้เคียง)					
๒. รถไฟ					
๓. รถยนต์ส่วนตัว					
๔. รถประจำทาง					
๕. รถรับจ้าง					
๖. รถจักรยานยนต์					
๗. รถจักรยาน					
๘. เส้นทางเดินชมโบราณสถาน					
๙. เส้นทางเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ					

จุดเด่น :

.....

.....

จุดด้อย :

.....

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๔. ชุมชน (Community) ประเมินรายได้จากสินค้าและบริการ กิจกรรมทางวัฒนธรรม รวมถึงมีความภาคภูมิใจในรากวัฒนธรรมของชุมชน

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. มีสินค้าและบริการของชุมชน ใกล้เคียงอุทยาน					
๒. มีการซื้อและใช้บริการของ ชุมชนตามข้อ ๑					
๓. ท่านมีความสนใจเรียนรู้วิถีชีวิต ชุมชน					
๔. ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน อนุรักษ์และพัฒนาอุทยานฯ					
๕. ชุมชนมีความภาคภูมิใจใน วัฒนธรรมท้องถิ่น					
๖. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับ การจัดการโบราณสถาน					

จุดเด่น :

.....

.....

จุดด้อย :

.....

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๕. อุตสาหกรรมและธุรกิจท่องเที่ยว (Commercial) ประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยว
ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ธุรกิจได้รับผลตอบแทนที่ดี เกิดการจ้างงานภายในพื้นที่ ธุรกิจมี
ความยั่งยืน

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. ความเหมาะสมของโรงแรม,ที่พัก					
๒. ความเหมาะสมของร้านอาหารและเครื่องดื่ม					
๓. ความเหมาะสมของบุคลากรทางการท่องเที่ยวเช่น มัคคุเทศก์ วิทยากรนำชม					
๔. การใช้จ่ายซื้อของที่ระลึกสินค้าผลิตภัณฑ์					
๕. การใช้บริการทางวัฒนธรรมเช่น นวดแผนโบราณ, สปา					
๖. มรรยาทและการให้บริการของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ					

จุดเด่น :

.....

.....

จุดด้อย :

.....

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๖. สิ่งแวดล้อมรอบโบราณสถาน (Green) ประเมินความเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมรักษาคุณภาพ

สิ่งแวดล้อมของอุทยานฯ

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. มีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้งาน เป็นระบบระเบียบ					
๒. ความสะอาด ร่มรื่น เป็น ระเบียบ					
๓. ไร้มลพิษ					
๔. แพนผัง, ป้ายบอกทางสัญจร ภายใน					
๕. เส้นทางเดินชมโบราณสถาน					
๖. ชุมชม ร้านค้า เป็นระเบียบ					
๗. ภูมิทัศน์โดยภาพรวม					

จุดเด่น :

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๗. ข้อมูลความรู้ (Information) ประเมินขบวนการให้หรือการเข้าถึงข้อมูลความรู้อย่างสะดวก น่าสนใจ และเผยแพร่ออกสู่วงกว้างอย่างทั่วถึง

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. ป้ายบรรยายข้อมูล					
๒. บริการข้อมูลผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย					
๓. เว็บไซต์หน่วยงาน					
๔. ความต้องการให้มีการบรรยายให้ความรู้กับท้องถิ่น และนิทรรศการเคลื่อนที่					
๕. ความต้องการให้มีประชุมสัมมนาทางวิชาการ					

จุดเด่น :

.....

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

๘. กิจกรรมพิเศษ (Event) ประเมินการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก กระตุ้นการท่องเที่ยว สร้างรายได้ ต่อชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง และค่าเข้าชมที่จะตามมา

รายการ	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	หมายเหตุ อื่น ๆ ระบุ
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยมาก	
๑. การจัดแสดงแสง-เสียง สามารถเพิ่มรายได้ต่ออุทยานฯ ชุมชน และธุรกิจเกี่ยวเนื่อง					
๒. การจัดแสดงแสง-เสียง เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลดี					
๓. การแสดงแสง-เสียง สร้างความเสียหายต่อสภาพลักษณ์ และตัวโบราณสถาน					
๔. ควรจัดกิจกรรมตามเทศกาล ประเพณีต่างๆ เช่นสงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น					
๕. ควรเพิ่มกิจกรรมพิเศษ ให้หลากหลายมากขึ้น					

จุดเด่น :

.....

.....

จุดด้อย :

.....

ปัญหาอุปสรรค :

.....

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ โปรดระบุ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ

นายประทีป เพ็งตะโก

วัน เดือน ปีเกิด

๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

การศึกษา

- ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต ศศ.บ. (โบราณคดี)
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๒๕
- ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ศศ.ม.
(ประวัติศาสตร์ศิลปะ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๔๐

การฝึกอบรม

หลักสูตรนักปกครองระดับสูง (นปส.) รุ่นที่ ๕๔
สถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย ปีพุทธศักราช
๒๕๕๓

ประวัติการปฏิบัติงาน

- นักโบราณคดี ๓ หน่วยศิลปากรที่ ๑ พระนครศรีอยุธยา
กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๓ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๕๒๗
- หัวหน้าฝ่ายวิชาการ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ
วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐
- หัวหน้าฝ่ายวิชาการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนบุรี
กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ
วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑
- หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์
กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๒๕ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๔๒

๕. ผู้อำนวยการสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ที่ ๑๐ สงขลา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๑
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓
๖. ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี
สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗
๗. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๑

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

๑. ประถมาภรณ์ช้างเผือก (ปช.) ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔
๒. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ปม.) ๕ ธันวาคม ๒๕๕๑

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัย นายประทีป เพ็งตะโก หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๖

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บรรพชนได้คิดค้น สร้างสรรค์ สืบส่ง และสืบทอดมาเป็นมรดกสำคัญให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ความเป็นมาของชาติ และชาวซึ่งในสุนทรียะแห่งความงามอันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยอย่างไม่ขาดสาย ทำให้แหล่งวัฒนธรรมกลายเป็นต้นทุนอย่างหนึ่งที่สำคัญของชาติในการสร้างโอกาสในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ จนสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศได้อย่างมหาศาล สามารถนำไปเชื่อมโยงกับทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อรวมเป็นพลังขับเคลื่อนการเสริมสร้างการกินดีอยู่ดีมีความสุขของคนในชาติ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของความมั่นคงแห่งรัฐ

ประเทศไทยมีแหล่งวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากทั้งที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี การละเล่น อาหารการกิน เป็นต้น ที่เห็นเป็นรูปธรรมอีกอย่างหนึ่งได้แก่โบราณสถานต่างๆ ที่มีอยู่หลายพันแห่ง รวมทั้งโบราณสถานที่ยังคงอยู่ได้จัดตั้งขึ้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ทั้งหมด ๑๐ แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของท้องถิ่น และประเทศชาติ โบราณสถานบางแห่งสร้างความประทับใจและความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะจากการมีชื่อเสียงเป็นรู้จัก ตลอดจนความสามารถในการจัดเก็บรายได้เพียงพอสามารถพึ่งพาตนเองได้ บางแห่งเป็นต้นแบบที่ดีในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน บางแห่งเป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดสภาพแวดล้อมให้กลมกลืนกับบรรยากาศของโบราณสถาน และการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีโบราณสถานอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา หลายแห่งยังมีปัญหาในการบริหารจัดการ ดังนั้นการศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาวิจัยนี้คือ การเสนอแนะแนวทางเพื่อนำมาใช้พัฒนา แหล่งวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน โดยใช้อุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ แห่ง ที่อยู่ในกำกับดูแลของกรมศิลปากรเป็นกรณีศึกษา ผลจากการศึกษาครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับทุกภาคส่วน ทั้งกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถานของชาติ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และที่แก้ไขเพิ่มเติม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีอำนาจและหน้าที่ในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ตลอดจนภาครัฐ และเอกชนที่มีโบราณสถานอยู่ในการครอบครอง ก็สามารถนำแนวทางนี้ไปใช้ประโยชน์ทั้งการปรับปรุงโบราณสถานและพัฒนาแล้ว และโบราณสถานที่ยังไม่ได้พัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพให้โบราณสถานให้สามารถสนองประโยชน์สูงสุดทั้งด้านทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่หรือภูมิภาค ซึ่งก็คือขบวนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพเพื่อการแข่งขันของประเทศ ทั้งยังเป็นการสนับสนุนยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศในด้านการเสริมสร้างความสามารถด้านการแข่งขันของประเทศเพื่อหลุดพ้นจากประเทศรายได้ปานกลางอีกด้วย โดยการบูรณาการความร่วมมือ และสนับสนุนส่งเสริมบทบาทร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการศึกษา การอนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษากฎหมาย แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและการท่องเที่ยว ประกอบกับกรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์ ๑๐ แห่ง ในสังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม

๒. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้สามารถสร้างประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สร้างความอยู่ดีกินดี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของความมั่นคงแห่งรัฐ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนครั้งนี้ เลือกศึกษาวิจัยเฉพาะแหล่งวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานเท่านั้น โดยใช้โบราณสถานที่กรมศิลปากร จัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์แล้ว จำนวน ๑๐ แห่ง เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากประสบการณ์ในการทำงานด้านการจัดการองค์ความรู้ และการบริหารจัดการโบราณสถานของผู้วิจัย ประกอบกับการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการออกแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลเชิงสถิติ มาประกอบงานวิจัยครั้งนี้ด้วย

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม (โบราณสถาน)เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องยึดหลักการสำคัญ ๒ ประการ

ประการแรก ต้องสามารถรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์โบราณสถาน และการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว โดยโบราณสถานในฐานะที่เป็นทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวจะต้องได้รับการอนุรักษ์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถรักษาความเป็นของแท้ดั้งเดิมเอาไว้ให้ได้ ในขณะที่ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้จะต้องมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้ตอบสนองความต้องการ และสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว แต่การพัฒนาดังกล่าวต้องทำตามความจำเป็น แต่ต้องให้มีเพียงพอ ที่สำคัญจะต้องไม่ทำลายคุณค่า และไม่ขัดต่อหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน

ประการที่สอง คำเนินการโดยหลักการมีส่วนร่วม ต้องให้ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโบราณสถานเพื่อ การท่องเที่ยว โดยให้ประโยชน์จากการพัฒนาดังกล่าวตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก จึงจะเกิด การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับ องค์ประกอบ ๗ ด้าน ได้แก่

๑. **ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource)** ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็น หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนั้นสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงคือการรักษาให้ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมีคุณค่า ซึ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการศึกษาค้นคว้าคือ โบราณสถานต้องดำเนินการตามหลักวิชาการที่กำหนดเป็นกฎหมาย กฎบัตร ระเบียบ แนวปฏิบัติ ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

๒. **ด้านองค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสาร** องค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานนั้น เป็นสิ่ง สำคัญที่จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าให้มีความถูกต้อง และชัดเจน โดยมีการแบ่งปันความรู้สู่ชุมชน และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจที่เท่าเทียมกัน ซึ่งองค์ความรู้ในขั้นนี้อาจจะ แบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ ได้แก่

๒.๑ **องค์ความรู้ในระดับสูง** ควรให้มีการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ และ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในตัวชุมชน และในแวดวงนักวิชาการ ทั้งนี้เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ควรมีแผนศึกษาการวิจัยในเชิงลึก เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้เป็นฐานสำหรับดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาวางแผนจัดการในเรื่องต่างๆ เพราะการดำเนินการจัดการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง วัฒนธรรมนั้น จะมีคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงที่มีผลการศึกษาทางวิชาการรองรับ

๒.๒ **องค์ความรู้ในระดับพื้นฐาน** เป็นข้อมูลข่าวสารที่นำมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และชุมชน กลุ่มนี้ไม่ต้องการข้อมูลความรู้ที่ละเอียดมากนัก ข้อมูลเหล่านี้สามารถจัดให้มีไว้ สำหรับบริการนักท่องเที่ยว เช่นหนังสือนำชม แผนที่ท่องเที่ยว แผ่นพับนำชม ซีดี วีดีโอ และป้าย เป็นต้น ชุมชนเองก็ควรทราบ และจดจำข้อมูลเหล่านี้ให้ได้เพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้

๓. **ด้านชุมชนท้องถิ่น** แต่เดิมการอนุรักษ์และพัฒนา มักมีปัญหาคัดแย้งกับชุมชนที่อยู่ ร่วมกับโบราณสถาน เนื่องจากชุมชนมองไม่เห็นประโยชน์จากการอนุรักษ์และพัฒนา โบราณสถาน ดังนั้นต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมพัฒนา และ ร่วมรับประโยชน์อย่างเท่าเทียม เป็นธรรม และมีเหตุผล จากการจ้างงาน รายได้จากสินค้า และ บริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผลที่ตามมาคือชุมชนจะ

เห็นประโยชน์ของโบราณสถาน เกิดจิตสำนึกความเป็นเจ้าของจนร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์โบราณสถานให้ยั่งยืนสืบไป

๔. ด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป้าหมายสำคัญคือการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งต้องมีการพิจารณาใน ๓ เรื่อง ได้แก่ สินค้าทางวัฒนธรรม การให้บริการ และบุคลากรทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อการอำนวยความสะดวก และกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

สินค้าทางวัฒนธรรม ควรจะส่งเสริมให้มีการพัฒนางานศิลป์และหัตถกรรมในส่วนที่มีอยู่เดิมเพราะแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เช่นเครื่องจักสาน งานฝีมือ หรืออาหารพื้นเมืองที่โดดเด่น ฯลฯ มีการสนับสนุนให้มีการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ทั้งประเภทของใช้และของที่ระลึก โดยที่สำคัญต้องเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ หรือสะท้อนเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของโบราณสถาน หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ

การให้บริการ ซึ่งควรจัดให้มีทางเลือกที่หลากหลาย เช่นที่พัก ร้านอาหาร การนำเที่ยว ฯลฯ ซึ่งต้องเป็นบริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน ยุติธรรม และเพียงพอ สามารถอำนวยความสะดวก และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดความพึงพอใจได้

บุคลากรทางการท่องเที่ยว เช่นมัคคุเทศน์ พนักงานบริการในที่พัก ร้านอาหาร และบุคลากรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนให้มีความรู้ ความสามารถ มีกิริยามารยาท มีความรับผิดชอบ มีทักษะในงานบริการสามารถแก้ปัญหางานที่รับผิดชอบได้เป็นอย่างดี

๕. ด้านการเชื่อมโยงพื้นที่ ต้องมีระบบการสัญจรเชื่อมโยงระหว่างโบราณสถานแต่ละแห่งในพื้นที่อย่างสะดวกสบาย และเหมาะสม โดยสามารถจัดให้มีการเข้าถึงโบราณสถานได้อย่างหลากหลายวิธี เช่น ทางเท้า ทางจักรยาน ทางรถยนต์ หรือพาหนะรูปแบบต่างๆที่จัดไว้ให้บริการในพื้นที่โบราณสถาน เพื่อเป็นทางเลือกในการท่องเที่ยว นอกจากนี้การมีแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอื่นที่หลากหลายก็เป็นทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียงด้วย ดังนั้นการพัฒนาเส้นทางสัญจร เอกสารนำเที่ยว และการจัดให้มีป้ายบอกทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเป็นเรื่องสำคัญ

๖. ด้านสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ เป็นที่ส่งเสริมความโดดเด่นสวยงามของโบราณสถาน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์โบราณสถานควรเน้นเรื่องการพัฒนาเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์โบราณสถาน สามารถแบ่งพื้นที่ดำเนินการออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ภูมิทัศน์ในพื้นที่โบราณสถาน ภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบโบราณสถาน และบริเวณชุมชน

ภูมิทัศน์ในพื้นที่โบราณสถาน โดยปรกติควรเน้นให้เป็นพื้นที่สีเขียว หลีกเลียงสิ่งก่อสร้างแปลกปลอม แต่หากมีความจำเป็นก็ต้องสร้างให้กลมกลืนกับโบราณสถานทั้ง ขนาด วัสดุ สี และรูปทรง ทั้งนี้ต้องไม่โดดเด่นเกินโบราณสถาน

ภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบโบราณสถาน ปรกติยอมให้มีสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นต่องานบริการต่างๆได้ เช่นอาคารศูนย์ข้อมูล ศาลาที่พัก ห้องน้ำ รวมถึงป้าย มานั่ง ถังขยะ ฯลฯ ต้องได้รับออกแบบ และจัดวางในตำแหน่งที่เหมาะสม กลมกลืนไม่บดบังโบราณสถาน

ภูมิทัศน์บริเวณชุมชน บางครั้งการมีชุมชนอยู่ร่วมกับโบราณสถานก็จะทำให้โบราณสถานดูมีชีวิตชีวา แต่ต้องมีการปรับปรุงชุมชนให้อยู่ร่วมกับโบราณสถานอย่างเหมาะสม ในกรณีที่โบราณสถานมีพื้นที่ว่างเพียงพอควรจะทำแบบสร้างชุมชนใหม่ให้ห่างออกมาจากโบราณสถานตามสมควร กรณีที่โบราณสถานมีที่ว่างจำกัดก็มีความจำเป็นที่จะต้องให้ชุมชนอยู่ใกล้โบราณสถานได้มากกว่า โดยมีการออกแบบ และจัดสัดส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม มีการควบคุมอาคาร และสิ่งปลูกสร้างเพื่อไม่ให้เกิดทัศนอะจาด ให้มีสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการด้านสาธารณสุขที่ดี การอยู่อาศัย และวิถีชีวิตชุมชนต้องไม่ขัดต่อศีลธรรม และประเพณีอันดีงาม

๗. ด้านกิจกรรมพิเศษ การสร้างความเคลื่อนไหวด้วยการจัดกิจกรรมพิเศษในพื้นที่โบราณสถานจะกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยว กิจกรรมพิเศษจะทำให้รู้สึกที่โบราณสถานนั้นมีชีวิตชีวา แต่การจัดกิจกรรมในพื้นที่โบราณสถานต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน และควรจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือเป็นกิจกรรมที่มีเนื้อหาเรื่องราวที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับโบราณสถานนั้นๆ เช่น แสดงแสง-เสียง การแสดงทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น โขน ดนตรี การประกวดแข่งขันทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น โดยโอกาสในการจัดกิจกรรมพิเศษนั้น อาจเป็นวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติของโบราณสถาน หรือช่วงเทศกาลสำคัญของชาติต่าง ๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

๑. โบราณสถาน เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ ต้องดำเนินการอนุรักษ์ตามหลัก และมาตรฐานทางวิชาการให้โบราณสถานคงอยู่โดยไม่เสียคุณค่า เพื่อเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติ กรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ด้านนี้จะต้องประชาสัมพันธ์แบ่งปันความรู้ให้ประชาชนในชาติได้ตระหนักรู้ และร่วมกันรักษาโบราณสถานให้มั่นคงสืบไป

๒. การพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวเป็นภารกิจของหลายภาคส่วน จึงควรจะดำเนินการตามแนวทางการมีส่วนร่วมโดยทำแผนแม่บทเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติควรจะต้องมีหน่วยงานหลักทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงาน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน และกระตุ้นให้มีการดำเนินการตามแผนอย่างต่อเนื่องจนบรรลุภารกิจ

๓. การพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวควรจะดำเนินการควบคู่ไปกับการประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการอนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถานต้องตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่นอย่างเสมอภาค และเป็นธรรม

ABSTRACT

Title The Sustainable of Tourism Development of a Cultural Site.

Field Social – Psychology

Name Mr. Prateep Phengtako **Course** NDC **Class** 56

Sites of cultural significance constitute a valuable segment of nationally-important capital through potentially being a medium for connecting identity and economic health of a place and its people. With proper management in place that expertly handles the sites' sustainable tourism appeal, these sites will immeasurably add to the nation's economic prosperity and social prestige. The aim of this researcher is to carry out studies with a view to making proposals and suggesting means and conditions that contribute to the sustainable development of cultural sites as tourist destinations which the public and private sectors and local communities can draw on or modify to suit differing needs and circumstances.

The study arrives at two principles for sustainable development of cultural sites as tourist destinations, which are: balance of use, and contributory participation.

The balance of use calls for finding a point of balance between cultural site conservation and thriving development of their tourism appeal and amenities. In preserving a cultural site, its essential character must not be compromised under any condition, the attainment of which can be done through legal control, regulations, strictly honouring international charter requirements as applying to individual sites concerned. At the same time, for a sustainable tourist destination to live on as such it requires a fairly constant stream of visitation, whose needs and curiosity are met by standard amenities and services. The adding of amenities and associated components in a cultural site, especially at a heritage site of sensitive repute must not in any way contravene time-honoured principles of conservation. These add-on facilities or conveniences must be kept to a minimum, and will in no way overshadow the ancient site in terms of attraction or otherwise.

Contributory participation rests on the synergistic cooperation of all units, organizations, or individuals involved and to the exclusion of none directly concerned, be it local administrative agency, private firms, citizens, and stake-holders. Their singular and collective efforts, input, interests, and stakes must be accounted for in a civilized manner to attain speedy settlement and minimizing of conflict. The sizable economic benefits accruing from the cultural site promotion shall be returned to the locality where the cultural site is located itself.

For practical results, the sustainable tourism development of a cultural site should be executed under a masterplan, which provides the overall policy and guidelines for planning, actions and accountability of those involved to produce uniformity of action. Specifically some semblance of a corporate body should be created to run the whole show-managing, supervising, monitoring, and coordinating so that the plan is carried out to the letter.

The sustainable tourism development of a cultural site must take into account the 7 numbered factors are : Cultural Asset, Knowledge and Information, Community, Tourism Business Operation, Connectivity of Locality, Environment and Landscape and Event.